Psihologie
Manual pentru clasa a X-a
Referenţi: Prof. dr. Aliss Andreescu, inspector de ştiinţe socio-umane la Inspectoratul Şcolar al Judeţului Constanţa
Prof. dr. Gheorghe Tarara, Colegiul Naţional „B-P-Haşdeu” Buzău
Prof. gr. I. Laurenţa Hacman, inspector de ştiinţe socio-umane la Inspectoratul Şcolar al Judeţului Suceava

Editura CORVIN
Deva
www.corvin.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
LUPŞA, ELENA
Psihologie: manual pentru clasa a X-a
Elena Lupşa, Victor Bratu
Deva, Editura Corvin 2005
104 p; 30 cm.
ISBN 973 – 622 – 187 – 3
I. Bratu, Victor
159.9 (075.35)
Acest manual este proprietatea Ministerului Educaţiei şi Cercetării.
Manualul este aprobat prin Ordinul nr. 3787 din 05.04.2005, în urma licitaţiei organizate de către Ministerul Educaţiei şi Cercetării şi este realizat în conformitate cu programa şcolară aprobată de Ministerul Educaţiei şi Cercetării prin Ordinul nr. 4598/31.08.2004 şi este distribuit gratuit elevilor.

Tipărit la GRAPHO-TIPEX Deva

Omul care se cunoaşte ştie cel poate face de ceea ce nu poate, de cele de trebuinţa şi twj JBSte feric înlătubd grest

Dimpotrivă, cel care nuHcunoai zace în aceeaşi necin-tinta nu ştie nici ce-i trebuie, ci se înşală asuj lasa să-i scape bine

Fefolositor, deosebeşte ceea ce aza ce-i sta în putinţa, face rost prindu-se-e ce e peste puterile lui, şi nenficirea.

ci se iHala asupra valorii sale, lamegfir de lucruri omeneşti, le ce oameni se slujeşte, lturor lucrurilor, şi da de nenorociri".

Xenofon

CUPRINS

Introducere în psihologie

1. Psihicul şi caracteristicile acestuia. Ipostazele psihicului şi relaţiile dintre ele. Baze metodologice…6

1.1 Definirea psihologiei

1.2 Principalele momente în evoluţia psihologiei ca ştiinţa

1.3 Psihicul şi caracteristicile sale

1.4 Ipostazele psihicului şi relaţiile dintre ele.

1.5 Metodele psihologiei.

Procese psihice cognitive senzoriale

2. Procese psihice cognitive senzoriale…12

3. Senzaţia*…14

3.1 Definirea şi caracterizarea senzaţiilor

3.2 Calităţile senzaţiilor

3.3 Principalele modalităţi senzoriale

3.4 Legile sensibilităţii

4. Percepţia*…17

4.1 Definirea şi caracterizarea percepţiei

4.2 Legile generale ale percepţiei

4.3 Formele complexe ale percepţiei

4.4 Observaţia şi spiritul de observaţie

4.5 Percepţii denaturate

5. Reprezentarea*…20
5.1 Definirea şi caracterizarea reprezentării
5.2 Clasificarea reprezentărilor
5.3 Proprietăţile reprezentărilor
5.4 Rolul reprezentărilor în cunoaştere şi activitate
Tipuri de itemi 1…23
Procese psihice cognitive superioare
6. Gândirea…26
6.1 Definirea şi caracterizarea gândirii
6.2 Structura psihologica interna a gândirii
6.3 Gândirea ca proces de rezolvare a problemelor
6.4 Tipologia gândirii
7. Memoria…30
7.1 Definirea şi caracterizarea memoriei
7.2 Procesele şi formele memoriei
7.3 Calităţile/indicatorii memoriei
7.4 Factorii care optimizează funcţionarea memoriei
7.5 Memorie şi uitare
8. Imaginaţia…34
8.1 Definirea şi caracterizarea imaginaţiei
8.2 Procedeele imaginaţiei
8.3 Formele imaginaţiei
Tipuri de itemi 2…37
Condiţii generale ale activităţii psihice numai le
9. Limbajul…40
9.1 Definirea şi caracterizarea limbajului
9.2 Verigile funcţionale ale limbajului
9.3 Funcţiile limbajului
9.4 Raporturile dintre limbaj şi alte procese psihice
9.5 Formele limbajului
10. Atenţia…43
10.1 Definirea şi caracterizarea atenţiei
10.2 Formele atenţiei
10.3 Însuşirile atenţiei şi educarea lor
Tipuri de itemi 3…46

Activităţi şi procese psihice reghttorii
11. Motivaţia…48
11.1 Definirea şi caracterizarea motivaţiei
11.2 Funcţiile motivaţiei
11.3 Sistemul motivaţional: niveluri structurale
11.4 Formele motivaţiei
11.5 Optimumul motivaţional
12. Afectivitatea…51
12.1 Definirea şi caracterizarea afectivităţii
12.3 Clasificarea proceselor afective
12.4 Rolul proceselor afective
13. Activitatea voluntară…54
13.1 Definirea şi caracterizarea activităţii
13.2 Structura activităţii
13.3 Formele activităţii
13.4 Definirea şi caracterizarea voinţei
13.5 Etapele actului voluntar
13.6 Calităţile voinţei
14. Deprinderile" …57
14.1 Definirea şi caracterizarea deprinderilor
14.2 Clasificarea deprinderilor
14.3 Formarea şi interacţiunea deprinderilor Tipuri de itemi 4…60
Structura şi dezvoltarea personalităţii
15. Personalitatea…62
15.1 Personalitatea ca sistem
15.2 Modele de personalitate
16. Individ. Persoana. Personalitate*…65
16.1 Individ. Persoana. Personalitate
16.2 Conştiinţa ca nucleu al personalităţii
16.3 Diferenţe în manifestarea personalităţii.
17. Temperamentul…67
17.1 Latura dinamico-energetica a personalităţii
17.2 Tipologii temperamentale
18. Aptitudinile…69

18.1 Latura instrumental-operaţionala a personalităţii
18.2 Clasificarea aptitudinilor
18.3 Inteligenta ca aptitudine generală
19. Caracterul…73
19.1 Latura relaţional-valorică a personalităţii
19.2 Structura caracterului
19.3 Rolul caracterului în structura personalităţii
20. Creativitatea…76
20.1 Conceptul de creativitate
20.2 Niveluri şi stadii ale creativităţii
21. Etape în dezvoltarea personalităţii *…78
21.1 Principiul dezvoltării în psihologie
21.2 Vârstele mici (3 – 10/1 lani)
21.3 Preadolescenta (10/11 – 14/15 ani)
21.4 Adolescenta (14/15 – 18/19 ani)
21.5 Tinereţea (18/19 – 30 ani)
21.6 Maturitatea (30 – 55/60 ani)
21.7 Bătrâneţea (55/60 ani…)
Tipuri de itemi 5…83
Conduita psihosociala
22. Imaginea de sine şi percepţia ei sociala…86
22.1 Imaginea de sine
22.2 Statusul şi rolul – indicatori ai comportamentului social
23. Relaţiile interpersonale…89
23.1 Specificul relaţiilor interpersonale
23.2 Tipuri de relaţii interpersonale
23.3 Locul şi rolul relaţiilor interpersonale în structura personalităţii
23.4 Grupul şi psihologia de grup.
24. Comportamente pro şi antisociale…92
24.1 Comportamente pro şi antisociale
24.2 Normalitate V anormalitate sociala
25. Atitudinile sociale şi formarea lor*…95

25.1 Atitudinile sociale
25.2 Formarea şi modificarea atitudinilor sociale
25.3 Relaţia valori, atitudini, comportamente
Tipuri de itemi 6…98
Invitaţie la autocunoaştere…100
Bibliografie selectivă…104

Introducere în psihologie

1. Psihicul şi caracteristicile acestuia. Ipostazele psihicului şi relaţiile dintre ele. Baze metodologice

1.1 Definirea psihologiei

1.2 Principalele momente în evoluţia psihologiei ca ştiinţa

1.3 Psihicul şi caracteristicile sale

1.4 Ipostazele psihicului şi relaţiile dintre ele.

1.5 Metodele psihologiei.

1. PSIHICUL ŞI CARACTERISTICILE SALE. IPOSTAZELE PSIHICULUI ŞI RELAŢIILE DINTRE ELE. BAZE METODOLOGICE

1.1 Definirea psihologiei

Deşi preocupările cu caracter psihologic sunt străvechi, termenul de psihologie are o istorie relativ recenta, el fund utilizat pentru prima dată de reformatorul german, Philipp Schwarzerd, cunoscut sub numele de *Melanchton* (1497 – 1560). Termenul devine uzual începând cu secolul al XVIII-lea, odată cu scrierile psihologului Cristian Wolff.

Termenul de *psihologie* provine din cuvintele greceşti „psyche" care înseamnă suflet şi „logos" care înseamnă ştiinţa, teorie, studiu, deci, etimologic, psihologia înseamnă „ştiinţa despre suflet". Constantin Rădulescu-Motru (elev al lui W. Wundt) îşi începea Cursul *de psihologie cu* definiţia etimologica a psihologiei pe care o numea ştiinţa despre *viaţa sufleteasca care „u*rmăreşte să descrie în mod complet şi exact diferite forme ale vieţii sufleţşi; în acelaşi timp, ea ne da şi explicarea faptelor

sufleteşti sub raportul succesiunii şi al coexistent lor”.

Psihologia este „ştiinţa a vieţii mentale, a fenomenelor şi a condiţiilor sale”. (W. James)

Psihologia este ştiinţa care studiază faptele şi procesele psihice şi comportamentale, precum şi personalitatea.

Psihologia reprezintă „ştiinţa conduitei”. (P. Janet)

Din punct de vedere istorie, cunoaşterea psihologica poate fi împart, ita în trei mari etape sau perioade:

1. Kiapa preştiinţifică debutează în momentul în care omul devine coşient de sine şi începe să-şi pună întrebări legate de natura înconjurătoare şi despre sine, răspunsurile fiind de natura naiv-mistica. O astfel de concepţie este animismul care admite existenta mai multor suflete: sufletul viaţa (care părăseşte corpul în timpul somnului şi care după moartea omului cauta alt corp), sufletul umbra (însoţeşte corpul în starea de veghe), sufletul reflex al corpului (apare când ne privim în oglinda sau în alte obiecte) şi sufletul nucleu (comun omului şi animalelor).

2. F.tapa filosofka debutează odată cu formarea primelor sisteme filosofice în antichitatea târzie (sec. VI-V î.e.n.) şi se încheie cu desprinderea psihologiei de filosofie (1879). Cu toate că cunoaşterea psihologica dobândeşte un caracter riguros sistematizat şi argumentat, ea se menţine la un nivel speculativ, formal, fiind lipsită de un suport faptic. Urmând exemplul filosofiei şi psihologia devine materialists (gândirea este o simplă secreţie a creierului pentru reprezentanţii materialismului vulgar – Büchner, Vogt şi Molechott) sau idealista (psihicul este un fenomen de natura spirituală).

3. Etapa ştiinţifică debutează în 1879 când Wilhelm Wundt, la Leipzig, înfiinteză primul laborator de psihologie experimentala (în 1893 se înfiinteză primul laborator psihologic la Iş, în 1906 la Bucureşti şi în 192

llalluj).

Psihologia este ştiinţa care studiază fenomenele subiective şi procesele psihice, activitatea umană considerata în unitatea dintre latura interna şi cea externă's, i totodată sistemul personalităţii cu trăsăturile, structurile şi particularităţile acesteia.

Wilhelm Maximilian WUNDT (1832 – 1920)

Psiholog german, a creat primul laborator de psihologie experimentala în 1879 la Leipzig. Mai întâi medic, iar după aceea fiziolog, este autorul a numeroase lucrări asupra senzaţiei şi percepţiei.

Printre cele mai importante lucrări sunt de amintit *Grundzuge der Physiologischen Psychologie* (1873 – 1874) şi *Völkerpsychologie* (10 volume, 1904 – 1920).

1.2 Principalele momente în evoluţia psihologiei ca ştiinţa

Evoluţia psihologiei's. dintifice cuprinde:

1. P\iholoe; ia clasica (1879 – sfârşitul primei jumatati a sec. al XX-lea) este caracterizata de existenta mai multor scoli de psihologie, precum:

a. \să Kitinnisiiitil (Al. Bain, H. Taine, W. Wundt etc.) susţine primatul parţii asupra întregului, astfel viaţa psihică este o simplă suma de senzaţii, iar pe baza legilor asociaţiei (coincident în timp şi spaţiu a unor senzaţii) se formează percepţiile, reprezentările şi gândirea.

b... v> Inimiiul (K. Koffka, W. Kohler. O. Dunkerete.) provine din cuvântul german „Gestalt" (configuraţie, structura) şi susţine primatul întregului asupra parţii. Astfel, psihicul nu este un conglomerat de procese în sine, ci un ansamblu organizat la niveluri diferite de complexitate (la primul nivel este percepţia, iar la un nivel superior este gândirea). Caracterul organizat al psihicului este înnăscut, structurile fund date.

c. hi spre.n. Mini: (W. James, N. Ach, Th. Lipps etc) considera ca obiectul psihologiei este ronştiinţa. Înţeleasa

ca o lume internă, închisa, fără legătura cu lumea externa sau cu reacţiile comportamentale, aceasta putând fi investigata numai cu ajutorul metodei introspecţiei d. Bdic şi îl (J. Watson, Ed. Thornidke, B.F. Skinner etc.) provine din cuvântul englez „behavior" (comportament) şi apare ca reacie la curentul introspecţionist. Fondatorul curentului, John Watson, considera coşiinta o ficţiune, o inven-le pura a filosofilor, susţinând ca singura realitate psihologica autentica este comportamentul. Între stimul şi răspuns exista o relaţie univoca, directa, de tipul S-I (acţiunea stimulului determinând necondiţionat o anumită reacie), iar pentru ca S şi R sunt observabile şi controlabile, cunoaşterea psihologica devine obiectiva şi ştiinrifica, behaviorismul luând denumirea de psihologie obiectiva. Aceasta orientare s-a impus în psihologia americană sub numele de neobehaviorism, teorie care depăşeşte schema simplista stimul-raspuns şi care valorifica noile fapte ale experien (ei şi ale cunoşerii ştiin-ifice.

e. ihanali/ (S. Freud, C. Jung, A. Adler etc.) apare ca reacţie la psihologia introspections ita. Fondatorul psihanalizei, Sigmund Freud, formulează ideea caracterului dual antagonic at structurilor psihice: conştient-inconştient. În centrul structurii inconştientului se afla instinctul erotico-sexual. Obiectul de studiu al psihanalizei este inconştientul. Varianta revizuita este numita neopsihanaliza. f. Psihologia acţiunii şi a condinto (P. Janet, H. Wallon, A.N. Leontiev etc.) reprezintă două variante ale principiului dependentei conţinuturilor proceselor psihice interne de acţiunile externe, directe, ale omului cu realitatea concretă. Obiectul psihologiei este extins de la studiul funcţiilor's. i proceselor psihice izolate la acţiunile complexe orientate

1.3 Psihicul şi caracteristicile sale

În definirea psihicului, psihologia contemporană utilizează raportarea la:

— Lumea exui na – Psihicul poate fi definit careflectare subiectivu, de natura ideală a obiectelor şi fenomenelor externe, a relaţiilor dintre acestea şi semnificaţiile lor pentru noi. El reprezintă o modalitate particularde realizare şi manifestare a informaţiei la nivelul organismelor animale care poseda sistem nervos.

— Substiiuul m. tu. is”; – Psihicul este o lumric.1 Mstenului ni-n», a creierului şi va depinde nemijlocit de gradul de dezvoltare şi organizare a acestuia.

— Factorul timf. pune inevidenta natura dinamic-evolutiva a psihicului. Se pot delimita trei etape esenţiale:

1. etapa ascendenta (de la naştere până la vârsta de 20 – 25 deani);

2. etapa optimului funcţional (25 – 65 de ani);

3. etapa regresiva (după vârsta de 65 de ani).

— Star lt J >.: „Hsu. În vis!”! ov. \îi; H>:! re la mediu ne arata rolul instrumental, reglator al psihicului şi baza obiectiva a apariţiei lui în procesul evoluţiei biologice

Psihieni este o modalitate prin care omul exista ca fiinţa, în acelş timp, biologica şi sociala, deci ca fiinţa biosociala, iar ca frâna biopsiho-sociala, innui e! e»” h;”… El îi asigura omului adaptarea la condiţiile mediului, prin conduite care depind atât de schimbările din mediu, cât şi de condiţiile interne specifice individului respectiv.

Prin psihicul său, omul cunoaşte, acţionează şi se conduce după valori şi norme morale. El se manifesta prin procese psihice (gândire, memorie, imaginaţie etc.), prin stări psihice (conştienta sau inconştienta, buna sau proasta dispoziţie etc.) şi prin însuşiri psihice (stări temperamentale, trăsături de caracter, nivel de creativitate etc.). La omul concret, psihicul este chiar personalitatea sa, care se formează, se dezvolta şi se manifesta în societate prin intermediul relaţiilor interpersonale.

< – i lj-:.: >… este definit, de scoala behaviorista, ca mul-imea reacţiilor de răspuns ale organismului animal şi

uman la stimulii exteriori. Mecanismul reacţiilor comportamentale este reflex, implicând interaciiunea dintre centrii nervoşi senzitivi (recepţionează şi prelucrează acţiunea stimulilor extemi) şi cei motori (emit semnalele de comanda şi declanşarea reacţiei).

1. Dupayr adu! dt compkxitato, existacomportamente.

a. simple care includo singura secventa;

b. complexe, multifazke, care includ o serie de reacţii, operaţii şi acţiuni articulate într-o schema logica unitara.

2. După nivelul <\> reprtztn*: \o (integrare) Jlexa, exista comportamente cu mecanism de tip reflex:

a. lie-condition;

b. condiţional.

3. Dupaprezenta tot;»; ifentiei *şi* a controlulu \ oluntar, exista comportamente:

spre scop (conduita).

2. Psihologia contemporană este determinate de revoluţia produsă, în plan metodologic, de teoria generală a sistemelor şi de cibernetica (pe baza principiului complementarităţii, adică al întregirii reciproce a diferitelor unghiuri de abordare a vieţii psihice) în 1947 – 1948. Realitatea este abordata dintr-un punct de vedere integrativ-sistematic şi informaţional. Psihologia contemporană este's. dinta despre realitatea psiho-comportamentala, ca unitate contradictorie şi dinamică a laturii, subiective, interne (percepţii, reprezentări, gândire etc.) şi a laturii externe (reacţii, acţiuni, activităţi).

a. neintenţionate-involuntare, care se declanşează's. i se desfăşoară automat;

b. intenţionate-voluntare, care se declanşează pe baza unei deliberari.

4. Dupastările de necesitate cărora li se subordonează, exista comportamente:

a. de igiena corporală;
b. de descărcare-eliminare;
c. erotico-sexuale;
d. de orientare-investigare;
e. decunoaştere;
f. instrumental-rezolutive. Comportamentul are şi o mediere psihică interna:

Imaginea senzoriala a stimulului, o components emoţional-afectiva, o stare de necesitate, o pregătire şi o planificare instrumentala, un anumit reglaj involuntar sau voluntar.

Termenul de *personalu*, provine din limba latina… persona" însemnând masca actorului, rolul acestuia, personajul unei drame. Personalitatea este definita pe baza unor caracteristici care ne deosebesc de celelalte persoane şi care persista în timp. Trei trăsături contribuie la definirea ei:

1. pai (kulari/i) în i, respectiv fiecare om este unic, are trăsături, aptitudini, sentimente, un mod anume de a fi, deagandi, de a acţiona, de a simţi;

2. (itirabilium; i. care se referă la constanja trăsăturilor care ne particularizează;

3. coerenta, respectiv faptul ca ele constituie un sistem funcţional.

Personalitatea nu este ceva cu care ne naştem, căci, la naştere, copiii mici seamănă foarte mult între ei. Pe măsura ce cresc, ei se diferenţiază prin dezvoltarea unor trăsături personale ca urmare a interacţiunii dintre ereditate şi mediul în care se dezvolta.

Dezvoltarea psihicului poate fi considerată şi în ordine \ filogenetica, cea mai cunoscuta delimitare a etapelor 5 evoluţiei de ansamblu a psihicului fund datorată lui A. N! Leontiev, care distinge 4 faze: I

1. Stadiul psihicului senzorial elementar, caracterizat f prin aceea ca animalul reacţionează în raport cu o

proprietate din mediul ambiant, predominând reaciiile înnăscute;

2. Stadiul psihicului perceptiv, la nivelul căruia se poate vorbi de sesizarea caracteristicilor obiectelor în integritatea lor şi nu doar a unor aspecte senzoriale izolate;

3. Stadiul intelectului, al gândirii senzorio-motorii, care se poate pune în evidenta la maimuţele antropoide, caracterizat prin numărul relativ redus de încercări pentru I rezolvarea unei probleme, urmate de apariţia soluţiei pe neaşteptate, dintr-odată;

4. Stadiul psihicului conştient, ultima treapta ag evoluţiei, specifica omului.

8

14 Ipostazele psihicului şi relaţiile

Organismul uman poate fi considerat un sistem în cadrul căruia rolul central îl deţine sistemul nervos central. Sistemele \ îi au capacitatea de autoprogramareprin intermediul activităţilor desfăşurate, achiziţionând informaţii, operaţii şi funcţiuni specifice prin intermediul învăţării.

Se observa ca între psihic şi comportamental exista o strânsă interdependenţa, ele fiind reciproc convertibile. Astfel, comportamenţele sunt interiorizate şi transformate în acte subiective, iar actele subiective sunt exteriorizate prin intermediul conduitel

Psihologul Paul Popescu-Neveanu considera ca sistemul psihic uman (SPU) este un ansamblu de funcţii şi procese psi!... atlaie în interacţiune. organizate ierarhic şi care corii: uite laapariţia fenomenului de conştiinţa.

SPU mijloceste interacţiunile dintre individ şi lume, şi cu propriul organism, căci fiecare dintre noi ne simţim corpul, îl exploram pentru a-l cunoaşte, înţelegem cine suntem şi cine putem deveni, interacţionam cu ceilalţi, răspundem într-un anumit mod situaţiilor concrete de

viaţă. Între cunoaşterea propriului eu şi cunoaşterea lumii trebuie să existe un echilibru, căci, în caz contrar, ne-am prăbuşi în propria fiinţa sau lumea ni s-ar părea iluzorie. Pe parcursul vieţii, omul este asaltat de o multitudine de informaţii şi de aceea, mecanismele antiredundante, raţiunea şi voinţa îl ajuta să se adapteze realităţii.

Fenomenul de conştiinţa rezulta din interacţiunea proceselor cognitive senzoriale, a proceselor cognitive şi a proceselor reglatorii. Wundt considera că aceasta este o sinte/a creatoare, O integrare de procese psihice care prin ele însele nu sunt conştiente. dar contribuie la conştiinţa Memoria, care stochează informaţiile, nu este şi nu poate fi în ansamblul ei conştienta, deoarece numai unele cunoştinţe ale memoriei potenţiale sunt reactualizate (conştientizate) în funcţie de cerinţele activităţii. H. Bergson considera ca memoria sta la baza conştiinţei

După cum arata şi etimologia termenului de consh-l; (latina cum „cu „şi scientia „ştiinţa”), actul conştient este mijlocit de informaţiile de care individul dispune cu ajutorul înţelegerii. Gândirea are un rol esenţial în producerea conştiinţei, dar aceasta nu se reduce la gândire, deoarece la fel de important este şi limbajul. Totodată, conştiinţa nu este posibila fără starea de veghe şi de atenţie, ea fund susţinută de motive, de trăiri afective, de voinţa, de imaginaţie. Conştiinţa ar putea fi interpretata ca un act de înţelegere şi de conceptualizare (Rubinstein), o coordonare de semnificaţii (Piaget) sau încheierea unui proces de cunoaştere.

Conştiinţa are o organizare de tip logic şi raţional, ea îndeplinind un rol conducător, concretizat prin funcţiile de cunoaştere, de orientare spre scop, de autoreglaj voluntar, creatoare şi anticipativa.

Psihologul Andrei Cosmovici considera că exista două feluri de conştiinţa: una implicita, primitiva (caracteristica animalelor superioare şi care este doar o conştiinţă de

ceva) şi aha reflexiva, conştiinţa de sine (specifics numai omului şi dintre ele.

Alfred ADLFR (1870 – 1937 i care consta în conştiinţa clară a unui eu responsabil de actele sale).

În cadrul spuse delimitează şi sub. O a>11 11 < i i s-au preconştientul care cuprinde memoria potenţială şi ansamblul automatismelor (deprinderilor) şi operaţiilor de care individul uman dispune (care nu sunt conştiente, dar care pot fi uşor trecute în sfera conştiinţei). În cazul memoriei potenţiale este vorba despre cunoştinţe acumulate ca urmare a procesului de memorare, cunoştinţe care constituie sursa activităţii conştiente. Actele automatizate sunt deprinderi (scrierea, desenatul, mersul, mâncatul etc.) care se desfăşoară fără control conştient detaliat, în momentul respectiv, dar înainte de a fi automatizate s-au desfăşurat sub controlul conştient. Deprinderile rămân integrate modelului conştient al activităţii şi de fiecare dată când pe traiectoria obişnuita a desfştarii acţiunii apar obstacole neprevăzute, intervine imediat analiza conştienta. Preconştientul acţionează ca un fel de *Jiltru*" care permite trecerea în sfera conştiinţei a informaţiilor, tendinţelor, operaţiilor şi a deprinderilor necesare şi acceptabile pentru aceasta.

La polul opus conştiinţei se afla inoonştientul sau psihismul ba/al, orientat asupra propriei fiinţe pe care o exprima în tot ceea ce are ea caracteristic: tendinţe instincruale, pulsiuni sexuale, trebuinţe, stări afective, vise, gânduri şi dorinţe ascunse etc. Psihologii considera ca toate procesele psihice au o parte care se desfăşoară în sfera inconştientului.

La sfârşitul secolului al XIX-lea Sigmund Freud (1856 – 1939) a descoperit metoda de investigare a proceselor inconştiente pe care a numit-o „psihanaliza", descoperirea lui Freud fiind comparata cu cele ale lui Columb, Copernic etc. El considera ca viaţa noastră psihică rezida în

mişcarea conştient-inconştient şi tot ceea ce era atribuit întâmplării (lapsusul, uitarea de nume etc.), are o puternica motivaţie inconştienta. Ele sunt, de fapt, compromisuri prin care inconştientul se manifesta în planul conştiinţei.

Freud a demonstrat ca visele din timpul somnului reprezintă manifestări caracteristice şi autonome, specifice inconştientului.

Cercetările privind problematica inconştientului au fost continuate de către elevul lui Freud, Alfred Adler, care admite noţiunea de inconştient dinamic, dar minimalizează rolul sexualităţii şi al complexului lui Oedip în geneza personalităţii.

Trebuie subliniat faptul ca între conştient şi inconştient nu exista o ruptura, ci o strânsă interacţiune, chiar dacă nu toate informaţiile din inconştient tree în sfera conştiinţei. R. Mucchielli considera inconştientul o structura a personalităţii ce influenţează conştiinţa, astfel încât nu putem separa inconştientul de conştient, ele aflându-se într-o permanenta interacţiune. Dacă Freud considera ca inconştientul conţine doar impulsurile negative, Paul Ricoeur subliniază rolul pozitiv al inconştientului în domeniul creaţiei.

Chiar dacă nici astăzi nu sunt pe deplin cunoscute structura şi mecanismele inconştientului, este sigur ca între conştient şi inconştient exista o interacţiune aflata în evoluţie permanenta.

Medic şi psiholog austriac, elev dizident al lui S. Freud, admite pe urmele acestuia noţiunea de inconştient dinamic, dar nu recunoaşte rolul sexualităţii şi al complexului lui Oedip în geneza personalităţii. Factorii determinanţi trebuie cautaţi mai curând în propria individualitate şi în societate. Îşi impune teoriile sub numele *depsihologie* individuală. Autor a numeroase lucrări, cele mai importante sunt: *Teoria şi practica*

psihologiei individuale (1920), *Cunoaşterea omului* (1927), *Psihologia* ş*colarului g\eu educabil* (1930), *Sensul vieţii* (1933) etc.

1.5 Metodele psihologiei1

Norbert SIU – amy definite metoda drept mod de a acţiona, deoarece cunoşerea psihologica nu poate progresa în absenta utilizării unor metode de cercetare adecvate. Metodele au un caracter instramental, de intervenţie, de informare, interpretare şi de acţiune. Trebuie subliniat faptul ca fiecare scoala sau orientare psihologica is. i are propria sa metodologie. În continuare vor fi prezentate, foarte sintetic, principalele metode ce pot fi utilizate în investigarea fenomenelor şi proceselor psihice.

Metoda observaţiei urmăreşte latura stabilă a personalităţii (caracteristici precum: înălţimea, lungimea membrelor, forma şi mărimea capului etc.) şi latura dinamică a personalităţii (reacţiile comportamentale actuale ale individului în situaţii concrete).

Condiţii de realizare a activităţii observative sunt:

— Să se desfăşoare în conformitate cu un scop şi pe baza unui plan dinainte stabilit;

— Să fie aleasa situaţia în care individul îşi dezvăluie cel mai bine caracteristica studiata;

— Să aibă caracter focalizat (să nu fie avute în vedere alte aspecte care nu constituie obiectul observaţiei);

— Să fie sistematica, structurata pe baza unor criterii logice;

— Să retina şi să înregistreze fidel şi complet datele obţinute.

Clasificarea diferitelor modalităţi de realizare a observaţiei se poate realiza potrivit următoarelor criterii:

1. După modul de desfăşurare, observaţia poate fi: 11 i r e e t; i (observatorul este prezent în spaţiul de acţiune al subiectului, acesta consjientizează prezenta

observatorului), indirecta (observatorul nu se afla în spaţiul de acţiune al subiectului) şi en uHmtx alor uitai (observatorul se afla în perimetrul de acţiune al subiectului, dar el este familiar subiectului încât este ignorat).

2. După gradul de implicate a observatorului în desfăşurarea evenimentelor, exista: i! srr\al r! sis i (observatorul nu intervine în desfăşurarea evenimentelor) şi > < \: fieacti\; t.

3. După încadrarea în timp, exista: olmt \ atii-lontinuu (perioadamaredetimp) şiit» servaţii cniiala.

4. După obiectivul urmărit, exista: „inr globală (tabloul comportamental general) s, i v\ ilk parţială (selectiva).

Când este orientată spre noi înşine, observaţia devine urmăreşte provocarea deliberata a fenomenelor. Este introdusa în 1879 de W. Wundt şi ea operează cu variabile: 1. independente – 1 – (se afla sub controlul direct al cercetătorului fiind utilizate pentru „provocarea fenomenului”); 2. dependente – R – (reacţiile şi răspunsurile date de subiect la acţiunea variabilei independente); 3. subiect – S – (pot fi identificate şi controlate obiectiv şi riguros de cercetător: vârsta, sex, nivel de instruire etc.) şi 4. intermediare – E – (ţin de organizarea interna a individului şi se interpun între acţiunea variabilei independente

şi dependente, neputând fi identificate şi controlate decatre cercetător).

Metoda corn orbirii-este o discuţie cu subiectul condusa de cercetător.

Avantaje fata de observaţie: favorizează capacitatea subiectului de introspecţie, de autoanaliza şi diminuează sau înlătura tendinţa subiectului de a contraface răspunsurile.

Exista diferite tehnici de convorbire (de exemplu, se

pun întrebări şi se lasa persoana chestionata sa răspundă fără a se interveni), dar întotdeauna conversaţia are loc într-un climat adecvat, în care subiectul să se poată exprima liber.

Metoda anchetei, care cunoas. te douatorme:

a. \neheta pe b; un de chestionare – conţine întrebări factuale sau de identificare, de cunşinte, de atitudini şi opinii, de motivaţie. Chestionarele pot fi cu: răspunsuri dihotomice, închise (Da – Nu); răspunsuri libere şi răspunsuri la alegere în evantai (5 – 7 răspunsuri la o întrebare).

b. \neheta pe baza de interviu – presupune relaţia de comunicare psiholog-subiect. Acesta, după obiectivul urmărit poate fi: interviu clinic (centrat pe persoana) şi focalizat (centrat pe o tema-problema).

Metoda bioj; rafica urmăres. te dobândirea de date şi informaţii despre trecutul persoanei, pentru a reconstitui istoria ei. Evenimentele urmărite sunt evenimente „cauza, efect, mijloc şi scop”, iar informaţiile pot fi obţinute direct (discuţiicu persoana) şi indirect (discuţiicu alte persoane).

Medicia. iiiui! i/ei pimiu-o (or; u: tijifuii, care utilizează criteriile: numărul sau cantitatea totală de produse, distribuţia şi frecventa în unitatea de timp considerata; originalitatea şi complexitatea, noutatea, valoarea şi utilitatea etc., ea permiţând dezvăluirea structurii interne a aptitudinilor şi formularea de idei şi legitati cu caracter ştiinţific general pentru psihicul uman.

I is,) – <. I o <4 i e este o proba etalonata şi standardizata printr-o aplicare experimentala anterioara, pe un esantion reprezentativ, care se aplică în aceleaşi condiţii la toţi subiecţii luaţi în studiu, iar rezultatele se interpretează în funcţie de aceleaşi bareme. El trebuie să respecte cerinţe, precum: fidelitatea (să măsoare ceea ce îşi propune) şi validitatea (concordanta dintre rezultatele obţinute de un subiect la un test şi rezultatele pe care el le

are sau le va avea în activitatea specifica).

Criteriile de clasificare, în cazul testelorpsihologice, sunt numeroase, printre acestea:

1. După modul de concretizare a răspunsurilor, exista: teNU-ik şi (!;

2. După modul de aplicare, exista: >! u;»! şi teste colecti

3. Dupadurata de parcurgereatestului, exista: foste cu timp imp us şi.: îi timp liber (la alegere).

detoda înoţi în simulării cuntputeri/<r. este utilizata din deceniul 7 al sec. al XX-lea şi presupune conceperea de programe ca modele ale unor funcţii psihice şi punerea lor pe calculator. Astfel, devine posibila evidenţierea diferitelor caracteristici şi relaţii în interiorul sistemului psihic.

Io

1

IPIII E INVESTIGAŢIEI PSIHOLOGICE

biet fif cercel i

* mim ihoi.

I. P

latu

oite celelalte ştiinţe şi psihologia, potrivit

de studiu. Încearcă elaborarea unor metode specifice Conceperea acestora se subordonează principii care guvernează întregul demers de l<lui determinismului care are la bază toate procesele şi fenomenele au o determinaretivă. necesară, supunându-se astfel unor legi obiective. irc pot fi puse în evidenţă. Acceptarea acestui principiu nu înseamnă negarea libertăţii, a libertăţii de opţiune, ci se referă la faptul că întotdeauna există cauze specifice care determină o anumită reacţie. Diferenţa psihologiei în raport cu alte discipline se leagă în primul rând de natura cauzalităţii de tip psihic. Întotdeauna cauzele psihice fiind multiple şi complexe, chiar dacă la

nivel conştient sunt evidente în număr mic. De asemenea, cauzalitatea psihică se caracterizează prin finalitate, adică ceea ce se mi amplă, se întâmplă, cel mai adesea, pentru realizarea unei nevoi. scop. ideal, dorinţe etc. Afirmarea existenţei cauzalităţii psihice nu respinge însă posibilitatea întâmplării, legile psihologiei având un caracter statistic (probabilistic). Chiar dacă există filosofi care neagă existenţa unor legi în psihologie (J. P. Sartre), în general se admite existenţa unor regularităţi în viaţa psihică, astfel încât s-au oferit diferite clasificări ale acestor legi, una dintre cele mai cunoscute fiind cea a lui M. Pradines, potrivit căruia există: legi de funcţionare, legi de compoziţie (organizare, structură) şi legi de dezvoltare. 2. Principiul dezvoltării, care subliniază diferenţa între lumea anorganică şi cea organici, a vieţii, aceasta din urmă presupunând o transformare permanentă, o succesiune de procese prin care se realizează schimburi materiale, informaţionale şi energetice între organism şi mediu. Funcţionarea unui astfel de principiu este de afirmat cu atât mai mult în viaţa psihică, mai pregnantă în primii ani de viaţă, după care apare încetinirea, iar la final regresul. Adesea, cunoaşterea structurilor proprii psihicului nu este posibilă decât în măsura în care se cunoaşte geneza lor. Potrivit lui.1. Piaget, evoluţia psihică este ghidată de două procese fundamentale: procesul de asimilare (condiţiile mediului sunt asimi late structurilor posedate) şi procesul de acomodare (modificarea structurilor posedate potrivit situaţiilor noi). Funcţionarea acestor principii se realizează corelat.

3. Principiul organizării sistemice, care subliniază caracterul deosebit de complex al psihicului uman. Tipul de sistem pe care îl reprezintă psihicul este unul deschis, în cadrul său schimburile informaţionale fiind decisive. Totodată este un sistem dinamic, modificările intervenite determinând reorganizarea întregului. Mai mult, sistemul

psihic este un sistem autoreglabil, în sensul unei evoluţii spre o complexitate tot mai accentuată. Funcţionarea acestui principiu arată, de fapt, dependenţa oricărei reacţii de ansamblul personalităţii, ignorarea acestui lucru, respectiv excesul de analiză conducând la apariţia unor erori. Nu există într-un fel reacţii izolate (acestea ţin mai curând de patologia psihicului), psihicul reacţionând întotdeauna unitar.

I naţie: Organizându-vă pe echipe de 4 elevi încercaţi să subliniaţi diferenţa dintre specificul psihologiei ca ştiinţă şi alte ţ-i i niţe. Prezentaţi rezultatele obţinute colegilor voştri şi încercaţi să realizaţi o sinteză a diferenţelor constatate.

APUCAŢII

1. Timp de o săptămână, observaţi comportamentul colegului vostru de bancă în diferite situaţii. Notaţi observaţiile în caietele voastre şi, apoi. analizaţi-le împreună cu acesta.

2. C’oncepeţi un chestionar prin care să aliaţi părerea celor care nu au studiat psihologia despre această ştiinţă, importanţa pe care putea să o aibă pentru existenţa umană etc. Analizaţi răspunsurile pniniK împreună cu colegii voştri încercând să puneţi în evidenţă ev i-imi. ili-le prejudecăţi descoperite. Întocmiţi, la nivelul clasei, o Im.i. u aceste prejudecăţi şi păstraţi toate materialele realizate propunându-vă să le reluaţi după ce veţi fi studiat, efectiv, psihologia de-a lungul unui an şcolar.

3. În definirea psihicului, psihologia contemporană utilizează raportarea la diferite criterii.

a. Identificaţi criteriile de raportare utilizate.

b. Caracterizaţi psihicul în funcţie de fiecare modalitate de raportare a psihicului identificată.

4. Identificaţi principalele momente ale evoluţiei psihologiei ca ştiinţă.

nul > *edip* – presupune seniimente care decurg din al.

aiul erotic al copilului taţă de părintele de sex e nanilesiare exterioară a gândim sau a stărilor

ught vr — i de către un ea hruv animal a unei situaţii de (S Intelectului în ta ordinea filogenetică ac ţ I.

Insti Kjnun. Înnăscut *nct* şi variabil, comun tu m şi care este adaptat unui SC Iedului.

Intui Iraţională a *ţie* realului (e k-ul, i animal)

Invâf omporument nou *arr* ca urmare a unui ani…

Pen- ps În care sunt *eplitr* pl li organizate informaţiile obţin , I ediul organelor u u 1. În de simţ astfel încât inw Intervine cunoştinţa realului.

Pregnanfă = calitate prin care o structură ni se impune spontan cu putere, cu ev identă. *Reacţie* = răspuns la un stimul.

Reflex = fenomen nervos care constă într-un răspuns determina nemijlocit şi involuntar al organismului la o excitaţi particulară. *Sensibilitate* – facultate de receptare a impresiilor venite de I

corp sau din lumea exterioară.

Sistem = orice ansamblu de clemente aflate într-o interacţiune ordonată (non-intâmplătoare) care duce la

apariţia unor proprietăţi specifice, pe care nu le posedă părţile Misamblului.

un eşantion de populaţie reprezentativ scop conturarea unei imagini despre ar investigate.

1 de a provoca o reacţie specifică din uceesiunea evenimentelor; este o i omului, care îi permite să se adapteze la modificările mediului şi

C Iii
OI ve
S — Ia
ondaj A vi
şi.
op
t
St =
imul = te
pu
i
Ti d m
mp = ai
co uc
n ţie

11

Procese psihice cognitive senzoriale fe
2. Procese psihice cognitive senzoriale
3. Senzaţia.
3.1 Definirea şi caracterizarea senzaţiilor
3.2 Calităţile senzaţiilor
3.3 Principalele modalităţi senzoriale
3.4 Legile sensibilităţii
4. Percepţia.
4.1 Definirea şi caracterizarea percepţiei
4.2 Legile generale ale percepţiei
4.3 Formele complexe ale percepţiei
4.4 Observaţia şi spiritul de observaţie

4.5 Percepţii denaturate
5. Reprezentarea.
5.1 Definirea şi caracterizarea reprezentării
5.2 Clasificarea reprezentărilor!
5.3 Proprietăţile reprezentărilor
5.4 Rolul reprezentărilor în cunoaştere şi activitate Tipuri de itemi 1
12
2. PROCESE PSIHICE COGNITIVE SENZORIALE
2 Psihologia ne oferă cunoştinţe fundamentale despre sistemul psihic uman care se manifestă şi prin intermediul proceselor psihice. Fiecare proces psihic constituie un subsistem de activitate informaţională specializata, dotai cu mecanisme de autoreglaj. Acest fapt nu trebuie să ne conducă la concluzia că procesele psihice există şi acţionează izolat, separat unul de celălalt, adică întâi intră pe scenă senzaţiile, apoi percepţiile, gândirea ş.a.m.d., urmând ordinea în care ele sunt expuse în manual. Tratarea separată a proceselor psihice este condiţionată doar de motive didactice, pentru a uşura înţelegerea acestora, însă, în realitate, ele se află în interacţiune, funcţionând simultan, contribuind la apariţia fenomenului de conştiinţă.

Caracterizarea generală a proceselor psihice ar trebui să includă: conţinutul informaţional, funcţiile şi structurile operaţionale specifice prin intermediul cărora procesul se realizează şi modalităţile subiective şi comportamentale caracteristice, aşa cum este imaginea primară pentru percepţie sau imaginea mentală pentru reprezentare etc.

Prin psihicul său omul reuşeşte, de fapt, să se dovedească o fiinţă superioară celorlalte fiinţe. Psihicul uman se manifestă prin procese şi fenomene psihice (reprezentare, gândire, memorie, imaginaţie, motivaţie etc), prin siăti psihice (conştientă sau inconştientă, bună

sau proastă dispoziţie etc.) şi prin însuşii: psihice (stări temperamentale, trăsături de caracter, nivel de creativitate etc).

Procesele psihice pot fi grupate în trei mari categorii: i» i josc. – vive senzoriale (senzaţia, percepţia şi reprezentarea), r.r. wse cognitive superioare (gândirea, memoria şi imaginaţia) şi procese şi activităţi < (motivaţia, voinţa, afectivitatea). Fenomenele; (limbajul şi atenţia), spre deosebire de procesele psihice, nu furnizează informaţii specifice, ci le facilitează sau le comunica.

r. ustave I w odor FCHNER

Chiar dacă existenţa senzaţiilor a fost contestată, ele sunt fenomene reale ale vieţii psihice care sunt integrate în procesele psihice mai complexe, printre care se numără şi percepţia, deoarece. i imi-isi – i i separate ale obiectelor şi ale fenomenelor.

j constituie o formă superioară a cunoaşterii senzoriale. Dacă senzaţia reproduce în subiectivitatea individului însuşirile simple ale obiectelor, pe i. a

…hm i, ctuln, pentru că în realitate nu există însuşiri separate, ci obiecte caracterizate prin anumite însuşiri, obiecte care sunt reflectate cu ajutorul percepţiei.

Percepţia integrează şi construieşte o imagine a realităţii din fragmente de informaţie senzorială, aşa cum un arheolog reconstituie un vas plecând de la câteva fragmente, deci prin intermediul percepţiei putem obţine mai multe informaţii decât prin intermediul actului senzorial. S-a spus că senzaţia este un prim contact al organismului cu stimulii, în timp ce…

În oo prin… i stinut t tal integt ualteinfoi iisenzoi. deoarece sens:

* – … – *un*… rmaţii

Nevoia de adaptare a organismului uman, la solicitările externe şi interne, a dus la apariţia unor forme de captare şi prelucrare a informaţiilor care s-au

perfecţionat în decursul filogenezei. În această categorie se înscriu şi senzaţiile, percepţiile şi reprezentările, adică procesele cognitive senzoriale.

În diferite lucrări de specialitate, se recunoaşte că termenul de „sun/. aţie”, aparent simplu, este ambiguu, datorită multitudinilor de dispute în care a fost implicat. Astăzi, mai utilizată este definiţia operaţională a senzaţiilor care defineşte termenul drept evenimente psihice elementare rezultând din tratarea informaţiilor în sistemul nervos central în urma stimulării unui organ de simţ (Bonnet). Senzaţiile reprezintă imagini primare pentru că reprezintă rezultatul imediat al acţiunii stimulilor asupra organelor de simţ. Imaginea primară dispune de proprietăţi precum: intensitatea senzaţiei, modalitatea sau calitatea (vorbim de senzaţii vizuale, auditive, chinestezice, olfactive etc), durata şi tonalitatea afectivă.

Senzaţiile au fost considerate „poarta” sau „izvorul” cunoaşterii, subliniindu-se rolul lor pentru existenţa şi pentru activitatea umană, deoarece ele asigură adaptarea organismului la variaţiile mediului înconjurător, orientează şi controlează benefic conduitele actuale ale individului, sunt componente ale câmpului de conştiinţă etc. Există o mare diversitate de senzaţii clasificate după diferite criterii, însă cel mai utilizat criteriu este organul de simţ (senzaţii vizuale, auditive, gustative, olfactive şi cutanate). Această clasificare lasă, în afara clasificării o gamă variată de senzaţii (organice, chinestezice etc). În realizarea sensibilităţii sunt implicate simultan o serie de legi (legea intensităţii, legea adaptării, legea contrastului senzorial, legea semnificaţiei şi legea interacţiunii analizatorilor), psihologii Weber şi Fechner având o contribuţie importantă în stabilirea relaţiei dintre intensitatea stimulului şi intensitatea senzaţiei.

Filosof şi psiholog german, are un domeniu vast de preocupări (medic, matematician, profesor de fizică şi de

filosofie), este printre primii psihologi care introduc măsurarea în psihologie. Se interesează de psihofizică şi are contribuţii în psihologia senzaţiei şi a percepţiei.

Cea mai importantă lucrare a sa este *Elemente de psihofizică*

(1860).

IndepeiuK r, în timp ce este diii ia >

I or maţi. Recent, s-a emis opinia potrivit căreia percepţia nu este un simplu mozaic de senzaţii elementare, ci procesul de interpretare a senzaţiilor brute, pe baza cunoştinţelor anterioare.

Se vorbeşte despre existenţa mai multor.

.). Percepţia spaţiului, a timpului, a mişcării etc.) care se pot manifesta ca urmare a existenţei unor *mecanisme intelectuale ale percepţiei* (explorarea perceptivă, anticiparea etc) şi a *legilor specifice percepţiei* (legea integralităţii-structuralităţii, legea selectivităţii, legea constanţei perceptive, legea proiectivităţii şi legea semnificaţiei).

Sistemul cognitiv al individului uman a evoluat continuu, perfecţionându-şi mecanismele care pot asigura adaptarea în condiţii nefavorabile, deoarece omul trebuie să perceapă nu numai ziua, ci şi noaptea, în întuneric, nu numai atunci când capacităţile sale senzoriale sunt dezvoltate, ci şi atunci când acestea sunt insuficient dezvoltate sau chiar lipsesc (orbire, surzenie etc). În categoria acestor mecanisme se înscrie şi;» < e care trebuie să contribuie la realizarea sarcinilor sau la adaptarea organismului în condiţiile în care

13

Informaţia nu este prezentă. Prin reprezentare, omul se desprinde de „aici şi acum", el putând să opereze în plan mintal cu obiecte în absenţa acestora.

Pentru că sunt prezente atât în starea de veghe, cât şi în starea de somn, reprezentărilor li s-a acordat un rol

central în viaţa noastră psihică, rol care a fost contestat şi de William James, deoarece viaţa psihică nu înseamnă numai reprezentările noastre, ci ea implică stări mai complexe în care intervin şi influenţe ale inconştientului. Pe aceeaşi poziţie se situa şi filosoful Jean-Paul Sartre care sublinia că reprezentările nu ne aduc nimic nou în minte, în timp ce dacă privim un obiect putem să descoperim detalii, însuşiri care nu au fost observate anterior.

Dacă sistemul senzorial şi perceptiv operează cu imagini primare, formate în prezenţa obiectului, atunci când există o interacţiune directă cu stimulul, sistemul reprezentativ operează cu imagini secundare care se formează în absenţa interacţiunii directe cu obiectul. Prin natura lor, reprezentările nu sunt simple copii ale ale percepţiilor din trecut, ci sunt rezultatul unor prelucrări şi sistematizări ale însuşirilor senzoriale, fapt ce permite amplificarea unor însuşiri sau eliminarea, sau estomparea altora. Dacă imaginea obţinută prin iipn/ei itare ikpir, ui de \ ointa noustr-a (le putem evoca sau alunga cu uşurinţă sau cu mare greutate), percepţia nu poate fi modificată oricât de mult ne-am dori acest lucru.

Reprezentările au fost denumite „staţii intermediare” care permit saltul de la senzorial la logic, deoarece în structura lor întâlnim caracteristici ale proceselor cognitive senzoriale, iar, pe de altă parte, întâlnim caracteristici ale proceselor cognitive superioare. Astfel, faptul că reprezentarea reproduce însuşiri concrete ale obiectelor şi că imaginea are un caracter intuitiv, ne arată că ea face parte din categoria proceselor cognitive senzoriale, iar faptul că ea reproduce însuşirile esenţiale ale obiectelor şi că imaginea are un caracter generalizat, apropie reprezentarea de procesele cognitive superioare fără ca prin aceasta ea să devină un proces cognitiv superior.

Jean-Paul SARTRE (1905 – 1980)

Filosof francez în opera căruia se îmbină preocupările fenomenologice cu cele ale existenţialismului, abordează subiecte care interesează şi psihologia în măsura în care problema fundamentală adusă în discuţie este aceea a modurilor de a fi proprii naturii umane, în primul rând ca fiinţă conştientă, ca fiinţă căreia îi este proprie devenirea. Printre lucrările sale importante, cu interes şi pentru psihologie, se pot aminti *Imaginaţia* (1936), *Schiţa unei teorii a emoţiilor* (1939), *Fiinţa şi neantul* (1943) etc.

Procesele cognitive senzoriale

Senzaţia	Percepţia	P
— Procese cognitive de nivel senzorial;		
— Este primul proces cognitiv care apare Înontogeneză; — Este o imagine primară (presupune acţiunea directă a stimulilor asupra analizatorilor); — Este o imagine simplă (este o modificare a stării organului de simţ); — Este o imagine separată (fiecare analizator ne oferă senzaţii de un anumit gen);	— Se constituie în baza senzaţiilor; — Este o imagine primară; — Este o imagine complexă (este o sinteză senzorială); — Este o imagine unitară (are un caracter obiectual, oferind totalitatea Însuşirilor unui obiect); — Este o imagine bogată în conţinut;	– urma r – secun a stimul a – compl – unitar – schem Î caract

— Nu poate fi modificată voluntar.	— Nu poate fi modificată voluntar.	- volunt

vrM...» C A JJ

!: 1. Construiţi un text de 10 rânduri (±1) în care să corelaţi semnificaţia psihologică a următorilor termeni: *percepţie*. *reprezentare şi psihic*.

j 2. Formaţi grupe de 4 elevi sau lucraţi pe perechi. Definirea identităţii înseamnă cunoaştere de sine, aceasta fiind un proces [permanent specific şi adolescenţei. Consideraţi că modul în care

Existenţialism = curent filosofic contemporan al cărui discurs se opreşte predilect asupra existenţei umane. Astfel, omul însuşi este acela care trebuie să dea vieţii sale un sens şi să devină în viaţa sa o fiinţă raţională, adică omul nu este decât ceea ce face el din sine etc.

Fenomenologie = curent filosofic contemporan care investighează cu precădere relaţia dintre conştiinţă şi lume, subliniind rolul simţiţi, reacţionaţi în diferite situaţii, capacitatea de reprezentare influenţează în sens pozitiv sau dimpotrivă negativ personalitatea voastră? Argumentaţi răspunsul vostru.

3. Identificaţi un exemplu de comportament în care reprezentările v-au ajutat să identificaţi soluţia optimă.

constitutiv al conştiinţei pentru ceea ce semnifică lumea. *Procese cognitive superioare* = numite şi procese cognitive de nivel intelectual, este vorba de gândire, memorie şi imaginaţie. *Psihofizică* = disciplină care studiază şi încearcă să cuantifice senzaţiile provocate de stimuli determinaţi. *Voinţa* – aptitudine de a-şi actualiza şi realiza intenţiile, ceea ce presupune reflecţie, deliberare, decizie şi executare a acţiunii.

14

3. SENZAŢIA*

3.1 Definirea şi caracterizarea senzaţiilor

Cea mai simplă şi prima formă de comunicare –

informaţională a omului cu lumea exterioară şi cu sine se „3 realizează prin intermediul senzaţiilor. Senzaţiile, la un nivel general, apar ca evenimente psihice elementare ce rezultă din tratarea informaţiilor în sistemul nervos central în urma stimulării organelor de simţ de diferite surse fizice de energie. C. Rădulescu-Motru definea senzaţiile sau *simţirile elementare* „ca fiind ultimele diferenţieri pe care le obţinem în înfăţişările intuitive ale conştiinţei, prin izolarea şi modificarea condiţiilor lor de producere”, deoarece conştiinţa recepţionează imagini despre obiecte şi nu trăiri elementare pentru că gusturile, culorile, impresiile noastre despre temperatură etc. sunt proprietăţile unor obiecte, ele neavând existenţă de sine stătătoare, iar denumirile lor sunt rezultatul procesului de abstractizare. Senzaţiile sunt fenomene reale ale vieţii psihice, dar rareori omul le realizează separat. Ele stau însă la baza proceselor psihice mai complexe. integrându-se acestora.

3.2 Calităţile senzaţiilor

Cele mai importante calităţi ale senzaţiilor sunt:

1. Modalitiun care exprimă dependenţa fiecărei senzaţii de acţiunea unei anumite categorii de stimuli (luminoşi, sonori, mecanici etc.) şi de existenţa unui aparat specializat de realizare (vizual, gustativ, auditiv etc, vorbindu-se astfel despre senzaţii vizuale, auditive, gustative etc).

2. lui i iiMtau a care exprimă gradul de pregnanţă şi încărcătura energetică a senzaţiei. Ea este proporţională cu intensitatea stimulului modal specific şi depinde de starea organismului şi de nivelul actual al sensibilităţii analizatorului.

3.3 Principalele modalităţi senzoriale

După *natura surselor care generează semnalele*, senzaţiile se grupează în senzaţii:

— Evteroceptive, care îşi au sursa în mediul extern;

— Proprioceptive. cu sursa la nivelul articulaţiilor osteo-inusculare;

— Interoceptive, cu sursa în mediul intern. Cele mai importante modalităţi senzoriale sunt:

1. Senzaţiile vizuale sunt produse de undele electromagnetice cuprinse între 400 şi 700 μm (l μm = 10” m). Culorile se caracterizează prin: *luminozitatt*: „*tonalitate* cromatică (determinată de lungimea de undă care predomină) şi *saturaţie*

(cu cât lungimile de undă reflectate sunt mai omogene, cu atât culoarea este mai saturată, mai pură). Sensibilitatea vizuală se manifestă sub forma sensibilităţii luminoase şi cromatice.

2. Senzaţiile auditive sunt produse de vibraţii ale obiectelor. Undele sonore cu frecvenţa între 16 – 20.000 cicli/secundă reprezintă stimulii pentru senzaţiile auditive. În care sunt reflectate următoarele

Senzaţiile sunt procese psihice cognitive senzoriale elementare de cunoaştere a însuşirilor concrete, luate separat, ale obiectelor şi fenomenelor, când acestea stimulează receptorul unui singur analizator sau organ de simţ.

Ochiul ii-pii/ini-i cil mai import mt organ de simt uman.

Aşa cum rezultă din definiţie, senzaţiile exprimă doar însuşiri separate ale obiectelor şi, de aceea, vor fi integrate în procesele perceptive.

În psihologie, problema senzaţiilor a stârnit vii controverse. Astfel asociaţionismul absolutizează individualitatea senzaţiei şi o pune la temelia întregii noastre vieţi psihice, iar gestaltismul neagă existenţa individualizată a acesteia. În realitate, însuşirile nu există în stare izolată, ci numai într-un context obiectual şi nici nu există însuşiri în sine, ci numai însuşiri ale obiectelor care sunt reflectate prin intermediul percepţiei.

3. Durata reflectă perioada de timp pe parcursul căreia acţionează stimulul. Totuşi senzaţia nu apare imediat după stimulare, ci cu o anumită întârziere (100 – 150 miimi de secundă) şi nu dispare imediat ce a încetat acţiunea stimulului, ci mai continuă câteva miimi de secundă, fenomenul fiind numit postefect sau *imagine consecutivă*.

4. Tonalitatea afectiva este caracteristica senzaţiilor de a fi însoţite de trăiri afective de plăcere, tensiune, depresie, neplăcere etc. Această caracteristică depinde atât de proprietăţile obiective ale stimulilor, cât şi de experienţa personală în raport cu un stimul sau cu altul.

caracteristici ale undelor sonore:

— Amplitudinea care dă *intensitatea sunetului*:

— Frecvenţa care dă *înălţimea sunetului*:

— Forma undei care dă *timbrul*. Timbrul este determinat de natura sursei sonore (voce omenească, vioară etc). *Undele periodice produc* sunete numite *note muzicale*, iar *cele neperiodice produc zgomote*.

Senzaţiile auditive au un rol important în învăţarea vorbirii (auzul fonematic). Ele ne permit să apreciem distanţa la care sunt situate, faţă de noi, obiectele, în mişcare, care emit sunete (*efectul Doppler*. când obiectul se apropie de noi, sunetele recepţionate cresc în înălţime şi invers).

3. Senzaţiile cutanate (*cutis*. În limba latină, înseamnă „piele”) iau naştere ca urmare a stimulării receptorilor din piele şi sunt de mai multe feluri:

— *Senzaţiile tactile* sunt determinate de presiunea obiectelor cu care intrăm în contact. Prin ele obţinem informaţii despre consistenţa, duritatea, asperitatea obiectelor. *Cea mai ridicată sensibilitate tactilă se află pe suprafaţa limbii*, pe *buze şi pe vârful degetelor*, *iar cea mai scăzută sensibilitate se află pe frunte şi pe spate*;

— *Senzaţiile termice* sunt determinate de diferenţa

de temperatură dintre corp şi obiectele cu care intrăm în contact.

4. Senzaţiile olfactiv t sunt determinate de natura chimică a substanţelor, stimulii lor fiind substanţele volatile. Sunt importante pentru că reglează apetitul şi ne

15

5.

avertizează asupra prezenţei substanţelor periculoase, având o tonalitate afectivă accentuată. Senzaţiile gustative sunt determinate de caracteristicile chimice ale substanţelor solubile care pătrund în cavitatea bucală. Există patru gusturi fundamentale, *dulce*.

Nervul olfactiv Kpithelium olfactiv Cavitatea nazală

Analizatorul olfactiv *acru*, *sărat* şi *amar*, o mare diversitate de gusturi luând naştere din combinarea acestora. În corelaţie cu senzaţiile olfactive, vizuale

3.4 Legile sensibilităţii

Realizarea sensibilităţii în calitate de proces psihic cognitiv senzorial se subordonează mai multor legi, numite legi ale sensibilităţii, astfel există:

— *Legea proporţionalităţii inverse*, potrivit căreia dacă sensibilitatea este ridicată, atunci intensitatea fizică a stimulului, necesară pentru a determina o senzaţie, este mai mică şi invers;

— *Legea pragurilor absolute*, la nivelul căreia se face diferenţa între *pragul absolut inferior* (intensitatea minimă dintr-un anumit stimul necesară pentru a determina o senzaţie specifică) şi *pragul absolut superior* (intensitatea maximă a unui stimul care mai determină încă o senzaţie specifică);

— *Legea pragurilor diferenţial*, a fost formulată de E.H. Weber şi G.T. Fechner, care au arătat că pentru a determina o creştere abia conştientizabilă în intensitatea unei senzaţii, este necesar să adăugăm o anumită „raţie” (cantitate) la intensitatea iniţială a stimulului specific

corespunzător (1/100 pentru

Nu orice stimul provoacă o senzaţie. Dacă este foarte slab, el nu e sesizat, deoarece nu excită organul senzorial corespunzător. Aceasta înseamnă că un receptor este cu atât mai sensibil cu cât reacţionează la un stimul mai slab. Studiind mărimea minimă cu care trebuie să se modifice intensitatea unui stimul pentru a determina o nouă senzaţie specifică, fizicianul german G. Fechner a formulat o lege care ilustrează relaţia existentă între excitant şi senzaţie;

S = (Kxioge) + C, unde S = senzaţia, E = excitantul, iar K şi C sunt constante. Potrivit acestei relaţii, senzaţia creşte mai încet decât excitaţia, nefiind proporţională cu mărimea stimulului, ci cu logaritmul acestuia. Cercetările experimentale efectuate au arătat însă că această relaţie nu este valabilă decât pentru intensităţi medii ale stimulului. Atunci când stimulii sunt slabi sau foarte puternici, nu mai există proporţionalitatea dintre senzaţie şi logaritmul stimulului.

Raportul dintre senzaţie şi excitant şi termice, ele contribuie la reglarea apetitului, având tonalitate afectivă.

6. Nen/atiik organice sau interne reflectă modificările care se produc în mediul intern al organismului (foame, greaţă, sete, slăbiciune etc).

7. Senzaţiile proprioceptiv-chinesieziee ne informează despre poziţia corpului şi a membrelor în spaţiu şi despre mişcările pe care le efectuăm, receptorii analizatorului proprioceptiv-chinestezic se află în muşchi, în tendoane şi în ligamente.

8. Senzaţiile de echilibru ne informează despre poziţia corpului în raport cu centrul de greutate, despre mişcările capului pe verticală, despre mişcările de rotaţie. Receptorii se află în labirintul nonauditiv (vestibul şi canale semicirculare).

sensibilitatea vizuală, 1/30 pentru cea tactilă de

presiune şi 1/10 pentru cea auditivă).

— Legea *adaptării* contribuie la modificarea sensibilităţii în *sens ascendent* (sensibilitatea creşte atunci când acţionează frecvent un stimul de intensitate mică) şi *descendent* (sensibilitatea scade atunci când acţionează frecvent un stimul de intensitate mare).

— *Legea contrariului senzorial pune* în evidenţă nivelul sensibilităţii atunci când acţionează doi stimuli specifici în acelaşi timp. Există un *contrast succesiv* şi un *contrast simultan* (evident mai ales în cazul culorilor; cel mai bun contrast este galben şi negru).

— *Legeu semnifica*. exprimă relaţia existentă între nivelul sensibilităţii şi proprietăţile stimulilor în raport cu stările de necesitate şi cu scopul activităţii desfăşurate. Astfel, dacă există o *relaţie de concordanţă*, sensibilitatea faţă de stimul creşte, iar *în caz de neconcordanţă* (indiferenţă), sensibilitatea scade.

— /; *uesteziet* se bazează pe interacţiunea funcţională a analizatorilor, evidenţiind transferul de la un analizator la altul (stimularea unui analizator determină efecte senzoriale ale altui analizator chiar dacă acesta nu a fost direct stimulat).

În realizarea unei senzaţii sunt implicate toate legile sensibilităţii.

„La început, viaţa oamenilor era dirijată, reglată prin doi factori independenţi de voinţa lor; noaptea şi ziua, obscuritatea şi lumina. (...) Noaptea aducea pasivitate, calm, o relaxare generală a activităţii, a metabolismului şi a glandelor; ziua îi oferea posibilităţi de acţiune, creşterea metabolismului şi a secreţiei glandulare care îl stimulau şi îi dădeau energie. Culorile asociate celor două cadre sunt albastrul închis al cerului nopţii şi galbenul viu al luminii zilei. Albastrul este deci culoarea calmului, a pasivităţii, galbenul a speranţei şi a activităţii (...) Roşul reprezintă universal atacul şi izbânda, culoarea complementară –

verdele – instinctul de conservare”. (Testul Luschen

16

ANISMFLE NEL/ROI I/I01. OGICK AKK SKNZAŢIILOR

fi i de-it dită, e

1 morfofiziologic de realizare a senzaţiilor se r (aproximativ echivalent cu termenul de

Potrivii cercetărilor realizate, acesta este rotoarele verigi funcţionale: receptor, cale rentă cerebrală şi calea eferentă (conexiunea reprezintă segmentul periferic al analizatorului, alcătuit din numeroase celule senzoriale a căror aţie este să transforme acţiunea stimulilor (fizici sau „iaici) în semnale nervoase. Celulele receptoare (aprox. 400 ni.) sunt specializate pentru anumite forme de energie timuin adecvaţi sau specifici) faţă de care manifestă o mare: nsibilitate. Această specificitate a receptorilor este însă rezentă numai la „intrare” (spre exterior), la „ieşire” (spre fibrele nervoase senzoriale) ei trimiţând semnale identice pentru întreaga reţea nervoasă. Din punctul de vedere al particularităţilor funcţionale, receptorii sunt determinaţi genetic. Sub acţiunea stimulului adecvat, în celula senzitivă ia naştere un potenţial electric numit „potenţial receptor”, proporţional cu intensitatea stimulului, asigurând oglindirea fidelă a parametrilor stimulului. Receptorii transformă practic informaţia conţinută de stimul într-o informaţie semnificativă pentru organism

< alea aferentă, care reprezintă sectorul intermediar, alcătuit din celule şi fibre nervoase care transportă „influxul nervos” spre centrii superiori. Acest traseu nu este continuu, ci prezintă mai multe întreruperi sinaptice (la diferite etaje ale sistemului nervos central), de la un nivel la altul având loc o prelucrare succesivă tot mai complexă a semnalelor nervoase în aşa fel încât ele sunt filtrate tot mai sever. La nivelul cortexului ajung numai

semnalele cele mai informative, cele care necesită intervenţia celor mai complexe mecanisme cerebrale, celelalte fiind prelucrate pe nivelurile inferioare (se consideră că de la toţi receptorii, pleacă în medie o cantitateiformaţie de 100 mii. biţi secundă, cortexul fiind capabil ierezecu 100 biţi secundă).

I centralii (i-imiH>m mt nnlu ilfii. Funcţiile de maştere (inclusiv cele senzoriale) sunt îndeplinite de v li 1 cerebral de „percepere, prelucrare şi stocare a intormaţiei". care ocupă jumătatea posterioară a scoarţei cerebrale. Căile senzitive aparţinând analizatorilor exteroceptivi (şi parţial celor interoceptivi) se termină în zonele *primare* (de proiecţie). În aceste zone constituindu-se a – i-numitele „matrice interpretative" care decodează în ti imiaţia senzorială sosită pe căile ascendente. Pe plan subiectiv este vorba de „trăirea" senzaţiilor care reflectă diferitele proprietăţi ale obiectelor şi fenomenelor, (alea eferentă. Analizatorul este un sistem complex cu autoreglare. Receptorii sunt în permanenţă activi, sub influenţa semnalelor de comandă sosite de la nivelurile superioare, inclusiv scoarţa cerebrală, ci modificându-şi starea funcţională în funcţie de necesităţile şi interesele organismului la un moment dat.

În concluzie, se poate afirma că senzaţiile nu sunt imagini care oglindesc în mod pasiv acţiunea stimulilor din lumea reală. Informaţiile senzoriale, precum toate celelalte forme ale informaţiei psihice, sunt rezultatul interacţiunii.

(Adaptare după *Introducere în psihologia contemporană*. 1. Radu

(coord). Editura Sincron.

Talamus

Corpul geniculat superior

Colicul superior

Hipotalamus

Nucleu suprachiasmatic

(hiasmul optic llipofi/a
— Ventricul
Nucleu suprachiasmaticţi… Chiasmul optic
IM I, TII
I >
Jiferenţiale şi absolute corelează cu ni simple şi primare, precizând şi
ra.
le-aţi pe perechi. Pentru activitatea de
e prin care ea se real t/cu/ă. e;”… \i: ilor p; nd de
Ş. Identificaţi exemple prin care să ilustraţi legea interacţiunii analizatorilor. 6. Timp Je o săptămână, verificaţi legea ad enzaţiilor vizuale (adaptarea de la niaptarea de la întuneric la lumină). N
„Tieluziile obţinute Prelungiţi studiul
pl – i. comparaţi concluziile obţinute
„Îi senzoriale în ea/i nă la întuneric v i. În caietele ” tru mai muli ti

	Mior	„” Hiu –,	*w*
«organ	de Iov		
smr			
	a de-	*j*: *ce*.	«…
emna ore a”.		*nev*.	
	Ier	j	
itiau			
Îi.	Ici	r ai iic	tine,
		de forţe	
I	— La;	I.	rundere
m		nemijlocita,	
		directă	

ru n sensul u
Leţi
Sen j! unui fenomenele). un esenţiale, necesare.
…;…;…i „luminos: strălucire.: „apercepeimpmulevenitedelacofpiau

4. PERCEPŢIA*

4.1 Definiiea şi caracterizarea percepţiei

Comparativ cu senzaţiile, percepţia constituie un nivel calitativ superior de prelucrare şi de integrare a informaţiei despre lumea externă şi despre propriul nostru eu. Ca şi senzaţiile, percepţiile sunt o reflectare a obiectelor şi a fenomenelor care acţionează nemijlocit asupra organelor noastre de simţ. Percepţiile se deosebesc însă de senzaţii prin faptul că ele nu oferă o reflectare a însuşirilor izolate ale obiectelor şi fenomenelor cu care venim în contact (miros, temperatură, culoare etc), ci reflectă aceste obiecte îi totalitatea lor. Astfel, chiar dacă senzaţiile stau la ba/a percepţiei, în mod obişnuit nu auzim sunete izolate, nu vedem culori separate de obiecte etc, ci auzim soneria ceasului, vedem obiecte care au diferite culori etc, adică percepem obiecte şi fenomene în totalitatea lor.

Percepţia este procesul psihic cognitiv senzorial prin care cunoaştem obiutul în totalitatea însuşirilor concrete, când acesta acţionează asupra organelor de simţ.

Percepţia ar putea fi interpretată ca:

— Proces cognitiv în măsura în care sunt integrate informaţiile primite prin intermediul simţurilor despre lumea externă şi despre noi înşine. Imaginea perceptivă este bogată în conţinut, adică include atât însuşirile importante, cât şi pe cele neimportante, de detaliu ale obiectelor şi fenomenelor;

— Produs al procesului psihiceoncretizat în imaginea care se formează sub acţiunea nemijlocită a stimulilor asupra simţurilor. Percepţia se desfăşoară „aici şi acum”, adică într-un anumit spaţiu şi timp, atunci când există interacţiune directă între stimuli şi organele de simţ.

Ca şi senzaţia, percepţia a fost subiect de dispută între asociaţionism şi gestaltism:

— *ocicitiom**aml* (Al. Haine, H. Ebbinghaus, W. Wundt etc.) afirmă primatul părţii asupra întregului, iar în explicarea naturii şi organizării psihicului uman recurge la principiul descompunerii-recompunerii. Viaţa psihică este o simplă sumă a unor elemente indivizibile – senzaţiile. Pornind de la ele, sub acţiunea legilor asociaţiei (prin asemănare, contrast etc), se formează percepţiile, reprezentările şi gândirea. Prin urmare, între senzaţii şi percepţii, între percepţie şi gândire există doar deosebiri de ordin cantitativ şi nu de ordin calitativ.

— O. –, / („/-… (K. Koffka, O. Dunker etc.) afirmă primatul întregului asupra părţii, întregul fiind ceva mai mult decât suma părţilor, el posedând calităţi proprii, ireductibile la părţi/elemente. Psihicul nu este un conglomerat de procese în sine, ci un ansamblu organizat la niveluri diferite de complexitate. Primul nivel este cel al percepţiei, iar un nivel superior fiind cel al gândirii. Caracterul organizat al psihicului este considerat înnăscut, predeterminat, structurile fiind date.

În realitate, percepţia nu este posibilă fără senzaţii şi nici nu este o simplă sumă de senzaţii, deoarece percepţia este un nivel superior de reflectare a realităţii, iar în imaginea perceptivă apar şi însuşiri care nu aparţin părţilor (structura). Percepţia este influenţată de distanţa faţă de stimul (dacă distanţa este optimă, atunci percepţia este clară şi precisă), de experienţa anterioară, de specificul activităţilor desfăşurate, de nivelul de dezvoltare al limbajului etc. Durata percepţiei este corespunzătoare acţiunii stimulului (dacă se prelungeşte după încheierea acţiunii stimulului, atunci apar halucinaţiile).

Realizarea procesului perceptiv, ca act de sesizare a

Fchvard L. THORNDIKE

(1874 – 1949)

realităţii concrete, presupune, precum orice proces, o durată temporală, aşa încât pot fi puse în evidenţă mai

multe faze;

— Orientarea *spre* stimul (direcţionarea privirii spre stimul);

— *Detecţia stimulului* (reacţia „Aha!” ilustrează momentul descoperirii stimulului);

— *Discriminarea stimulului* (presupune extragerea unei cantităţi suficiente de informaţie despre stimul care să permită diferenţierea obiectului de alte obiecte de fond, astfel încât el să devină o dominantă în câmpul senzorial al conştiinţei);

— *Identificarea obiectului* presupune parcurgerea a doua etape: identificarea categorială (informaţii minime despre însuşiri esenţiale ale obiectului) şi identificarea individuală (adăugarea, la datele iniţiale, a unor informaţii despre particularităţile, detaliile obiectului care pot fi surprinse „aici şi acum”);

— *Interpretarea obiectului* rezultă din legătura percepţiei cu activitatea şi cu comportamentul, fază în care se stabilesc legături pragmatice între imaginea perceptivă şi stările interne de necesitate ale subiectului.

Exemplu: Sunteţi în sala de da A în timpul unei ore. Atenţia vă este concentrată asupra lecţiei în curs de desfăşurare. La un moment dat uşa se deschide brusc. Se declanşează în acel moment reflexul de orientare determinat de apariţia în câmpul perceptiv a unui stimul nou, capul fiind direcţionat spre locul de unde a apărut stimulul. Descoperirea stimulului, în ambianţă, constituie a doua fază a realizării procesului perceptiv, în cadrul său reuşindu-se încheierea procesului de localizare a stimulului. Într-o a treia fază, a discriminării, obiectul sursă a stimulilor este delimitat în raport cu celelalte obiecte din câmp (persoana care a deschis uşa clasei). Informaţiile obţinute până în prezent sunt prelucrate, cantitativ şi calitativ, cea de a patra fază finalizându-se în momentul identificării obiectului (spre exemplu, persoana

care a deschis uşa este directorul şcolii). Acest moment coincide cu definitivarea imaginii perceptive. Ulterior obiectul este interpretat, subiectiv şi obiectiv (se actualizează alte informaţii deţinute despre obiectul percepţiei, legate în exemplul nostru de eventuale contacte directe cu persoana directorului, dar, de asemenea, de semnificaţia funcţiei pe care o deţine).

Psiholog american ale cărui cercetări s-au axat pe inteligenţa animalelor, dar, de asemenea pe problemele învăţării la om (lucrările sale au influenţat pregnant pedagogia americană).

Printre cele mai importante lucrări ale sale pot fi amintite: *Animal Intelligence*. *Experimental stadies* (1911), *Educaţional Psychology* (1913 – 1914), *Human Learning* (1931), *Psychology of Wants* (1935), *Interest and Attitudes* (1935) etc.

18

4.2 Legile generale ale percepţiei

Precum senzaţiile şi percepţiile presupun, în realizarea lor, acţiunea mai multor legi:

1. Let; l-a interalităţiistructiiralităcii exprimă caracterul de sistem ierarhic organizat al imaginii perceptive, astfel, noi, percepem obiectul ca întreg sau ca un ansamblu organizat şi nu ca o sumă de elemente sau însuşiri. Spre exemplu, dacă un obiect cunoscut este văzut numai parţial, subiectul se comportă, faţă de el, ca şi cum l-ar fi văzut în întregime.

2. Le-ţi Nticctivităţii ne arată că percepţia noastră este orientată spre un anumit obiect, selectat dintr-un câmp perceptiv mai vast. Analizatorii sunt supuşi acţiunii unei multitudini de stimuli şi pentru că posibilităţile de receptare şi de prelucrare a informaţiilor de către creier sunt limitate, apare necesitatea selectării stimulilor, ceea ce ne interesează devine obiectul central al percepţiei, ceilalţi stimuli trecând în plan secundar, devenind fondul

percepţiei (formarea imaginilor duble). Spre exemplu, interesul pentru o persoană, determină, ca în gară, într-o mulţime de persoane necunoscute, persoana aşteptată să fie distinsă cu claritate.

3. l, e «ea constanţei perceptive exprimă rezistenţa imaginii perceptive la modificarea contextului în care este prezentat obiectul (cu ajutorul experienţei anterioare se produce o corectare a denaturărilor obiectului, astfel încât acesta, între anumite limite, apare ca invariant), vorbindu-se despre constanţa mărimii, a culorilor, formelor etc.

4. Legea proiectivităţii sau a ohuctualităţii este o lege caracteristică numai percepţiei, care face ca imaginea internă să fie permanent raportată la obiectul perceput.

5. I egea semnificaţiei determină ca tot ceea ce are importanţă pentru om să intre în câmpul său perceptiv.

În desfăşurarea procesului perceptiv, aceste legi funcţionează în interacţiune.

4.3 Formele complexe ale percepţiei

1. Percepţia spaţiului. Spaţiul este infinit şi nu poate fi perceput în totalitate. Noi percepem doar însuşirile spaţiale ale obiectelor: formă, mărime, poziţie relativă, dimensiuni, distanţe, relief etc. cu ajutorul văzului, chinesteziei, tactului şi al auzului. Vederea obiectelor tridimensional este numită perspectivă sau percepţie spaţială. Percepţia adâncimii se realizează cu ajutorul indicatorilor monoculari (informaţia despre adâncime provine de la un singur ochi) şi binoculari.

Cei mai importanţi indicatori monoculari ai adâncimii sunt: mărimea relativă (după 23 m, obiectele par mai mici), interpoziţia (obiectele mai depărtate sunt „acoperite”, în câmpul nostru vizual, de cele mai apropiate) şi perspectiva liniară (liniile paralele care se depărtează de noi par să se apropie). Cei mai importanţi indicatori binoculari sunt: disparitatea retiniana (datorită distanţei dintre cei doi ochi de aproximativ 7 cm, imaginea

unui obiect este diferită atunci când îl privim cu ochiul drept şi cu ochiul stâng; la nivel cortical se realizează sinteza celor două imagini, unul dintre ochi având rol conducător) şi

4.4 Observaţia şi spiritul de observaţie convergenţa oculară (globii oculari se pot orienta în unghiuri diferite atunci când un obiect se apropie sau se depărtează).

2. Percepţia timpii lui. Timpul este infinit şi nu poate fi perceput ca atare. Noi putem să percepem numai caracteristicile temporale ale elementelor: continuitate-discontinuitate, succesiune, simultaneitate şi durată. Percepţia timpului presupune memoria care face posibilă axa trecut-prezent-viitor. Sistemul de referinţă pentru timp poate fi: fizic, cosmic, sistemul biologic, sistemul socio-cultural.

3. Percepţia mişcării. Este posibilă datorită separării obiectului de fondul percepţiei, constanţei mărimii obiectului, datorită persistenţei imaginii retiniene şi a mişcărilor capului sau ale globilor oculari.

4. Percepţia interpersonală (intercunoaşterea). Are ca obiect însuşirile manifeste ale persoanei, trăsăturile situaţional-relevante şi conduitele relaţionale. Se spune că are o percepţie interpersonală mai bună cel care identifică trăsăturile neaparente ale persoanei.

Percepţia se integrează în schema de reglare a oricărei activităţi desfăşurate în plan extern, implicând limbajul, gândirea, voinţa, atenţia, motivaţia etc, percepţia ridicându-se de la stadiul unei simple înregistrări şi prelucrări a stimulilor aleatori, la stadiul unei activităţi complexe, orientate spre scop, adică ea devine observaţie.

Observaţia se derulează în timp, având un scop precis şi fiind dirijată din interior prin comenzi verbale. Limbajul

4.5 Percepţii derafurate

Deşi percepţiile se produc în condiţiile acţiunii

directe a stimulilor asupra organelor de simţ, deci reflectă în mod adecvat realitatea, în anumite condiţii apar denaturări. Acestea pot avea cauze multiple, putându-se face însă diferenţa între erori „normale” de percepţie şi erori ce ţin de patologia percepţiei.

Astfel, în cazul erorilor numite „normale” se utilizează, în limbaj psihologic, termenul de aceasta reprezentând o reflectare denaltu m; i i uimim u).; > r câmp, legate în special de supraestimarea sau subestimarea unor elemente sau proprietăţi. Iluziile perceptive apar în sfera tuturor modalităţilor perceptive, cele mai cunoscute fiind iluziile optico-geometrice (spre exemplu, faptul că o mai mare decât una întunecată).

dirijează desfăşurarea fazică a observaţiei, fixează rezultatele parţiale şi globale ale acesteia, permiţând generalizarea schemelor logice ale activităţii perceptive. Observaţia constituie o metodă de investigare a proceselor şi a fenomenelor psihice.

Spiritul de observaţie este aptitudinea de a sesiza rapid ceea ce este relevant, deşi nu apare în mod foarte evident.

O categorie aparte a percepţiilor denaturate o constituie cele ce se leagă de patologia percepţiei (s-ar putea vorbi şi de o categorie intermediară, anume percepţiile denaturate datorate unor deficienţe senzoriale). Oricare ar fi tulburările care apar, toate se leagă, într-un fel sau altul, de o alterare a sentimentului realităţii. Spre exemplu, în schizofrenie detaşarea de real este deosebit de puternică, ajungându-se fie la un amestec al senzaţiilor şi al reprezentărilor celui afectat, fie la halucinaţii, atunci când bolnavul „vede” lucruri pe care nimeni altcineva nu le mai vede.

Toate aceste posibilităţi de eşec în realizarea procesului perceptiv dovedesc încă o dată caracterul procesual, complexitatea şi importanţa sa în ansamblul

vieţii psihice umane.

19

ILUZIILE OPTICO-GEOMETRICE

Unele desene geometrice pot provoca percepţii eronate, care nu corespund realităţii măsurabile. Contribuţiile cele mai importante au fost aduse de şcoala gestaltistă, fiind de amintit, în primul rând, iluzia lui Titchner: două cercuri mici, egale, par inegale dacă sunt integrate în figuri diferite.

Cauza pentru care se naşte această iluzie se referă la faptul că întregul influenţează partea. Iluzia lui Titchner este însă doar una dintre multele posibile. De exemplu, în figura din stânga cele două linii orizontale par inegale, deşi sunt egale.

La fel, în figura din dreapta, datorită orientării liniilor terminale, linia de sus pare mai lungă decât cea de jos, această iluzie datorându-se faptului că linia orizontală de sus face parte dintr-un ansamblu care delimitează o suprafaţă mai mare decât linia paralelă de jos, aceasta înglobată fiind într-o suprafaţă mai mică.

Aceste explicaţii sunt însă doar unele dintre cele admise.

O altă posibilă explicaţie, care funcţionează în raport cu anumite iluzii, este cea a lui J. Piaget, care se bazează pe ceea ce numeşte „efectul centrării” (ceea ce se află în centrul atenţiei tinde să fie supradimensionat).

De asemenea, în alte cazuri, este vorba de tendinţa de echilibrare a imaginii sau pur şi simplu de experienţă. În cazul figurii alăturate s-a constatat că latura de sus este văzută ca fiind mai lungă decât cea de jos de către copii, în timp ce adulţii, familiarizaţi cu figura pătratului, văd aceste laturi ca egale.

Cert este că interpretările nu sunt consensuale, existând chiar iluzii optico-geometrice în cazul cărora nu s-a putut găsi o explicaţie, aşa cum este cazul dreptelor

perpendiculare alăturate, care par inegale. Se poate, astfel, susţine că domeniul iluziilor optico-geometrice este un domeniu încă deschis investigaţiilor.

FIGURILE DUBLE

Figurile duble sunt contextul în care caracterul selectiv al percepţiei poate fi pus în evidenţă cu uşurinţă. Aceste figuri sunt construite astfel încât să se păstreze un grad de ambiguitate accentuat între fondul şi obiectul percepţiei. Acţiunea unuia sau mai multora dintre factorii care determină selectivitatea perceptivă (contrastul cromatic, motivaţia subiectului, variaţia intensităţii stimulilor etc.) se percepe cu claritate unul dintre elemente, celelalte constituind fondul percepţiei. Astfel, în prima dintre figurile alăturate, care este în realitate o figură triplă, se pot observa, rând pe rând, o tânără, o bătrână şi un bărbat. În cealaltă imagine este vorba, pe de o parte de Don Quijote călare cu o moară în fundal, dar pe de altă parte doar de capul lui Don Quijote. Aplicaţie: încercaţi să explicaţi figurile duble, de mai sus, utilizând cele învăţate despre percepţie.

APLICAŢII

1. Precizaţi fazele procesului perceptiv, în ordinea firească a desfăşurării lor.

2. Caracterizaţi, dintre fazele percepţiei, discriminarea stimulului şi identificarea obiectului, exemplificându-le corespunzător.

3. În aproximativ jumătate de pagină, comparaţi percepţia cu senzaţia, evidenţiind caracteristicile percepţiei.

4. Formaţi grupe de 4 elevi sau lucraţi pe perechi şi, apoi, precizaţi cum sunt valorificate iluziile perceptive în cinematografie şi în artă.

Binocular = care se referă la ambii ochi, care se realizează cu ambii ochi.

Denaturare = deformare, alterare, falsificare. *Figură*

= formă care se detaşează dintr-un ansamblu. *Halucinaţie* = tulburare psihică rezidând în perceperea unui obiect sau fenomen fără ca acesta să fie prezent.

5. împreună cu colegii voştri urmăriţi în comun o activitate (spre exemplu un fragment dintr-un spectacol sau dintr-un meci de fotbal) de lungime relativ scurtă (10 minute). Încercaţi să descrieţi (în scris, dacă este posibil), după aceea, activitatea urmărită cât mai precis posibil. Comparaţi descrierile obţinute şi puneţi în evidenţă diferenţele existente. Identificaţi cauzele acestor diferenţe utilizând noţiunea de „spirit de observaţie".

6. Descrieţi percepţia ca proces şi imagine primară şi complexă.

7. Comparaţi senzaţiile şi percepţiile în baza unui exemplu concret, precizând patru asemănări şi patru diferenţe.

Patologie = provine din grecescul *phatos* „boală" şi *logos* „studiu"; parte a medicinii care se ocupă cu studiul simptomelor şi al cauzelor bolilor şi care cuprinde mai multe diviziuni.

Pragmatic = (gr. *pragma*, „acţiune") care priveşte acţiunea, utilitatea; care judecă în funcţie de utilitate nemijlocit în dauna obiectivităţii. şi

20

5. REPREZENTAREA*

5.1 Definirea şi caracterizarea reprezentării

Reprezentarea este procesul psihic cognitiv senzorial de reflectare mijlocită, selectivă şi schematică a proprietăţilor concrete mai mult sau mai puţin semnificative ale obiectelor şi ale fenomenelor date în e\ pejrieriţa perceptivă anterioară a subiectului.

Reprezentările obişnuite sunt familiare tuturor: oricine poate evoca imaginea mamei, a învăţătoarei, a casei părinteşti, chiar atunci când se află la sute de km distanţă. Ele apar frecvent în mintea noastră în starea de

veghe, dar şi în starea de somn şi, de aceea, multă vreme li s-a atribuit un rol central în viaţa psihică.

u i este influenţată de calitatea percepţiei (acurateţe, precizie, completitudine), contextul în care a avut loc receptarea obiectului dat (legătura cu motivaţia, cu trăirile afective, cu activitatea), frecvenţa contactelor perceptive cu obiectul şi durata care se scurge între momentul perceperii obiectului şi reactualizarea imaginii secundare.

În plan ontogenetic, mecanismele reprezentării se formează şi se consolidează mai târziu decât cele ale percepţiei (prima formă este schema obiectului permanent la 8 – 10 luni). Dezvoltându-se pe baza percepţiei, reprezentarea nu este continuarea, în linie dreaptă, a acesteia, ci

— Îi! –.).: r… i… Reprezentarea este primul pas pe drumul desprinderii actului de cunoaştere de concretul imediat şi orientarea lui spre abstract şi general, pregătind cel de-al doilea salt al activităţii de cunoaştere, saltul din planul imagisticului în planul constructivităţii conceptuale, salt pe care îl va realiza gândirea. Datorită acestor caracteristici ale sale se vorbeşte însă şi despre o natură contradictorie a reprezentărilor (mai precis este vorba de origine, extensie, funcţionalitate, locul şi rolul lor în succesiunea proceselor cunoaşterii umane). Imaginile mentale oferite de reprezentare, dincolo de toate discuţiile pe care cercetarea acestui proces psihic le-a provocat, se dovedesc a avea o relevanţă deosebită pentru existenţa umană.

5.2 Clasificarea reprezentărilor

Clasificarea reprezentărilor poate fi realizată potrivit mai multor criterii, printre care se pot aminti:

1. Jean Piaget consideră că după pre/mţa clementului dinoutak, există reprezentări:

a. reproductive, bazate pe percepţii anterioare; se realizează cu ajutorul memoriei;

b. anticipative, se referă la mişcări sau schimbări care nu au fost încă percepute; sunt rezultatul operaţiilor gândirii şi procedeelor imaginaţiei.

Jean Marin «. 11 \R (Ol (1825 – 1893)

Neurolog francez, a descris simptomatologia majorităţii marilor maladii organice ale sistemului nervos, având numeroşi discipoli printre care este de amintit S. Freud. Se ocupă în principal de nevroză şi isterie, în raport cu aceasta din urmă fiind printre primii care utilizează hipnoza şi sugestia în tratarea ei.

În măsura în care reprezentarea se constituie pe baza percepţiei, compararea lor permite evidenţierea mai multor asemănări şi deosebiri. Astfel, în ceea ce priveşte asemănările dintre ele, se poate preciza că:

— Sunt procese de cunoaştere;

— Sunt fenomene intuitive, imagini concrete ale unor obiecte sau fenomene;

— Determină efecte fiziologice (atât percepţia, cât şi imaginea unei lămâi declanşează salivaţia);

— Sunt legate de mişcare (perceperea mişcării şi dacă ne imaginăm un obiect perceput anterior în stânga noastră, ochii vor efectua o deplasare spre stânga);

— Au un înţeles, o anumită semnificaţie, dar există şi deosebiri (reprezentarea acoperă, de regulă, un sens mai bogat);

— Oferă informaţii despre obiecte şi fenomene (percepţia oferă un volum mai mare de informaţii, imaginea perceptivă fiind mai clară faţă de reprezentare).

De asemenea, există şi următoarele deosebiri:

— Percepţia se produce în prezenţa obiectului, iar reprezentarea se produce în absenţa obiectului;

— Percepţia reflectă clar, precis, obiectul, iar reprezentarea nu este o reproducere fidelă a datelor perceptive, constituind o prelucrare a lor (în evoluţia ei se produce abstractizarea);

— Imaginea perceptivă este bogată în conţinut (cuprinde însuşirile esenţiale şi neesenţiale ale obiectului), iar reprezentarea este schematică (cuprinde numai însuşirile considerate importante).

2. În funcţie de preili. minarea ului modalităţi sen/oriak, există reprezentări: vizuale, auditive, gustative, motorii. Medicul psihiatru Jean Marin Charcot (1825 – 1893) identifica trei tipuri de subiecţi frecvent întâlnite: tipul vizual (care vede pagina cărţii despre care vorbeşte), tipul auditiv (care dacă se referă la lecţia predată de profesor, aude expresiile utilizate de către acesta) şi tipul verbo-motor (care preferă, pentru a memora sau reţine un text, să citească cu glas tare).

M.V. Eysenck şi M.T. Keane, reprezentanţi ai curentului cognitivist din psihologie, fac diferenţa între reprezentări externe şi reprezentări interne, cele interne putând fi *picturale* sau *lingvistice*.

Este vorba de un tabel cu numerele de telefon ale mai multor persoane. Andru Vasile are nr. de telefon 234 485. Dorneanu Daniel are nr. de telefon 278 776. Malic Ştefana are nr. de telefon 245 678. Staicu Larisa are nr. de telefon 265 976.

Reprezentări picturale Reprezentări lingvistice

„Acesta este un ceas”.

Numele şi prenumele	Telefon
Andru Vasile	234485
Dorneanu Daniel	278776
Malic Ştefana	245678
Staic	26

u Larisa	5 976

21

3. După gradul de generalitate, există reprezentări:

a. individuale, care reflectă imaginea unor obiecte, fiinţe etc. deosebit de semnificative pentru o anumită persoană;

b. generale, care reflectă şi caracteristici comune mai multor obiecte cu ajutorul sintezei şi operaţiilor de clasificare. Conţinutul lor este format din *însuşiri semnificative*, *caracteristice*, în timp ce conţinutul noţiunilor este format din însuşiri esenţiale şi necesare.

4. După gradul de abstractizare, există reprezentări:

a. cu grad moderat de abstractizare, caracterizate prin familiaritate, figurativitate, discursivitate

5.3 Proprietăţile reprezentărilor

Reprezentările au mai multe proprietăţi comune care, indiferent de tipul lor, le face să constituie o clasă distinctă de produse psihice:

1. Figurativitatea. Potrivit definiţiei de mai sus, reprezentările redau ceea ce este tipic pentru un obiect, caracteristicile care trec dincolo de exemplarele particulare dintr-o anumită clasă de obiecte. Imaginea obţinută prin reprezentare este semnificativă pentru ceea ce obiectele au în comun. Schematizarea şi generalizarea prin care se ajunge la reprezentare nu trec însă dincolo de configuraţiile concrete, de posibilitatea identificării obiectuale.

2. Operativitatea. J. Piaget defineşte reprezentarea ca o „reconstrucţie operatorie" care nu se poate realiza decât în prezenţa operaţiilor intelectuale şi a limbajului extern. Caracterul operaţional decurge din reconstituirea obiectelor la nivelul trăsăturilor definitorii, ceea ce permite îndepărtarea de schema structurală a obiectului. Acest caracter permite, spre exemplu, redarea *simultană a succesivului* (ne putem reprezenta în 2 – 3 minute derulări

care în realizarea lor durează mult mai mult timp) sau *transformarea simultanului într-o succesiune* (un arhitect poate avea în minte proiectul unei clădiri, pe care îl va perceptualăete;

b. cu grad înalt de abstractizare, caracterizate prin nefamiliaritate, grad înalt de abstractizare, discursivitate verbală, detal iere prin mijloace verbale etc. 5. Din perspectiva evoluţiei ontogenetice, există reprezentări:

a. primare, bazate pe codul perceptiv şi întâlnite dominant până la vârsta de 3 ani;

b. conceptuale, care au la bază un cod conceptual şi apar între 3 şi 10 ani;

c. formale, care au la bază codul formal şi apar în perioada adolescenţei.

transpune după aceea, succesiv, pe hârtie, după cum constructorul va încerca realizarea succesivă a proiectului conceput de arhitect).

3. Panoramizarea. Reprezentarea permite îmbinarea în imaginea mintală rezultată în urma procesului a unor dimensiuni ale obiectelor care nu pot fi percepute la propriu decât succesiv (spre exemplu, un cub nu poate fi perceput decât ca având trei feţe, în timp ce la nivelul reprezentării se pot reda toate faţetele sale).

4. Integrarea. La nivelul reprezentării se realizează o reunire a dimensiunii sensibile cu cea intelectuală, astfel încât se poate aprecia că „fiecărei figuri îi corespunde un sens şi fiecărui sens o figură" (Mielu Zlate).

5. Autonomia. Deja la nivelul reprezentării se poate pune în evidenţă capacitatea de desprindere de purtătorul lor concret pentru a circula în mediul social al acestuia. În virtutea acestei capacităţi reprezentările pot deveni constrângătoare pentru comportamentul individului, ele fiind receptate ca venind din lumea exterioară.

6. Caracterul social. Reprezentările exprimă întotdeauna un fond cultural comun, aşa încât se pot pune

în evidenţă la nivelul lor componente sociale.

5.4 Rolul reprezentărilor în cunoaştere şi activitate

Rolul deţinut de reprezentări în cunoaştere este deosebit în măsura în care se poate afirma că majoritatea mecanismelor psihice au ca punct de plecare, ca punct de sprijin sau chiar ca material concret reprezentările.

Sistematizând, se poate aprecia că reprezentările deţin în cadrul cunoaşterii şi acţiunii umane următoarele funcţii:

1. Permit „progresul" percepţiei, realizarea acesteia de o manieră completă şi adecvată;

2. Constituie „materia primă" pentru gândire şi operaţiile sale, pentru imaginaţie şi procedeele acesteia;

3. Reprezintă un punct de plecare în evoluţia gândirii, în măsura în care imaginea, schematizând datele percepţiei, uşurează operaţiile gândirii, în special abstractizarea, constituind un intermediar între cunoaşterea senzorială şi concepte. Astfel, sub acţiunea operaţiilor gândirii, imaginea-reprezentare se transformă în concept figurai, în care se reţin doar însuşirile esenţiale ale formei şi configuraţiei obiectelor. Prototipul acestui gen de concepte cu baza direct în reprezentare îl constituie figurile geometrice, la care trăsăturile definitorii sunt forma şi raporturile dintre elementele componente. În rezolvarea problemelor de fizică, mecanică sau de geometrie, reprezentarea care însoţeşte raţionamentul devine esenţială atât pentru decodificarea figurală a formulărilor verbale – construirea figurii –, cât şi pentru identificarea soluţiei corecte;

4. Permit concretizarea gândirii verbal-abstracte;

5. Constituie una dintre sursele de informaţie importante pentru subiectul uman concret;

6. Sunt instrumente de planificare şi reglare a conduitei umane, prin integrarea în diferite tipuri de activităţi (de joc, de învăţare, de rezolvare de probleme, de

muncă, de creaţie);

7. Pot deţine o funcţie cathartică, adică de detensionare nervoasă, chiar şi pentru o perioadă scurtă de timp;

8. Reprezentările definesc ceea ce este realitatea pentru subiect (omul nu reacţionează la realitate aşa cum este ea, ci aşa cum îi este prezentată, respectiv aşa cum o anticipă şi o aşteaptă, fiind vorba, aici, în primul rând, nu de reprezentările individuale, ci de cele sociale);

9. Permit orientarea noastră în spaţiu, la nivel mintal putându-se vorbi despre „hărţi psihologice" care ne permit orientarea într-un anumit spaţiu (în oraşul natal, spre exemplu, unde diferitele locaţii nu au o aceeaşi încărcătură „simbolică", diferitele zone nu sunt la fel de bine conturate etc).

Cu titlu general se poate aprecia că reprezentările servesc ca instrumente de adaptare la realitate, eficiente pentru existenţa concretă în măsura în care la nivelul lor se decantează şi sedimentează totodată achiziţiile de nivel senzorial, pregătind trecerea la cunoaşterea logică.

22

PREZENTĂRILE SOCIALE

„Conceptul de reprezentare socială desemnează o formă de cunoaştere specifică, o „ştiinţă" a simţului comun, ale cărei conţinuturi vizează procese generative şi funcţionale socialmente determinate. În sens mai larg, desemnează o formă de cunoaştere socială. Reprezentările sociale sunt modalităţi de a gândi practic orientate spre comunicare, înţelegere şi stăpânire a mediului social, material şi ideal. (…) Determinarea socială a conţinuturilor sau proceselor reprezentărilor se referă la condiţiile şi contextele în care acestea se formează, la comunicările prin care circulă şi la funcţiile pe care le au în interacţiunile sociale" (Jodelet, D.Representation sociales", în S. Moscovici (ed.), *Psychologie sociale*, PUF, Paris, p.

361 – 362).

Unul dintre cele mai importante procese implicate în constituirea reprezentărilor este objectificarea, respectiv procesul prin care individul sau grupurile transformă conceptele, noţiunile abstracte în imagini familiare. „A objectifica înseamnă a descoperi calitatea iconică a unei idei sau fiinţe imprecise, a reproduce un concept printr-o imagine. A compara deja înseamnă a depicta, a umple de substanţă ceea ce este gol în mod natural. Trebuie numai să-l comparăm pe Dumnezeu cu un tată şi ceea ce era invizibil devine vizibil instantaneu în minţile noastre, ca o persoană căreia i se poate răspunde ca atare. Un uriaş stoc de cuvinte referitoare la obiecte specifice se află în circulaţie în fiecare societate, iar noi ne aflăm sub o presiune constantă a nevoii de a oferi echivalentul lor în imagini concrete. Din moment ce ne asumăm faptul că aceste cuvinte nu se referă la „nimic", suntem obligaţi să le legăm de ceva, să le găim echivalente non-verbale" (Serge Moscovici, „Fenomenul reprezentărilor sociale", în A. Neculau (coord.), *Psihologia socială a câmpului social. Reprezentările* soc/ale, Polirom, Iaşi, 1997, p.47).

Aplicaţie: Identificaţi reprezentări rezultate dintr-un astfel de proces de objectificare şi analizaţi modul formării lor.

Reprezentarea socială nu apare instantaneu, ci în urma unor procese, a unor producţii sociale. Ea are o geneză şi astfel o durată de viaţă. Structura sa nu este una definitivă, ci supusă transformărilor şi cunoscând o evoluţie.

Cum se ajunge la modificarea unei reprezentări sociale? Este vorba de posibilitatea ca o populaţie, un grup să se confrunte cu elemente noi care se leagă de o reprezentare socială deja existentă. Poate fi vorba de idei, norme, convingeri, practici sociale străine de viaţa comunităţii în cauză. Progresiv se ajunge la integrarea

acestor elemente noi, ceea ce semnifică simultan o modificare a reprezentării existente.

Procesul modificării reprezentărilor sociale a fost schematizat de C. Guimelli astfel:

1.

apariţia evenimentului cu impact asupra grupului;

2. apariţia unor modificări ale circumstanţelor exterioare datorită evenimentului;

3. apariţia unor practici noi în comunitate şi creşterea frecvenţei acestor practici;

4. noile practici generează scheme care le prescriu;

5. reorganizarea câmpului reprezentaţional în conformitate cu noile practici;

6. apariţia unui concept nou în urma fuzionării tuturor elementelor şi acceptarea sa.

Modificarea în această manieră a reprezentărilor sociale este un proces normal. Lumea contemporană a pus în practică şi alte modalităţi de modificare a reprezentărilor sociale, respectiv cele care se bazează în mare măsură pe manipularea indivizilor. Astfel, atunci când unei persoane i se repetă întreaga viaţă sau o mare parte din ea, anumite imagini, interpretări, categorii de gândire, ea îşi va însuşi aceste modele şi va respinge cu hotărâre orice contravine acestora. Individul este practic „prizonierul” contextului în care trăieşte, ignorând alte posibilităţi.

Aplicaţie: Identificaţi, în comunitatea voastră, un proces de modificare a unei reprezentări sociale.

PLICAŢII

1. Plecând de la cele trei tipuri de subiecţi, existente în funcţie de predominarea unei modalităţi senzoriale (clasificarea lui Jean Marin Charcot), identificaţi dacă aparţineţi tipului vizual, auditiv sau verbo-motor. Argumentaţi răspunsul vostru.

2. Descrieţi reprezentarea ca proces şi imagine

mintală secundară.

3. Stabiliţi şi detaliaţi relaţiile funcţionale dintre procesele cognitive senzoriale: senzaţii, percepţii, reprezentări.

4. Comentaţi din punct de vedere psihologic următorul text: „(…) dacă imaginea [mentală] ar constitui o simplă prelungire a percepţiei, ar trebui să intervină imediat după naştere. În realitate, (…) ea se manifestă de-abia odată cu apariţia funcţiei semiotice” (J. Piaget. B. Inhelder, *Psihologia copilului*. EDP, 1969, p. 58 – 59).

5. Argumentaţi, într-un text de aproximativ o jumătate de pagină, faptul că reprezentarea are o dublă natură.

6. Realizaţi o analiză comparativă între reprezentările picturale şi cele lingvistice.

Comentaţi din punct de vedere psihologic următorul text: „Reprezentarea socială este un efort de stăpânire şi înţelegere a realului (…). Nici gândire obiectivă ştiinţifică a realităţii, nici reflectarea afectivă a stimulilor înconjurători; o refacere, o reconstrucţie a realităţii, prin prisma modelului mintal al individului” (A. Neculau, „Reprezentările sociale”, în *Psih*ologia ni: /, 1993, p.3).

Uctivitaie = ansamblu de acte ale unei fiinţe vii ce stă la baza tuturor H comportamentelor.

a/Aaras = purificare, eliberare de o tensiune emoţională, fe/o/og/f = provine din cuvintele greceşti *physis* „natură” şi logos „studiu”; ştiinţă care studiază legile de funcţionare ale

I rganismului

Funcţie = ansamblu de operaţii strictdependente unele de altele ce permit realizarea unui anumit proces sau conduite. *Imaginaţie* proces prin care producem noul în baza combinării experienţei anterioare. *Raţionament* = operaţie a gândirii care constă dintr-o înlănţuire logică de raporturi ce conduce la o concluzie. b

23

TIPURI DE ITEMI 1

Evaluarea cunoştinţelor dobândite, a aptitudinilor dezvoltate sau a competenţelor formate, constituie o parte importantă a activităţii şcolare. Obţinerea unor rezultate bune presupune, pe lângă eforturile de învăţare, exersare şi aplicare, cunoaşterea tipurilor de itemi prin care evaluarea se poate realiza, cunoaşterea tehnicilor de redactare a răspunsurilor permiţând obţinerea într-adevăr a rezultatelor aşteptate.

În acest sens, credem că este utilă tratarea şi mai ales exemplificarea tipurilor de itemi sub care se poate realiza evaluarea la disciplina psihologie, atât în ceea ce priveşte evaluarea curentă, pe durata parcurgerii acestei discipline, cât şi în cazul examenului de bacalaureat sau al concursurilor şcolare precum olimpiadele. Iată de ce este necesar să cunoaştem diferitele tipuri de itemi.

Item sau subiect reprezintă acea componentă a unei probe (instrument de evaluare proiectat, administrat şi corectat de obicei de profesor) în alcătuirea căreia se poate face diferenţa între o întrebare, pusă într-un anumit format şi la care se aşteaptă un anumit răspuns.

Cel mai uzual criteriu de clasificare a itemilor se referă la gradul de obiectivitate al acestora. Se face astfel diferenţa între următoarele categorii de itemi:

1. Itemi obiectivi, care pot fi:

— Itemi cu alegere dual: solicită răspunsuri de tip DA/NU, adevărat/fals, acord/dezacord etc.

— Itemi de tip pereche: solicită stabilirea de corespondenţe/asociaţii între elemente aşezate pe două coloane. Corespondenţa se face în baza unui anumit criteriu sau cerinţe enunţate anticipat conţinutului propriu-zis al itemului.

— Itemi cu alegere multiplă solicită alegerea unui singur răspuns corect/alternativă care se dovedeşte optimă

în raport cu enunţul dintr-o listă de soluţii/alternative (deşi se întâlneşte rar, este posibil ca răspunsul solicitat să fie el însuşi multiplu, în acest caz specificându-se acest lucru).

2. Itemi semiobiectivi, care pot fi:

— Itemi cu răspuns scurt; întrebări directe care solicită un răspuns predefinit de tipul: expresie, cuvânt, număr, simbol etc.

— Itemi de completare: enunţ incomplet care solicită completarea cu anumite cuvinte adecvate contextului dat;

— Întrebări structurate: sunt compuse din mai multe subîntrebări legate printr-un element comun. Cuprind un material/stimul în raport cu care se formulează anumite subîntrebări, se oferă date suplimentare, după care urmează altă serie de subîntrebări.

3. Itemi subiectivi, care pot fi:

— Rezolvarea de prohieme: reprezintă activităţi noi, diferite de activităţile de învăţare curente, menite să rezolve o problemă prin utilizarea unor operaţii mentale complexe (analiză, sinteză, evaluare, transfer etc.);

— Itemi de Hp eseu <instructurat/somistrin” tur; iţ: reprezintă răspunsuri mai ample care sunt dirijate, orientate şi ordonate cu ajutorul unor cerinţe, indicii, sugestii etc.

— Itemi de tip» <.<,! liber nu impun cerinţe de structură şi abordare, urmărindu-se creativitatea şi originalitatea.

Itemi obiectivi

solicită răspunsuri de tip DA/NU, adevărat/fals, acord/dezacord et

Transcrieţi numărul subiectului şi răspundeţi *prin DA* sau *NU*:

1. Reprezentarea redă toate însuşirile unui obiect, în timp ce percepţia semnalizează doar însuşirile caracteristice.

2. În ontogeneză percepţia apare mai târziu decât

reprezentarea.

3. Relaţia pusă în evidenţă de Weber şi Fechner se respectă numai la valorile mari ale excitanţilor.

4. Prin conţinutul lor reprezentările se apropie de gândire, iar prin modul de producere se aseamănă cu percepţiile.

5. Senzaţiile gustative au o tonalitate afectivă pozitivă sau negativă.

6. Durata percepţiei nu corespunde duratei acţiunii stimulului, prezenţei acestuia.

7. Senzaţiile sunt imagini primare deoarece reflectă doar însuşiri separate.

8. Obiectul percepţiei este reprezentat de acel aspect al lumii exterioare care este selectat de subiect în conformitate cu specificul activităţii.

NU – răspunsul este negativ, deoarece percepţia este cea care redă totalitatea însuşirilor unui obiect, în timp ce reprezentarea ne oferă însuşiri caracteristice, esenţiale;

NU – în măsura în care ontogeneză se referă la evoluţia proprie unei persoane de-a lungul existenţei sale, răspunsul este negativ, deoarece reprezentarea presupune în constituirea sa percepţia, aşa încât nu o poate preceda;

NU – relaţia pusă în evidenţă de Weber şi Fechner, care se referă la core-laţia existentă între intensitatea stimulului şi sensibilitate (pragul diferenţial) se respectă la valorile medii ale stimulului;

NU – reprezentările au o dublă natură: intuitiv-figurativă, presupunând în formarea lor percepţiile, respectiv inteleeti v-operaţională, constituindu-se prin intermediul unor operaţii mentale care permit punerea în evidenţă a trăsăturilor caracteristice;

DA – tonalitatea afectivă este una dintre caracteristicile senzaţiilor, anume de a fi însoţite de o trăire afectivă, precum plăcut/neplăcut;

NU – percepţia se defineşte ca un proces psihic

cognitiv de ordin senzorial care se constituie sub acţiunea directă a stimulilor asupra analizatorilor; realizarea percepţiei şi după încetarea acţiunii stimulului determină apariţia halucinaţiilor;

NU – caracterul de imagini primare sau secundare este dat de acţiunea directă sau indirectă a stimulilor asupra analizatorilor;

DA – selectarea aduce în prim-plan anumiţi stimuli, în timp ce ceilalţi rămân în fundal, constituind fondul percepţiei, aşa încât denumirea de „obiect al percepţiei” nu poate reveni decât stimulilor selectaţi.

24

1

ba:

solicită stabilirea de corespondenţe/asociaţii între elemente aşezate pe două coloane. Corespondenţa urnit criteriu sau cerinţe enunţate anticipat conţinutului propriu-zis al itemului.

1. În coloana A de mai jos sunt enumerate legile percepţiei, iar în coloana B enunţuri adevărate referitoare la acestea. Corelaţi de manieră corespunzătoare cele două coloane.

A. a)

legea integralităţii perceptive legea structuralităţii perceptive legea selectivităţii perceptive d) legea constanţei

B.

1)

b)

c)

e)

perceptive legea semnificaţiei tot ceea ce are semnificaţie pentru om se impune în câmpul său perceptiv;

2) explică o serie de fenomene posibile doar în viaţa psihică a omului;

3) fenomenul în cauză este dependent de o serie de factori precum: interesul pentru obiect, conturarea specială a unor elemente, contrastul cromatic etc;

4) pune în evidenţă caracteristica omului de a fi o fiinţă activă în relaţiile cu lumea;

5) potrivit ei, imaginea perceptivă este organizată ierarhic;

6) se referă la faptul că însuşirile obiectului alcătuiesc o imagine unitară;

7) în cazul său este vorba de constanţa mărimii, constanţa formei şi constanţa culorii obiectelor.

2. În coloana A de mai jos sunt enumerate procesele cognitive senzoriale, iar în coloana B enunţuri adevărate referitoare la acestea. Corelaţi de manieră corespunzătoare cele două coloane.

presupune în formarea sa, ca o condiţie cu caracter de lege, funcţia reglatoare a cuvântului;

reflectă doar însuşiri separate, concrete ale obiectelor şi fenomenelor;

Imaginea sa este bogată în conţinut, cuprinzând atât însuşiri semnificative, cât şi de detaliu;

una dintre legile sale se referă la modificarea sensibilităţii analizatorilor sub acţiunea repetată a stimulilor;

prin dubla sa natură, face trecerea la procesele psihice cognitive superioare;

Imaginea sa se caracterizează prin intensitate, calitate, durată şi tonalitate afectivă asociată;

una din legile sale exprimă faptul că însuşirile obiectului sunt semnalate nu separat, ci în interrelaţii complexe, alcătuind o imagine unitară.

a: 6) b: 5) e: 3), 4) d: 2), 7)

Realizarea corectă a corelaţiilor presupune cunoaşterea conţinutului legilor percepţiei şi derivarea unor anumite concluzii din acestea.

A.		B.
a)	senzaţia	1)
b)	percepţia	
c)	reprezentarea	2)
		3)
		4)
		5)
		6)
		7)

a: 2), 4).
6)
b: 3), 7) e: 1), 5)
I

Realizarea corectă a corelaţiilor presupune cunoaşterea specificului proceselor psihice cognitive de nivel senzorial.

solicită alegerea unui singur răspuns corect/alternativă care se dovedeşte optimă în raport cu enunţul dintr-o listă de soluţii/alternative (deşi se întâlneşte rar, este posibil ca răspunsul solicitat să fie el însuşi multiplu, în acest caz specificându-se acest lucru).

Transcrieţi numărul subiectului şi precizaţi litera care indică răspunsul corect:

1. Imaginea senzorială este:

a) o imagine primară b) o imagine obiectuală c) o imagine secundară d) contextuală

2. Legea adaptării contrazice legea pragurilor senzoriale, deoarece:

a) semnificaţia unui stimul nu are relevanţă în privinţa sensibilităţii faţă de el b) semnificaţia unui stimul

determină sensibilitatea faţă de el c) se produce un fenomen de interacţiune a analizatorilor d) acţiunea repetată a unor stimuli determină modificarea sensibilităţii faţă de ei

3. Legea care poate fi pusă în evidenţă atât la senzaţii, cât şi la percepţii este legea:

a) semnificaţiei b) contrastului perceptiv c) interacţiunii analizatorilor d) constanţei perceptive

4. Nu reprezintă o însuşire a senzaţiilor: a) intensitatea b) expresivitatea c) durata d) tonalitatea afectivă răspunsul poate fi identificat în baza definiţiei date senzaţiei ca proces psihic; varianta c) se poate îndepărta ca reprezentând răspunsul contradictoriu celui corect; în măsura în care la nivelul senzaţiei avem de-a face cu reflectare separată, imaginea senzorială nu poate fi obiectuală, iar de aici este evident că nu poate fi vorba despre un context; potrivit legii adaptării, acţiunea repetată a unui stimul determină creşterea sensibilităţii faţă de acel stimul, ceea ce contrazice într-o anumită măsură formularea legii pragurilor senzoriale potrivit căreia există o dependenţă măsurabilă (constantă pe un anumit interval) între intensitatea fizică a stimulului şi intensitatea senzaţiei;

atât senzaţia, cât şi percepţia sunt sub influenţa legii semnificaţiei care dă seama de caracterul de fiinţă activă al omului; legile precizate la punctele b) şi d) acţionează doar la nivelul percepţiei, fiind vorba de caracterul obiectual al imaginii perceptive, în timp ce legea interacţiunii analizatorilor nu poate face referire decât la nivelul strict senzorial al psihicului nostru.

În măsura în care senzaţiile exprimă doar însuşiri separate, ele se oferă conştiinţei noastre sub modul integrării în imagini perceptive, aşa încât nu se poate vorbi despre exnresivitatea imaginilor senzoriale.

Procese psihice cognitive superioare

6. Gândirea *l/T**

6.1 Definirea şi caracterizarea gândirii

6.2 Structura psihologică internă a gândirii

6.3 Gândirea ca proces de rezolvare a problemelor

6.4 Tipologia gândirii

7. Memoria

7.1 Definirea şi caracterizarea memoriei

7.2 Procesele şi formele memoriei

7.3 Calităţile/indicatorii memoriei

7.4 Factorii care optimizează funcţionarea memoriei.

7.5 Memorie şi uitare

8. Imaginaţia

8.1 Definirea şi caracterizarea imaginaţiei

8.2 Procedeele imaginaţiei

8.3 Formele imaginaţiei Tipuri de itemi 2

«t

I

26

6. GÂNDIREA

6.1 Definirea şi caracterizarea gândirii

Gândirea este nivelul cel mai înalt de prelucrare şi integrare a informaţiei despre lumea externă şi despre noi înşine. Prin ea se realizează saltul calitativ al activităţii de cunoaştere de la particular, accidental la general, esenţial, necesar, de la simpla constatare a obiectului la interpretarea şi explicarea lui legic-cauzală.

Gândirea este procesul psihic de reflectare mijlocită şi generalizat-abstractă – sub forma noţiunilor, judecăţilor şi raţionamentelor – a însuşirilor comune, esenţiale şi necesare ale obiectelor şi a relaţiilor legice, cauzale dintre ele.

Caracterul mijlocit al gândirii constă în aceea că ea nu operează direct asupra realităţii, ci asupra informaţiei furnizate de percepţii şi de reprezentări. Desfăşurarea ei

presupune totdeauna fie o informaţie care se extrage, în prezent, în cadrul contactului senzorial cu obiectul, fie o informaţie extrasă din tezaurul memoriei.

Caracterul general-abstract al gândiriirezultă din aceea că ea se desfăşoară permanent în direcţia evidenţierii însuşirilor generale şi esenţiale ale obiectelor şi fenomenelor şi a subordonării unor modele ideale generale (noţiuni, principii, legi).

Gândirea este capacitatea de a rezolva probleme. În această accepţiune, gândirea se apropie de inteligenţă.

Analizând inteligenţa, psihologul elveţian, Jean Piaget, a încercat să determine caracterul înnăscut sau, dimpotrivă, dobândit, în timp, al acesteia. Piaget a desfăşurat cercetări în domeniul psihologiei copilului, făcând observaţii asupra dezvoltării intelectuale, concluzionând că inteligenţa se dezvoltă treptat, stadial, în anumite condiţii de interacţiune cu lumea obiectelor şi a persoanelor apropiate. El a teoretizat dezvoltarea stadială a inteligenţei.

În anii ’90, psihologul american, Howard Gardner, dezvoltă o nouă teorie despre inteligenţă: noi nu avem o singură inteligenţă, ci mai multe, diferite între ele, cu dezvoltare proprie, care împreună se îmbină, dând o matrice a inteligenţelor unei persoane. Toate aceste inteligenţe trebuie dezvoltate pentru a îmbogăţi personalitatea. Concepţia sa se numeşte teoria inteligenţelor multiple. Gardner consideră că poziţia lui teoretică nu contrazice poziţia lui Piaget, ea reprezentând o diversificare a acesteia şi nu o teorie opusă.

Spre deosebire de percepţie, care este strict legată de prezent, de „aici şi acum”, gândirea se organizează ca un sistem multifam, întinzându-se pe toate cele trei coordonate temporale: prezent, trecut şi viitor. Ea realizează o permanentă corelare între diversele momente şi stări ale obiectului: foloseşte informaţii despre trecutul

obiectului pentru a explica prezentul lui; integrează informaţii despre trecutul şi prezentul obiectului pentru a prevedea evoluţia lui în viitor.

Gândirea ocupă un rol central în sistemul psihic uman. Atributul centralităţii este conferit gândirii nu numai de faptul că se bazează pe celelalte funcţii şi disponibilităţi ale subiectului (trecând succesiv de la fenomen la esenţă, de la particular la general, de la intuitiv-concret la formal-abstract şi invers), ci şi de faptul că ea acţionează ca un adevărat mecanism de comandă, de control asupra celorlalte procese psihice, modelându-le în concordanţă cu anumite criterii logice obiective, adică le conferă dimensiunea raţionalităţii.

Howard GARDNER

(1943)

Psiholog american, influenţat de J. Piaget şi L. Thurstone, a creat teoria inteligenţelor multiple (inteligenţa lingvistică, logico-matematică, muzicală, spaţială, naturalistă, chinestezică, interpersonală şi intrapersonală), cea mai importantă contribuţie a sa în domeniu. Prin aceasta, în pofida a ceea ce se vehicula până în acel moment în psihologie, va demonstra reuşita umană în contexte şi situaţii radical diferite, de care teoriile clasice ale inteligenţei reuşeau cu greu să dea seama.

Printre scrierile sale pot fi amintite: *The Arts and Human Development* (1973), *Frames of Mind*: *The Theory of Multiple Intelligence* (1983), *The Unschooled Mind*: *How* etc.

6.2 Structura psihologică internă a gândirii

Dintre toate procesele psihice particulare, gândirea are cea mai închegată şi mai coerentă schemă de organizare structural-funcţională, schemă care a putut fi obiectivată şi formalizată în cadrul logicii. Astfel, din punct de vedere structural, gândirea poate fi definită, pe rând, ca:

— Sistem de noţiuni, de judecăţi sau de raţionamente (latura de conţinut);

— Sistem de operaţii (latura relaţională);

— Sistem de produse (latura operatorie a procesului). Psihologul american, J.P. Guilford, a propus un model larg acceptat al structurii gândirii, format din trei componente:

— Operaţii (5): evaluare, gândire convergentă, gândire divergentă, memorie şi cogniţie sau cunoaştere;

— Conţinuturi (4): comportamental, semantic, simbolic şi figurai;

— Produse (6): unităţi, clase, relaţii, sisteme, transformări şi implicaţii.

Rezultă o structură multifactorială a gândirii alcătuită din 5 x 4 x 6 = 120 de paterne (ministructuri), definite simultan irtroduse.

Modelul structural al gândirii propus de J.P. Guilford

Pornind de la modelul de mai sus, Guilford a pus în evidenţă patru trăsături principale ale procesului global al gândirii:

1. flexibilitatea (modificarea promptă a unghiului de abordare a unei probleme, a unui obiect);

2. fluiditatea sau cursivitatea (densitatea ideilor, a opiniilor, soluţiilor în unitatea de timp; este opusă vâscozităţii gândirii);

3. originalitatea (gradul de noutate şi ineditul produselor şi al strategiilor);

4. elaborarea (gradul de completitudine şi de elaborare a produselor gândirii).

Irt-a ca sisto). din de judecăţi iionami iitt. l, îl! în: ţinui.

Unitatea informaţională de bază a gândirii este norii Ea este un construct mintal care include însuşiri şi proprietăţi comune esenţiale şi necesare ale obiectelor şi ale fenomenelor. Spre deosebire de percepţie şi de reprezentare, care exprimă o relaţie de asemănare cu

obiectul reflectat, noţiunea propriu-zisă, nefiind imagine, nu se aseamănă cu obiectul. Fiind un integrator categorial, noţiunea este totdeauna generală, situându-se la grade diferite de generalitate (spre exemplu; A = privighetoare, B = pasăre, C = animal, D = fiinţă). Prin factura ei, noţiunea se situează la un anumit nivel de abstractizare. Fiecare concept apare ca un loc de întâlnire între diverse dimensiuni conceptuale, fiind trăit subiectiv, ca o semnificaţie ce se referă la o clasă de fapte ale existenţei.

1. După ’nodul t”. i un, noţiunile pot fi:

a. empirice, caracterizate prin aceea că sunt limitate, sărăcăcioase în conţinut, rigide sau labile, dar puternic individualizate din punct de vedere cognitiv, acţionai şi afectiv, înscrise într-o logică naturală, inductivă, dar neîmplinită sub aspect deductiv;

b. ştiinţifice, care cuprind însuşirile esenţiale ale obiectelor şi ale fenomenelor, reflectând legitaţiile realităţii, permiţând intrarea în posesia definiţiilor.

2. După, noţiunile pot fi:

a. concrete, mai apropiate de concret, dar niciodată reductibile la concretul singular, deoarece noţiunile se situează la un anumit grad de abstractizare;

b. abstracte, care pierd orice legătură cu imaginile, rămânând în minte numai ideea, desprinsă de orice conexiune intuitivă, deoarece se situează la niveluri mai înalte de abstractizare.

Judeca n este o structură informaţională mai complexă, care reflectă obiectul în relaţie cu alte obiecte.

Raţiiinas!; este o operaţie a gândirii şi o structură discursivă şi ierarhizată, în care gândirea porneşte de la anumite date (judecăţi, propoziţii, premise) şi ajunge la obţinerea altora noi (concluzii).

uită i (o!

Componenta operatorie a gândirii constă dintr-un ansamblu de acţiuni şi procedee mintale de transformare a

informaţiei şi a noţiunilor în vederea obţinerii unor cunoştinţe noi sau a rezolvării de probleme. Se pot distinge două tipuri de operaţii:

a. fundamentale (formează scheletul de bază al gândirii);

b. instrumentale (la care gândirea recurge în anumite situaţii concrete).

Operaţiile fundamentale sunt:

1. tnaii/o, este o operaţie de descompunere, în minte, a unui obiect în elementele sale componente şi de apreciere a semnificaţiei fiecărui element în cadrul întregului;

2. sinu-/u, ce constă în reconstituirea, în minte, a unui obiect, întreg, din elementele sau însuşirile sale, date izolat;

3. comparaţia, care presupune evidenţierea pe plan mintal a asemănărilor şi a deosebirilor esenţiale ale obiectelor şi ale fenomenelor pe baza unui criteriu;

4. ah „este o operaţie de selecţie ce constă în relevarea şi reţinerea unor însuşiri sau relaţii şi eliminarea sau lăsarea „în afară" a altora, considerate neesenţiale şi accidentale;

5…).: „este o operaţie de sinteză superioară care presupune extinderea rezultatului sintezei-noţiune, principiu, lege-asupra tuturor cazurilor particulare care posedă proprietăţile date;

6… este o operaţie de aplicare a noţiunilor, principiilor şi a legilor generale în analiză, în interpretarea şi explicarea realului, în diversitatea laturilor şi formelor sale particulare.

Operaţiile instrumentale se realizează în două forme:

1., respectiv o succesiune strict determinată a secvenţelor a cărei respectare conduce, în mod necesar, la obţinerea rezultatului preconizat. Exemplu: operaţiile de calcul matematic;

2., în cazul căreia se are de-a face cu desfăşurarea „arborescentă”, în evantai, a căutărilor şi a transformărilor. Din fiecare punct/pas se desprind mai multe căi posibile, subiectul trebuind de fiecare dată să efectueze o analiză comparativă a acestor variante şi pe baza unor criterii cu caracter general să aleagă pe cea mai convenabilă. Euristica se referă la regulile mentale („scurtături mentale”) care pot conduce la o soluţie. Se poate vorbi despre o euristică a:

— Reprezentativităţii, unde tendinţa este de a presupune că, dacă ceva se aseamănă cu un element al unei alte categorii, atunci el face parte din categoria respectivă, indiferent de datele statistice existente;

— Disponibilităţii, unde tendinţa este de a presupune că un eveniment sau lucru este cu atât mai frecvent cu cât îl putem evoca mai uşor din memorie.

Pentru a uni 9

A

puncte

— /* «Ag/

trebuie să renunţam la rutina desenului dat

Gândirea ca sisteni de produse (latura operatorie a procesului)

Iuţelegerea este funcţia esenţială a gânuirii care determină gradul de conştientizare de către om a lumii în care trăieşte. Ea este nucleul tare al activităţii de cunoaştere în plan individual, de ea depinzând eficienţa desfăşurării ulterioare a celorlalte faze – interpretarea, explicarea şi teoretizarea. Realizarea ei se bazează pe combinarea informaţiilor acumulate pentru a dezvălui semnificaţia datelor noi. Se poate realiza: spontan, dintr-odată şi treptat, în timp sau discursiv.

Înţelegând diferite obiecte, fapte şi fenomene, stabilim acel vast sistem organizat de legături care contribuie la formarea memoriei semantice, la formarea de

reţele semantice, la sistemul ierarhizat al noţiunilor care înlesnesc înţelegerea de noi situaţii şi soluţionarea de probleme complexe.

6.3 Gândirea ca proces de rezolvare a problemelor

A gândi înseamnă a răspunde la întrebările: „ce, cum, pentru ce?”, a opera adecvat cu noţiunile, principiile, legile, dar, mai ales, a rezolva probleme. Problema este obstacol de ordin informaţional-cognitiv pe care gândirea îl întâlneşte pe traiectoria sa, de la o situaţie iniţială (a) către cea finală (B). O problemă apare atunci când o persoană îşi propune să realizeze un scop sau să reacţioneze într-o situaţie, atunci când apare un obstacol şi nu există un răspuns deja pregătit.

Problema se defineşte prin trei elemente:

— Starea iniţială sau punctul de plecare;

— Scopul problemei sau starea finală;

— Acţiunile sau operaţiile care ne conduc de la starea iniţială spre cea finală.

1. După cunoaşterea elementelor ce o alcătuiesc, problemele pot fi:

a. bine definite;

b. slab definite.

2. După operaţiile prin care se pot rezolva problemele, acestea pot fi:

a. probleme de rearanjare a elementelor (după un anumit criteriu);

b. probleme de structurare a elementelor (trebuie identificată relaţia dintre elementele problemei şi construită o nouă structură sau un element nou);

c. probleme de transformare (prin intervenţii succesive asupra stării iniţiale se ajunge la starea finală, solicitată).

Din observarea modului în care oamenii rezolvă problemele, psihologii au construit mai multe modele rezolutive. Un astfel de model conţine următoarele etape:

1. reformularea sau simplificarea problemei, care este o etapă foarte importantă, deoarece de specificarea stării iniţiale şi a celei finale, depinde ca soluţia pe care o vom găsi să coincidă cu cea aşteptată;

2. avansarea ipotezelor cu privire la modul de rezolvare, unde se utilizează strategii algoritmice dacă problema este simplă sau familiară, iar dacă problema este nouă sau complexă, se vor utiliza strategii euristice, bazate pe metoda de încercare-eroare;

3. testarea ipotezelor, respectiv executarea efectivă a operaţiilor pe care le solicită problema în vederea „reducerii distanţei" dintre starea iniţială şi cea finală;

4. verificarea, care presupune compararea rezultatului obţinut cu starea finală, solicitată de problemă;

5. reluarea demersului rezolutiv dacă rezultatele nu sunt cele aşteptate.

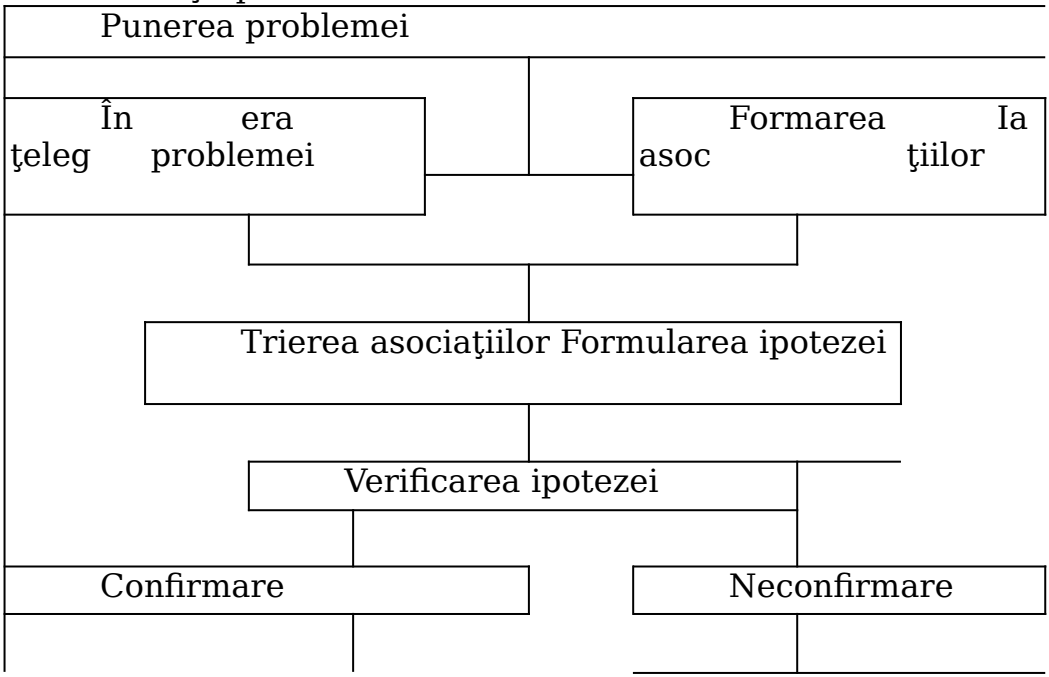

Etapele procesului rezolutiv

6.4 Tipologia gândirii

Gândirea ca proces se realizează într-o multitudine de forme, putându-se face următoarele diferenţe:

1. Pe baza itwtului analitic-sintetic, se delimitează tipul de gândire:

a. analitic, caracterizat prin predominarea funcţională a analizei, prin centrarea pe detalii, pe disocieri succesive, operând în profunzimea lucrurilor;

b. sintetic, caracterizat prin predominarea funcţională a sintezei şi prin concentrarea pe ansamblu, pe sistem, pe întreg, cu subestimarea detaliilor, surprinzând generalul şi universalul din lucruri.

2. Pebaza! un.:. >.

I! şi nu al), se delimitează tipul de gândire: a. intuitiv-concret, unde predomină capacitatea de operare în sfera sarcinilor şi a situaţiilor concrete, intuitive, bazându-se, permanent, pe imagini sau scheme figurale – percepţi i, reprezentări; b. abstract-formal, unde predomină capacitatea de a opera în sfera construcţiilor teoretice pure, a structurilor logico-simbolice, desprinse de orice suport intuitiv, imagistic.

3. În funcţie de tipul de gândire diminun, se delimitează tipul de gândire:

a. divergent, ce lasă liberă imaginaţia, intuiţia să multiplice ipotezele şi soluţiile, fiind vorba de creativitate;

b. convergent, ce urmează o linie deja trasată, recurgând la soluţii model încărcate de logică.

Apartenenţa la un tip sau altul este condiţionată atât

genetic, cât şi educaţional, prin specificul sarcinilor cu care subiectul a fost obişnuit încă din copilărie până la maturitate.

29

ENDINŢE DEZADAPTATIVE ALE GÂNDIRII

Complexitatea gândirii pune numeroase probleme în ceea ce priveşte realizarea sa efectivă. *Tendinţele dezadaptative ale gândirii*, numite şi *distorsiuni cognitive*, au ca punct de plecare experienţe negative din copilărie, dar şi experienţe ulterioare, precum preluarea modelelor de interpretare a realităţii ale părinţilor şi altor persoane semnificative (profesori, rude). Judecăţile realizate de către părinţi, rude, prieteni, profesori etc. asupra celorlalte persoane, asupra situaţiilor de viaţă sau a societăţii, devenind, astfel, tipare de interpretare a propriei persoane, a realităţii prezente sau v iitoare.

Printre erorile de gândire care apar cu cea mai mare frecvenţă se pot enumera:

1. Suprageneralizarea – Pe baza unui eveniment izolat (singular) se trece la o evaluare echivalentă în raport cu orice situaţie asemănătoare. La nivelul limbajului este vorba de utilizarea unor cuvinte precum: „Întotdeauna”, „niciodată”, „de fiecare dată”, „totul”, simplificând modul de abordare până la a crea premisele unei conservări şi perpetuări a unor comportamente negative sau a unor interpretări eronate. Prin utilizarea unor astfel de aprecieri sunt anulate în realitate şansele de schimbare (a spune unei persoane că *niciodată nu face nimic cum trebuie* poate face ca acea persoană să-şi piardă încrederea în forţele proprii, apărând predispoziţia spre eşec).

2. Gândirea în „alb şi negru” – Este vorba de a utiliza, pentru autoevaluare, evaluarea altora sau a unor situaţii, a unor categorii extreme. Lipsa de nuanţe şi extremismul ne împing fie spre a conchide că ceea ce nu a reuşit pe

măsura aşteptărilor noastre este un eşec deplin. Această gândire a lui „ori… ori…” distorsionează realitatea în care ne plasăm sau cu care ne confruntăm, cel mai adesea însă într-un sens negativ, dezavantajos pentru persoana în cauză.

3. Saltul la concluzii – Se referă la situaţiile în care, deşi nu dispunem de suficiente informaţii pentru a lua o decizie corectă, adecvată situaţiei cu care ne confruntăm, ajungem la o concluzie negativă care reduce, în general, nivelul de aspiraţie.

4. Deformarea selectivă – Se realizează mai ales în sensul unei supraevaluări a propriilor greşeli, simultan cu subevaluarea aspectelor pozitive ale comportamentului propriu. Această modalitate distorsionată de a evalua propriul comportament şi propriile acţiuni conduce la o stimă de sine scăzută, la lipsa încrederii în sine.

5. Utilizarea lui „trebuie” – Unii părinţi impun copiilor lor standarde deosebit de ridicate, nerealiste în raport cu posibilităţile lor, ceea ce conduce la descurajare, neîncredere în sine şi în ceilalţi. „Trebuie să fii cel mai bun”, „Trebuie să reuşeşti” şi alte formulări de acest gen determină fie încercarea copilului de a face orice pentru a reuşi, fie o descurajare totală ce determină un eşec sau un dezinteres generalizat.

6. Personalizarea – Se referă la resimţirea unui sentiment de culpabilitate pentru o situaţie care nu ţine în ansamblul său de propria noastră persoană, chiar dacă doar într-o foarte mică măsură.

Sunt acestea doar câteva dintre deformările cognitive ce pot fi puse în evidenţă, respectiv cele mai des întâlnite. Ce se poate face. În primul rând, a conştientiza că gândurile nu reprezintă decât interpretări ale realităţii, aşa încât este necesar ca de fiecare dată să fie luate în calcul aspectele specifice ale situaţiei, lucrurile să fie gândite nuanţat, evitate generalizările fără temei, gândirea

în „alb şi negru” şi mai ales suprageneralizările etc.

Aplicaţicâncercaţi să puneţi în evidenţă prezenţa unor astfel de deformări cognitive în comportamentul şi atitudinile colegilor voştri. Prezentaţi-le concluziile la care aţi ajuns şi încercaţi să identificaţi, în mod concret, cum pot fi remediate acele deformări.

PLICAŢII

1. Comparaţi sinteza cu generalizarea, ca modalităţi de operare a gândirii.

2. Comentaţi din punct de vedere psihologic următorul text: „Înţelegerea este un rezultat, parţial sau final, al unui proces de gândire. Ea constă în stabilirea unei relaţii importante între ceva necunoscut şi ceva dinainte cunoscut” (A. Cosmovici, *Psihologie generală*, Polirom, 1996, p. 196).

3. Procesul de rezolvare de probleme reprezintă domeniul performanţial de lucru al gândirii:

a. Menţionaţi ce anume include domeniul rezolvării de probleme;

b. Numiţi categoriile de probleme după operaţiile prin care acestea pot fi rezolvate;

c. Descrieţi succint etapele procesului rezolutiv.

4. Încercaţi să concepeţi posibilitatea şi modul de existenţă a fiinţei umane în absenţa gândirii.

Convergent = ceea ce se îndreaptă spre acelaşi punct, spre acelaşi scop. *Discursiv* = procedeu de cunoaştere care îşi realizează scopul printr-o serie de etape sau de operaţii intermediare. *Divergent* = ceea ce se îndepărtează, se răsfiră dintr-un punct comun în direcţii diferite. *Empatie* = rezonanţă, comunicare afectivă cu semenul; în general, formă de intuire a realităţii prin identificare afectivă; *Ipoteză* – presupunere formulată pe baza unor fapte cunoscute cu

5. Argumentaţi, în aproximativ o pagină, faptul că gândirea este definitorie pentru fiinţa umană.

6. Conceptul este un produs specific gândirii. Încercaţi să faceţi diferenţa între concepte ştiinţifice şi concepte empirice, specificând caracteristicile acestora.

7. Care credeţi că este importanţa caracterului reversibil şi anticipativ al timpului psihic, caracter datorat gândirii?

8. Pornind de la specificul gândirii, argumentaţi centralitatea acesteia în sistemul psihic uman.

9. Construiţi un text de 10 rânduri (±1) în care să corelaţi semnificaţia psihologică a următorilor termeni: *algoritm*, *strategie euristică* şi *înţelegere*.

10. Utilizând în calitate de criteriu gradul de dificultate a sarcinii de lucru, încercaţi să analizaţi două modalităţi de realizare a înţelegerii.

privire la esenţa, cauza, legea sau mecanismul intern al acelui fenomen. *Muitifazic* = realizarea simultană, în paralel, a mai multor etape distincte din derularea unui proces. *Reversibil* = care se poate produce într-un sens, dar şi în sens invers, respectiv trecându-se prin aceleaşi stări până în momentul iniţial. *Vâscozitate* – proprietatea fluidelor de a opune rezistenţă în curgere datorită frecării interioare, când straturile lor adiacente se mişcă unele faţă de altele.

30

7. MEMORIA

7.1 Definirea şi caracterizarea memoriei

Memoria este procesul psihic cognitiv superior care asigură întipărirea, stocarea şi reactualizarea informaţiilor, a experienţei sub formă de amintiri.

Memoria este funcţia generală, graţie căreia omul înmagazinează, conservă, apoi actualizează sau utilizează informaţiile pe care le-a întâlnit în cursul experienţei anterioare.

Memoria este imaginea mintală conservată a faptelor trecute.

Din definiţiile de mai sus putem să identificăm trăsăturile memoriei. Astfel, memoria este o capacitate psihică absolut necesară, fără care viaţa psihică a omului ar fi, practic, imposibilă. Caracterul necesar al memoriei decurge din faptul că ea este implicată în comportamentul complex al vieţii omului: cunoaştere şi învăţare, înţelegere şi rezolvare de probleme, creativitate. Memoria reflectă „trecutul ca trecut", readuce trecutul în prezent ţinând seama de actualele condiţii modificate ale prezentului. Totodată, memoria este implicată în prezent, ea participând la desfăşurarea curentă a activităţii noastre psihice.

Conţinutul memoriei este divers, cuprinzând imagini, trăiri afective, cuvinte, idei, inferenţe, mişcări şi deprinderi.

Memoria se află în interacţiune şi interdependenţă cu toate celelalte fenomene psihice. Ea permite desfăşurarea proceselor psihice, contribuie la constituirea şi perfecţionarea proceselor cognitive şi reglatorii, precum şi la formarea şi dezvoltarea însuşirilor personalităţii. Este implicată în toate formele de învăţare şi asigură identitatea Eului. Graţie memoriei, fiinţa noastră psihică, Eul, dobândeşte continuitatea identităţii în timp. Fără dimensiunea mnezică am trăi numai prezentul clipei, am fi puşi în permanenţă în faţa unor situaţii noi, pentru care nu am avea soluţii de rezolvare. De fapt, întreaga materie, nu numai cea vie, este dotată cu proprietatea înregistrării, fixării şi păstrării urmelor influenţelor externe (exemplu: urmele lăsate de o monedă pe o bucată de ceară).

Prin valoarea sa adaptativă, prin rolul ei în realizarea echilibrului dintre organism şi mediu, memoria este considerată „piatra unghiulară a vieţii psihice" (I. M. Secenov). Un celebru filosof. Henri Bergson, considera, de asemenea, că memoriei îi revine un rol deosebit de important în producerea fenomenului de conştiinţă.

Memoria se caracterizează prin câteva trăsături esenţiale:

1. este activă, în sensul că dispune de operatori proprii pentru prelucrări, evaluări şi reorganizări logice, astfel încât cele memorate suportă modificări importante;

2. este selectivă, respectiv omul reţine şi reactualizează numai o parte a informaţiilor în funcţie de motivaţia avută, de interesele celui care memorează, de vârstă, de gradul de cultură etc;

3. este inteligibilă, deoarece presupune înţelegerea informaţiilor memorate, organizarea materialului memorat după criterii de semnificaţie;

4. este situaţionalăsau contextuală, anume înregistrarea şi reactualizarea informaţiilor se realizează prin raportarea şi încadrarea în anumite coordonate de spaţiu şi timp;

5. este mijlocită, respectiv fixarea, păstrarea şi reactualizarea informaţiilor se realizează prin utilizarea unor procedee mnemotehnice speciale: repetiţii, sublinieri, asocierea cu elemente din fondul experienţei anterioare etc;

6. este organizată logic şi sistemic, între informaţiile memorate stabilindu-se legături de semnificaţie, de asemănare – contrast, de subordonare – incluziune.

Memoria este un proces psihic activ, selectiv, inteligibil, cu un caracter situaţional sau contextual, mijlocit şi organizat logic şi sistemic, trăsături esenţiale care o integrează în structura proceselor şi activităţilor specifice omului.

Ivan Mihailovici SECENOV (1829 – 1905)

Medic rus, fondator al primei şcoli ruseşti de fiziologie, după studii în laboratoarele lui Johannes Müller, Emil Dubois-Reymond, Helmholtz (Berlin) etc. Se preocupă de numeroase probleme ce privesc mai ales aspectele fiziologice ale funcţionării psihicului.

Dintre lucrările sale se pot aminti: *Materialy diva budushehev fiziologii alkogolnogo opyanenia* (1860), *O zhivatnom elektrichestre* (1862), *Fiziologia sistemului nervos* (1866), *Komu i kak razrabatyvat psikhologiyu* (1873) etc.

7.2 Procesele şi formele memoriei

Memoria, proces psihic complex, presupune o anumită desfăşurare în timp. Începând cu întipărirea, continuând cu păstrarea şi având ca scop reactualizarea informaţiilor. Procesele memoriei sunt:

Memorarea (fixarea, engramarea) este primul proces al memoriei şi constă în întipărirea informaţiilor în mod activ, selectiv şi inteligibil. Este faza în care informaţia se traduce într-un cod (imagine, sunet, propoziţie), astfel încât să poată pătrunde în sistemul memoriei. De calitatea memorării depind celelalte procese ale memoriei. I omule memorării:

1. După prezenţa intenţiei, a scopului, a efortului voluntar, memorarea poate fi:

a. Miluntară: este subordonată intenţiei, scopului şi controlului deliberat, desfăşurându-se, în toate fazele – ub egida lui „trebuie" (să memorez, păstrez – … " «. <îi; t. – 7\ coii vrpan" (să memorez. Dăstrez, reactualizez). Ea are un caracter multimediat, beneficiind de rolul reglator al limbajului verbal, de utilizarea unor procedee speciale de facilitare, astfel încât devine mai productivă decât cea involuntară. b. involuntară: se caracterizează prin aceea că înregistrarea, păstrarea şi reactualizarea informaţiilor se realizează fără ca noi să intenţionăm şi să ne propunem în mod special acest lucru. Chiar dacă, din punct de vedere structural, este mai puţin organizată şi sistematizată, ea joacă un rol important în achiziţionarea unei bune părţi din experienţa de viaţă. 2. După prezenţa sau absenţa gândirii, memorarea poate fi:

a. mecanică, efectuată în lipsa înţelegerii, ducând la

o învăţare formală; nu este persistentă în timp, dar e necesară în ontogeneza timpurie sau când materialul nu aresens;

b. logică, bazată pe înţelegerea sensurilor şi a semnificaţiilor materialului de memorat; este preponderent voluntară, economică, mai productivă decât cea mecanică şi absolut necesară în procesul învăţării cognitive.

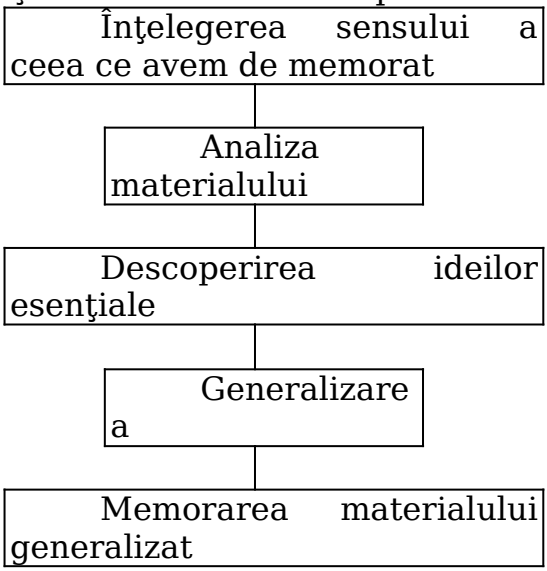

htaptli memorării logice

Nu există forme de memorare necesare, utile şi altele nenecesare, inutile, fiecare dintre ele fund la fel de necesare şi utile, în funcţie de condiţiile concrete. Nu există forme de memorare productive şi altele neproductive, ci forme de memorare inegal productive. Între formele memoriei nu există o ruptură, ci o strânsă interacţiune (de exemplu, memorarea mecanică constituie punctul de plecare pentru memorarea logică).

Păstrarea informaţiilor corespunde activităţii de stocare a informaţiilor memorate. Trăinicia păstrării este dependentă de particularităţile materialului de memorat, de condiţiile în care a fost achiziţionat, precum şi de

trăsăturile psihofiziologice ale subiectului.

După forma în care materialul memorat se stochează, există păstrare a informaţiilor în formă exactă şi păstrare a informaţiilor într-o formă modificată.

După durata păstrării, memoria este: lsenzorială (vizuală, auditivă, tactilă etc), care face posibilă percepţia. Memoria senzorială este numită şi memorie de foarte scurtă durată (O-5 secunde), ea fiind, de fapt, stocajul senzorial, întrucât excitaţia provocată în organele senzoriale, până a ajunge în centrii din cortex, parcurge o serie de „staţii" intermediare, întâmpinând rezistenţe, ceea ce face ca stimularea să aibă o inerţie, deci să dureze până la O, 25-O, 5 dintr-o secundă (această persistenţă face posibilă distingerea unor excitanţi care apar un timp, foarte scurt, în câmpul perceptiv). 2. de scurtă durută care asigură stocarea informaţiei pentru un timp scurt (15 – 20 secunde). D. Nornam considera că ea durează de la 1 – 2 secunde la 8 – 10 minute. Memoria de scurtă durată este limitată şi în ceea ce priveşte volumul, G. Miller demonstrând existenţa unei limite a memorării de 7±2 elemente (litere sau figuri simple); dacă elementele sunt grupate, putem reţine 7 asemenea grupări, dar fiecare nu poate avea mai mult de 5±1 elemente. Cu tot acest volum redus, ea are o importanţă deosebită, deoarece din memoria de scurtă durată cunoştinţele trec în memoria de lungă durată, dacă se repetă de către subiect, dacă au încărcătură emoţională sau dacă au un înţeles care se asociază noţiunilor dinainte consolidate. Întrucât ne ajută să operăm cu informaţiile curente, atât timp cât este necesar, ea se mai numeşte şi memorie de lucru sau memorie operaţională.

3. de lungă durată care păstrează informaţiile un timp îndelungat, uneori toată viaţa, asigurând continuitatea trecut-prezent-viitor. Conţinutul ei, bine organizat, poate fi reactivat în funcţie de necesităţile

subiectului, de situaţiile deosebite etc. Se presupune că ea are o capacitate nelimitată şi fixează tot ce ni se întâmplă.

În cadrul memoriei de lungă durată, se pot distinge:

a. memoria episodică, ce cuprinde evenimente trăite personal de subiect, localizabile în timp şi spaţiu;

b. memoria semantică, alcătuită din idei, concepte, operaţii, scheme, deprinderi, atitudini, convingeri, asigurând o conservare trainică a cunoştinţelor. Memoria de lungă durată pune în evidenţă diferenţele individuale în manifestarea memoriei (sub aspectul întipăririi şi reactualizării şi sub aspectul organului de simţ de care este legată în mod special), acestea fiind determinate de predispoziţii înnăscute ale unor organe de simţ, de experienţa de viaţă a fiecăruia, dar şi de particularităţile de personalitate. Ea constituie premisa esenţială a conştiinţei continuităţii existenţei noastre în timp.

După modalitatea informaţională preferenţială, distingem:

1. memoria perceptivă: material concret furnizat de memoria vizuală, memoria auditivă etc.

2. memoria verbală: material abstract sub formă de concepte, simboluri, inferenţe (argumente) etc;

3. memoria procedurală: acţiuni sau reguli de acţiuni;

4. memoria afectivă: material furnizat de emoţii, sentimente, pasiuni.

Forme altmemoriei

Memoria epfawlfe.

Reactualizarea informaţiilor presupune folosirea şi valorificarea informaţiilor memorate şi păstrate. Se realizează prin recunoaştere (în prezenţa obiectului; presupune îndeosebi procese de percepţie) şi prin reproducere (în absenţa obiectului; presupune confruntarea şi compararea mintală a modelelor în vederea extragerii celui optim) cu ajutorul limbajului.

Recunoaşterea şi reproducerea se realizează, atât voluntar, cât şi involuntar, eronat sau fidel, prompt sau lent.

Toate procesele memoriei – deci şi reactualizarea – sunt active, selective şi produc modificări ale informaţiilor.

7.3 Calităţile/indicatorii memoriei

Calităţile cele mai importante ale memoriei sunt:

1. Volumul memoriei – cantitatea de material pe care îl putem memora, păstra şi reactualiza;

2. Mobilitatea memoriei – capacitatea de a acumula noi cunoştinţe, de a le corela cu altele, de a le reorganiza, de a le modifica pe cele existente;

3. Rapiditatea fixării – uşurinţa memorării, realizarea rapidă a întipăririi, cu economie de timp-efort şi de repetiţii;

4. Trăinicia păstrării – informaţiile engramate sunt conservate corect o lungă perioadă de timp;

5. Fidelitatea reactualizării – corectitudinea şi precizia cu care informaţiile sunt redate, corespondenţa calitativă dintre materialul memorat şi materialul reprodus (parţial sau total);

6. Promptitudinea reactualizării – realizarea rapidă, promptă a recunoaşterii şi reactualizării informaţiei necesare într-o activitate.

Aceste calităţi ale memoriei pot fi identificate, educate şi pot contribui la optimizarea memoriei.

7.4 Factorii care optimizează funcţionarea memoriei

Optimizarea memoriei poate fi condiţionată de o serie de factori, precum:

1. Factori subiectivi, precum: gradul de implicare a subiectului, interesele, trebuinţele, aspiraţiile, atitudinile, scopul activităţii viitoare, sănătatea, stresul, oboseala etc;

2. Factori obiect; „precum:

a. natura materialului (concret-intuitiv sau verbal-simbolic) presupune că memorarea trebuie să înceapă cu materialul cel mai accesibil şi treptat să se extindă şi

asupra materialului mai dificil (verbal-abstract);

b. gradul de organizare şi de sistematizare a materialului – cu cât acesta este mai ridicat, cu atât va contribui mai mult la perfecţionarea schemelor logice interne ale memoriei (pentru a memora un material trebuie să încercăm să-l reformulăm astfel încât să devină cât mai inteligibil);

c. volumul materialului – dacă volumul informaţiilor este mare, cu atât efortul necesar pentru memorare va fi mai mare, de aceea trebuie să îmbinăm memorarea secvenţială cu cea globală;

d. gradul de noutate a materialului – cu cât un material este mai familiar cu atât el se reţine cu un efort mai mic;

e. modul de prezentare – simultan sau secvenţial;

f. organizarea şi omogenitatea materialului – materialele organizate logic se reţin mai uşor decât

7.5 Memorie şi uitare

Atunci când nu putem reproduce sau recunoaşte un text sau o situaţie, vorbim despre fenomenul uitării. Între memorare şi uitare există relaţii dinamice, fiecare acţionând asupra celeilalte. Uitarea este un fenomen psihic natural şi necesar, deoarece are menirea de a evita supraîncărcarea „depozitului" memoriei şi de a asigura echilibrarea sistemului cognitiv al individului. Dacă uităm informaţiile neesenţiale, devalorizate, detaliile, atunci putem spune că uitarea are un rol pozitiv pentru activitatea umană. Din păcate, uităm şi informaţii esenţiale, utile, necesare, caz în care uitarea devine un factor perturbator al activităţii umane, uitarea având caracter selectiv.

Diferite teorii psihologice au propus explicaţii diferite pentru fenomenul uitării, care trebuie considerat şi ca un fenomen pozitiv, atunci când prin uitare se echilibrează psihicul persoanei, dar şi negativ atunci când se uită

informaţiile de care este nevoie.

Teoria uitării motivate îşi are originea în concepţia lui Sigmund Freud referitoare la faptul că oamenii uită informaţiile asociate cu evenimentele neplăcute, supărătoare, dureroase, penibile. Psihanaliştii susţin că la baza uitării stau mecanismele refulării.

Teoria sti-rgerii urmelor susţine că anumite cunoştinţe se deteriorează şi dispar din memorie ca urmare a trecerii timpului şi a neutilizării informaţiilor. Astfel, asociaţioniştii explică uitarea cele nestructurate; materialele omogene, cu elemente similare se reţin mai greu decât cele neomogene;

g. locul pe care îl ocupă materialul în cadrul activităţii – materialul care reprezintă scopul activităţii este reţinut mai uşor decât cele care fac parte din mijloacele de realizare a acesteia;

h. poziţia materialului în structura seriei – începutul şi sfârşitul unei serii se reţin mai bine decât mijlocul. O mare importanţă are şi ambianţa în care se desfăşoară activitatea şi care favorizează sau nuâm bunătăţirea performanţelor memoriei: temperatura, lumina, mobilierul, eliminarea factorilor perturbatori etc.

Pentru a optimiza propria memorie, pe lângă cunoaşterea şi valorificarea factorilor subiectivi şi obiectivi, este bine să utilizăm şi procedee mnemotehnice speciale: procedeul asociaţiilor între cifre, nume şi semnificaţia unor date personale; construirea unor noi cuvinte cu cele date; înlocuirea unor numere cu cuvinte sau cu propoziţii; stabilirea unor puncte de reper; fixarea cu claritate a scopului memorării şi crearea unor atitudini durabile etc; să organizăm şi să sistematizăm corect informaţia ce urmează să fie memorată (corelaţii cu informaţiile anterioare, se identifică ideile principale, se grupează informaţiile în unităţi cu sens şi se alcătuieşte un plan coerent şi unitar); motivaţia, creşterea interesului

pentru informaţiile memorate, repetiţia şi stabilirea înţelesului materialului de memorat etc.

prin ştergerea urmelor asociative, iar behavioriştii susţin că uitarea este urmarea inactivării mecanismelor neurofiziologice puse în joc de învăţare datorită lipsei de exerciţiu (Ed. L. Thorndike).

Teoria interferenţei explică uitarea prin efectele negative pe care le au cunoştinţele învăţate unele asupra altora: interferenţă retroactivă (când informaţia nou achiziţionată are influenţă negativă asupra celei învăţate anterior) şi interferenţă proactivă (când informaţia anterior învăţată o influenţează negativ pe cea nouă). G.A. McGeoch explică uitarea prin concurenţa reacţiilor asemănătoare, fapt care împiedică procesul reproducerii. Pentru adepţii reflexelor condiţionate, baza fiziologică a uitării constă în diferitele forme ale inhibiţiei.

Ca fenomen normal, uitarea se manifestă în mai multe forme:

1. uitarea totală când cele memorate anterior sunt trecute complet sub pragul de activare;

2. uitarea parţială în care se trec sub pragul de activare anumite date, denumiri etc;

3. uitarea situaţională (lapsusuri, blocaje temporare).

Cauzele uitării sunt numeroase: nesolicitarea îndelungată a informaţiilor, insuficienta consolidare în etapa memorării, stările emoţionale negative, experienţele penibile, impresiile negative care tind să fie uitate mai repede decât cele plăcute, lipsa de interes, de efort voluntar adecvat, starea de oboseală.

consumul de droguri şi de alcool, particularităţile de vârstă etc.

Uitarea se produce instantaneu (se înregistrează în şocurile traumatice şi psihice) sau treptal (se desfăşoară pe fondul funcţionării normale a creierului şi are o anumită

dinamică). Psihologul german, H. Ebbinghaus, utilizând ca material experimental serii de silabe fără sens, a reuşit să stabilească o curbă a uitării, devenită clasică, potrivit căreia în primele 20 de ore se poate pierde 60 – 70% din volumul materialului memorat anterior, după care ritmul uitării se reduce, curba stabilizându-se la valoarea 15 – 20% din materialul iniţial. Cercetările ulterioare au demonstrat că în cazul materialului cu sens, ratele de uitare sunt mai mici, chiar dacă dinamica lor se păstrează, în mare măsură.

Uitarea poate fi combătută prin repetiţii care trebuie să respecte următoarele cerinţe:

a. numărul de repetiţii trebuie să fie optim (un număr prea mare duce la supraînvăţare şi la apariţia fenomenului de saturaţie, iar un număr prea mic de repetiţii duce la subînvăţare şi la iluzia învăţării);

b. eşalonarea repetiţiei este mai eficientă decât repetiţia comasată (intervalul optim este de câteva zeci de minute – între 5 – 20 minute, fie de 1 – 2 zile, deoarece intervine oboseala);

c. repetiţia este mai eficientă atunci când lectura se combină cu încercări de reproducere;

d. repetiţia poate fi organizată diferit prin reluarea materialului în întregime (metoda repetării globale sau prin fragmentarea materialului în funcţie de volumul de memorat).

ţi 10 nute 0 el 80 emente 60 n	Curba uitării se unor silabe fără ns (după H. Ebbinghaus)

re 40 centaju – 20 l de	„—
	I i 1 1 48 14 1 9 24 4

Herman EBBINGHAUS
(1850 – 1909)

Psiholog german, cunoscut îndeosebi pentru cercetările sale de psihologie experimentală privind condiţiile învăţării şi ale memorării. În celebra sa lucrare *Ober das Gedachtnis* (*Despre memorie*), apărută în 1885, propune şi utilizează consecvent în studiul experimental al memoriei silabele fără sens constituite dintr-o vocală încadrată între două consoane, estimate ca fiind simple şi cuantificabile. Fundamentează practic metodele de investigare a memoriei, contribuţiile sale fiind reluate, adesea, în teoriile contemporane ale învăţării.

Uplic

1. De ce se consideră că în absenţa memoriei viaţa umană şi viaţa în general sunt imposibile?

2. Realizaţi un comentariu din punct de vedere psihologic pentru următorul text: „Astfel, deşi evenimentul a trecut, informaţia despre caracteristicile şi identitatea lui se conservă; faptul că lui i se aplică un număr de cod temporal ne permite ca atunci când îl reactualizăm să ne raportăm la el ca la ceva deja petrecut şi să-l plasăm la locul corespunzător, înapoi pe scara timpului” (Mihai Golu, *Principii de psihologie cibernetică*, 975, p. 211).

3. Analizaţi influenţa gândirii asupra imaginaţiei şi memoriei.

4. Descrieţi, succint, procesele memoriei din a căror succesiune rezultă continuitatea ei.

5. Argumentaţi, în aproximativ 15 rânduri (±1), ideea conform căreia formele memorării se află în strânsă

interacţiune.

6. Pornind de la afirmaţia lui I.M. Secenov potrivit căreia: „memoria este o condiţie fundamentală a vieţii psihice”, evidenţiaţi, în aproximativ jumătate de pagină, caracteristicile esenţiale ale memoriei, relaţiile memoriei cu alte procese şi [

capacităţi psihice şi rolul memoriei în viaţa noastră.

7. Timp de 5 minute citiţi dintr-o carte. Închideţi cartea şi notaţi toate cuvintele pe care vi le amintiţi. Verificaţi corectitudinea lor şi, apoi, comparaţi numărul cuvintelor reţinute cu numărul cuvintelor citite. Argumentaţi dacă, în cazul vostru, se confirmă teza potrivit căreia reţinem numai 10% din ceea ce citim.

8. Timp de 5 minute ascultaţi ceea ce un coleg vă citeşte şi, apoi, notaţi toate cuvintele, expresiile pe care vi le amintiţi. Verificaţi corectitudinea lor şi comparaţi numărul de cuvinte citite cu numărul de cuvinte reţinute. Argumentaţi dacă, în cazul vostru, se confirmă teza potrivit căreia reţinem numai 20% din ceea ce auzim.

9. Formaţi grupe de 4 elevi sau lucraţi pe perechi. Formulaţi cel puţin

5 sfaturi care să contribuie la combaterea uitării.

10. Formaţi grupe de 4 elevi sau lucraţi pe perechi. Formulaţi cel puţin 5 sfaturi care să contribuie la o memorare eficientă.

11. Realizaţi un eseu, de aproximativ o pagină, cu titlul, *Memorieşi uitare*”.

r

Interferenţă = întâlnire, încrucişare a două sau mai multe fenomene, întâmplări etc; suprapunere a două sau mai multe unde coerente, având drept rezultat întărirea sau slăbirea lor, până la anularea lor.

Mnezic = referitor la memorie.

Pedagogie = ştiinţă care se ocupă cu studiul metodelor de educaţie şi I; instruire a oamenilor.

t\Refulare = mecanism psihologic inconştient de apărare a Eului prin Ij care sentimentele, amintirile şi impulsurile neplăcute sau în dezacord cu persoana socială sunt menţinute în afara câmpului conştiinţei. *Sistem* = ansamblu de elemente (materiale sau ideale) care sunt în interdependenţă, alcătuind un întreg organizat. *Trecut* = care nu mai este actual, ansamblul faptelor, actelor, proceselor etc. din timpul care s-a scurs. *Semantic – a* = care se referă la sensurile cuvintelor; ramură a lingvisticii care se ocupă cu studierea sensurilor cuvintelor şi a evoluţiei acestor sensuri. *Voluntar* = care se face conştient, în urma unei decizii.

36

VI

DIN TIMPUL SOMNI *IX* I

I timpul somnului trebuie deosebit de *imaginile hipi* >;! «(care apar în timpul adormirii) sau de *imtiile hipnopompice* (care apar la începutul trezirii din natrimic din timpul visului se succed într-o strânsă constituitul o experienţă la care participăm afectiv, pe care o considerăm reală, fie că avem calitatea de <în sau de actori (în unele cazuri sunt trăite simultan rele roluri) Acest caracter de realitate este trăit chiar ici când lumea unde se desfăşoară apare ulterior ca la neverosimilă, absurdă sau halucinatorie. Totul ine într-un fel posibil, ajungându-se până la L-spectarea principiilor gândirii (spre exemplu acela al Ttităţii. existând posibilitatea ca uneori să fim în miezul unii, dar simultan spectatori ai acelei acţiuni, sau ca un mal care apare în vis să fie, de fapt, o persoană loscută...).

fi în cadrul viselor predomină imaginile vizuale toximativ 90%). dar numai 20% sunt colorate. Imaginile litive sunt prezente în 60% din cazuri, rar apărând cele ule, termice sau olfactive. Visele apar în timpul somnului udoxal şi durează aproximativ 20 – 25% din timpul total

somnului. Deşi există persoane care spun că nu visează lodată. de fapt, nu-şi amintesc visele, acestea fiind hspensabile unei existenţe normale. Visele pregnante, pe e ni le putem aminti, durează între 3 şi 60 minute, in die 20 minute, derulându-se mai încet sau mai repede: ăt evenimentele reale.

Conţinutul \ îsului poate fi influenţat de factori. cum: excitanţi externi, nu însă foarte puternici (spre i-mplu, în cadrul unui experiment s-a apropiat de fruntea (i persoane care dormea un fier încins, la trezire aceasta \ estind că o bandă de hoţi i-au pătruns în casă, dar au fost inşi de poliţie, iar aceasta i-a obligat să restituie baniinându-i pe *cărbuni încingi*), senzaţii interne (foame, sete „înşirea camerei etc), dereglări funcţionale interne vestea, anunţând survenirea unui aspect patologic, pot fi operite de stimulii externi din timpul zilei, putându-se – a ajunge la a visa îmbolnăvirea, lucru care devine. inifest după câteva zile), impresii din perioada imediat, emergăloare (adesea continuăm a învăţa, în somn, ceea ce n studiat în timpul zilei sau reuşim identificarea unei Iuţii la o problemă care nea preocupat), informaţii uitate u ignorate în timpul zilei (pornind de la intervenţia eslora în timpul visului se ajunge la afirmarea unui caracter adesea premonitoriu al acestuia) etc.

Simbolurile prezente în cadrul viselor au primit şi alte explicaţii decât cea freudiană. Potrivit psihologilor cognitivişti, simbolismul constituie nu o modalitate de mascare a pulsiunior, ci modalitatea de exprimare a complexităţii trăirilor afective, care nu pot fi transpuse noţional. Sentimentele se transformă, se încorporează în evenimente şi în imagini simbolice, existând astfel posibilitatea ca anumite aspecte ale personalităţii noastre, inaccesibile în ordinea gândirii, să se poată manifesta.

Analiza viselor serveşte în oricare situaţie la o mai bună cunoaştere a personalităţii în cauză, dar aceasta doar

în măsura în care nu se rămâne la simplismul existenţei unui cod al imaginilor care trebuie interpretate de fiecare dată identic (în sensul unei cărţi precum *Cheia viselor*).

Cele mai evidente manifestări ale stării de vis sunt mişcările oculare rapide. Apar însă şi mişcări ale mâinilor, modificări ale ritmului respirator, ale bătăilor inimii, ale expresiei faciale, câteodată se pronunţă cuvinte şi chiar propoziţii sau se produc mişcări ale corpului, în cazul somnambulismului persoana, în cauză, poate ajunge chiar să se ridice, să meargă sau să săvârşească anumite acţiuni, fără să-şi amintească ceva după aceea (nu este totuşi clar dacă persoana visează sau se află într-o stare de trezie patologică). Visul, ca formă a imaginaţiei, rămâne un domeniu deschis cunoaşterii ştiinţifice.

11 «. – Încercaţi să analizaţi unul dintre \ isele recente pe care vi-l reamintiţi. În acest scop, în primul rând, notaţi tot ceea ce vă i ni îţi Puneţi în evidenţă eventualele corelaţii între ceea ce aţi visat şi evenimentele trăite în starea de veghe, utilizând cele. vale despre imaginaţie şi vis. Discutaţi cu un coleg interpretarea la care aţi ajum şi încercaţi să soluţionaţi eventualele observaţii i miale de acesta. Consideraţi că prin acest demers aţi dobândit cunoştinţe noi despre propria voastră persoană. De ce?

APLICAŢII

I i. omoarăţi imaginaţia cu memoria în cuga

2. Comparau reprezentarea cu noţiunea – (re/ului al upuini)

aginca tipică

3. PU – l de la l.

Ci> un cu atu1

le: …1. culte pl

Arh, *tip* u-nnen pre

[

r

m st, ne potenţial i l; i *iţit* foni ele? a nu conţină mai mult de 7 cuvinte. Comparaţi rezultatul cu cel obţinut de colegul de bancă.

4. Analizaţi următoarele produse ale imaginaţiei: *Pantera Roz*, *caricatura*, *miniatura*, *creionul cu gumă*, *Degefica*, identiticând prin»!; prin circ t fuM nhiinut, definind acest procedeu şi

Ott ci v. – H –”. Ura-lu.it del G Jung de al Sfântul Auguslin pentru a a irtuice care constituie un fond comun al *hantasmă*

ar Idu- mbolu
e a se atât l religios
sau
câ ţitică Lică.
t feui 1
mudit a
eu! reveria,
prin care
În ere o
care i „lume
uiele —
cu t Liintă sunt

Inconştien d actui induitei.

37

TIPURI DE ITEMI 2

Itemi semiobiectivi

* – v-., Ji. Ţ-Jt.’1: „* – 1: a

Întrebări directe sau enunţuri care solicită un răspuns predefinit de tipul: expresie, cuvânt, număr, simbol etc.

Precizaţi răspunsul adecvat la următoarele întrebări:

1. Precizaţi cinci dintre operaţiile fundamentale analiza, sinteza, comparaţia – răspunsul corect poate numi oricare cinci ale gândirii. abstractizarea, generalizarea operaţii;

2. Enumeraţi formele memoriei constituite în § mecanică, logică funcţie de prezenţa/implicarea gândirii. ŞI

3. Precizaţi două dintre caracteristicile inteligibilă, mediată – aceste două caracteristici revin memoriei memoriei prin care aceasta se dovedeşte umane, spre diferenţă de cea animală, în specific umană măsura în care presupune înţelegerea celor memorate (decodificare semantică) şi nu are un caracter nemijlocit (astfel încât să se limiteze la recunoaştere), ci presupune mijlocirea limbajului – nu sunt singurele caracteristici strict umane;

4. Precizaţi trei deosebiri existente între imagine primară/imagine – primele două deosebiri se pot pune în percepţie şi reprezentare. secundară, imagine bogată evidenţă pornind chiar de la definiţia în conţinut/imagine acestor procese psihice, cea de a treia schematică, reflectare fidelă deosebire decurge din existenţa a realităţii/nu este o operaţiilor de prelucrare a informaţiilor reflectare fidelă a realităţii ce se pot pune în evidenţă în cazul

5. Enumeraţi tipurile de reprezentări diferenţiate primare, conceptuale, reprezentării, în funcţie de evoluţia ontogenetică. formale

6. Care este sursa stimulilor care determină mediul intern senzaţiile interoceptive?

enunţ incomplet care solicită completarea cu anumite cuvinte adecvate con

Transcrieţi numărul subiectului şi precizaţi termenul/termenii care lipsesc:

1. Adaptarea analizatorilor se referă la – este vorba de acţiunea legii adaptării analizatorilor sub modificarea… sub sensibilităţii acţiunea repetată a unor stimuli în sensul unei sensibilităţi de acţiunea repetată a unor stimuli. obicei mai accentuate la acţiunea acestora (capacitatea de discriminare se accentuează);

2. Activitatea perceptivă intenţionată, orientată – enunţul reprezintă chiar definiţia observaţiei; spre un scop, poartă numele de

...observaţie

3... este componenta care Receptorul – enunţul face referire la una dintre verigile funcţionale ale

transformă energia excitanţilor exteriori în analizatorului sensibil, respectiv veriga aflată sub acţiunea influx nervos. directă a stimulilor, ceea ce semnifică receptarea acţiunii acestora;

4... se defineşte drept Spiritul de – enunţul face referire chiar la definiţia spiritului de observaţie aptitudine de a sesiza cu uşurinţă, rapiditate şi observaţie ca o activitate perceptivă de nivel superior pe de o parte precizie, ceea ce este slab, ascuns, nerelevant, (observaţie), perfecţionată până la a deveni capacitate ce nu dar semnificativ pentru scopurile omului. mai pretinde un consum energetic şi o derulare temporală mari;

5... sunt percepţii care Percepţiile – este vorba de acele percepţii la nivelul cărora realitatea nu deformează unele aspecte ale realităţii. denaturate mai este reflectată adecvat, înregistrându-se diferenţe care pot fi datorate mai multor cauze: aceasta înseamnă o denaturare a realităţii; 6. Percepţia se dovedeşte a fi o formă superioară – percepţia în calitate de proces psihic se constituie sub acunoaşte rii... şi un senzoriale acţiunea directă a stimulilor asupra analizatorilor, ceea ce proces complex de extragere şi prelucrare a face din ea un proces psihic de nivel senzorial, pe de altă informaţiei parte fiind un proces cognitiv, altfel spus o modalitate de dobândire şi prelucrare a informaţiei;

7... are o mai mare libertate Reprezentarea în măsura în care la nivelul reprezentării sunt reflectate faţă de schema structurală a obiectului fi trăsături semnificative, caracteristice obiectelor şi perceput. fi

fenomenelor, aceasta înseamnă existenţa unor operaţii de comparare, selectare şi organizare a informaţiei deţinute pe nivel perceptiv, ceea ce poate conduce la modificări în schema structurală a obiectului.

38

sunt compuse din mai multe subîntrebări legate printr-un element comun. Cuprind un laterial/stimul în raport cu care se formulează anumite subîntrebări, se oferă date suplimentare, după care urmează alţi Serie de subîntrebări.

Imaginaţia, ca proces de adaptare activă şi creativă a omului, joacă un rol deosebit de important şi în cadrul activităţii intelectuale.

a. Explicaţi importanţa imaginaţiei pentru activitatea intelectuală;

b. Precizaţi formele imaginaţiei voluntare;

c. Descrieţi una dintre formele imaginaţiei voluntare;

d. Analizaţi succint legătura existentă între imaginaţie şi limbaj.

2. Psihicul uman dispune de capacitatea de a evoca realităţi ce nu mai sunt prezente, adică dispune de capacitatea de reprezentare.

a. Definiţi reprezentarea ca proces cognitiv senzorial;

b. Menţionaţi elementele definitorii ale imaginii proprii reprezentării;

c. Motivaţi de ce se consideră că reprezentarea face trecerea la procesele cognitive superioare.

a. Imaginaţia, definită ca procesul cognitiv superior de elaborare a unor idei sau proiecte noi pe baza selectării, combinării şi recombinării experienţei anterioare, deţine un rol deosebit de important în desfăşurarea activităţii intelectuale. Astfel, dacă *gândirea* permite surprinderea a ceea ce este esenţial, necesar şi general în realitate sau ceea ce este logic posibil, *imaginaţia* explorează necunoscutul, posibilul, viitorul.

Gândirea şi inteligenţa coordonează producţia imaginativă, iar imaginaţia, la rândul ei, participă activ, la identificarea modalităţilor de rezolvare a problemelor. Dacă nu ar exista imaginaţie, activitatea de cunoaştere sau de rezolvare a problemelor ar înainta pas cu pas, neexistând o orientare precisă. În baza imaginaţiei se pot formula ipoteze, se poate vorbi de planificarea activităţii sau de previziuni asupra a ceea ce urmează să se întâmple.

b. Formele imaginaţiei voluntare sunt: *imaginaţia reproductivă*, *imaginaţia creatoare* şi *visul de perspectivă*.

c. *Imaginaţia reproductivă* este forma imaginaţiei voluntare accesibilă cotidian, ea presupunând obţinerea unor imagini noi care nu au corespondent direct în experienţa anterioară trăită de subiect (spre exemplu, reconstituirea unui peisaj pe care nu l-am perceput în mod direct). Ea nu se confundă cu memoria implicată în cazul amintirilor, acesta fiind rezultatul proceselor perceptive, deoarece imaginaţia se desprinde de concret.

d. Imaginaţia nu este posibilă în absenţa *limbajului*, deoarece el permite evocarea selectivă a ideilor şi a reprezentărilor. Mecanismele limbajului, ca instrumente deosebit de relevante pentru activitatea mintală, sunt implicate de imaginaţie în toate formele sale de manifestare. Tot limbajul este cel care permite gândirii stimularea evocării ideilor şi a reprezentărilor, precum şi punerea lor în relaţii complexe. Mai mult, se poate aprecia că dezvoltarea imaginaţiei este, într-o anumită măsură, dependentă de nivelul limbajului.

a. Reprezentarea este procesul psihic cognitiv senzorial de reflectare mijlocită selectivă şi schematică a proprietăţilor concrete mai mult sau mai puţin semnificative ale obiectelor şi ale fenomenelor date în experienţa perceptivă anterioară a subiectului.

b. În măsura în care reprezentarea nu se constituie sub acţiunea directă a stimulilor, ci în baza percepţiilor

anterioare, imaginea mentală are un caracter secundar. Dezvoltându-se pe baza percepţiei, reprezentarea nu este continuarea, în linie dreaptă, a acesteia, ci este un nivel superior al activităţii cognitive, imaginea caracteristică fiind schematică, la nivelul său reţinându-se trăsăturile esenţiale, caracteristice. Nu se caracterizează atunci prin bogăţie precum imaginea perceptivă, simultan fiind vorba şi de caracterul său relativ fidel în raport cu realitatea percepută.

Reprezentarea este primul pas pe drumul desprinderii actului de cunoaştere de concretul imediat şi orientarea lui spre abstract şi general, pregătind cel de-al doilea salt al activităţii de cunoaştere, saltul din planul imagisticului în planul constructivităţii conceptuale, salt pe care îl va realiza gândirea. Datorită acestor caracteristici ale sale se vorbeşte despre o dublă natură a reprezentărilor: intuiţiv-figurativă (sunt procese psihice de nivel senzorial) şi operaţional-intelectivă (constituirea reprezentărilor presupune deja operaţii precum analiza, sinteza, abstractizarea etc). După cum sublinia J. Piaget, reprezentările sunt deja „reconstrucţii operatorii”.

— Tratarea biectelor nu cearcă epui; rea lor, ci se nalarea doar elementel (ideilor) bază.

39

Condiţii generale ale activităţii psihice umane

9. Limbajul

9.1 Definirea şi caracterizarea limăajului

9.2 Verigile funcţionale ale limbajului

9.3 Funcţiile limbajului

9.4 Raporturile dintre limbaj şi alte procese psihice

9.5 Formele limbajului

10. Atenţia

10.1 Definirea şi caracterizarea atenţiei

10.2 Formele atenţiei

10.3 însuşirile atenţiei şi educarea lor Tipuri de itemi

9. LIMBAJUL

9.1 Definirea şi caracterizarea limbajului în limbajul comun, uneori, termenii de comunicare, limbă şi limbaj nu sunt precis determinaţi.

Comunicarea este procesul de transmitere a informaţiilor. Cea mai simplă schemă de comunicare, între două persoane, cuprinde următoarele elemente:

a. emiţătorul – cel care produce şi transmite mesajul;

b. receptorul sau destinatarul – cel care recepţionează mesajul;

c. canalul de comunicare – veriga care mijloceşte ajungerea mesajului de la emiţător la destinatar: aerul, apaete;

d. semnalul – entitate fizică prin care se obiectivează mesajul: sunete, semne grafice, lumini etc;

e. codul – un sistem de semne prin care se semnifică ceva, adică se recepţionează sau se transmite un mesaj informaţional.

Comunicarea poate fi analizată în funcţie de trei indicatori:

— Promptitudine – rapiditatea emiterii sau a transmiterii mesajului;

— Fidelitate – corectitudineatransmisiei mesajului;

— Completitudine – raportul dintre volumul informaţiei emise şi volumul informaţiei recepţionate.

Comunicarea poate fi apreciată şi în funcţie de modul în care se realizează cele trei laturi ale informaţiei şi anume: a. latura cantitativă (statistico-matematică) este condiţionată de numărul evenimentelor şi de frecvenţa lor în apariţie;

b. latura semantică (de conţinut) exprimă legătura di mesaj şi obiectul despre care se informează;

c. latura pragmatică (utilitară) exprimă legă

mesajului cu stările de necesitate ale destinatarului.

Limbu este suportul şi instrumentul comunicării este un sistem de semne şi reguli logico-gramaţi elaborat social-istoric, care serveşte ca instrument codificare şi transmitere a informaţiei în procesul re: comunicării. Forma de bază, naturală şi concretă a limbaj este vorbirea (limbajul oral).

Mecanismele vorbirii includ trei categorii componente:

— Energetice – aparatul respirator şi sistemul muşc aferent acestuia;

— Fonatoare – corzile vocale fixate în laringe;

— De rezonanţă – muşchiul limbii, buzele, în gen cavitatea bucală şi nazală.

Acestor elemente li se adaugă şi auzul fonematic asigură însuşirea limbii (prin imitaţie) şi realizează control coordonarea pronunţării cuvintelor. Toate aceste elem reprezintă doar compartimentul executiv şi rece] periferic al vorbirii, mult mai importante (dar mai fi cunoscute) fiind neuromecanismele centrale (centrii cere din jurul scizurii lui Sylvius prin care vorbirea şi scriere proiectează, declanşează şi se reglează). Aici se regăse; mecanismele de elaborare a gândirii.

Imbajul este activitatea (sau funcţia) de utilizare a limbii sau a altui sistem de semne-simbol în raportur cu ceilalţi oameni.

Norbert SILLAMY

Defineşte limbajul ca funcţie de exprimare şi comunicări gândirii prin utilizarea de semne care au aceeaşi valoi pentru toţi indivizii din cadrul unei specii, în limitele unei *z* determinate. Dintr-un astfel de context decurge concluzia şi animalele au propriile mijloace de comunicare, problei constituind-o, în acest caz, ceea ce ele exprimă şi comunică

9.2 Verigile funcţionale ale limbajului în realizarea

sa, ca activitate, limbajul presupune mai multe verigi funcţionale:

Veriga de recepţie include: receptarea-asimilarea structurilor obiective ale limbii; receptarea şi înţelegerea limbajului oral sau scris; stabilirea legăturilor dintre conţinutul mesajului cu motivele şi cu activităţile desfăşurate.

9.3 F neţiile limbajului

Limbajul îndeplineşte următoarele u:

1. miunie; i – constă în asigurarea transmiterii informaţiei de la o persoană la alta;

2. – se referă la direcţionarea şi fixarea activităţii de cunoaştere; facilitează şi mediază operaţiile de abstractizare şi generalizare; permite explorarea şi investigarea realităţii, îmbogăţirea şi clarificarea cunoştinţelor;

3… (V, [… i< – de substituire a unor obiecte, fenomene, relaţii prin formule verbale sau alte semne;

4. – facilitează exteriorizarea şi transmiterea ideilor sau trăirilor subiective complexe

Veriga de execuţie include: elaborarea şi stoe schemelor mişcărilor articulatorii corespunzătoare sune verbale şi scrierii literelor şi operaţiile de selectare ţ actualizare a schemelor articulatorii şi grafice.

Veriga conexiunii im ei se include: circuitul între e de execuţie şi cea de recepţie, corectarea erorilor de pron sau de scriere.

prin intonaţie, ritmul vorbirii, pauze, accente, mii pantomimică, gestică etc;

5. persuasivă sau de comin-ei – de inducţie la e persoană a unor idei şi stări emoţionale;

6.;! e reglare sau ele deterniii – de conduct conduitei altei persoane sau a proprii comportament;

7. < jo – presupune asociaţii verbale de i ritmică, ciocniri de sensuri etc, mergând pâr construcţia artistică;

8. hal i is. i-i de formulare i /. olvai

au a conflicte!” ilemati prezentarea de argumente pro şi contra unei teze, în e unei dezbateri colective; este calea principală prin care teza poate fi elucidată); 9. de detensionare nervoasă, cathartică – se realizează

9.4 Raporturile dintre limbaj şi alte

Limbajul se află în strânsă interdependenţă cu celelalte fenomene şi procese psihice, dar, în special, cu gândirea, cu procesele intelectuale şi cu cele motorii.

Astfel, înţelegerea cuvintelor conturează clar imaginea perceptivă şi antrenează memoria semantică, reprezentările şi gândirea, iar percepţiile şi reprezentările, prin verbalizare, dobândesc semnificaţie. Formulările verbale sunt garanţia memoriei de lungă durată. Vorbirea şi scrisul presupun deprinderi motorii complexe, dar şi o conduită atentă şi voluntară. În combinatorica imaginativă, cuvintele apar ca „vehiculatoare” de imagini ce vor fi supuse unor combinaţii (imaginative). Noul. rezultatul construcţiei mentale, se realizează pe baza elementelor deja existente cu ajutorul limbajului. Totodată, verbalizarea permite definirea motivelor şi departajarea dintre motive şi scopuri. Însăşi voinţa apare ca proces de autoreglaj verbal.

Limbajul are un rol important în formarea gândirii şi în procesul de socializare. şi anume, în evoluţia sa de la limbajul egocentric la limbajul socializat, ceea ce poate conduce la eliminarea elementelor afective.

9.5 Formele limbajului

Limbajul extern se realizează în două variante: a. Limbajul oral este modul natural şi primordial de realizare a limbajului verbal. În ontogeneză, el este primul care se constituie şi va sta la baza limbajului scris. Comunicarea orală se desfăşoară totdeauna în situaţii concrete şi beneficiază de un ansamblu de mijloace de expresivitate (gestică, mimică, intonaţie, timbrul vocii, accentul,

alegerea cuvintelor şi modul de frazare etc). Maniera de a vorbi reflectă întregul profil al personalităţii, de la componenta intelectuală la cea caracterial-atitudinală.

În funcţie de modul în care este structurată reţeaua de comunicare, limbajul oral îmbracă forma:

1. monologului în care subiectul vorbitor are rol numai de emiţător. El constă în adresarea unei persoane către un auditoriu, motiv pentru care monologul trebuie să fie atent elaborat în funcţie de particularităţile auditoriului, de regulile gramaticale şi logice, să fie fluent şi modulat în latura lui expresivă pentru a uşura înţelegerea şi convingerea auditoriului. Monologul trebuie să se adreseze minţii, dar şi inimii, incitând atât latura intelectuală, cât şi pe cea emoţională, feed-backul realizându-se numai prin priviri, mimică, prin manifestarea atenţiei sau a nerăbdării.

Monologul oral absolut (în absenţa oricărei persoane) constituie o raritate şi depăşeşte normalul. Se poate vorbi însă de un monolog interior care poartă caracteristicile unei conversaţii cu sine însuşi.

2. dialogului în care rolurile de emiţător şi de receptor se schimbă succesiv. Fiind faţă în faţă, forma şi conţinutul acestei comunicări se pot modifica şi pe parcurs, în raport cu planul iniţial, în funcţie de reacţia interlocutorului cu care suntem într-un permanent feed-back. În cazul dialogului, se pot distinge două forme ale limbajului şi anume:

— Limbajul situativ – care poate fi înţeles numai dacă te afli în situaţia la care se referă interlocutorul. E întâlnit în cazul copiilor mai mici de 6 – 7 ani, ei închipuindu-şi că ceilalţi „văd” ca şi ei persoanele şi împrejurările vizate;

— Limbajul contextual – este accesibil fără a se recurge prin modalităţi specifice care ţin cont de tipurile de personalitate implicate.

procese psihice personalizate, individuale. Astfel, la

început, cuvintele nu spun nimic copilului, sunt simple sonorităţi. Asociindu-le mereu cu aceleaşi obiecte sau fiinţe, ele direcţionează atenţia şi înlesnesc operaţiile gândirii: analiza, sinteza, comparaţia. Treptat, fiecare termen devine un punct de fixare a semnificaţiilor. Semnificaţiile unui cuvânt sunt în funcţie de experienţa individului, ele sunt corelate cu cele ale societăţii, vocabularul condensând experienţa milenară a societăţii. Cu cât un cuvânt se află în relaţie cu cât mai multe fapte, noţiuni, imagini, cu atât îi este mai bogat înţelesul. Limbajul obligă la raţionalizarea şi socializarea gândirii, căci pentru a ne face înţeleşi trebuie să eliminăm ceea ce este prea individual, personal, afectiv, exprimarea trebuind să fie clară şi precisă (un cuvânt permite o precizie pe care imaginaţia nu o poate furniza). Progresul învăţării limbajului se realizează concomitent cu progresul gândirii, căci comunicând, încercând să elucidăm altora o noţiune, ne precizăm nouă înşine înţelesurile, eliminăm neclarităţile.

La nivelul sistemului psihic uman, limbajul îndeplineşte un rol deosebit de important, el fiind un fel de ax al sistemului psihic carelace posibil fenomenul de conştiinţă.

la date percepute, întrucât propoziţiile şi denumirile sunt suficiente pentru imaginarea corectă a situaţiilor şi a evenimentelor avute în vedere.

b. l imbajul scris apare şi se dezvoltă, în ontogeneză, mai târziu decât cel oral şi aceasta numai printr-un proces organizat de învăţare. Este mult mai pretenţios din punct de vedere al regulilor comunicării optime, elaborarea lui realizându-se, relativ, lent. Cu toate acestea, se constată că nivelurile individuale de elaborare şi funcţionare a limbajului scris sunt diferite de cele ale limbajului oral (procentul celor care ajung să stăpânească un limbaj scris superior dezvoltat este inferior celor care posedă un limbaj

oral bine elaborat). Fiind destinat unui receptor absent în momentul dat sau a unuia necunoscut, limbajul scris trebuie să fie: corect alcătuit structural-logic, explicit, complet şi accesibil.

Limbajul scris permite o reflectare mai fidelă a gândirii, a capacităţilor intelectuale, deoarece presupune o elaborare mai atentă (introducerea unor teste verbale în aprecierea inteligenţei).

În caracterele scrisului (grafologia = studiu al scrisului) se exprimă trăsături importante de personalitate.

Când se exprimă în forma citirii cu voce tare, limbajul scris trece în limbajul oral.

Limbajul intern este rezultatul integrării şi consolidării schemelor verigii efectorii a limbajului extern. Iniţial, limbajul verbal se realizează în plan extern (vorbire cu voce tare), iar treptat, schemele articulatorii se consolidează, până la automatizare, putându-se activa fără a se mai pune în funcţiune mişcările fonatorii. Baza articulatorie la nivelul coardelor vocale se menţine, prin „pronunţarea în minte" a unui cuvânt, are loc o vibraţie adecvată a coardelor vocale.

În 1932 s-au putut înregistra de către E. Jacobson prezenţa curenţilor de acţiune în muşchii aparatului fonator (în limbă şi buze) în timpul cititului sau al socotitului în gând. Ritmul curenţilor s-a dovedit a fi acelaşi ca şi în timpul cititului sau socotitului cu glas tare.

Dinamica formării şi consolidării limbajului intern o urmează pe cea a formării şi consolidării schemelor operatorii ale gândirii, ambele atingând nivelul optim la sfârşitul vârstei de 14 – 16 ani.

Limbajul intern devine suportul principal al activităţii mintale, beneficiind de comprimare, concizie şi viteză mare de realizare (de sute de ori mai mare decât cea a vorbirii). Pe măsura constituirii sale, limbajul intern îndeplineşte funcţii de anticipare, proiectare, conducere

dinlăuntru şi de coordonare a limbajului oral şi a scrierii. Pose autonomie funcţională, el devine principalul instrumer comunicare cu noi înşine. El este prezent şi în activr onirică, reprezentând suportul de codificare şi structuri conţinutului viselor.

EVOLUŢIA LIMBAJULUI ÎN ONTOGENEZA TIMPURIE

Vârsta

Etapa

Caracteristici

2 – 3 luni gânguritul se emit sunete izolate ca răspuns la unele situaţii;

6 luni lalaţiunea se emit şi sunt repetate silabe precum mă, la, pa, ba etc;

8 – 9 luni debutul înţelegerii se execută ordine simple, ceea ce semnifică debutul înţelegerii limbajului;

10 – 12 luni primele cuvinte se emit, cu deformări fonetice, cuvinte precum: *mama*, *papa*, *apa* etc;

18 luni cuvântul-propoziţie sunt folosite diferite cuvinte cu înţeles de propoziţie (completate prin gesturi sau intonaţii

2 ani propoziţii incomplete sunt construite propoziţii rudimentare, formate din câteva cuvinte, fără respectarea regi Iilor gramaticale;

3 ani propoziţii complete se realizează o comunicare coerentă, inteligibilă;

4 ani perfecţionarea limbajului extern limbajul oral este perfecţionat, deşi este prezentă deformarea unor sunete sau a bâlbâie (acestea sunt considerate „deficienţe normale” la această vârstă);

5 – 6 ani limbajul intern apare limbajul asonor, cu sine şi pentru sine, în urma interiorizării limbajului oral;

6 – 7 ani debutul învăţării scrisului şi cititului se învaţăprogresiv citirea mesajelor scrise şi se dobândesc deprinderi de scriere.

Cercetările actuale în privinţa limbajului insistă pe o concepţie interacţionistă în dobândirea acestuia. Ideea centrală a acestei concepţii este aceea de disponibilitate, ceea ce înseamnă că maturizarea biologică a copilului, mai ales la nivel cerebral, îl face disponibil pentru anumite achiziţii lingvistice şi indisponibil pentru altele. Spre exemplu, nivelul de maturizare atins de copilul de 1 an îl face disponibil pentru repetarea imitativă a unor cuvinte izolate, dar este încă insuficient dezvoltat pentru dobândirea propoziţiilor şi construirea de fraze. Totodată, dacă disponibilităţile nu sunt fructificate la timp, acestea se diminuează (acest lucru s-a demonstrat prin cazurile de „copii-lup”, care nu au mai putut dobândi limbajul peste o anumită vârstă).

Disponibilităţile biologice nu sunt singurul factor de condiţionare în privinţa dobândirii limbajului. Cercetările efectuate de J. Piaget şi de cei care i-au continuat lucrările au arătat că dezvoltarea structurilor lingvistice are ca premisă necesară şi structurile senzorio-motorii. Este vorba în general de structuri cognitive care facilitează dobândirea structurilor lingvistice. Spre exemplu, experimentele au arătat că performanţele obţinute de copiii care au dobândit noţiunea dei Cuvinte

Ritmul de dobândire a limbajului în primii 6 ani de viaţă

2500 – 2000

1500 – 1.000 – 500

100 – 12 3 4 5 6 ani conservare sunt net superioare celor care nu au reuşit îi acest lucru. Dependenţa structurilor lingvistice de e cognitive este mult mai evidentă în ordine sintactică de lexicală.

Toate acestea susţin teza generală că în sistemul multiple interacţiuni dintre structurile cognitive şi cele lingvişti primele sunt dominante, iar cele din urmă recesive.

Aplicaţie încercaţi să observaţi un copil între 2 şi 6 ani şi să puneţi în evidenţă nivelul de dobândire a structurilor lingvistice.

PLICATH

TTT – ormaţi grupe de 4 elevi sau lucraţi pe perechi şi, apoi, analizaţi interdependenţa dintre limbaj şi gândire.

2. Comentaţi următorul fragment de text: „Copilul se apropie de limba maternă ca de un lucru legat intim de relaţiile stabilite între el şi cei din jurul său, îmbinat tot atât de strâns cu nevoile şi dorinţele sale; mai apoi, limba devine o sursă de informaţie şi de reveiam anenie şi mun mai vaste aecai cele pe care le uaiort experienţei sale cu lucrurile" (Henri Wallon, *De la act la găm* Editura Ştiinţifică, 1964).

3. Analizaţi rolul limbajului în procesele cognitive senzoriale.

4. Argumentaţi că în absenţa limbajului viaţa umană ar fi imposil nea

Conştiinţă = cunoaştere imediată pe care fiecare dintre noi o despre existenţa sa, despre actele sale şi despre lumi exterioară.

Dialectică = în filosofia antică desemna arta de a discuta în contradictoriu pentru a ajunge la adevăr.

Fonator = despre un organ (sau aparat) care produce sunete.

Lexic = totalitatea cuvintelor dintr-o limbă.

Lingvistică = ştiinţă care studiază limba şi legile ei de dezvoltare. *Mimică* = ansamblul modificărilor expresive la care pârtie elementele mobile ale feţei. *Ontogenează* = provine din grecescul *on*, *ontos* „fiinţă, existenţă

logos „studiu"; ştiinţă care studiază dezvoltarea individu' a organismelor vegetale şi animale de la începutul şi pân';

sfârşitul existenţei lor. *Verigă* = element de legătură.

10. ATENŢIA

10.1 Definirea şi caracterizarea atenţiei

Asupra omului acţionează o multitudine de stimuli. Însă omul nu-i reflectă pe toţi în aceeaşi măsură, deoarece unele obiecte sunt reflectate clar, precis, altele vag, parţial, iar alte obiecte trec neobservate.

Dacă revenim la *legea selectivităţii perceptive*, ne reamintim că *ceea ce ne interesează devine obiectul central al percepţiei*, ceilalţi stimuli trecând pe plan secundar şi devin fondul percepţiei. Când încercaţi să vă reamintiţi legea selectivităţii perceptive, vă concentraţi activitatea psihică numai asupra acestor informaţii care trebuie extrase din fondul memonei potenţiale, acest fenomen fur Kl denumit cu termenul de atenţie.

Atenlia este fenomenul psihic de orientare selectivă şi de concentrare a energiei psihonervoase, în vederea desfăşurării optime a activităţilor psihice.

Uncţia se referă la concentrarea şi focalizarea efortului n îi ce generează selectivitatea reflectării, ha/. aţă pe i, îi de orientare declanşat spontan, la început, dar apoi îi i voluntar, prin intermediul cuvântului. Concentrarea i iei se manifestă printr-o orientare mai stabilă a activităţii psihice, printr-o creştere a activităţii psihice în raport cu obiectul aflat în „câmpul atenţiei" care este reflectat clar şi precis.

În plan subiectiv, atenţia este resimţită ca o stare de neordare ce se observă din manifestările, din *indicii comportamentali*. fixarea privirii asupra persoanei sau asupra obiectului vizat, imobilitatea sau tăcerea, scăderea frecvenţei respiraţiilor etc.

Fenomenul acesta nu are un conţinut informaţional specific şi niciun produs propriu, fapt pentru care atenţia este inclusă între funcţiile voinţei, între operaţiile inteligenţei şi

t i printre funcţiile generale ale conştiinţei. Atenţia şi

Modelul fiziologic al atenţiei

Premisa neurofiziologică generală a atenţiei este starea de veghe care este asigurată prin influenţa activatoare primară difuză exercitată de sistemul reticulat asupra scoarţei cerebrale. Sistemul reticulat acţionează de la nivelul trunchiului cerebral şi diencefalului, având funcţii de activare, filtrare şi facilitare a proceselor psihofiziologice corticale care stau la baza unor mecanisme ale proceselor psihice. Sistemul reticulat se compune din două structuri morfofuncţionale unitare:

1. Sistemul reticulat activator ascendent, localizat în trunchiul cerebral, bulb, protuberantă şi mezencefal. Din punct de vedere psihologic, formaţiunea reticulată cfalică deţine rolul principal în declanşarea şi ea atenţiei.

nul reticulat difuz de proiecţie din diencefal, cu un scurtă durată, echivalentă cu stimularea senzorială. meun rol important în comutarea şi mobilitatea atenţiei. Impulsurile nervoase ajung la cortex pe două trasee: I I raseul nespecific, cu rol în activarea difuză a scoarţei

10.2 Formele atenţiei

Clasificarea formelor atenţiei se poate realiza potrivit mai multor criterii, dintre care cele mai importante sunt:

I. După mecanismul şi dezvoltarea sa, atenţia prezintă următoarele forme:

— Atenţia involuntară este neintenţionată, spontană, declanşată de stimuli externi (intensitatea deosebită a unui stimul, noutatea lui, mobilitatea stimulului, apariţia sau dispariţia sa bruscă, contrastul dintre stimuli, mişcarea stimulilor etc.) şi de stimuli interni (interesul pentru activitate, actualizarea unor motive şi trăiri afective etc). Ea reprezintă un reflex de orientare, nefiind provocată de orice modificare a mediului, deoarece orientarea atenţiei spre anumiţi stimuli depinde şi de dispoziţia fiecărei persoane Deşi este importantă şi are avantajul că nu generează oboseală, atenţia involuntară este cu totul mer desfăşoară în mai multe etape: *orientarea neselectivă* –

aşteptare, atitudine pregătitoare, atenţie focalizată.

Perfecţionarea mecanismelor atenţiei face ca aceasta să se instaleze uşor, să fie eficientă, iar toate acestea pot fi considerate ca „aptitudine de a fi atent”. Atenţia se poate exterioriza în mimică. În mişcăn în raport de obiectul atenţiei între stările reale de atenţie şi stările de neatenţie, psihologii consideră că există stări aparente ale lor. fapt ce determină neconcordanţa între forma externă a atenţiei şi starea ei reah Dacă se vorbeşte despre neatenţia unei persoane, nu înseamnă că aceasta este total neatentă, ci doar că persoana nu este atent la obiectul impus de o anumită situaţie. Astfel, dacă profesorul îi spune unui elev că este neatent, acest lucru se întâmplă numai pentru simplul fapt că elevul îşi orientează atenţia în altă direcţie decât cea solicitată de către profesor, neputând să rezolve sarcinile solicitate. De aici, decurge rolul important pe re îi maca atentul în cadn; 1. Ţivităţiloi cerebrale din zona de pl traseu comun oricărei mod. 2. Traseul specific, care proprii fiecărui analizato ocolind sistemul reticulat ca efect atât transmită.

Irite.
Inalizi
Sistem limbi
ţie corti uţi senzor
tă în căile neuronale af
cestea ajung direct la e
e stimulare senzorială are unui influx nervos specifi
(senzorial), cât şi a unui impuls nespecific spre formaţiuni reticulată.
Sistem talamic iesp, ecific
Scoarţa cerebrală
Sistemul reticulat
(schema sistemului activator)
Hipotalamus Formaţia reticulată din trunchiul cerebral insuficientă pentru desfăşurarea optimă a uru

activităţi.

Atenţia voluntară este forma superioară a atenţii care este declanşată intenţionat, se realizează e efort voluntar şi este autoreglată conştient. Ea est superioară atenţiei involuntare, prin mecanisme! sale de producere şi prin efectele ei în activitate omului. *L-n rol important*, în declanşarea ei, *revin mecanismelor verbale* prin care se ia decizia de a atent, se stimulează şi se focalizează atenţia. Atenţia voluntară este favorizată de respectarea unor condiţii:

1. stabilirea cât mai clară a scopului şi interesul pentru respectn a activitate;

2. e\identţierea semnificaţiei activităţii i consecinţelor pozitive ale îndeplinirii ei a

10
44
10

consecinţelor negative ale nerealizării ei; 3. analiza prealabilă a planului activităţii pentru stabilirea etapelor şi a momentelor mai dificile, care reclamă o atenţie deosebită;

„... «4. gradul de antre

„Funcţia selectiva a...

...„nament al subiecatenţiei seamănă cu un „x *j*. ttului pentru sarcina jroiector diniat fie asupra r.

...– r, desfăşurata;

umu externe, fie asupra celei...

„5. realizarea unomterne; conul luminos are o JV...

„*R*" „condiţii ambientale diafragma care măreşte sau *e*".

—», ... favorabile de lucru;

ngustează câmpul atenţiei şi...

f – * – 6. alternarea perioadelor de activitate cu cele este înconjurat de o primă zonă de penumbră, periferia de odihnă;

conştiinţei, şi de o a doua zona, …

«. „J X. 7. eliminarea sau dimitntunecata, neconştienta” f.

—, r x nu area factorilor

C.G. Jung) …

° perturbatori etc.

După felul în care se fixează, atenţia voluntară poate fi: contemplaţie, preocupare, aşteptare.

«cordare

După obiectele la care se referă, atenţia voluntară poate fi senzorială (se referă la obiecte sau însuşiri care intră în sfera de acţiune a simţurilor) sau intelectuală (se referă la idei, amintiri). Oricât ar fi de bine organizată, atenţia voluntară prelungită o perioadă prea mare de timp, duce inevitabil la *oboseală*, deoarece se realizează cu un consum mare de energie psihonervoasă. De aceea, *trebuie raţiona*lizat *timpul de lucru*, iar după momente de intens efort intelectual trebuie să urmeze, obligatoriu pauza, odihna, somnul etc.

— Atenţia postvoluntarăreprezintă un nivel supt de manifestare a atenţiei care rezultă din utilizrepetată a atenţiei voluntare care se transform deprinderea de a fi atent, deoarece exersarea îndelungată într-un anumit domeniu de activ duce la automatizare, la reducerea treptată a efon pentru concentrare şi stabilitate.

Atenţia se menţine la nivel optim prin autoreglaj interii trecând din stadiul de atenţie voluntară la cel de au postvoluntară (forma cea mai eficientă a atentei). În activit pe care le desfăşurăm, trebuie să tindem să ajungem atenţie postvoluntară.

II. După direcţia principală de orientare a atei există:

— Atenţia externă obiectul atenţiei este exterior r (urmărirea evenimentelor exterioare, a expui făcute de către profesor, a obiectelor din me înconjurător, admirarea colegilor sau chiar mişcărilor, a gesturilor noastre etc);

— Atenţia internă: obiectul este interior amintire, o idee, analizarea propriilor sentime acţiuni, făurirea, în plan mintal, a planulu acţiune etc).

La rândul lor, aceste forme ale atenţiei pe involuntare, voluntare şi postvoluntare. Ale internă şi cea externă sunt complementare; el pot fi disociate, doar, într-un moment sau a domină una sau alta. Se vorbeşte chiar de existenţa unor tipuri umane: distratul şi concentr;

10.3 însuşirile atenţiei şi educarea lor însuşirile atenţieisunt formate în ontogeneză, spontan sau dirijat, fiind considerate la nivelul personalităţii aptitudini Ele sunt dependente de însuşiri ale sistemului nervos, de vârstă, de antrenamentul şi interesele subiectului etc. Însuşirile acesteia se dobândesc prin utilizarea atenţiei timp îndelungat. Odată dobândite, ele pot facilita desfăşurarea atenţiei atât de necesară în adaptarea la ambianţă şi în desfăşurarea cu succes a unei activităţi. Cunoaşterea lor este necesară în procesul de educaţie, în orientarea şi selecţia profesională sau în îmbunătăţirea rezultatelor activităţii personale.

Volumul atenţiei este cantitatea de elemente care pot fi cuprinse simultan, cu acelaşi grad de claritate, în câmpul atenţiei. Poate fi favorizat de organizarea în structuri cu sens a elementelor, interesul, antrenamentul special, experienţa profesională, trăsăturile de caracter ale subiectului etc, considerându-se că volumul mediu al atenţiei este de 5 – 7 elemente.

Concentrarea atenţiei presupune delimitarea între o dominantă, un focar de excitaţie intensă şi zonele apropiate inhibate. Presupune fixarea asupra unui obiect, a unei sarcini şi neglijarea, inhibarea celorlalte. Ea depinde de importanţa şi de interesul pentru activitatea desfăşurată, de structurarea optimă a activităţii, de antrenamentul special la factori perturbatori etc. Opusul ei este distragerea atenţiei de la obiectul sau activitatea

semnificativă la un moment dat.

— Ioijilituiiv.: s îi; – presupune menţinerea neîntreruptă a orientării atenţiei asupra aceluiaşi obiect sau activităţi timp îndelungat, ştiut fiind faptul că prin natura circuitelor nervoase, în fiecare minut pot să intervină trei scurte blocaje ale atenţiei (dacă stimulul este simplu sau neinteresant, aceste blocaje apar la 8 – 10 secunde). Opusul ei este instahiâi. iU.t frecventă la preşcolari şi la şcolarii mici, la persoanele obosite sau bolnave. Este condiţionată de complexitatea stimulului, de natura sarcinii, de motivaţia pentru activitatea desfăşurată etc.

Mobilitatea atenţit (flexibilitatea, comutativitatea)

presupune deplasarea şi reorientarea intenţionată a atenţiei de la un obiect la altul în funcţie de cerinţele activităţii şi de intervalele de timp cerute de desfăşurarea ei (pentru un pilot de supersonic, mobilitatea atenţiei trebuie să fie de 116 dintr-o secundă). Mobilitatea atenţiei se realizează în intervale de timp care variază de la o persoană la alta: subiecţii la care aceste intervale sunt mai mici au o atenţie mobilă, ceilalţi au o atenţie rigidă.

Distribu tivitaleu atenţiei presupune desfăşurarea concomitentă a mai multor activităţi, cu condiţia ca unele dintre ele să aibă componente automatizate. Această calitate este cerută mai ales de activităţile complexe.

Calităţile atenţiei se pot forma şi perfecţiona prin antrenament, prin exerciţii. Sunt unele profesii care cer dezvoltarea deosebită a unor însuşiri, contraindicaţie.

Napoleon BONAPARTI

(1769 – 1821)

Se spune că Napoh putea să efectueze şaj activităţi deodată. Chiar di este greu de verificat acest lac acest fapt nu este imposi datorită automatizării un activităţi, astfel încât ele se; desfăşura fără control conşti permanent. În 1887, psiholo; francez Polant a demonstrat poate să

citească o poezie şi scrie, simultan, altă poezie! putea să recite versuri şi să se înmulţiri complicate.

Iar lipsa lor constitui

45

PATOLOGIA ATENŢIEI

Atenţia, precum oricare alt proces sau fenomen psihic, cunoaşte situaţii care nu mai ţin de domeniul normalului, ci de acela al patologicului. Totuşi, la limita normalului pot fi amintiţi *disipaţii* (persoane incapabile de o atenţie mai îndelungată: copiii mici şi unii adulţi, persoane afective şi nestăpânite, care nu se pot concentra asupra situaţiilor ce nu îi interesează) şi *distraţii* (persoane foarte preocupate de o problemă, dar din această cauză neatente la ceea ce se întâmplă în jurul lor).

În ceea ce priveşte cazurile strict patologice, este de amintit în primul rând hipertrofia atenţiei, care cunoaşte numeroase manifestări. Fenomenul apare în *ipohondrie* (teama exagerată şi obsesivă faţă de boli) care conduce la o continuă concentrare a atenţiei asupra inimii, stomacului etc, la supraevaluarea unor senzaţii altfel minore. Un alt caz tipic pentru hipertrofie sunt *ideile fixe* (spre exemplu unele persoane simt mereu nevoia să numere orice sau să urmărească statornic un anumit fenomen, un tip de obiect etc. identificând semnificaţii în apariţia sau absenţa celor ce îl preocupă), la fel cum şi anumite *emoţii* pot deveni *obsesive* (anxietatea, frica de spaţii deschise sau închise etc). Ideile fixe, obsesiile nu apar desigur la oricine, ci la persoane cu anumite constituţii nevropatice care se plâng aproape permanent de dureri de cap, nevralgii, insomnii etc.

Deşi nu sunt valorizate negativ, ci mai curând (cel puţin în anumite contexte) pozitiv, stări de hipertrofie a atenţiei se regăsesc şi în extaz sau tehnicile de yoga. *Extazul* este o stare trăită de marii mistici şi constă într-o contemplare profundă, însoţită de suspendarea

sensibilităţii şi funcţiilor motrice, o activitate intelectuală extremă, concentrată pe o singură idee. Sfânta Tereza, unul dintre cei mai mari mistici din toate timpurile, a precizat următoarele etape pentru a ajunge la extaz (este vorba de cazul său particular, în general fiecare mistic afirmându-şi o cale proprie): 1) rugăciunea cu voce tare; 2) rugăciunea în gând; 3) trecerea de la nivelul discursului la acela al intuiţiei; 4) apariţia bruscă a unei înalte stări de contemplare a adevărului; 5) trăirea încă instabilă a extazului; 6) stabilizarea extazului: corpul devine rece, cuvântul şi respiraţia sunt suspendate, ochii se închid, simţurile şi facultăţile psihice par a rămâne în afară, fără însă să se piardă conştiinţa, survenind în cele din urmă, în mod violent pentru fiinţa finită a misticului, contopirea cu divinitatea. Interpretarea din punct de vedere strict psihologic a acestui tip de trăire permite să se vorbească de un monoideism absolut contopit cu o trăire afectivă foarte intensă.

Stări similare sunt obţinute prin *tehnicile yoga*, fără însă ca imobilitatea psihică şi chiar vitală să fie însoţite de trăiri afective (sunt fenomene de autohipnoză). Spre deosebire de extaz, a cărui durată este deosebit de scurtă (din punct de vedere exterior, misticul trăind aparenţa unei durate temporale mul mai mari), stările de concentrare obţinute prin tehnicile yog; pot fi prelungite mai multe ore, vorbindu-se chiar de zile sau de o „moarte aparentă”. Se pare că o concentrare puternică; atenţiei asupra unei porţiuni a corpului sau a activităţii unu organ poate determina efecte fiziologice (spre exemplu, în cazul anumitor isterici care se consideră Iisus Cristos, le apar pe palme pete roşii, ca urme ale cuielor răstignirii).

Stările patologice pot fi însoţite şi de fenomenul contrar hipertrofiei atenţiei, respectiv atrofia atenţiei. *Maniacul*, în accesele de excitaţie, de surescitare extremă, manifestă o mare agitaţie, o succesiune haotică de cuvinte

şi silabe gesturi, emoţii, în absenţa oricărei concentrări a conştiinţei Poate fi vorba, de asemenea, de o *epuizare a atenţiei*, de imposibilitatea de fixare în cazurile de oboseală extremă sau la începutul somnului, în starea de beţie etc. Neputinţa de concentrare este regăsită şi în cazurile de infirmitate congenitală: *imbecilii* (persoanele cu un intelect care nu îl depăşeşte pe cel al copiilor de 5 – 6 ani) şi *idioţii* (persoane care nu se pot autoservi şi nu pot vorbi) reuşesc cu foarte mare raritate să fie atenţi.

Lăsând de o parte formele extreme ale patologiei atenţiei, se poate susţine că atenţia în calitate de manifestare a conştiinţei se realizează fluctuant, diferit de la o persoană la alta, aşa încât este dificil de precizat situaţiile în care intervin alterări ale sale. *Atenţia este un aspect formal suprapus unor conţinuturi variate*, respectiv fixarea pe un singur obiect, fenomen sau idee, fără însă să poată fi vorba de un monoideism absolut, ci doar de un *monoideism relativ*, existând o oscilaţie a gândirii în jurul acelui obiect.

Lipsa atenţiei este trăită de altfel de fiecare dintre noi, desigur nu de o manieră patologică. Este vorba de starea de somn (unde intervine şi lipsa de conştiinţă), prezentă la toate animalele superioare, ca stare de inactivitate, concomitentă cu o rupere a contactului cu realitatea. Continuă desigur activitatea organelor interne şi chiar în creier continuă să existe zone active prin care se mai păstrează un contact cu realitatea de o intensitate foarte slabă, care au însă rolul de a determina trezirea atunci când condiţiile exterioare o impun. Chiar mai mult, aceste puncte de veghe pot avea un caracter selectiv (spre exemplu, o mamă obosită va adormi chiar în condiţii care nu sunt prielnice unei astfel de situaţii – zgomot puternic –, dar se va trezi cu rapiditate atunci când copilul său începe să scâncească), ceea ce ar putea prelungi discuţia asupra atenţiei dincolo de stricta stare de veghe.

Aplicaţie: Realizaţi un eseu prin care să prezentaţi una dintre formele patologice ale atenţiei.

PLICAŢII

1 Analizaţi comparativ cele trei forme ale atenţiei diferenţiate în funcţie de natura reglajului.

— Argumentaţi, în aproximativ o jumătate de pagină, de ce atenţia voluntară este considerată esenţială pentru desfăşurarea activităţii.

Atenţia este foarte importantă pentru vânătorii indieni şi, de aceea, sunt foarte răspândite jocurile de acest fel: doi sau mai mulţi concurenţi observă concomitent, într-un interval foarte scurt, un obiect oarecare şi, apoi, povestesc unui arbitru ce au văzut, căutând să enumere cât mai multe amănunte. Formaţi grupe de câte 5 elevi şi încercaţi să puneţi în practică acest joc.

Aptitudine = dispoziţie înnăscută şi dobândită de a efectua diferite sarcini. *Atrofie* = (în context) reducerea volumului sau intensităţii în mod anormal. Comutativitate = proprietate a unei relaţii sau operaţii de a fi independentă de ordinea elementelor pe care le conţine. *Hipertrofie* = mărimea volumului sau intensităţii în mod anormal.

Diencefal = segment al creierului situat între trunchiul cerebral şi § substanţa albă a encefalului (parte a sistemului nervos § central).

Sistem talamic = formaţiune anatomică nervoasă cenuşie care constituie o parte a encefalului şi care este situată la baza creierului, având rol principal în integrarea excitaţiilor senzitive şi senzoriale care merg la scoarţa cerebrală I

46

TIPURI DE ITEMI 3

Itemi subiectivi *i* reprezintă o activitate menită să rezolve o cerinţă, o sarcină prin utilizarea unotoperaţfipfer

complexe (analiză, sinteză, evaluare, transfer etc).», *Wt*

1. Comparaţi senzaţia Senzaţia şi percepţia fac parte din categoria proceselor psihice cognitive de nivel cu percepţia folosind senzorial, diferenţierea acestei categorii în raport cu celelalte categorii de procese drept criterii cei trei psihice realizându-se în funcţie de conţinutul informaţional, funcţiile şi structurile parametri de definire operaţionale specifice şi modalităţile subiective şi comportamente caracteristice.

a proceselor psihice, interacţiunile cu alte fenomene psihice, rolul în sistemul psihic uman.

2. Analizaţi următoarele produse ale imaginaţiei: *caricatura*, *miniatura*, *creionul cu gumă*, *Degeţica*, identificând procedeul prin care a fost obţinut, definind acest procedeu şi oferind alte trei exemple în fiecare caz.

Astfel, conţinutul informaţional este de nivel senzorial în cazul celor două procese, respectiv este determinat de acţiunea directă a stimulilor asupra analizatorilor, dar în timp ce imaginea senzorială nu este purtătoare de semnificaţii, la nivelul imaginii perceptive, construite în baza interpretării şi integrării datelor senzoriale, avem de-a face cu structuri semnificative corelate cunoştinţelor deţinute anterior. Funcţiile informaţionale ale celor două procese sunt atunci diferite: senzaţia reprezintă doar o redare separată a însuşirilor concrete ale obiectelor şi fenomenelor, chiar dacă ele constituie legătura informaţională cea mai simplă a omului cu realitatea, indispensabilă tuturor raporturilor mai complexe; percepţia, în schimb, are un caracter obiectual, redând obiectele în totalitatea însuşirilor, unitar şi integral şi astfel constituind fundamentul lumii propriu-zis umane.

Funcţiile informaţionale diferite presupun structuri operaţionale distincte. Luând în discuţie în primul rând senzaţiile este evident că la nivelul analizatorului (ansamblul structural-operaţional specific) se realizează

operaţii de decodificare, selectare, asociere etc, nefiind vorba de o receptare simplu pasivă a realităţii. Percepţia reprezintă la rândul său un proces complex de extragere şi prelucrare a informaţiei de nivel senzorial potrivit unor „matrice perceptive”.

Diferenţa dintre cele două procese psihice este şi mai evidentă la nivelul modalităţilor subiective şi comportamentale specifice (percepţia se subordonează în constituirea sa unor legi distincte, constituie punctul de plecare al comportamentelor specific umane etc), deşi există şi puncte comune precum imposibilitatea modificării voluntare, caracterul adaptativ sau caracterul reglator în raport cu comportamentul uman, este drept mai accentuat în cazul percepţiei.

Interacţiunea cu alte procese şi fenomene psihice permite punerea în evidenţă atât a unor asemănări, cât şi a unor diferenţe. Senzaţia este astfel doar procesul cu ajutorul căruia stimulii sunt detectaţi şi codaţi, aşa încât interacţiunea cu alte procese şi fenomene psihice este slabă, privind în primul rând integrarea şi prelucrarea lor perceptivă. Se pot însă integra de asemenea unor aptitudini complexe (spre exemplu auzul muzical), sunt componente ale câmpului de conştiinţă etc. În cazul percepţiei interacţiunea este mult mai accentuată, privind mai ales limbajul şi activitatea, dar. de asemenea, reprezentarea, gândirea, afectivitatea etc.

Rolul senzaţiilor în cadrul sistemului psihic uman este în primul rând unul bazai, de legătură informaţională elementară. De asemenea, senzaţiile informează despre variaţiile care se produc în circumstanţele mediului înconjurător, asigură adaptarea la acestea, orientează conduitele actuale ale individului etc. Mult mai evident este rolul percepţiilor, fundamental fiind vorba de informare a individului asupra existenţei şi caracteristicilor obiectelor, de ghidare şi orientare a

comportamentelor, de componentă de bază a activităţii mentale conştiente etc.

Imaginaţia se defineşte ca procesul psihic cognitiv de nivel superior prin care, în baza combinării şi prelucrării experienţei anterioare, sunt generate produse noi. O analiză oricât de superficială a produselor enumerate arată că ele sunt rezultatul unui astfel de proces, respectiv în urma utilizării unor procedee specifice, în măsura în care prin procedeu al imaginaţiei se desemnează o modalitate de operare mintală bazată pe o înşiruire de compuneri şi recompuneri, de operaţii de analiză şi sinteză care conduc la rezultate diferite din punct de vedere calitativ şi cantitativ.

Creionul cu gumă, spre exemplu, este evident rezultatul aplicării procedeului numit aglutinare, care constă în crearea unei noi structuri prin combinarea unor elemente sau părţi aparţinând unor obiecte diferite (exemple: sfinxul, centaurul, radiocasetofonul etc). În cazul acestui produs a fost vorba de combinarea unui creion cu o gumă, existente ca obiecte de sine stătătoare. Aglutinarea nu este însă decât operaţia principală, fiindcă simultan s-ar putea vorbi şi de procedeul adaptării, fiecare dintre aceste două obiecte trebuind adaptat într-o anumită măsură pentru a putea funcţiona ca un alt obiect. Exemplele precizate sunt obţinute tot în baza aglutinării: sfinxul (partea inferioară a unui leu combinată cu un bust uman), centaurul (partea inferioară a unui cal combinată cu un bust uman) şi radiocasetofonul (combinarea unui radio şi a unui casetofon).

(Tratarea subiectului trebuie să continue cu celelalte produse.)

47

Activităţi şi procese psihice reglatorii

11. Motivaţia

11.1 Definirea şi caracterizarea motivaţie

11.2 Funcţiile motivaţiei
11.3 Sistemul motivaţional: niveluri structurale
11.4 Formele motivaţiei
11.5 Optimumul motivaţional
12. Afectivitatea
12.1 Definirea şi caracterizarea afectivităţii
12.2 Particularităţile afectivităţii
12.3 Clasificarea proceselor afective
12.4 Rolul proceselor afective
13. Activitatea voluntară
13.1 Definirea şi caracterizarea activităţii
13.2 Structura activităţii
13.3 Formele activităţii
13.4 Definirea şi caracterizarea voinţei
13.5 Etapele acrului voluntar
13.6 Calităţile voinţei
14. Deprinderile**
14.1 Definirea şi caracterizarea deprinderilor
14.2 Clasificarea deprinderilor
14.3 Formarea şi interacţiunea deprinderilor Tipuri de itemi 4
În
e a
ste în de de ei, ce um de;
e a nu
tă, se are în de

11. MOTIVAŢIA

11.1 Definirea şi caracterizarea motivaţiei

Motivaţia este totalitatea mobilurilor interne ale conduitei, fie că sunt înnăscute, fie că sunt dobândite, conştientizate sau neconştientizate, simple trebuinţe fiziologice sau idealuri abstracte.

Orice activitate a organismului uman este orientată spre satisfacerea necesităţilor acestuia pentru menţinerea

vieţii. Cercetările au arătat dependenţa comportamentului atât de modificările interne, cât şi de stimulii externi care acţionează asupra noastră, motivaţia constituind elementul care pune în mişcare organismul, ea fiind cauza internă a comportamentului. Poziţia de pe care trebuie interpretată natura şi locul motivaţiei în sistemul psihic uman este cea a interacţiunii circulare subiect-mediu.

Puţine dintre formele motivaţiei, relativ simple, s-au format în decursul filogenezei, fiind înnăscute, în timp ce numeroase *forme complexe ale motivaţiei se formează pe parcursul vieţii* fiind dependente de particularităţile mediului, dar şi de specificul stărilor de necesitate interne deja existente (impulsuri, valenţe, tendinţe, intenţii etc).

11.2 Funcţiile motivaţiei

* t

Motivaţia îndeplineşte numeroase funcţii, cele mai importante fiind:

a. funcţia de selectare, activare şi de semnalizare a unor dezechilibre fiziologice sau psihologice;

b. funcţia de orientare/direcţionare a acţiunii pentru satisfacerea stării de necesitate şi pentru realizarea

Influenţa factorilor externi va fi prelucrată şi modelată d organizarea internă a subiectului care posedă o selectivitat bine structurată. Pe măsura dezvoltării psihice şi a lărgir comunicării, a interacţiunii cu mediul socio-cultural, *se vo diferenţia şi structura forme noi ale motivaţiei* (motive, dorinţt interese, convingeri etc), legate, pe de o parte, de asigurarea e de afirmarea statutului propriului Eu în lume, iar pe de all parte, de conţinutul activităţilor şi al valorilor sociale în cai individul trebuie să se integreze ca membru al unei colectivităţ

Motivaţia este un filtru al influenţelor externe, pârghie a autoreglării individului, forţă motrice a întreg dezvoltări psihice umane. Nu este suficient să stabilim numi scopul acţiunii pentru a obţine o anumită

performanţă, deoarece dacă lipseşte stimularea şi susţinerea energetică (motivaţia atunci acţiunea nu va fi dusă la îndeplinire.

scopului acţiunii; c. funcţia de susţinere/potenţare (energizantă) a acţiuni pe durata satisfacerii trebuinţei.

Prin autoreglarea conduitei se imprimă conduitei i caracter activ şi selectiv. Eficienţa reglatorie a motivaţiei es dependentă atât de energizare cât şi de direcţionare.

ti.3 Sistemul motivaţional: niveluri structurale

Componentele sistemului motivaţional sunt variate şi se clasifică, în special, potrivit criteriului care se referă la gradul de structurare, în:

a. Stări motivaţionale simple, slab organizate care *cuprindpulsiunile*, *tendinţele*, *impulsurile* etc.

b. Trebuinţele sunt forme relativ complexe, bine organizate şi puternic integrate, ce pot fi: primare, înnăscute (biologice şi funcţionale – foame, sete, trebuinţe sexuale) şi secundare, dobândite (trebuinţe materiale, spirituale şi de comunicare).

Trebuinţele sunt componente care semnalizează o stare de dezechilibru fiziologic sau psihologic. A. Maslow a realizat o clasificare a trebuinţelor, respectând o anumită ierarhie, numită „piramida trebuinţelor”. La baza piramidei a pus trebuinţele inferioare întâlnite şi la animale. De satisfacerea lor depind cele superioare, specifice numai omului.

c. Interesele sunt forme bine structurate, dar mai puţin stabile şi consolidate decât trebuinţele. Ele asigură o legătură selectivă şi activă cu un obiect sau cu un domeniu de activitate. Dacă o persoană începe mai multe activităţi, dar nu finalizează corespunzător niciuna, înseamnă că ea nu şi-a cristalizat încă interesele. În structura psihică a intereselor intră elemente cognitive, afective şi volitive. Interesele pot fi: personale şi generale, pozitive şi negative, dar cea mai cunoscută clasificare este cea după

domeniul de activitate.

d. Aspiraţiile reprezintă un ansamblu de tendinţe care îl propulsează pe om către un ideal (N. Sillamy).

e. idealurile îşi au originea în sistemul de valori personale sau ale grupului, prefigurând, în funcţie de condiţiile prezente, scopul final al acţiunii, scopul având valoare proiectivă centrată pe devenirea ulterioară a propriei personalităţi sau a grupului.

f. Convingerile sunt idei cu caracter subiectiv, adânc implantate în structura personalităţii şi care

„35
s
«I
Ol b. «I N
3
Ol
„O
4» *Vi*
Trebuinţe de\ autoreaiizare /Trebuinţe estetice!
Trebuinţe cognitive\ /Trebuinţe de stimă de sine!
Trebuinţe de iubire şi de apartenenţă la grup
Trebuinţe de securitate
Trebuinţe fiziologice

Piramida trebuinţelor

Din această piramidă se desprind câteva concluzii:

a) o trebuinţă este cu atât mai improbabilă cu cât este mai continuu satisfăcută;

b) există o anumită ordine în satisfacerea trebuinţelor;

c) cu cât o trebuinţă se află mai aproape de vârful piramidei cu atât ea este mai specific umană (ultimele 3 trebuinţe se numesc trebuinţe de creştere, deoarece exprimă dorinţa omului de a fi apreciat, de a şti);

d) efectul perturbator al nesatisfacerii unei trebuinţe

este cu atât mai mare cu cât trebuinţa se află la baza piramidei (primele 4 trebuinţe sunt numite trebuinţe de deficienţă, deoarece apar în urma unei deficit) etc.

Impulsionează spre acţiune. Ele sunt idei-forţă, dar idei-valoare care interacţionează cu trebuinţele, dorinţele, pasiunile, sentimentele, cu interesele etc, fapt, cu întreaga personalitate. Intensitatea convingerii poate fi foarte mare, ele acţionând împotriva instinctul de autoconservare (Giordano Bruno a preferat să moai decât să renunţe la convingerile sale). g. Concepţia despre Iunie şi v iată este ansamblul ideili teoriilor despre om, natură şi despre societate care

49

formează sub incidenţa condiţiilor de viaţă, a culturii, a educaţiei etc. Ea are rol de strategie a orientării comportamentului, reunind cognitivul cu valoricul. h. Mothele sunt considerate, de către N. Sillamy, ansamblu de factori dinamici care determină conduita unui individ. Motivul este mobilul care declanşează, susţine energetic şi orientează acţiunea pe întreaga durată a desfăşurării ei. Spre deosebire de trebuinţe care nu declanşează, totdeauna, acţiunea, motivul determină adoptarea unor comportamente de satisfacere. Motivele pot fi: individuale şi generale.

11.4 Formele motivaţiei

Formele motivaţiei există în cupluri:

1. Motivaţie po/îţi\a/ne-ativă:

Motivaţia pozitivă: produsă de stimulări premiale, se soldează cu efecte benefice şi contribuie la menţinerea şi consolidarea statutului socio-profesional. Motivaţia negativă: produsă de folosirea unor stimuli aversivi (ceartă, bătaie, pedeapsă etc), are efecte negative asupra subiectului uman şi asupra activităţilor desfăşurate.

2. Motiv alte îmi insccă/extrinsecă:

Motivaţia intrinsecă: sursa se află în subiectul uman,

în interesele şi în trebuinţele lui personale.

Motivaţia extrinsecă: sursa se află în afara subiectului, fiindu-i sugerată sau impusă de altă persoană.

Din punct de vedere al eficienţei reglatorii, motivaţia intrinsecă este incomparabil superioară celei extrinseci.

3.:

pozitive şi negative, majore şi minore, intrinseci şi extrinseci, altruiste şi egoiste etc, însă trebuie subliniat faptul că un motiv nu acţionează niciodată singur, ci el interacţionează cu alte motive. Aşa se explică comportamentul nostru: un stimul ne determină să acţionăm, iar altul ne determină să nu începem acţiunea şi, de aceea, interacţiunea motivelor şi lupta dintre ele determină alegerea unui motiv şi inhibarea sau amânarea celorlalte. Prevenirea conflictelor se poate realiza prin ordonarea în timp a satisfacerii motivelor. În situaţii complexe, motivele se susţin unele pe altele, contribuind la întărirea motivaţiei.

Motivaţia cognitivă: îşi are originea în activitatea exploratorie, în nevoia de a şti, de a cunoaşte; forma ei tipică este curiozitatea pentru nou. Se numeşte cognitivă pentru că acţionează dinlăuntrul proceselor cognitive. Motivaţia afectivă: este determinată de nevoia omului de a obţine aprobarea altora, de a se simţi bine în compania unor persoane.

horim-k motivaţiei suni inegal productiv i\ Fără îndoială motivaţia pozitivă este mai productivă decât cea negativă, motivaţia intrinsecă este mai productivă decât cea extrinsecă şi motivaţia cognitivă este superioară celei afective. Dacă se iau în considerare şi alţi factori, precum: vârsta, temperamentul, particularităţile concrete de acţiune etc, se constată că raportul, între tipurile de motivaţie mai sus menţionate, se schimbă, de exemplu, la vârstă mică motivaţia extrinsecă este mai productivă decât cea intrinsecă (este dependentă de anumite structuri de

personalitate care nu s-au format încă).

Una dintre teoriile care explică comportamentul este teoria reflexelor condiţionate iniţiată de Pavlov (ori de câte ori se aprinde un bec, câinele este „silit” să saliveze, ceea ce echivala cu obţinerea unor reacţii diferite prim manevrarea corectă a stimulilor). T. Bogdan apreciază că şi la om lucrurile staul aproape la fel, deoarece furtul, la hoţii de buzunare, se bazează pe formarea; unor reflexe condiţionate. Oare dacă li s-ar aplica, hoţilor de buzunare, atunci; când întind mâna să fure, un şoc dureros, nu s-ar obţine o nouă condiţionare af comportamentului? Orice învăţ are şi dezvăţ, orice condiţionare are şi decondiţionare, deoarece se asociază un stimul pozitiv cu unul negativ, în mod repetat, până individul de dezobişnuieşte de un anumit comportament. La fumători şi la alcoolici sau persoanelor care se droghează, odată cu inhalarea nicotinei, alcoolului sau drogurilor, se poate administra şi o substanţă care va provoca greaţa. Criminalilor deosebit de violenţi, aflaţi în închisoare li se proiectează filme despre omucideri şi injecţii extrem de dureroase.

Burrhus Frederic Skinner, în 1935, descoperă cum se pot obţine reflexe condiţionate pe o altă cale decât cea descrisă de Pavlov. Prin încercare şi eroare se poate ajunge la rezultatul scontat, performanţa asociată cu un stimul premial va duce la conservarea comportamentului care a contribuit la obţinerea unei satisfacţii, fiind vorba despre un reflex operaţional. Acest reflex operaţional a fost utilizat într-o colonie de delincvenţi minori din Washinghton, disciplina coercitivă fiind înlocuită cu condiţionări operaţionale: respectarea regulamentului contribuia la obţinerea unei camere individuale cu televizor, excursii etc. Această metodă s-a dovedit mai utilă decât cea prin constrângere exterioară (motivaţie extrinsecă), dovedind că jocul recompenselor şi al

sancţiunilor poate să conducă la rezultatul dorit.

Boxa lui Skinner:

bec electric (1), depozit pentru hrană (2), canal de glisaj (3), cutia pentru hrană şi maneta (4)

11

Întiir.

Motivaţia trebuie pusă în slujba obţinerii unor performanţe înalte. Relaţia dintre intensitatea motivaţiei şi nivelul performanţei depinde de complexitatea sarcinii pe care subiectul o are de îndeplinit.

Eficienţa activităţii mai depinde şi de relaţia dintre intensitatea motivaţiei şi gradul de dificultate al sarcinii. Între motivaţie şi gradul de dificultate trebuie realizată o asemenea adecvare încât să se ajungă la nsotu iimruil itilensii. jii-a optimă u piâuiii i ohlim; va iiikic performanţe i

De optimum motivaţional se poate vorbi în două situaţii:

1. când dificultatea sarcinii este corect apreciată şi subiectul adoptă motivaţia corespunzătoare; 2. când dificultatea sarcinii este incorect apreciată de subiect, existând două situaţii:

a. subaprecierea dificultăţii sarcinii, caz în care subiectul este submotivat şi va acţiona în condiţiile unui deficit de energie, ceea ce va duce la nerealizarea sarcinii;

b. supraaprecierea dificultăţii sarcinii, caz în care subiectul este supramotivat şi va acţiona în condiţiile unui surplus de energie care l-ar putea stresa sau chiar dezorganiza, care s-ar putea consuma înainte de începerea activităţii, ajungându-se la eşec.

50

I

11

Stimulul motivaţional care împinge spre realizarea unor progrese şi autodepăşiri evidente poartă denumirea de nivel de aspiraţie.

Nivelul de aspiraţie trebuie raportat la posibilităţile şi aptitudinile subiectului. Pentru a avea un efect pozitiv este bine ca nivelul de aspiraţie să fie stabilit cu puţin peste posibilităţile de moment ale subiectului, dar trebuie să se ţină cont de aptitudinile şi interesele acestuia şi de cerinţele societăţii.

Nivelul de aspiraţie, ca rezultatul pe care individul doreşte să-l obţină, nu trebuie confundat cu nivelul de expectanţă, respectiv rezultatul pe care individul estimează că îl va obţine pornind de la o apreciere realistă.

TEMATICILE EXISTENTEI

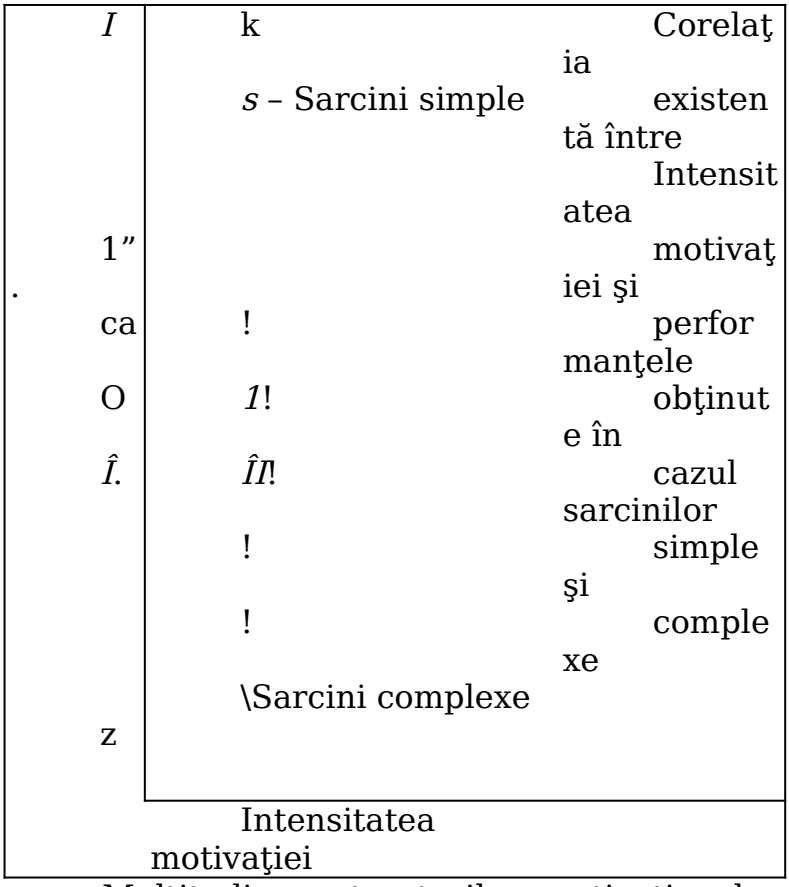

Multitudinea structurilor motivaţionale prezente la

fiinţa umană a determinat numeroase încercări de a grupa cel puţin pe cele principale în câteva direcţii fundamentale. Una dintre aceste încercări este cea a lui H. Thomae, care descrie şase domenii numite *tematici ale existenţei*:

1. Tematica reglativă – domeniul trebuinţelor vitale (hrană, apă, căldură, alte nevoi de ordin material), tematica erotică, preocuparea pentru propria securitate etc.

2. Tematica integrării sociale – cuprinde nevoia de societate, de comunicare, de colaborare, tendinţa de a-i ajuta pe cei în dificultate etc.

Aplicaţie: Comparaţi/>/ram/Ja *trebuinţelor lui Maslow* cu aceste *tematici ale existenţei*.

3. Tendinţa spre afirmare socială – ambiţia, dorinţa de a depăşi pe alţii, de a-i conduce etc.

4. Activarea existenţei – nevoia de varietate, fuga de plictiseală şi monotonie, dorinţa de a călători, de a participa la spectacole, de aventură etc.

5. Tematica creativă ori a realizării de sine – nevoia de a fi competent, de a cunoaşte, de a-şi realiza aptitudinile, de a crea etc.

6. Tematica normativă – tendinţa supunerii la normele şi regulile sociale.

CONFLICTUL

Motivele pot avea orientări diferite, fiecare vizând realizarea unei alte activităţi. În măsura în care aceste activităţi se ordonează în timp, satisfăcându-se succesiv, nu se instalează o stare tensională. Atunci când nu este însă posibilă ordonarea, apare conflictul, trăit la nivelul subiectului ca o stare tensională foarte intensă, care îşi pune amprenta asupra conduitei noastre.

Cea mai bună sistematizare a conflictelor este datorată lui Kurt Lewin, care a descris trei tipuri de conflicte posibile:

1. Conflictele de evitare-evitare care apar atunci când acţionează motive negative cu tendinţe opuse. De obicei, „rezolvarea” se face prin evitarea conflictului, respectiv prin ceea ce se numeşte „ieşire din câmp”.

2. Conflictele de apropiere-apropiere se realizează atunci când motivele care acţionează sunt pozitive, dar au orientări diferite. Subiectul trebuie să aleagă între alternative, alegerea privind, de obicei, ceea ce este mai apropiat în timp şi spaţiu.

3. Conflicte de apropiere-cvitare, cele mai frecvente, care corespund situaţiilor în care motivele au intensităţi aproape egale, dar sunt de orientare diferită.

Desigur, conflictele nu presupun numai aspecte negative (scăderea implicării în activitate, diminuează încrederea în sine, induce dificultăţi în luarea deciziilor, conduce la dileme morale, polarizează poziţiile şi duce la formarea de coaliţii etc), ci poate fi vorba şi de efecte pozitive: creşterea motivaţiei pentru schimbare, creşterea capacităţii de adaptare la realitate, creşterea gradului de coeziune într-un grup, dezvoltarea creativităţii etc.

Aplicaţie: încercaţi să exemplificaţi categoriile de conflicte prezentate mai sus.

PLICAŢII

1. Într-o măsură mai mare sau mai mică toţi oamenii sunt „prizonierii” mentalităţilor, ai prejudecăţilor. Formaţi grupe de 4 elevi sau lucraţi pe perechi pentru a determina care sunt cauzele existenţei acestora.

2. Formaţi grupe de 4 elevi sau lucraţi pe perechi pentru a determina legăturile existente între motivaţie şi voinţă.

Aspiraţie = năzuinţă, dorinţă de a realiza ceva, de a atinge un obiectiv. *Impulsuri* = trebuinţe aflate în stare de excitabilitate accentuată, expresivă.

Intenţii = implicări proiective ale subiectului în acţiune. *Proiectiv* = (în context) care este motivat de un

scop, obiectiv care anticipează ceea ce urmează să se realizeze. *Pulsiuni* = forţe biologice inconştiente care determină o anumită

3. Formaţi grupe de 4 elevi sau lucraţi pe perechi pentru a identifica cel puţin 5 motive pentru care nu învăţaţi la psihologie, iar apoi încadraţi-le în tipurile (formele) motivaţionale studiate.

4. Trebuinţele fiziologice şi de securitate sunt comune omului şi animalelor, diferenţa fiind legată de modul de satisfacere. Elaboraţi un text, de aproximativ o pagină, prin care să subliniaţi această diferenţă.

conduită; stare de excitaţie (foame, sete, trebuinţă sexuală)

care orientează organismul către un anumit obiect datorită căruia tensiunea se reduce. *Reflex* = produs în mod spontan, independent de voinţă; reacţie adecvată şi constantă a organismului animal sau uman la o modificare a mediului extern sau intern.

Tendinţe = forţe direcţionate mai mult sau mai puţin precis. Şi 11

Valenţe – orientări afective spre anumite rezultate.

— JI

51

2. AFECTIVITATEA

2.1 Definirea şi caracterizarea afectivităţii

Percepţiile, reprezentările şi gândirea reprezintă procese întristează, unele fapte ne produc entuziasm, în timp ce, altele sihice de cunoaştere a realităţii obiective, însă omul nu ne indignează etc, în funcţie de interacţiunea dintre factorii îalizează o înregistrare indiferentă a realităţilor lumii interni (cunoscuţi sub denumirea de motivaţie) şi realitatea exterioare. Astfel, unele evenimente ne bucură, altele ne obiectivă care are ca rezultat procesele afective.

Afectivitatea reflectă raportul de discordanţă sau

concordanţă dintre stările interne ale subiectului (factori niotivaţionali) şi factorii externi sub forma unor trăiri specifice.

Definiţia precizează legătura existentă între afectivitate şi motivaţie, subliniind rolul energizant, de orientare şi de direcţionare a acţiunii. Dacă satisfacerea trebuinţelor generează meurie, plăcere, entuziasm etc, nesatisfacerea lor generează risteţe. neplăcere, deprimare etc. în cadrul proceselor afective se prim-plan se află valoarea şi semnificaţia pe care o are thiectul pentru subiect. Relaţia dintre subiect şi obiect este mai importantă decât obiectul în sine, deoarece în funcţie de gradul şi

12.2 Particularităţile afectivităţii

Psihologul Vasile Pavelcu a identificat următoarelensuşiri ale proceselor afective:

1. procesele afective au valoare motivaţională, deoarece trebuinţa şi starea afectivă pot îndeplini rolul de cauză şi de efect (procesele afective sunt motive active, iar motivele sunt cristalizări ale proceselor afective);

2. procesele afective sunt subiective, adică aparţin unui subiect şi îl exprimă în ceea ce are el definitoriu;

3. procesele afective st manifestă cu o anumită înr (; i. intensitate (se poate vorbi şi despre un optimum afectiv) şi au o anumită durată;

4. polaritatea proceselor afectiv i, care exprimă tendinţa acestora de a gravita fie în jurul polului pozitiv, fie în jurul polului negativ, în funcţie de satisfacerea trebuinţelor (bucurie-tristeţe, plăcere-neplăcere, dragoste-urăete);

5. mobilitatea proce.st. litr afective, care exprimă fie trecerea de la o trăire afectivă la alta (exemplu: trecerea de la o emoţie la un sentiment), fie trecerea de la o fază la alta în cadrul aceluiaşi proces afectiv (exemplu: trecerea de la stadiul primar care exprimă o trăire durata

satisfacerii trebuinţelor unul şi acelaşi obiect poate să genereze trăiri afective variate unor persoane diferite sau chiar mai mult, acelaşi obiect poate să genereze trăiri afective diferite aceleiaşi persoane, evident, în momente de timp diferite.

Procesele afective se află în interacţiune nu numai cu motivaţia, ci cu toate celelalte procese şi funcţiuni psihice, ele fiind prezente atât în domeniul inconştientului, cât şi al conştientului.

nespecifică de incertitudine bazată pe deficitul de informaţie, la stadiul secundar care presupune o trăire specifică bazată pe relevanţa informaţiei). Dacă o persoană trece cu rapiditate de la o trăire afectivă la alta înseamnă că ea nu este maturizată din punct de vedere afectiv sau poate să fie vorba despre patologia proceselor afective.

Acestor însuşiri ale proceselor afective li se pot adăuga altele, precumamb o lienţa (însuşirea de a include două tipuri de trăiri diferite în raport cu acelaşi obiect) şi i \ oi xsivitutca pro* svioi afective.

Expresivitatea proceselor afective se poate manifesta prin:

a. mimică (modificările expresive la care participă elementele mobile ale feţei);

b. pantomimică (ansamblul reacţiilor la care participă întreg organismul: ţinuta, mersul etc);

c. modificările de natură organică (amplificarea sau scăderea ritmului cardiac, scăderea sau creşterea tonusului muscular etc. exprimată prin paloare, înroşire, nod în gât, gol în stomac, transpiraţie, tremurat etc);

d. schimbarea vocii.

12

Vasile PAVELCU (1900 – 1991)

Psiholog român cu contribuţii în domeniul psihologiei afectivităţii şi structurii personalităţii.

Dintre lucrările sale pot fi amintite: *Caracterele*

afectivităţii (1938), *Din viaţa sentimentelor* (1969), *Invitaţie la cunoaşterea de sine* (1970), *Cunoaşterea de sine şi cunoaşterea personalităţii* (1982) etc.

12.3 Clasificarea proceselor afective

Caracterizările şi denumirile diferitelor feluri de trăiri afective sunt extrem de variate, deoarece „în domeniul afectivităţii, aşa cum scria Vasile Pavelcu, în 1937, aproape fiecare autor întrebuinţează o terminologie proprie". Mai târziu, acelaşi lucru îl afirmă alţi psihologi (G. Debus, A. Cosmovici). Astfel, Debus numeşte trăirile afective drept „sentimente", Fr. Littmann le denumeşte „emoţii", iar V. Pavelcu şi P.P. Neveanu le numesc „afecte" etc.

Psihologul Mihai Golu utilizând, în clasificare, *intensitatea*, *durata*, gradul *de conştientizare*, nivelul *de elaborare a trăirilor afective*, obţine următoarele categorii:
1. Procesele şi trăirile afective primare sunt înnăscute, au caracter involuntar, spontan, fiind condiţionate din punct de vedere biologic. Ele cuprind:

a. tonul emoţional se referă la reacţiile emoţionale care însoţesc orice act de cunoaştere (exemplu: simţim un miros şi imediat ne apare o trăire specifică – ne place sau nu ne place);

b. trăirile de natură organică determinate de funcţionarea bună sau defectuoasă a organelor interne, generând stări de confort sau disconfort fiziologic (exemple: în cardiopatii predomină alarma afectivă, în bolile gastro-intestinale apar stări de mohoreală, în bolile pulmonare predomină starea de

Iritare etc);

c. stările de afect sunt trăiri impulsive, violente, de scurtă durată care pot scăpa de sub controlul conştientului, cu apariţie bruscă şi desfăşurare

tumultuoasă (exemple: furia, groaza, râsul exploziv etc).

2. Procesele şi stările afective complexe sunt, de regulă, dobândite, se caracterizează printr-un grad mare de conştientizare.

Procesele afective complexe cuprind:

a. emoţiile situaţionale curente sunt trăiri afective de scurtă durată, intense, cu desfăşurare calmă sau tumultuoasă, fiind determinate de însuşirile singulare ale obiectelor, având o orientare bine determinată (spre un obiect sau spre o anumită persoană). Există o mare varietate de emoţii, psihologul american R. Plutchik considerând că există opt emoţii de bază (teama, surpriza, tristeţea, dezgustul, furia, anticiparea, acceptul şi bucuria), celelalte emoţii rezultând din combinarea acestora;

b. emoţiie integrate principalelor forme de activitate (emoţiile superioare) presupun evaluări, acordări de semnificaţii valorice activităţilor desfăşurate;

c. dispoziţiile sunt trăiri afective generalizate, difuze, relativ stabile şi cu intensităţi moderate. Ele pot fi determinate de o întâmplare importantă, alteori situaţiile care le determină nu sunt sesizabile de cel care le trăieşte, fapt care nu înseamnă că dispoziţiile respective nu au o cauză bine determinată. Atât buna cât şi proasta dispoziţie se pot manifesta pe o perioadă mai scurtă sau mai lungă de timp, transformându-se în trăsături de caracter.

3. Procesele şi stările afective superioare se raportează

Cele opt emoţii de bază şi derivatele lor după R. Plutchik

12.4 Rolul proceselor afective

Rolul proceselor afective este controversat, deoarece unii psihologi consideră că emoţiile prin intensitatea, desfăşurarea lor tumultuoasă, prin starea de agitaţie difuză, dezorganizează conduita (P. Janet), în timp ce alţi

psihologi susţin că emoţiile, prin mobilizarea energiei psihonervoase, organizează conduita (W. B. Cannon). Psihologul Vasile Pavelcu consideră că emoţiile dezorganizează conduita, în timp ce sentimentele o organizează. În realitate, procesele afective îndeplinesc ambele roluri, dar în condiţii diferite: ele dezorganizează conduita atunci când intensitatea trăirilor este mare, când situaţia este nouă, iar organismul nu şi-a elaborat încă răspunsuri comportamentale adecvate şi ele organizează conduita dacă organismul şi-a elaborat răspunsuri comportamentale pentru anumite situaţii, dacă nu la nivel de obiect sau de activitate, ci la nivel de personalitate. Ele cuprind:

a. sentimentele, care sunt trăiri afective complexe, de lungă durată, stabile şi cu intensitate moderată. Psihologul Andrei Cosmovici consideră că sentimentele sunt ample structuri de tendinţe şi aspiraţii, relativ stabile, care orientează, organizează, declanşează şi reglează conduita.

Gama sentimentelor umane este foarte variată şi sunt denumite utilizându-se aceleaşi denumiri ca în cazul senzaţiilor, însă sentimentele nu trebuie confundate cu emoţiile, chiar dacă sentimentele se nasc din emoţii. Sentimentele sunt emoţii repetate, care rezistă la factori perturbatori. Psihologul Vasile Pavelcu consideră că formarea sentimentelor urmează o anumită procesualitate: faza de cristalizare, faza de maturizare (faza cea mai înaltă) şi faza descristalizare, de dezorganizare a sentimentului prin saţietate şi uzură, asociată cu decepţii, pesimism etc. Ca generalizări ale emoţiilor, sentimentele pot fi:

— Sentimentele intelectuale (sentimentul de curiozitate, de mirare şi uimire, sentimentul îndoielii etc.) apar în procesul cunoaşterii realităţii şi sunt un factor energizator al acesteia;

— Sentimentele morale (sentimentul de prietenie,

patriotismul, sentimentul datoriei etc.) reflectă atitudinea pozitivă sau negativă faţă de acţiunile proprii şi ale celorlalte persoane;

— Sentimentele estetice (admiraţia, extazul etc.) apar pe baza perceperii frumosului, fie că este vorba de artă, de natură sau de acţiunile omului. Psihologul A.S. Makarenko a subliniat faptul că educaţia estetică a copilului nu trebuie să se realizeze numai sub aspectul evaluării operelor de artă, deoarece există şi o estetică a vieţii cotidiene, a muncii şi a disciplinei, a aspectului exterior, a conduitei etc.

b. pasiuni ic, care sunt trăiri afective foarte intense, stabile, de lungă durată care antrenează întreaga personalitate. Omul pasionat într-un domeniu îşi mobilizează toate energiile şi demonstrează o neobişnuită tenacitate în desfăşurarea lor, fiind considerate, de unii psihologi, anomalii ale afectivităţii. Din punct de vedere valoric, pasiunile pot fi pozitive, nobile, constructive (sportul, lectura, creaţia artistică etc.) şi negative, oarbe, vicii care conduc la comportamente bizare. Viciile pot fi grupate în trei centre de interes: Eul (pasiuni posesive: cupiditatea, avariţia, fanatismul), Altul (gelozia, ambiţia) şi Lumea (pasiunea pentru jocurile de noroc).

Intensitatea trăirilor este medie etc. Se poate observa că procesele afective constituie latura energetică a proceselor psihice şi a comportamentului uman, ele fiind surse suplimentare de energie, care potenţează activitatea. Maturitatea afectivă indică prezenţa controlului de sine, precum şi însuşirea modalităţilor adaptative la situaţiile cu care ne confruntăm, deoarece emotivitatea este o trăsătură de personalitate, ea având un rol determinant în stabilirea tipului de temperament după modelul franco-olandez. Comportamentul afectiv perceput de alţii, devine un instrument al cunoaşterii interpersonale. „Cheia înţelegerii altora, spunea V. Pavelcu, se află în propriile

noastre vibraţii afective”, subliniind astfel rolul trăirilor afective în cunoaşterea interpersonală.

53

DEZVOLTAREA AFECTIVITĂŢII

Unul dintre primii factori ai dezvoltării afectivităţii este existenţa unor obstacole în realizarea tendinţelor ce apar spontan în primii ani de viaţă. Gruparea lor în structuri din ce în ce mai complexe, până la nivelul sentimentelor şi pasiunilor, presupune stări tensionale. Atunci când nu apare nicio barieră, nicio frustrare, tendinţele se consumă imediat în acţiuni al căror ecou rămâne redus (este cazul mai ales al familiilor cu un singur copil, căruia îi sunt satisfăcute toate dorinţele). Evoluţia afectivităţii este determinată şi de imitarea atitudinilor sau emoţiilor celor din jur. Copilul imită cu uşurinţă pe adulţi, nu numai în ceea ce priveşte expresiile verbale, ci şi în privinţa gesturilor, atitudinilor, emoţiilor pe care cei cu care se întâlneşte, în diferite contexte, le trăiesc. Un alt fenomen ce conduce progresiv la constituirea şi extinderea trăirilor afective este transferul, fie sub forma *transferului prin* contiguitate (o stare afectivă durabilă provocată de un anumit obiect sau fiinţă care se asociază curent cu alte obiecte sau fiinţe va determina progresiv ca starea	Etapa ontogenetică	
	O-1 an	confu luni a luni preze necu râsul bucu
	1 – 3 ani	să orien perso învaţ speci luni s jurul afect mai agres faza adult progr pozit trebu coop
afectivă să se răsfrângă şi asupra celorlalte *obiecte sau fiinţe*), fie sub cea a *transferului prin asemănare* (faptul că un obiect sau o persoană determină o stare	3 – 6/7 ani	vârst diver iar

afectivă, spre exemplu un sentiment, această stare afectivă se va răsfrânge şi asupra altora, asemănătoare). Un fenomen de lungă durată, care nu se poate dovedi experimental, dar care explică formarea sentimentelor complexe, este combinarea afectivă. Atunci când uneia şi aceleiaşi imagini i se asociază, în mod repetat, diferite stări afective, ele tind să se combine, determinând realizarea unei sinteze afective (completă, atunci când nu se mai pot recunoaşte afectele din care provine, respectiv incompletă, când acestea sunt recognoscibile – cazul geloziei, în care se recunosc iubirea şi ura). Toate fenomenele amintite se realizează însă în funcţie de experienţa socială a persoanei în cauză, contextul social favorizând sau dimpotrivă constituirea şi dezvoltarea afectivităţii. Simultan se pune problema conştientizării trăirilor afective, astfel încât să devină posibilă intervenţia voinţei, progresiv ajungându-se la o stabilitate a vieţii afective şi la predominanţa unor sentimente superioare. Realizarea acestor două condiţii semnifică atingerea maturităţii afective. Aceasta nu survine însă automat, pe măsură ce înaintăm în vârstă, existând persoane care nu ating niciodată maturitatea afectivă. Posibilitatea punerii în evidenţă a tuturor acestor fenomene arată că şi afectivitatea, la fel ca aproape întreaga personalitate, are un caracter dobândit, evoluţia cunoscută de-a lungul ontogenezei fiind deosebit de intensă.		capa unor apar vinov mânc de 6 prest Chia rămâ insta se d contr emoţ
	6/7 – 10/11 ani	proce supe intel dato
	10/11 – 14 ani	dezv supe respo patri dezv afect mare înfrâ inter acest afect nuan stabi
	14 – 18 ani	contr fiind

		a vie de ic iubir
	peste 18 ani	perfe se a afect
Aplicaţii: Realizaţi un dosar tematic prin care să ilustr ontogenetice de dezvoltare a afectivităţii.		

APLICAŢII

1. Comentaţi din punct de vedere psihologic următorul text: „Emoţia este ca o apă care se revarsă brusc rupând digul; pasiunea e un torent care curge mereu săpându-şi albia tot mai adânc” (Imm. Kant).

2. Analizaţi comparativ gândirea şi afectivitatea subliniind diferenţele şi asemănările dintre acestea.

Carenţă afectivă = lipsă sau insuficienţă a afecţiunii. Trebuinţele afective ale omului sunt la fel de importante ca oricare alte trebuinţe vitale, nesatisfacerea lor putând conduce la perturbaţii grave ale personalităţii.

Cupiditate – lăcomie mare de câştig, de avere.

Extaz = stare inefabilă în care subiectul pare cufundat în încântare, admiraţie, funcţiile vegetative sunt mult încetinite şi

3. Construiţi un text de aproximativ 10 rânduri prin care să ilustraţi semnificaţia psihologică şi corelaţiile existente între următorii termeni: *afecte*, *expresivitate* şi *conduită*.

4. Realizaţi un dosar tematic prin care să ilustraţi unul dintre procesele afective.

dispărând percepţia lumii exterioare. *Fanatism* = zel excesiv pentru o religie; ataşament exagerat faţă de o convingere, idee, însoţit de totală intoleranţă faţă de adversari. *Plăcere* = emoţie legată de o senzaţie agreabilă sau de satisfacerea unei tendinţe. Plăcerea depinde de

starea subiectului şi ca atare este instabilă, dispărând odată cu rezolvarea tensiunii generate de trebuinţă.

12

54

13. ACTIVITATEA VOLUNTARĂ

13.1 Definirea şi caracterizarea activităţii

Pentru psiholog, activitatea apare în două ipostaze, aflate în interdependenţă:

1. În ipostaza de b>UJ – ... că obiceiivă a funcţiilor şi proceselor psihice particulare (de la percepţie la voinţă);

2. În ipostaza de exteriorizare şi de obiectivare a funcţiilor şi capacităţilor psihice. Procesele şi funcţiile psihice se droiectează şi se inteerează în activitate, căci nu percepem de dragul de a percepe şi nici nu gândim de dragul de a gândi. Omul-personalitate se subsumează formulei „a exista pentru a acţiona, pentru a desfăşura o anumită activitate", în timp ce animalul „acţionează pentru a trăi". Prin urmare, subiectul uman nu există ca atare decât în şi prin activitate.

Activitatea, în sens general, este un raport selectiv între subiect şi un anumit complex de sarcini cu conţinut obiectiv, cu grade diferite de complexitate, dificultate, în cadrul căruia subiectul îşi utilizează forţele psihice şi fizice pentru realizarea unui anumit scop.

13

Activitatea realizează o integrare ierarhică a tuturor funcţiilor, proceselor şi trăsăturilor psihice ale personalităţii, în diferite forme şi variante de activitate, ponderea şi modul de combinare a funcţiilor şi capacităţilor psihice diferă foarte mult. În acelaşi timp. modul de desfăşurare şi performanţa activităţii depind de gradul de elaborare a proceselor psihice particulare (percepţie, memorie, gândire, imaginaţie, voinţă etc.) şi de trăsăturile globale de personalitate (echilibrul emoţional, atitudinea faţă de sarcini, extraversia, introversia. spiritul

de răspundere etc). Acest fapt determină utilizarea de teste psihologice analitice de

13.2 Structura activităţii

Din punct de vedere psihologic, în structura activităţii intră:

— Motivul (trebuinţă, interes, aspiraţie, ideal), care răspunde la întrebarea: de ce?

— Scopul (respectiv, satisfacerea motivului), care răspunde la întrebarea: ce? (ce se urmăreşte?)

— Mij'ocu' (cunoştinţe, deprinderi, unelte externe etc). care răspunde la întrebarea: cum?

Din punct de vedere operaţional (cibernetic), structura activităţii presupune corelarea şi conexiunea inversă dintre:

1. blocul de comandă intern, unde se realizează analiza şi evaluarea sarcinii, procesele de elaborare a planului.

de analiză şi de alegere a mijloacelor, de elaborare anticipată a scopului;

13.3 Formele activităţii

Modalităţile de realizare a activităţii ca raport selectiv între un subiect şi un complex de sarcini sunt foarte diverse:

1. După planul de desfăşurare şi după natura produsului, există: activitate predominant spirituală (intelectuală) şi acti> itaic predominant materială (fizică).

2. După locul ocupat în viaţa subiectului, există: activ iuu j: Hipjlă (debază) şintiwtau secundară (subordonată).

3. După natura şi evoluţia ontogenetică, există:

a. Jocul este. ontogenetic, prima activitate şi este dominantă în copilărie. El are o motivaţie intrinsecă şi rol formativ.

b. Învăţarea (şcolară) este dominantă pe durata percepţie, de gândire, imaginaţie etc. Şi a unor teste sintetice, de evaluare a trăsăturilor de personalitate, în

orientarea şi selecţia profesională. Mai mult, fiecărei profesii îi este specifică o anumită psihogramă (un anumit mod de combinare şi de integrare a componentelor psihice). Întrucât, se constată că şi activitatea este dependentă de procesele şi de funcţiile psihice particulare, putem afirma că relaţia dintre activitate şi organizarea psihică a individului se prezintă sub forma unui circuit. În cadrul căruia nu se manifestă o condiţionare univocă, ci una reciprocă. Iată de ce se poate spune că rolul activităţii în viaţa noastră este enorm.

blocul extern de execuţie, care presupune selectarea şi activarea acţiunilor, realizându-se conexiunea inversă de la blocul de execuţie la cel de comandă. Acesta este compus din: mişcări (cele mai simple elemente constitutive: pot fi: musculare şi ideale, ambele fiind mediate şi coordonate verbal), operaţii şi acţiuni (acţiunile includ mişcări şi operaţii). Acţiunile se subsumează activităţii şi se orientează spre un scop, presupun folosirea unui mijloc însă nu dispun de un motiv propriu. Veriga executivă este susceptibilă de automatizări, ajungându-se la deprinderi. Blocul conexiunii inverse este format din operatori logici de analiză comparativă a rezultatului obţinut în funcţie de ceea ce s-a propus (validare sau corecţie).

Învăţământului obligatoriu şi a învăţământului liceal, postliceal şi universitar. Motivaţia învăţării poate să fie intrinsecă sau extrinsecă. După conţinut poate fi: învăţare perceptivă (sisteme de forme, semne şi simboluri), conceptuală (noţiuni şi cunoştinţe utile). operaţională (formarea şi dezvoltarea sistemului de operaţii, de metode şi procedee de cunoaştere şi de acţiune) şi socială (reguli şi norme de comportare în societate).

Învăţarea presupune formarea şi dezvoltarea simultană a laturii informative şi a celei formativ-aplicative. Ea nu se reduce la memorie, deşi presupune

participarea memoriei alături de percepţie, gândire, imaginaţie, atenţie, motivaţie, afectivitate.

B. F. SCHINNER (1904 – 1990)

Psiholog american cu preocupări mai ales pentru comportament. Spre deosebire de I.P. Pavlov nu explică comportamentul prin condiţiile sale prealabile, ci prin satisfacţia obţinută în urma adaptării la mediu. Experienţele sale desfăşurate pe animale au fost extinse la om, în domeniul învăţării.

Dintre lucrările sale pot fi amintite: *Science and Human Behavior* (1953), *The Technology of Teaching* (\9*> %), *Beyond Freedom and Dignity* (19 71) etc.

55

voinţă, atitudinea faţă de activitate etc. c. Munca este dominantă în viaţa adultului activ (în medie între 20 şi 65 – 70 de ani). Ea are caracter normativ, iar forma specifică de structurare este profesia (ocupaţia). După natura componentelor dominante, munca poate fi: intelectuală şi fizică, iar

13.4 Definirea şi caracterizarea voinţei după caracterul produsului, munca poate fi: reproductiv-executivă şi novator-creatoare. 4. După gradul de conştientizare a componentelor, există activirate în totalitate conştientă Oa forma *voinţei*) şi activitate cu componente automatizate (*deprinderile*).

Voinţa reprezintă procesul psihic complex, prin intermediul căruia omul îşi mobilizează şi-şi canalizează forţele şi capacităţile fizice şi spirituale în vederea învingerii obstacolelor care apar pe traiectoria activităţii.

J. Piaget consideră voinţa un reglaj al reglajelor, subliniind faptul că ea se răsfrânge asupra proceselor cognitive şi afective.

Voinţa poate fi apreciată în corelaţie cu stadiul de dezvoltare a individului. L. Vîgotski consideră că, în evoluţia sa, copilul învaţă comenzile verbale ale adultului,

pe care, ulterior, le interiorizează, ajungând să-şi dea comenzi singur. Adulţii constituie, pentru copii, modele de comportament şi chiar modele de voinţă.

Voinţa poate fi înţeleasă ca: modalitate de coordonare… activităţii în general (voinţa acţiunii şi voinţa abţinerii, răbdării, a renunţării), ca proces superior de autoreglaj (de tip conştient şi mediat verbal) şi ca aptitudine de a acţiona în vederea realizării unui scop conştient propus.

Din punct de vedere psihologic, obstacolul nu se identifică cu niciun obiect sau fenomen al realităţii şi nici cu rezistenţa internă resimţită de individ în desfăşurarea unei

13.5 Etapele actului voluntar

Voinţa, în calitate de proces psihic, se realizează de-a lungul mai multor etape:

Articularea motivaţională. prefigurarea intenţiei sau impulsul exprimă o tensiune interioară care tinde să se exteriorizeze şi să activeze veriga motorie. Impulsul poate fi interior sau exterior şi atunci când intensitatea lui depăşeşte un anumit prag, are loc conştientizarea lui care devine punctul de plecare al acţiunii voluntare. Conştientizarea impulsului şi raportarea lui la un anumit obiect sunt urmate de formularea scopului şi direcţionarea acţiunii în vederea realizării lui (starea de „vrere” – „vreau X”).

2 – Analiza şi lupta motivelor. Motivele odată elaborate intră în raporturi de concordanţă sau de opoziţie, ceea ce impune aprecierea avantajelor şi a dezavantajelor alegerii unuia sau a altuia.

3 – Luarea hotărârii> realizată în urma deliberării, face posibilă elaborarea planului de acţiune. Ea presupune alegerea unui motiv şi respingerea sau amânarea celorlalte, stabilindu-se, eventual, ordinea realizării lor.

13.6 Calităţile voinţei

Cele mai importante calităţi ale voinţei sunt:

Perseverenţa constă în menţinerea timp îndelungat a efortului în direcţia realizării scopului la nivelul de perfecţiune impus de subiectul însuşi şi aşteptat de cei din jur. Ea presupune realizarea efortului voluntar pe o perioadă îndelungată de timp, chiar şi în condiţiile în care, aparent, n-ar fi posibilă continuarea acţiunii.

Opusul ei este încăpăţânarea (însuşire negativă) care presupune urmărirea unui scop chiar şi atunci când este

clar că împrejurările nu oferă nicio şansă de reuşită (este rezultatul lipsei de flexibilitate în gândire şi acţiune, al prejudecăţilor sau al unor carenţe educaţionale).

2. trmis. Ki. i – sau.). n» ui este capacitatea de a suporta dificultăţile, opiniile contrare, severitatea criticii etc, pentru a-ţi menţine hotărârea luată. Opusul ei este activităţi, ci reprezintă o confruntare între posibilităţile omului şi condiţiile obiective ale activităţii.

Natura obstacolului poate fi diferită: exterioară, materială sau internă (de natură fiziologică, psihologică). În evaluarea obstacolului poate să se producă: subaprecierea obstacolului (eşec), supraaprecierea obstacolului (eşec) sau reflectarea adecvată a acestuia. În depăşirea obstacolului, omul îşi mobilizează efortul voluntar. Efortul voluntar nu este înnăscut, fiind dependent de modul de apreciere a obstacolului şi de nivelul de dezvoltare a limbajului. El constă dintr-o mobilizare a resurselor fizice, intelectuale, emoţionale, prin intermediul mecanismelor verbale.

Limbajul are rol reglator în declanşarea, organizarea şi desfăşurarea acţiunilor mintale sau motorii. Astfel, voinţa poate să transforme imperativele externe în comenzi interne (autocomenzi), constituindu-se ca mecanism psihic >k autoreglare, de autoguv ernare şi de dirijare a conduitei – Acum apare intenţia de a acţiona care include: motivul ales, scopul urmărit, mijloacele adecvate

de realizare a scopului, planul desfăşurării acţiunii şi posibile consecinţe ale acesteia.

Îndeplinirea pbmilui’s:» i. a fi cutiei este formată din operaţii concrete (prin care situaţia iniţială este supusă unor transformări, în plan mintal sau exterior, pentru realizarea scopului stabilit) şi, uneori, operaţii automatizate care vor fi integrate controlului conştient. Execuţia are caracter secvenţial, ea constând din succesiuni de operaţii. Pe parcursul execuţiei pot să apară obstacole şi acţiunea să eşueze, scopul nefiind realizat.

I-a/a di evaluare şi de verificare a rezultaţilor parţiale şi transformarea lor în informaţie inversă, pentru comanda şi efectuarea operaţiilor viitoare. Dacă rezultatele nu sunt cele scontate, atunci sunt şanse ca acţiunea să fie repetată. Rezultatul final, prin conexiune inversă, asigură înregistrarea programului (schemei) acţiunii pentru utilizarea ulterioară.

slăbiciunea voinţei (însuşire negativă) care înseamnă imposibilitatea de a realiza efortul voluntar cerut, chiar dacă cel în cauză este conştient de importanţa acestui fapt pentru el sau pentru cei din jur.

3 – independenţa şi iniţiativa exprimă gradul de autodeterminare şi originalitatea liniei proprii de conduită. Opusul ei este sugestibilitatea (însuşire negativă) care constă în adoptarea necritică a influenţelor exterioare.

4. Vutocontrolut presupune conştientizarea, aprecierea şi adecvarea permanentă a tendinţelor, motivelor şi proceselor intelectuale, precum şi a acţiunilor concrete anumitor exigenţe, principii, idealuri morale, politice, sociale etc.

5-Promptitudinea deciziei constă în rapiditatea cu care

omul deliberează. Opusul ei este nehotărârea sau

tergiversarea (însuşire negativă) care se manifestă ca oscilaţii îndelungate şi nejustificate între motive, scopuri, mijloace etc. cu amânarea deciziei.

Calităţile voinţei, integrate în structuri mai complexe, devin trăsături de caracter. Dezvoltarea voinţei contribuie la dezvoltarea personalităţii, deoarece pe măsură ce obstacolele sunt depăşite, ele îşi pierd sau se diminuează caracterul de obstacol.

După tipul de activitate şi de efort exersate, voinţa se specializează fiind mai dezvoltată într-un domeniu decât în altul.

[raportul dintre activitatea voluntară şi activitatea involuntară

13

„Omul în general este conştient de obiectivele pe care le urmăreşte, de procedeele, de acţiunile prin care aceste obiective pot fi atinse. Datorită acestui fapt, caracterul voluntar, conştient, devine o trăsătură specifică, esenţială a omului.

În afară de acţiunile voluntare, la om se manifestă însă şi diferite procese, mişcări sau acţiuni care nu au caracter voluntar. (...) Amintim câteva dintre acestea: clipitul, strănutul, tuşitul, retragerea braţului sau a piciorului la un stimul dureros, întoarcerea capului către un stimul neaşteptat, oftatul, râsul. Caracter involuntar pregnant au mai cu seamă unele procese vegetative, cum ar fi salivarea, funcţionarea inimii, respiraţia, transpiraţia etc.

Unele manifestări de conduită apar la copil sub forma unor acţiuni involuntare, cum ar fi sugerea, înghiţitul, mişcările impulsive ale membrelor şi ale trunchiului etc, dar mai târziu acestea se subordonează reglării voluntare. Alte procese sau manifestări devin reglabile prin voinţă numai parţial. Astfel, de exemplu, putem să ne reglăm voluntar, în anumite limite, respiraţia. Putem tuşi şi

intenţionat, dar în caz că ne chinuie o tuse gravă nu mai putem rezista şi tuşim în cursul unei conferinţe. De asemenea, putem influenţa voluntar şi râsul sau plânsul (…)

Acţiunile voluntare ale omului îşi pot pierde prin exerciţiu caracterul lor voluntar propriu-zis. Acţiunile de acest fel se pot numi acţiuni postvoluntare. Astfel, deprinderile, operaţiile automatizate pot să se desfăşoare chiar sub un control sumar al conştiinţei. Acţiunile automatizate se pot însă subordona reglării voluntare în orice moment, dacă apar anumite dificultăţi în calea realizării lor. Aceste acţiuni se încadrează de obicei în întregul unei activităţi sau acţiuni planificate şi organizate în mod conştient. Astfel scrierea unei scrisori unui prieten reprezintă o acţiune voluntară, dar efectuarea unor litere în cursul scrierii se desfăşoară automat. (…)

Între acţiunile voluntare şi cele involuntare există relaţii multiple. (…) Un criteriu acceptat în general pentru distingerea acţiunilor voluntare de cele involuntare constă în reglarea prin sistemul verbal a acţiunii. Dacă o acţiune poate fi reglată prin cuvânt, prin autocomandă, ea poate fi supusă reglării prin voinţa noastră”.

(Beniamin Zorgo, *Ce este voinţa*? Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1969, p. 97 – 100)

Aplicaţie: Analizaţi raporturile existente între activitatea voluntară şi cea involuntară pe parcursul unei ore de curs.

PLICAŢII

1. Formaţi grupe de 4 elevi sau lucraţi pe perechi. Identificaţi calităţile voinţei în cazul personajului Vitoria Lipan din romanul „Baltagul” al lui Mihail Sadoveanu sau în cazul altui personaj (literar sau istoric).

2. Identificaţi asemănările şi deosebirile dintre fazele procesului rezolutiv şi fazele actului voluntar.

3. Analizaţi rolul proceselor afectiv-motivaţionale în

desfăşurarea actelor voluntare.

4. Considerând, ca punct de plecare, ideea potrivit căreia reglarea voluntară a activităţii se face în condiţiile strânsei legături cu celelalte procese psihice, descrieţi relaţia voinţei cu acestea.

5. Formaţi grupe de 4 elevi sau lucraţi pe perechi. Citiţi cu atenţie următoarele proverbe şi, apoi, precizaţi ce calităţi ale voinţei sunt implicate. Argumentaţi răspunsul vostru.

a) Labor improbus omnia vincit (Munca îndârjită învinge orice).

b) Buturuga mică răstoarnă carul mare.

c) o cusătură la timp scuteşte o sută.

d) Cine nu vrea când poate, atunci când vrea, nu poate.

e) Picătura mică găureşte piatra tare.

6. Formaţi grupe de 4 elevi sau lucraţi pe perechi. Citiţi cu atenţie următoarele situaţii concrete şi, apoi, stabiliţi dacă este vorba sau nu despre manifestarea voinţei, argumentând răspunsul vostru:

a) Un elev aflat în situaţie de corigentă, lipseşte mult de la şcoală, fără motiv, iar atunci când este prezent la ore nu a învăţat nimic.

b) o persoană, care şi-a pierdut picioarele într-un accident, lucrează în gospodărie şi îşi întreţine cei 5 copii.

c) întrucât a fost muşcat de câine în copilărie, unui adult îi este frică de câini.

8. Formaţi grupe de 4 elevi sau lucraţi pe perechi. Determinaţi legăturile existente între motivaţie şi gândire.

9. În aproximativ jumătate de pagină, comentaţi afirmaţia lui Secenov potrivit căreia: „Voinţa nu este un agent obscur, care comandă numai mişcările. El este latura activă a raţiunii şi a simţului moral…”

10. Formaţi grupe sau lucraţi pe perechi. Citiţi cu atenţie următoarea fabulă atribuită filosofului Jean

Buridan (cca. 1300 – 1358) şi, apoi, discutaţi posibilitatea ca actul deciziei, al alegerii, să nu intervină în orice activitate:

Buridan avea un măgar. Înainte de a pleca de acasă, Buridan i-a pus în iesle, atât în dreapta, cât şi în stânga stănoagelor, o cantitate suficientă de fân. Cum însă fânul din amândouă grămezile era la fel, măgarul nu s-a putut hotărî din care să mănânce şi a murit de foame.

Abulie = deficienţă a voinţei, lipsă de voinţă. *Abulicul* este incapabil să ia o decizie sau să realizeze un proiect, iar ineficienta lui, de care este conştient, îi sporeşte starea de indispoziţie.

Deprindere = dispoziţie relativ stabilă generată de un exerciţiu prelungit. Pe lângă repetare, pentru formarea unei deprinderi, este necesar ca persoana, în cauză, să atingă şi nivelul de maturizare necesar. *Intrinsec* = care constituie sau manifestă partea proprie şi esenţială a unui lucru, fenomen, proces etc; lăuntric. *Reglaj* = mod de realizare a reglării. *Veleitate* = voinţă deficitară, slabă; este corespunzătoare dorinţei.

Veleitarul doreşte să realizeze lucruri nemaipomenite, se entuziasmează foarte uşor, întreprinde unele acţiuni în acest sens, dar nu le finalizează.

57

14. DEPRINDERILE**

14.1 Definirea şi caracterizarea deprinderilor

O analiză cât de superficială a componentelor activităţii îoastre va arăta că nu toate componentele acesteia sunt; conştiente, existând o multitudine de reacţii, gesturi sau jetivităţi care par a se desfăşura de la sine (cititul, scrisul, mersul, conducerea automobilului etc.) Evident, nici nu am putea desfăşura simultan mai multe activităţi dacă unele dintre ele nu ar fi automatizate, dacă multe dintre cele ce le facem nu ar dobândi calitatea dedeprinderi.

Deprinderile reprezintă componente automatizate ale activităţii, elaborate conştient, consolidate prin exerciţiu şi desfăşurate fără un control conştient permanent.

În raport cu definiţia pe care am precizat-o, definitorie pentru o deprindere se dovedeşte automatizarea numită secundară, anume faptul de a fi fost iniţial o acţiune conştientă care s-a transformat progresiv, prin exerciţiu şi consolidare, dobândind stabilitate, precizie şi viteză. Termenul de *deprindere* indică astfel gradul de fixare, de stăpânire a unei acţiuni sau operaţii, altfel spus caracteristica psihologică a activităţii şi nu o formaţiune distinctă de aceasta. Dacă în faza iniţială, aceea a constituirii deprinderii, controlul conştiinţei se aplică tuturor detaliilor acţiunii, progresiv atenţia se deplasează de la detalii la ansamblul acţiunii, fără a se disocia de voinţă. Deprinderile sunt declanşate conştient, iar după aceea au un uşor control conştient (sunt subconştiente), fiind acţiuni postvoluntare.

Desigur, în măsura în care deprinderile sunt componente ale activităţii umane, iar aceasta se dezvoltă de-a lungul vieţii.

14.2 Clasificarea deprinderilor

Diversitatea activităţii umane implică şi o mare diversitate a deprinderilor, clasificarea acestora putându-se realiza în funcţie de mai multe criterii, dintre care cele mai relevante sunt:

1. După complexitate se face diferenţa între:

— Deprinderi simple (trasarea liniilor, ovalelor, bastonaşelor de către copilul care învaţă să scrie);

— Deprinderi complexe (scrierea literelor, silabelor, iar după aceea a cuvintelor).

2. După procesele psihice automatizate implicate preponderent se disting:

— Deprinderi sen/. orio-petccpme (orientarea privirii în aşa fel încât imaginea să cadă pe zona centrală a

retinei);

— Deprinderi verbale (descifrarea cuvintelor rostite este uşurată de formarea unor deprinderi de auz verbal);

— Deprinderi de gândiri (construirea raţionamentelor potrivit anumitor algoritmi);

— Deprinderi motorii (ex. mersul pe bicicletă).

3. După tipul de activităţi în care se încadrează se pot pune în evidenţă:

— Deprinderi de joc (a sări coarda, a juca cărţi);

— Deprinderi de învăţa re (a scrie, a citi, a calcula, a lua urmează că şi deprinderile sunt dobândite de-a lungul vieţii, fiind prezente doar la acei indivizi care le-au învăţat. Prin repetare şi exersare se automatizează, dobândind stabilitate şi permiţând desfăşurarea corectă, sigură şi rapidă a activităţii, cu un consum redus de energie psihonervoasă şi fizică. Absenţa deprinderilor face imposibilă desfăşurarea activităţilor complexe, dar şi o consolidare greşită poate genera dificultăţi, corectarea lor fiind foarte greoaie.

Complexitatea existenţei umane presupune o mulţime de activităţi automatizate, o mulţime de deprinderi care să elibereze atenţia (care are un volum limitat) pentru acele acţiuni care nu se pot automatiza. Determinarea tipului şi gradului de automatizare a deprinderilor are astfel relevanţă pentru cunoaşterea unei personalităţi, pentru competenţele pe care aceasta le are sau le poate dobândi.

notiţe);

— Deprinderi de muncă (a croşeta, a zidi, a dactilografiajete. Acestea sunt doar câteva dintre criteriile ce pot fi utilizate pentru clasificarea de – prinderilor. Este însă de subliniat faptul că deprinderile nu sunt niciodată „pure”, ceea ce se are în vedere fiind întotdeauna dominante. Spre exemplu cititul este simultan o deprindere senzorio-perceptivă şi de gândire, iar scrisul o

deprindere motorie, de gândire şi senzorio-perceptivă.

Pentru ca deprinderile să se formeze este necesar ca organismul să atingă nivelul de maturizare necesar fixării lor.

14.3 Formarea şi interacţiunea deprinde kn

Toate deprinderile sunt dobândite de-a lungul existenţei noastre, ceea ce presupune un proces de formare a lor, proces care poate fi mai lung sau mai scurt, în primul rând în funcţie de complexitatea deprinderii ce urmează să se formeze. Realizarea acestui proces de formare a deprinderilor presupune mai multe condiţii.

O instruire verbală care să vizeze condiţiile de realizare, mişcările ce trebuie făcute etc;

demonstrarea acţiunii;

realizarea de *exerciţii* pentru formarea şi automatizarea mişcărilor;

controlul şi autocontrolul execuţiei, semnalându-se erorile;

— *Păstrarea metodelor*, *caracterul activ* şi *calitatea* acestora etc.

2…<!:! →:

— Interesul celui care învaţă pentru activitatea exersată;

— *Existenţa unor trăiri afective* care însoţesc procesul de formare a deprinderilor;

— Prezenţa unor *calităţi înnăscute* pentru tipul de activitate dat (de ex. vârsta);

— *Prezenţa altor deprinderi* asemănătoare etc. Formarea unei deprinderi este un proces complex care se desfăşoară în mai multe etape, implicând întreaga personalitate:

1. r-amiliarizarea cu acţiune»: este etapa în care se

realizează instruirea verbală şi demonstrarea

realizării acţiunii, subiectul dobândind informaţiile necesare despre acţiune.

2. Învăţarea analitică: în această etapă acţiunea este segmentată şi fiecare componentă este exersată separat. Sunt implicate aici atenţia, voinţa şi gândirea, mai ales pentru corectarea numeroaselor greşeli.

3. Organizarea şi sistematizarea: elementele anterior exersate sunt integrate progresiv într-un ansamblu.

4. Automatizarea: prin exersarea repetată a acţiunii în ansamblul său, erorile sunt eliminate, operaţiile sunt prescurtate, atenţia necesară diminuându-se progresiv.

5. Perfecţionarea: presupune executarea acţiunii în condiţii diverse, treptat fiind atinse niveluri superioare de precizie, viteză, corectitudine etc.

Odată formate, deprinderile nu rămân izolate, ci se integrează diferitelor activităţi şi interacţionează unele cu altele. Deprinderile se susţin unele pe altele în acţiunile pe care le realizăm, dar la fel de bine existenţa unor probleme cu o anumită deprindere se răsfrânge şi asupra celorlalte.

Analiza interacţiunilor existente între deprinderi permite punerea în evidenţă a doua fenomene:

— Transferul, care reprezintă *relaţia pozitivă între o deprindere deja formată şi una în curs deformare*, în sensul că aceasta din urmă beneficiază de asemănările existente şi integrează elementele comune.

— Interferenţa, care reprezintă *fenomenul de influenţă negativă* între *două deprinderi*, în sensul că deprinderea anterior formată perturbă formarea noii deprinderi. Influenţa se poate manifesta fie retroactiv (de la deprinderi mai noi, dar mai bine consolidate spre

deprinderi mai vechi, dar mai puţin consolidate), fie proactiv (vechile deprinderi stânjenesc formarea unor noi deprinderi).

La nivelul sistemului psihic uman se pot pune în

evidenţă interacţiuni ale deprinderilor şi cu alte componente psihice:

— Priceperile: apar în urma interacţiunilor dintre deprinderile şi cunoştinţele deţinute, fiind prezente în toate domeniile. Este mai flexibilă decât simpla deprindere, aşa încât este posibilă aplicarea sa în condiţii foarte variate.

— Obişnuinţele: sunt componente automatizate ale activităţii, rezultate din interacţiunea deprinderilor cu trebuinţele. Această corelare face ca obişnuinţele, spre diferenţă de deprinderi, să se autodeclanşeze şi autoenergizeze, să se desfăşoare cu regularitate, nerealizarea lor determinând trăiri afective negative. De asemenea, prezenţa unei structuri motivaţionale face ca obişnuinţele să se împartă în pozitive (salutul, plimbarea de dimineaţă, spălatul pe mâini etc.) şi negative (fumatul, consumul de alcool etc), spre diferenţă de deprinderile care sunt neutre din punct de vedere moral. Existenţa deprinderilor permite atenţiei să fie distributivă.

Lumea contemporană devine pe zi ce trece tot mai complexă, volumul de informaţie ce trebuie vehiculat tot mai mare, iar deciziile ce trebuie adoptate tot mai responsabile. Într-un astfel de context a avea capacitatea de a asimila informaţia necesară şi a o putea utiliza în contextele adecvate constituie atuuri ce permit obţinerea unei eficiente superioare în acţiunile noastre. Iar aceste probleme nu se pun doar la nivelul vieţii adulte, ci la orice vârstă. Fixarea ca deprinderi a unor modalităţi de studiu eficiente nu poate reprezenta atunci decât o şansă în plus. Cum se poate proceda?

1. Notiţele. Banala activitate a luării de notiţe se poate dovedi deosebit de relevantă în activităţile noastre, mai ales atunci când contextele în care ne aflăm presupun vehicularea unui volum mare de informaţie. În primul rând sunt o alternativă relevantă a studiului sistematic,

îndeplinind, de asemenea, mai multe funcţii:

— Nu reuşim să reţinem tot ceea ce se prezintă într-o oră de curs sau într-o discuţie, aşa încât stocarea exterioară informaţiilor ne permite să facem oricând apel la ele pentru a le revizui sau utiliza în diferite scopuri;

— Luarea de notiţe permite o memorare mai facilă a informaţiilor, fixarea mai temeinică şi în cele din urmă reactualizarea mai rapidă şi mai fidelă a lor;

— Structurarea materialului se poate realiza în timpul receptării acestuia (în timpul orelor).

Desigur, ideal ar fi să putem nota tot ceea ce ni se spune sau ne interesează, simultan să reuşim o sistematizare completă a materialului şi chiar o rezumare a sa. De cele mai multe on nu există însă o astfel de posibilitate, ceea ce înseamnă că în funcţie de modul în care ne luăm notiţele

Secţiunea I

În această secţiune a paginii, cea mai mare, sunt notate ideile aşa cum sunt receptate în timpul cursului sau în cadrul contextului în care luăm notiţe.

Secţiunea II

Această secţiune este cea a cuvintelor cheie, puse în evidenţă ulterior. Se pot face de asemenea comentarii sau completări etc.

Secţiunea III

Secţiunea rezumatului sau a sintezei, acestea permiţând sistematizarea materialului.

vom reuşi după aceea să le utilizăm cu mai mult sau mai puţin succes. Prelucrarea notiţelor la acest nivel se poate realiza ulterior în măsura în care ele sunt luate astfel încât să permită acest lucru. S-au propus astfel foarte multe modalităţi de luare a notiţelor, unul dintre cele mai utilizate fiind *modelul The luare a notiţelor*, prezentat în pagina anterioară.

2. nifh-nţierea. După cum s-a dovedit în cadrul celor învăţate despre percepţie, formarea imaginilor perceptive este favorizată, printre alţi factori, şi de ceea ce se numeşte contrast. Astfel, cu textul se poate intra în interacţiune şi prin sublinierea (evidenţierea) ideilor importante, reducându-se materialul ce trebuie reţinut şi reactualizat. Rezultă o structură care pe lângă posibilitatea reţinerii cu mult mai multă acurateţe reprezintă şi o „ancoră" de care ulterior pot fi legate alte informaţii relevante. Pentru ca sublinierea să permită însă atingerea într-adevăr a unei eficiente superioare este necesar să fie respectate câteva *reguli*:

— Decizia asupra căror idei să fie subliniate se ia după parcurgerea în întregime a textului (paragrafului);

— Nu trebuie subliniată o cantitate foarte mare de text, în acest caz rezultatul nefiind relevant;

— Se utilizează semne sau culori diferite pentru sublinierea diferitelor elemente ale textului.

3. inU lr «era. Mai precis este vorba de verificarea permanentă a gradului de înţelegere a textului. Aceasta se poate realiza de mai multe maniere. În funcţie de obişnuinţele de învăţare ale fiecăruia sau de natura textului: formularea de întrebări, clarificarea ideilor care pun probleme de înţelegere, rezumarea textului, realizarea de predicţii în text etc.

4. \ţiniiinri/arcii iii Miiârii. Învăţarea este o activitate complexă care pe măsură ce este exersată permite constituirea unor deprinderi de monitorizare a învăţării, altfel spus contribuie la identificarea unor criterii personale a căror realizare semnifică încheierea procesului. Identificarea unor astfel de criterii are un caracter motivator, ceea ce permite accentuarea eficienţei obţinute.

5. Deprinderi de gândire critică. Înţelegerea nu este într-un fel decât începutul învăţării, iar nu sfârşitul său. A

gândi critic presupune a lua idei, a le examina implicaţiile, a le expune unui scepticism constructiv, a le pune în balanţă cu alte puncte de vedere, a construi argumente, a adopta decizii etc. Mai mult, este vorba de posibilitatea de a aborda, pornind de la cele oferite în cadrul lecţiilor, în manuale sau alte materiale educaţionale, informaţii noi în mod independent. La un nivel inferior, prin gândire critică putem înţelege şi numai capacitatea şi disponibilitatea de a nu rămâne la o receptare pasivă şi la o reproducere la fel de pasivă a ideilor, respectiv capacitatea şi disponibilitatea de a interoga textele, informaţiile pe care le învăţăm. Putem să ne punem în primul rând întrebări de genul:

— Care este semnificaţia acestor idei?

— Pot să construiesc exemple pentru ilustrarea lor?

— Am mai întâlnit idei asemănătoare? Ce idei?

— Pot aplica cunoştinţele? în ce context?

— Ce consecinţe determină aceste idei în raport cu ceea ce ştiam anterior? etc.

6. Mana ne numul timpului ac strulin. Pentru a ajunge să avem într-adevăr eficienţă în procesul învăţării aceasta trebuie să aibă un *caracter sistematic*, iar un astfel de caracter presupune o utilizare eficientă a intervalelor de timp pe care le-am identificat ca permiţându-ne a obţine cea mai mare eficienţă.

Stabilirea independentă a scopurilor de învăţare, planificarea timpului de studiu, eliminarea factorilor de distragere, adoptarea unor strategii potrivite de prelucrare şi asimilare a informaţiei, o atitudine critică faţă de ceea ce învăţăm şi, de ce nu, autorecompensarea ne vor permite să realizăm ceea ce ne interesează: asimilarea rapidă, temeinică şi critică a ceea ce trebuie să învăţăm.

Aplicaţie: Analizaţi-vă propriul proces de învăţare prin prisma acestor deprinderi. În ce măsură aveţi astfel de deprinderi? Ce ar trebui să faceţi pentru a le forma, în măsura în care nu sunt prezente, sau cum le puteţi

perfecţiona?

14

PLICAŢII

1. Analizaţi următorul fragment de text: „Deprinderile ocupă în sistemul psihic uman un loc masiv, dar deţin o poziţie subordonată” (P. Popescu-Neveanu).

2. Analizaţi interacţiunea deprinderi lor cu procesele cognitive.

3. Analizaţi locul şi rolul deprinderilor în structura activităţii.

4. Elaboraţi conţinutul etapelor necesare formării unei deprinderi (spre exemplu, un anumit joc).

5. În structura personalităţii majorităţii dintre noi există şi obişnuinţe negative. Identificaţi în propria voastră conduită o astfel de obişnuinţă şi încercaţi să puneţi în evidenţă fazele parcurse în instalarea sa. Identificaţi, de asemenea, factorii care au facilitat această instalare.

6. Realizaţi o analiză comparativă între deprinderi, pe de o parte, obişnuinţe şi priceperi, pe de altă parte.

7. Analizaţi interacţiunea deprinderilor cu procesele reglatorii.

8. Analizaţi interacţiunile deprinderilor cu fenomenele psihice.

9. Scrieţi un cuvânt folosind mâna cu care obişnuiţi să faceţi acest lucru. După ce aţi înregistrat timpul, realizaţi acelaşi lucru cu cealaltă mână, înregistrând, de asemenea, timpul. Explicaţi diferenţele apărute.

Automat = ceea ce se face, se execută aparent de la sine sau, cel puţin fără un control conştient explicit*; condiţie* = fapt, împrejurare de care depinde apariţia unui fenomen sau care influenţează desfăşurarea unui fenomen;

Împrejurările în care se realizează un fenomen; *Interacţiune* = formă de legătură a obiectelor, a fenomenelor etc, manifestată printr-o condiţionare sau acţiune cauzală reciprocă; *Maturizare* = serie de

transformări care permit atingerea de către un organism a maturităţii, respectiv momentul în care se epuizează potenţialul de creştere; se utilizează şi în sensul de maturizare psihologică, respectiv procesul de constituireprogresivă a personalităţii adulte;

Perfecţionare = îmbunătăţire calitativă; t

Predicţie = anticipare, estimare a ceea ce urmează să se întâmple; $ *Proactiv* = ceea ce acţionează, se aplică asupra a ceva ce urmează se realizeze;

Retroactiv = ceea ce acţionează, se aplică asupra a ceva ce s-a realizat s-a format în trecut.

60

TIPURI DE ITEMI4

Itemi subiect»”»

ajutorul unor cerinţe, indicii, sugestii etc.

reprezintă răspunsuri mai ample care sunt dirijate, orientate şi ordonate cal

— Este vorba de un eseu semistructurat, cerinţele care determină structurarea răspunsului lăsând totuşi suficiente grade de libertate care, în măsura în care se uzează de ele, vor permite evaluarea nu numai a cunoştinţelor deţinute, ci şi a capacităţii de a utiliza informaţia de tip psihologic în contexte relativ noi;

1. Caracterizaţi Atenţia se referă la concentrarea şi focalizarea efortului mental ce generează atenţia voluntară selectivitatea reflectării, bazată pe reflexul de orientare declanşat spontan, la început, dar şi atenţia postaP°i dirijat voluntar, prin intermediul cuvântului. Ea se defineşte ca fenomenul psihic de voluntară eviorientare selectivă şi de concentrare a energiei psihonervoase, în vederea desfăşurării optime denţiind interaca activităţilor psihice.

— i r în plan subiectiv, atenţia este resimţită ca o stare de încordare ce se observa din manifestările, din indicii comportamentali: fixarea privirii asupra persoanei sau asupra obiectului vizat, imobilitatea sau tăcerea,

scăderea frecvenţei respiraţiilor etc.

Fenomenul acesta nu are un conţinut informaţional specific şi niciun produs propriu, fapt pentru care atenţia este inclusă între funcţiile voinţei, între operaţiile inteligenţei şi chiar printre funcţiile generale ale conştiinţei. Atenţia se desfăşoară în mai multe etape: orientarea neselectivă – aşteptare, atitudine pregătitoare, atenţie focalizată.

Clasificarea formelor atenţiei se poate realiza potrivit mai multor criterii, dintre care cel mai important se referă la mecanismul şi dezvoltarea sa. Se disting astfel o atenţie involuntară (neintenţionată, spontană, declanşată de stimuli externi şi de stimuli interni), o atenţie voluntară şi o atenţie postvoluntară.

Atenţia voluntară este forma superioară a atenţiei, declanşată intenţionat, care se realizează cu efort voluntar şi este autoreglată conştient. Ea este superioară atenţiei involuntare prin mecanismele sale de producere şi prin efectele ei în activitatea omului. Un rol important, în declanşarea ei, revine mecanismelor verbale prin care se ia decizia de a fi atent, se stimulează şi se focalizează atenţia. În măsura în care presupune efort voluntar, ea este limitată în timp (până în momentul apariţiei oboselii), fiind facilitată de factori precum: stabilirea cu claritate a scopului, a semnificaţiei acţiunii, crearea unei ambianţe favorabile activităţii, structurarea bună a activităţii şi delimitarea etapelor care cer o atenţie mai mare etc.

Atenţia postvoluntară reprezintă un nivel superior de manifestare a atenţiei care rezultă din utilizarea repetată a atenţiei voluntare care se transformă în deprinderea de a fi atent, deoarece exersarea mai îndelungată într-un anumit domeniu de activitate duce la automatizare, la reducerea treptată a efortului pentru concentrare şi stabilitate.

Atenţia voluntară stă prin urmare la baza atenţiei postvoluntare (aceasta rezultă din automatizarea atenţiei

voluntare), fără să fie vorba însă de o trecere integrală la această formă. În realitate, în desfăşurarea diferitelor activităţi, cele două forme sunt complementare.

2. Pornind de la Limbajul este definit ca activitatea de comunicare interumană prin intermediul limbii şi a – potrivit for-caracterizarea altor sisteme de semne şi simboluri. Comunicarea este procesul de transmitere a mulării, este succintă a Hminformaţiilor, limba fiind suportul şi instrumentul comunicării. Ea este un sistem de semne vorba, de ase-baiului precizaţi şi reguli logico-gramaticale elaborat social-istoric, care serveşte ca instrument de codificare menea, de un legătura acestuia şi transmitere a informaţiei în procesul real al comunicării. Forma de bază, naturală şi eseu semicu gândirea concretă a limbajului este vorbirea (limbajul oral), deşi la fel de bine se poate vorbi de un structurat limbaj non-verbal.

Limbajul, în contextul existenţei umane, îndeplineşte funcţii specifice precum: de comunicare, de cunoaştere, simbolică de reprezentare, expresivă sau afectivă, persuasivă sau de convingere, de reglare sau de determinare, ludică sau de joc, dialectică sau de formulare şi rezolvare a contradicţiilor sau a conflictelor problematice, de detensionare nervoasă, pragmatică etc.

Limbajul se află în strânsă interdependenţă cu celelalte fenomene şi procese psihice, dar, în special, cu gândirea, cu procesele intelectuale şi cu cele motorii. Astfel, înţelegerea cuvintelor conturează clar imaginea perceptivă şi antrenează memoria semantică, reprezentările şi gândirea, iar percepţiile şi reprezentările, prin verbalizare, dobândesc semnificaţie. Limbajul are un rol important în formarea gândirii şi în procesul de socializare, şi anume, în evoluţia sa de la limbajul egocentric la limbajul socializat, ceea ce poate conduce la eliminarea elementelor afective, personalizate, individuale. Astfel, la început, cuvintele nu spun nimic copilului, sunt

simple sonorităţi. Asociindu-le mereu cu aceleaşi obiecte sau fiinţe, ele direcţionează atenţia şi înlesnesc operaţiile gândirii: analiza, sinteza, comparaţia. Treptat, fiecare termen devine un punct de fixare a semnificaţiilor. Semnificaţiile unui cuvânt sunt în funcţie de experienţa individului, ele sunt corelate cu cele ale societăţii, vocabularul condensând experienţa milenară a societăţii. Limbajul obligă la raţionalizarea şi socializarea gândirii, căci pentru a ne face înţeleşi trebuie să eliminăm ceea ce este prea individual, personal, afectiv, exprimarea trebuind să fie clară şi precisă (un cuvânt permite o precizie pe care imaginaţia nu o poate furniza). Progresul învăţării limbajului se realizează concomitent cu progresul gândirii, căci comunicând, încercând să elucidăm altora o noţiune, ne precizăm nouă înşine înţelesurile, eliminăm neclarităţile. Se poate astfel aprecia că între limbaj şi gândire există un raport de unitate şi intercondiţionare.

61

Structura şi dezvoltarea personalităţii

15. Personalitatea t $

15.1 Personalitatea ca sistem

15.2 Modele de personalitate

16. Persoană. Personalitate

Individ.

16 1 Individ Persoană. Perse;

16 (onştiinţa ca nucleu al p

16 Diferenţe în manifestare;» na îi.

17. — montul

Tempt

17 ut a dinamâco-energei personalităţii

I: ologii temperamental

18. le

Aptitu<i

IS „I? instrumenial-opei rrsonalităţii

ÎS rea aptitudinilor
ÎS Ia ca aptitudine
19. rul
Caraiu
1. alun onal-valorii pe
19 Structura racterului
19 Rolul car lui în struciui. s peist» ti... i. lui
20. Itatea
Creaţi!
20 1 (oneepţii, noii i*
202 Nivelun şi >...! ti „itivilăţii
21. Kiape în dezvoltarea personalităţii.
? i i Principiul dezvoltării în psihologi.
arstele mici (3 – 10/1 lani)
Preadolescenta (10/11 – 1415 an i)
1.4 Adolnţa (14/15 – 18/19 ani)
1.5 Tu „(1K 19 – 30 ai)
1.6 M tea (30 – 55 – 6 ni)
1.7 B; \ –.ca (55 o o an
62

I

15. PERSONALITATEA

15.1 Personalitatea ca sistem

Termenul de „personalitate” este utilizat într-o multitudine de sensuri, deşi potrivit accepţiei comune este o personalitate acel individ uman care se distinge prin rezultate de excepţie în diferitele domenii ale acţiunii umane. Desigur, un astfel de punct de vedere asupra personalităţii nu este şi cel propriu psihologiei, în cadrul acesteia personalitatea reprezentând în primul rând o calitate sau, mai precis, un sistem integrator care pune în discuţie individul uman cu toate caracteristicile şi

particularităţile sale.

Sistemul psihic uman este cel mai complex sistem energetico-informaţional, dotat şi constituit în baza unor mecanisme de autoorganizare şi autoregiaj, antiredundante şi autodeterminante.

Se poate constata de altfel cu destul de mare uşurinţă că deşi există numeroase asemănări între indivizii umani, ceea ce îi face să aparţină aceleaşi specii, fiecare dintre noi are un mod propriu de a acţiona, de a reacţiona, de a se raporta la ceilalţi etc. Este evident, de asemenea, că modul particular în care fiecare se înserează în spaţiul social nu ţine doar de un anumit proces sau fenomen psihic, ci de întreaga fiinţă a celui în cauză, având ca atare un caracter sintetic. Un astfel de caracter arată simultan că ceea ce se poate numi personalitate nu este un alt proces sau fenomen psihic sau rezultatul însumării tuturor acestora, ci ţine de funcţionarea ca întreg a fiinţei umane. Simultan trebuie atunci să se vorbească de un caracter stabil dar, de asemenea, flexibil al personalităţii, în măsura în care se păstrează o anume constanţă a reacţiilor, fără ca aceasta să împiedice fiinţa umană să se adapteze la modificările din mediu.

Aceste caracteristici ale fiinţei umane considerată ca > j» întreg în manifestările sale comportamentale ne permit să afirmăm un caracter sistemic al personalităţii, respectiv, i. rsonalit; lua u prezintă un sistem hie-psiho sociocultural:

— Dimensiunea biologică este relativă la potenţialul uman nativ, la ereditatea fiecărei fiinţe umane;

— Dimensiunea socio-culturală este un produs al procesului de socializare, respectiv intervenţia mediului socio-cultural asupra potenţialului ereditar disponibil;

— Dimensiunea psihologică se constituie în zona de intersecţie a nativului cu dobânditul, pe măsura constituirii sale, personalitatea dobândind autonomie şi capacitate de

autoevoluţie.

Personalitatea se identitică astfel cu subiectul uman concret considerat în trăsăturile sale definitorii, anume ca subiect al acţiunii, cunoaşterii şi valorizării propriei fiinţe şi a mediului în care trăieşte.

În calitate de obiect de studiu psihologic, personalitatea trebuie pusă în legătură cu ansamblul sistemului psihic uman, fără însă să se identifice cu acesta. Astfel, în timp ce sistemul psihic uman dă seama de toate manifestările psiho-comportamentale, inclusiv cele cu caracter accidental sau trecător, personalitatea, în calitate de element stabil al conduitei, poate fi abordată printr-un set de factori (numiţi de G. Kelly „constructe personale”) ce au ca trăsături definitorii:

— Caracterul integrator, sintetic în raport cu celelalte procese şi funcţii psihice;

— Caracterul stabil, relevat de manifestarea constantă în conduită;

— Caracterul sistemic, în sensul că implică fiinţa umană concretă în ansamblul său şi nu numai într-un anumit raport concret;

— Caracterul adaptativ, în sensul că aceşti factori nu sunt absolut rigizi, ci sub acţiunea constantă a anumitor factori pot cunoaşte restructurări;

— Caracterul definitoriu, în sensul că permit evaluarea globală a unei fiinţe umane concrete.

O analiză a limbajului comun va arăta însă destul de repede că termenul de *personalitate* nu este singurul termen utilizat pentru a desemna fiinţa umană în integralitatea ei. Sunt astfel utilizaţi în acelaşi scop şi termeni precum: *individ*, *individualitate* şi *persoană*. Desigur, din punctul de vedere al psihologiei ca ştiinţă, este necesară delimitarea precisă a semnificaţiilor acestor termeni. În acest sens se pot face următoarele diferenţieri:

— Termenul de „individ desemnează o fiinţă vegetală

sau animală considerată ca unitate distinctă a speciei din care face parte, deci individ este orice organism, inclusiv omul;

— Termenul de „individualitate desemnează ansamblul particularităţilor proprii unui individ care îl deosebesc de ceilalţi indivizi.

— Termenul de „persoana”, cu o bogată istorie în ordinea gândirii occidentale, desemnează numai natura umană în ceea ce are aceasta specific şi nu include aspecte concrete legate de vârstă, ocupaţie etc, termenul fiind utilizat mai cu seamă într-o ordine statistică („Câte persoane lipsesc astăzi de la şcoală?”).

Date fiind aceste limitări ale termenilor care în limbajul comun sunt utilizaţi ca echivalenţi cu cel de personalitate, psihologia în calitate de ştiinţă îl utilizează pe acesta, existând numeroase definiţii ale termenului de personalitate.

Personalitatea reprezintă sistemul însuşirilor stabile şi specifice unei fiinţe umane concrete care îşi pun amprenta decisiv asupra manifestărilor psiho-comportamentale ale acesteia.

„Befiniţii ale personalităţii:

„Personalitatea reprezintă îmbinarea non-repetitivă a însuşirilor psihice care caracterizează mai pregnant şi cu un mai mare grad de stabilitate omul concret şi modalităţile sale de conduită” (Al. Roşca (red.). *Psihologia generală*. Editura Didactică şi Pedagogică, 1976, p. 466).

„Personalitatea este organizarea dinamică în cadrul individului a acelor sisteme psihofizice care determină gândirea şi comportamentul său caracteristic” (G. W. Allport, *Structura şi dezvoltarea personalităţii*. Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1981, p. 40).

„Personalitatea este în esenţă elementul stabil al conduitei unei persoane, modul său obişnuit de a fi, ceea ce o diferenţiază de altele” (N. Sillamy, *Dictionnaire*

densveholovie. Paris, Larousse, 1965, p. 216).

S.L. Rubinstein arată că „Fiecare persoană este un subiect în sensul „Eului", dar noţiunea de persoană, în contextul psihologiei, nu poate fi redusă la noţiunea de subiect în acest sens specific, îngust", deoarece conţinutul psihic al persoanei nu este epuizat de motivele activităţii conştiente, el incluzând şi tendinţele involuntare. Trebuie subliniat faptul că eul este doar nucleul personalităţii, Constantin Rădulescu-Motru sesizând foarte bine distincţia dintre eu şi persoană/personalitate: „Personalitatea se cristalizează în jurul Eului, dar în structura sa în afară de Eu se cuprind şi alte elemente sufleteşti. Eul este licărirea de fulgere care dezvăluie încotro merge anticiparea sufletului. Personalitatea este maşinăria solidă care mijloceşte realizarea anticipaţiei. Eul trăieşte în clipita actualităţii, personalitatea în durata trecutului. Unul este momentul, celălalt vectorul forţei".

63

5.2 Modele de personalitate

Studiul personalităţii umane, dată fiind complexitatea esteia, se dovedeşte una dintre temele ce poate fi abordată sub multitudine de aspecte, aşa încât, în urma cercetărilor treprinse, au fost construite mai multe modele ale sale: Modelul psihanalitic: constituie cel mai vechi dintre modelele personalităţii, fiind datorat părintelui psihanalizei, anume Siymund Freud. Acesta, având o bogată experienţă clinică, a constatat că psihicul uman are o organizare nivelară, respectiv inconştient, preconştient şi conştient. Inconştientul reprezintă nivelul cel mai profund al psihicului nostru, cel care nu ne este accesibil direct, sediu al instinctelor sexuale, al agresivităţii, al dorinţelor şi actelor refulate etc. Preconştientul este sediul în primul rând al deprinderilor, dar şi al informaţiilor care deşi nu sunt conştiente la un moment dat, pot fi actualizate în funcţie de necesităţile subiectului uman concret

(acţionează de asemenea ca o instanţă de „cenzură”, permiţând accesul în conştiinţă doar a acelor produse ale inconştientului care sunt acceptabile pentru aceasta). Conştientul, suprafaţa psihicului nostru, este constituit dintr-un flux continuu de informaţii şi trăiri emoţionale, deţinând un rol important în

Superego

Conştient fireconşfâenf

Inconştient

(Sine)

modul specific de a fi al fiinţei umane. Acestui model care distinge trei niveluri ale psihicului uman, Freud îi va suprapune mai târziu diferenţierea a trei instanţe ale psihismului uman (Sine, Eu, Supraeu), fiecare având un rol specific.

2. Modelul trăsăturilor: o cercetare a existenţei umane concrete pune în evidenţă că în pofida situaţiilor diverse în care individul uman concret este implicat, există o anumită constanţă a actelor, acţiunilor, reacţiilor etc. acestuia, astfel încât se poate vorbi de un caracter unitar. În acest context, constantele observate pot fi interpretate ca trăsături psihice, personalitatea impunându-se ca o *„constelaţie de trăsături”* (P. Guilford). Prin urmare, într-o astfel de perspectivă observaţională, trăsăturile psihice puse în evidenţă se dovedesc a da seama de particularităţile sau însuşirile relativ stabile ale unei persoane (corect, sincer, emotiv etc), având un caracter descriptiv şi o valoare explicativă. Gruparea lor la anumite niveluri de generalitate permite schiţarea unor tipuri psihologice, una dintre cele mai cunoscute teorii a tipurilor fiind cea constituţională.

Din punct de vedere strict psihologic, o importanţă mai mare o are teoria lui Ei. Allport, potrivit căruia la fiecare individ pot fi puse în evidenţă 1 – 2 trăsături cardinale (dominante şi determinante în raport cu

celelalte), 10 – 15 trăsături principale (caracteristice) şi o multitudine indeterminată de trăsături secundare.

3. Modelul factorial: psihologia este o ştiinţă în cadrul căreia aspectele de ordin calitativ se îmbină cu cele de ordin cantitativ. Dacă în cazul modelului trăsăturilor aspectele calitative sunt dominante, adoptarea unui punct de vedere predominant cantitativ, cel puţin la bază, va porni de la luarea în calcul a rezultatelor obţinute la teste, notări etc. Un demers de acest gen va reduce diversitatea manifestărilor psiho-comportamentale la anumiţi factori comuni, specifici. Cel mai cunoscut model factorial, rezultat în urma aplicării metodei statistice numite analiză factorială, este cel aparţinând psihologului american Kaymond B. Cattell. Acesta a identificat 16 faeton ai personalităţii care, corelaţi, permit furnizarea unui profil al personalităţii fiecărui om. Pentru evaluarea acestor factori el a elaborat un test de evaluare în cadrul căruia fiecare factor este evaluat printr-un număr de 10 – 13 itemi.

Raymond B. CATTELL

(n. 1905)

Psiholog american contemporan, deosebit de prolific (peste 400 de cărţi şi 500 de articole), studiază cu precădere personalitatea (înfiinţează la Universitatea din Illinois, după cel de-al doilea război mondial, un laborator dedicat cercetării acesteia), dar, de asemenea, aptitudinile şi în special inteligenţa. Printre lucrările sale importante se pot aminti *Personalii*}: *A sistematie*, *teoretical*, *and* /*actual study* (1950), *Abilities*: *Their structure*, *growth*, *and action* (1971), *The inheritance of personalii*} *and ability*: *Research methods and findings* (1982), *Intelligence*: *Its structure*, *growth*, *and action* (1987) etc.

15

4. Modelul constituţional: tipologia constituţională pleacă de la anumite paralelisme descoperite în cadrul experienţei psihice între constituţia corporală a unei

persoane şi manifestările de ordin psihic. Cea mai cunoscută tipologie constituţională este cea a lui

,! Krelscli Mvr, care diferenţiază trei tipuri: picnic (siluetă de statură mijlocie, exces ponderal, faţa plină, mâini şi picioare scurte etc), astenic (corpul alungit şi slab. greutate inferioară celei normale.

sistem osteo-muscular firav etc.) şi atletic (bine proporţionat fizic, cu toracele şi musculatura bine

dezvoltate).

Picnic

Astenic

Atletic

II

64

ESTUL DE PERSONALITATE 16PF

t

Din multitudinea de însuşiri prin care poate fi circumscri explice comportamentul indivizilor. Aceşti factori, numiţi factori suprafaţă au fost dispuşi la extremele unei scale cu 11 nivelu obţinute prin aplicarea testului (numit

16 PF) schiţează un profil de personalitate foarte util atât rezultatelor în urma aplicării testului 16PF

Factorul	Note brute	Note standard	Note scăzute	Etalon în 11 cl		
				O	1	
A			Rezervat, detaşat, critic, rece (schizotimic)			
B			Puţin inteligent, gândire concretă			
C			Stabilitate emoţională			

			scăzută (cu Eu slab)			
E			Modest, respectuos, conciliant, supus/docil			
F			Moderat, prudent, taciturn, puţin comunicativ			
G			Indiferent, oportun (slăbiciune a supraeului)			
H			Timid, timorat, suspicios, bănuitor			
I			Puternic şi realist, calculat, satisfăcut de sine			
L			Încrezător, cooperant			
M			Practic, conştiincios, ceremonial			
N			Direct, naiv, sentimental, natural			
O			Calm, încrezător în			

			sine, senin, optimist			
Qr			Conservator, stabil, respect pentru tradiţie			
Qz			Dependent de grup, fidel grupului			
Q.			Necontrolat, impulsiv, instinctiv, neglijent			
Q4			Destins, calm, liniştit, nonşalant			
Aplicaţie: Utilizaţi fişa de consemnare a rezultatelor preze autoaprecierii pe care aţi realizat-o.						

PUCAŢII

1. Elaboraţi un text de 10 rânduri (± 1 rând) în care să utilizaţi în sens psihologic următorii termeni: *personalitate*, trăsături *de personalitate*, *sistem*.

2. Concepeţi un afiş publicitar al cărui obiect să fie propria personalitate. Expuneţi afişele obţinute şi încercaţi să decideţi pe de o parte care dintre afişe reuşeşte să promoveze cel mai bine personalitatea în cauză, iar pe de altă parte care dintre ele denotă cea mai bună cunoaştere de sine.

Psihanaliză = metodă de tratament al tulburărilor psihice care se bazează pe investigaţia psihologică de adâncime. Fondatorul ei, Sigmund Freud, observând efectele unor evenimente traumatice, aparent uitate, a stabilit o legătură între acestea şi simptomele manifestate,

conchizând asupra existenţei inconştientului. Marile principii ale teoriei sale, de altfel continuu remaniată, sunt: 1. Orice conduită tinde să suprime excitaţiile neplăcute (principiul plăcerii), dar lumea exterioară impune anumite condiţii, de care trebuie să se ţină seama (principiul realităţii), experienţele

3. Analizaţi conduita unuia dintre colegii voştri şi încercaţi să puneţi în evidenţă trei trăsături care credeţi că îşi pun, mai mult sau mai puţin, amprenta asupra întregii sale conduite.

4. Concepeţi un chestionar prin care să încercaţi să aflaţi semnificaţiile acordate termenului de personalitate de către colegii voştri care nu au studiat încă psihologia. Discutaţi concluziile desprinse în cadrul clasei, subliniind mai ales diferenţele în raport cu semnificaţia strict psihologică.

marcante având tendinţa de a se reproduce; 2. Psihismul uman are trei instanţe: *Sinele* (totalitatea impulsurilor primare, supuse principiului plăcerii), *Supraeul* (totalitatea interdicţiilor morale interiorizate) şi *Eul* (funcţia sa este aceea de a rezolva conflictele între impulsii şi realitatea exterioară, sau dintre Sine şi conştiinţa morală); 3. Dacă Eul nu reuşeşte o adaptare satisfăcătoare a subiectului la mediul său sau să îi asigure satisfacerea trebuinţelor, apar tulburări ale conduitei precum: regresiune, nevroză, tulburări psihosomatice, delincventă etc. Progresiv psihanaliza a devenit mai mult decât o terapeutică, anume o ştiinţă explicativă a comportamentului uman.

65

16. INDIVID. PERSOANĂ. PERSONALITATE

16.1 Individ. Persoană. Personalitate

S-a putut observa în capitolul precedent, la un nivel >general, care este semnificaţia acestor termeni. Revenind asupra acelor semnificaţii, a fost amintit în primul rând cel

de indi Mil, subliniindu-se în cazul acestuia că este vorba despre *zaractend indivizibil*, *unitar al unei entităţi*, fără ca acest ermen să aibă o utilizare strict umană. Spre deosebire de lumea inorganică, viaţa presupune o transformare permanentă, o succesiune de procese prin care se realizează schimburi materiale şi informaţionale între o anumită fiinţă vie, oricare ar fi aceea, şi exterioritatea sa. Pentru ca aceste schimburi să se realizeze şi pentru a se putea vorbi despre o fiinţă vie este necesar să existe o organizare, o funcţionare sub modalitatea unui organism. Evident, din această perspectivă, omul se naşte ca organism (entitate biologică), însăşi această calitate impunând integrarea nivelului fizic şi chimic. Din această perspectivă însă nimic nu detaşează omul de oricare altă fiinţă vie, o aceeaşi situaţie fiind de afirmat în cazul reprezentanţilor oricărei specii.

În măsura în care oricare organism este un individ, un reprezentant al unei specii, iar, după aceea, prin prisma modului particular în care schimburile se realizează la nivelul fiecărui individ, evoluţia temporală, existenţa oricărui individ este distinctă, specifică potrivit cu condiţiile particulare de micromediu şi evenimente trăite. Aceasta înseamnă, cu alte cuvinte, că oricare individ are o anumită individualitate dată de evoluţia sa specifică în calitate de organism. Oricare organism nu este atunci doar o „copie”, un exemplar al unui anumit tip, ci are un caracter unic. Această unicitate a vieţii într-un sens restrâns, la nivelul individului particular, revine, de asemenea, nu numai fiinţei umane, ci fiecărei vietăţi în măsura în care evenimentele existenţei sale sunt distincte. Organismele, ca sisteme deschise, realizează în permanenţă schimburi substanţiale şi energetice cu mediul exterior, existenţa fiind o continuă reechilibrare. Se asigură astfel, pe de o parte, conservarea structurii

generale a corpului, a structurii sale morfo-funcţionale, iar pe de altă parte, reînnoirea continuă a elementelor constitutive organismului. Se menţine astfel caracterul de individ al acelei fiinţe vii, această menţinere realizându-se însă variat în funcţie de particularităţile morfo-funcţionale. Cu alte cuvinte, individul se menţine ca individ datorită individualităţii sale.

Toate acestea nu sunt însă decât necesare, dar nu şi suficiente. Pe lângă schimburile energetice şi substanţiale, asigurarea existenţei organismului în raporturile sale complexe şi extrem de variate cu mediul presupune şi schimburi informaţionale. Reglarea funcţionării organismului în raport cu cerinţele mediului extern, dar şi în ceea ce priveşte subsistemele sale, nu se poate realiza fără un schimb permanent de informaţie. Este vorba atunci de un alt nivel al existenţei, care la o complexitate superioară poartă numele de psihic Caracterul de unicitate al oricărei fiinţe vii, în lumea animală, este asigurat de acest nivel, celelalte niveluri integrate sub forma unui organism fiind reglate în funcţie de aspectele informaţionale. De altfel, ca rezultat al specializării şi diferenţierii, în filogeneză s-au constituit subsisteme distincte pentru realizarea schimbului de substanţe şi energie, pe de o parte, iar pe de altă parte pentru operarea cu informaţia (în primul rând sistemul nervos). Acesta din urmă a dobândit progresiv sarcina integrării şi reglării tuturor funcţiilor organismului, iar prin aceasta sarcina asigurării unităţii şi unicităţii fiinţelor vii în cauză.

Complexitatea acestei dimensiuni informaţionale a organismelor vii este însă de o diversitate extremă. Pornind de la cele mai simple organisme şi urcând pe scara complexităţii, ceea ce constituie diferenţa fundamentală între diferitele niveluri de dezvoltare se referă chiar la capacităţile de operare informaţională. Evident, această complexitate este extremă în cazul fiinţei

umane, pentru desemnarea acesteia utilizându-se termenul de persoană. Termenul de persoană desemnează numai natura umană şi întrucât numai oamenii sunt persoane, termenul de persoană implică ideea potrivit căreia omul îndeplineşte anumite roluri şi statusuri sociale. Mai mult, pentru a sublinia diferenţa fundamentală existentă între natura umană şi oricare altă fiinţă vie, chiar având un psihic dezvoltat, comparativ cu nivelurile inferioare, natura umană este gândită ca personalitate. În cazul omului, personalitatea este cea care permite menţinerea unităţii şi unicităţii individuale de o manieră radical diferită de cea a oricărei alte fiinţe vii.

Ni… ar în cazul gemenilor, deşi exterioritatea poate determina. cel i la nivelul simţului comun, o asemenea aparenţă, nu poate fi v. despre o identitate care să nu lase loc unui individ, unei individualităţi şi unei personalităţi distincte.

16.2 Conştiinţa ca nucleu al personalităţii

Nu vom reveni în cadrul acestui capitol asupra celor precizate în raport cu personalitatea în capitolul anterior. De asemenea, de o anumită manieră (prin teoria freudiană) s-a pus deja şi problema conştiinţei. Corelarea acestor două problematici se poate realiza însăchiardeomanieră mai tranşantă, adesea afirmându-se că specificul psihicului „inan oşti. ipariţui conştiinţei. Aici trebuie însă realizată o di ferenţă, respectiv aceea între o conştiinţă primitivă, implicită şi nediferenţiată (prezentă de altfel şi la animalele superioare), şi conştiinţa reflexivă (conştiinţa de sine), abia aceasta specific umană.

Oprindu-ne în primul rând la nivelul eonuiinti impliuit, aceasta este doar *conştiinţă de ceva* (diferit de propria mea existenţă), o separare însă oarecum confuză a mea de alte fiinţe sau obiecte. Este vorba de prezenţa noastră într-o realitate distinctă de noi, prezentă, unde ni se oferă totalitatea evenimentelor la care şi noi participăm.

În cazul naturii umane această conştiinţă implicită este integrată unei forme superioare, anume conştiinţa reflexivii. Ea nu este însă prezentă la copilul mic, presupunând dezvoltarea *conştiinţei de sine*, conştiinţei unui *eu* care acţionează intenţionat, responsabil într-un sens sau altul, simultan cu dezvoltarea gândirii abstracte. La acest nivel nu mai este vorba de a trăi simpla separare în raport cu toate celelalte, ci, de asemenea, a şti că acestea sunt *distincte de mine pentru mine*, cel care le consider.

Formarea efectivă a conştiinţei de sine este precedată de formarea treptată a unei scheme corporale şi a unei imagini a propriului corp (conştiinţa propriului corp). Spre exemplu, copilul mic ajunge să se recunoască în oglindă în jurul vârstei de 2 ani, atunci când începe să folosească pronumele „eu”, dar, de asemenea, „al meu”, „al tău”, fără să se mai refere la propria persoană ca la altcineva). Aceasta înseamnă simultan că recunoaşterea de sine este condiţionată de cunoaşterea unor

16

persoane din jur. În raport cu acestea ajungându-se la propria identificare, la propria delimitare de sine în raport cu toate celelalte, având de ştire de această diferenţă. Începând cu acest moment sedeschide „calea” care ne conduce la a realiza toate caracteristicile recunoscute naturii umane, integrate acestea sub titlul de personalitate. Dacă a fi într-adevăr conştient presupune o trecere din planul acţiunii în planul verbal-logic. prin urmare o restructurare, efectuarea de ceraţii, stabilirea de noi legături, toate acestea presupun pianul noţional. aşa încât se poate vorbi de conştiinţă reflexivă doar pe măsură ce acest plan se constituie. Formarea conştiinţei de sine este un proces care se încheie în jurul vârstei de 14 – 15 ani. moment în care se declanşează ultima etapă în

constituirea personalităţii ca aspect integrator a tot ceea ce este o anumită persoană umană, respectiv un individ având o individualitate unică specific umană.

16.3 Diferenţe în manifestarea personalităţii.

Trăsătura de personalitate, în sine. nu poate fi măsurată direct. astfel s-a recurs la evaluarea comportamentului persoanei ajungându-se să se identifice personalitatea cu modelul de comportament. Mielu Zlate 11987) atrage atenţia că modul de caracterizare a personalităţii doar prin trăsături de personalitate (sistemic) este insuficient, deoarece se pierde din vedere chiar personalitatea, importante fiind nu atât însuşirile, ci modul particular de integrare şi utilizare comportamentală a acestora.

Din punct de vedere funcţional, personalitatea nu mai este un sistem, ci un mod de autoconstruire. construire în funcţie de experienţele de viaţă, dar şi în funcţie de zestrea ereditară şi de condiţiile de mediu. Este de menţionat faptul că mentalităţile, nivelul cultural – economic reprezintă atributele de formare a personalităţii individului. G.A. Kelly, autorul teoriei *constructelor*. consideră că interpretăm, anticipăm şi acţionăm în funcţie de aceste constructe-idei. concepţii-convingen. atitudini-mentalităţi. Personalitatea reprezintă un set unic de construcţii cu care interpretăm lumea, astfel fiecare om îşi construieşte o imagine despre sine potrivit acestor constructe. Constructele de personalitate nu sunt doar un sistem închis de caracterizare, de evaluare a personalităţii, ci ele se formează prin interacţiune cu societatea.

Întrucât. În lecţiile viitoare vom prezenta diferenţele existente între cele trei larun ale personalităţi l temperament, aptitudini şi caracter), tema se va aborda dintr-o perspectivă diferită, în care se va încerca să se valorifice informaţii multiple dobândite prin studiul psihologiei, dar şi al altor discipline.

Cei mai mulţi dintre cercetători admit ipoteza potrivit căreia erenţele individuale de comportament ţin de diferenţele. terminate genetic în organizarea creierului. Cercetările au e„nat normalitatea dualităţii cerebrale, astfel emisfera st; i este specializată în analiză, prelucrare secvenţială şi imire categorială a informaţiei, în realizarea activităţii ve semantice. În timp ce emisfera dreaptă operează prin sinteză şi globalizare, prelucrează informaţia despre relaţiile spaţiale şi realizează o activitate intuitivă de construire a imaginii. În condiţii de normalitate. activitatea celor două emisfere este complementară, interactivă, unitară.

S-a constatat, la organele de simţ perechi, că unul dintre componente (ochi. nară. ureche etc. Şi. deci. centrii corticali

Uplicatu corespunzători dintx-o emisferă cerebrală) este mai puternic sau dominant în raport cu celălalt. Faptul cel mai cunoscut este cel al mâinilor la care dominantă, de regulă, este mâna dreaptă.

Creşterea, maturizarea şi dezvoltarea fiinţei umane sunt elemente stadiale ale formării personalităţii. În fiecare etapă de vârstă existând aspecte specifice care o diferenţiază de celelalte vârste, aceste aspecte manifestându-se diferit şi la nivel de personalitate (diferenţele de personalitate implicate de vârstă vor fi studiate mai amănunţit în cadrul capitolului următor». În dezvoltarea personalităţii. Îşi manifestă influenţa trei categorii de potente ereditare de natură anatomoriziologică şi anume: particularităţile analizatorilor, particularităţile sistemului – nervos central şi instinctele.

De-a lungul vieţii omului au loc diverse schimbări fizice, psihice, sociale şi culturale. Aceste transformări cunosc atât o curbă ascendentă, cât şi o curbă descendentă. Viteza de schimbare la cele două extreme ale

curbei este foarte mare. ea creşte în prunii ani de viaţă şi manifestă o involuţie în ultimii ani de viaţă. Structura acestor schimbări este foarte inegală pentru diferite caracteristici, procese şi însuşiri psihice. Astfel, în copilărie dezvoltarea inteligenţei şi a cunoştinţelor influenţează dezvoltarea personalităţii, în pubertate şi adolescenţă dezvoltarea personalităţii influenţează dezvoltarea inteligenţei, iar în fazele de involuţie l în special la perioada de bătrâneţe), destructurarea intelectuală influenţează destructurarea afectivă care la rândul ei influenţează structurile de personalitate.

Fără îndoială, diferenţele, manifestate la nivelul personalităţii, determină manifestarea noastră unică, originală.

r" vpe n-a: a

— Dii.

nu vor a tv „ar p irii. [înţe *ia* pers una de îl u

…Îţi un text de 10 rânduri (= 1 rând) în care să corelaţi

„Capa psihologica a următorilor termeni: *personalitate*, *fă*. *individualitate*.

ci propriei: tip are adesea o doză „dorită" de iute. Căutare <teia duce uneori la ceea ce se numeşte de origina. Încercări să puneţi în evidenţă stări tipice ale persoane aflate într-o astfel de criză.

tari următoarea diirmarie: „Personalitatea nu este dată. ci ea se formează pe parcursul vierii, ea fiind unică şi originală".

4. Formări grupe de 4 elevi sau lucrări pe perechi. Alegeri personaje din istorie sau literatură şi. apoi, identificaţi asemănările şi deosebirile dintre ele.

5. Formări grupe de 4 elevi sau lucraţi pe perechi. Redactaţi o listă cu pos: r tacton care determină diferenţele între oameni. Ar)… – „ntaţi răspunsurile voastre.

Schemă corporală standard cu care se interpretează lumea: lusde G-A.K. elK.

nduita aşteptată de la o persoană al cărei statut <n. profesor, director etc.). cnenţă pe care fiecare o are despre propriul său *p* corrx în mi-ure sau în stare imobilă, în în relanile SAHW – iea înconjurătoare, constituirea schemei corporale. În câmpul onştiinţei a corpului său esteei rjndamentală

Jtorită căreia fiecare persoană se d:! le semenu. În care în permanenţă sentimentul de a I

Statui social = skuapa unei persoane într-un grup social indusă

— Coanei (status de

67

7. TEMPERAMENTUL

71 Latura dinamico-energetica a personalităţii

Observarea manifestărilor psiho-comportamentale proprii în, mai evident, ale celor din jurul nostru, ne permite cu destul de tare uşurinţă să constatăm diferenţe în ceea ce priveşte cantitatea e energie de care se dă dovadă. Există oameni agitaţi, erăbdători, care fac totul în grabă sau dimpotrivă, persoane care; dovedesc retrase, liniştite, calme. Aceste aspecte proprii iodului de a fi uman, diferite de la o persoană la alta, au atras tenţia încă din cele mai vechi timpuri, punându-se problema onstrucţiei unor tipologii care să permită explicarea diferenţelor, ar simultan a asemănărilor existente. Este vorba de ceea ce se urneşte temperament, un termen care provine din limba latină verbul *temperare*, cu sensul de *a amesteca*).

Exemplele precizate mai sus ne permit să afirmăm cu şurinţă că temperamentul constituie cea mai expresivă attir 3 a personalităţii noastre, însuşirile temperamentale iunându-şi amprenta asupra tuturor manifestărilor noastre isihocomportamentale. Însuşirile temperamentale se manifestă iregnant în conduită încă de la naştere şi rămân

constante de-a ringul întregii vieţi, ceea ce înseamnă că temperamentul are în caracter înnăscut. Nu ne putem modifica sau forma emperamentul, dar stă în posibilitatea noastră de a ne controla cele manifestări care nu ne sunt pe plac. Caracterul înnăscut al emperamentului arată însă oricum că nu se poate vorbi de o valorizare a însuşirilor temperamentale, deci de evaluarea or prin prisma unor distincţii precum cele de bine-rău, dezirabil-indezirabil.

„Firea omului”, dacă este să luăm în discuţie expresia pe care limba română o deţine pentru a desemna la nivelul limbajului comun ceea ce din punct de vedere psihologic se numeşte temperament, se dovedeşte astfel de a fi de mare importanţă pentru cunoaşterea personalităţii unui subiect uman, în baza acestei cunoaşteri fiind posibilă precizarea modului în care persoana în cauză acţionează. Temperamentul se referă, în acest context, la aspectele formale: de conduitei umane, aspecte care se concretizează, aşa cum vom vedea, prin prisma celorlalte laturi ale personalităţii, anume cea instrumental-operaţională (*aptitudinile*) şi cea relaţional-valorică (*caracterul*).

Datorită caracterului înnăscut al însuşirilor temperamentale, temperamentul suportă, într-un fel sau altul, influenţa dezvoltării progresive a personalităţii, aşa încât el reprezintă cea mai generală şi constantă caracteristică a subiectului uman. Reprezentând un aspect formal al personalităţii, el nu determină aptitudinile sau caracterul, aşa încât în cadrul oricărui tip temperamental sunt posibili subiecţi umani atât talentaţi cât şi cu capacităţi reduse din punct de vedere intelectual, caractere bune şi caractere rele etc. Cu toate acestea, cunoaşterea sa are relevanţă mai ales în orientarea vocaţională, deoarece poate favoriza sau dimpotrivă formarea anumitor capacităţi.

Temperamentul se poate defini drept latura

dinamico-energetica a personalităţii, cu caracter înnăscut, care structurează din punct de vedere formal conduita umană.

172 Tipologii temperamentale încercările de clasificare a temperamentelor au fost foarte numeroase, prima dintre ele fiind de plasat în secolul V î.e.n., anume cea a doctorului Hipocrat din Kos, care în baza înregistrării faptelor de conduită a ajuns la concluzia că acestea sunt determinate de patru „umori" prezente în organism (sângele, limfa, bila neagră şi bila galbenă). Tipurile temperamentale diferenţiate de Hipocrat, chiar dacă fundamentele teoriei sale nu mai au astăzi niciun fel de relevanţă, au rezistat de-a lungul timpului, clasificările uzuale delimitând în continuare, cel mai adesea, patru tipuri temperamentale: coleric, sangvinic, flegmatic şi melancolic.

Progresiv, pe baza primelor delimitări realizate de medicul grec, au fost realizate noi cercetări şi observaţii, care au permis schiţarea portretelor proprii celor patru tipuri temperamentale:

17

Colericul reacţii emoţionale puternice şi reactivitate motorie accentuată; impulsiv şi uneori chiar violent, agresiv; face risipă de energie, reuşind însă să-şi dovedească rapid capacităţile; inconstant în relaţiile cu ceilalţi; vorbire inegală, înclinaţie spre exagerare etc.

Flegmaticul

Reprezentarea clasică a tipurilor temperamentale.

calm, imperturbabil, chiar lent; echilibru emoţional, fiind puţin reactiv din acest punct de vedere, dar cu sentimente durabile; caracterizat de răbdare şi toleranţă; se adaptează mai greu şi trece cu o oarecare dificultate de la o activitate la alta; meticulos, înclinat spre rutină etc.

Sangvinicul vioi, vesel, bine dispus, trece totuşi rapid de la o trăire afectivă la alta; se adaptează rapid, reuşind

să se stăpânească relativ uşor, ceea ce îi permite stabilirea rapidă de relaţii sociale; abundenţă a expresiei verbale şi fire comunicativă; ia uşor decizii, simţind nevoia variaţiei situaţiilor etc.

Melancolicul emotiv şi sensibil, are dificultăţi de adaptare; capacitate de lucru redusă, dar obţine un randament progresiv; înclinat spre reverie şi interiorizare; puternic afectat de insuccese, compensează insuccesele prin închiderea în sine; capabil de activităţi de migală etc.

68

I

17

Desigur, de-a lungul timpului, mai ales după constituirea psihologiei ca ştiinţă, teoriile temperamentale s-au diversificat, printre cele mai importante dovedindu-se:

1. Teoria lui I.P. Pa\le>\: pe baza studiilor de laborator s-a stabilit existenţa *unei corespondenţe între tipurile de activitate nervoasă superioară şi tipurile temperamentale*. Tipul de activitate nervoasă superioară (determinat ereditar) este dat de *caracteristicile celulei nervoase de bază, care se referă la forţa* sau *energia* înmagazinată *în aceasta*, *echilibrul* între *cele* două *procese* nervoase *de bază* (*excitaţia şi inhibiţia*) *şi mobilitatea proceselor nervoase superioare*. Pe baza acestor caracteristici au fost delimitate următoarele tipuri temperamentale:

— Tipul puternic, neechilibrat, excitabil/colericul;

— Tipul puternic, echilibrat, mobil/sangvinicul;

— Tipul puternic, echilibrat, lent/flegmaticul;

— Tipul slab/melancolicul.

2. Teoria lui C. G... Iun»: pornind de la bogata sa experienţă clinică, a constat că unii oameni sunt orientaţi preponderent spre lumea externă, alţi oameni sunt orientaţi preponderent spre lumea interioară. Pe baza acestor constatări a precizat diferenţa între extraversiune

(caracteristică persoanelor deschise, cu mulţi prieteni, orientate spre activităţi practice) şi introversiune (caracteristică persoanelor cu o fire închisă, retrase, liniştite, distante şi rezervate faţă de semenii lor, stăpâne pe sine).

3. I i-oria lui II. K\senck: a reluat teoria lui C.G. Jung, dara adăugat diferenţei extraversiune/introversiune, în baza unui bogat material clinic, diferenţa dintre persoanele stabile din punct de vedere emoţional şi cele instabile. Pe baza acestor diferenţe, Eysenck a construit următoarele tipuri temperamentale:

— Extravertul instabil/colericul;

— Extravertul stabil/sangvinicul;

Carl Gustav JUNG (1875 – 1961)

— Introvertul stabil/flegmaticul;

— Introvertul instabil/melancolicul.

4. Teoria lui G. Hi-\man\ şi K. I). \N iirsma: este o teorie mai nuanţată decât precedentele, tipologia temperamentală fiind delimitată în funcţie de trei parametri:

— Emotivitatea: se referă la reacţiile de ordin afectiv, unele persoane putând fi caracterizate ca emotive, în timp ce altele non-emotive;

— Activismul: unele persoane sunt mult mai predispuse spre acţiune în raport cu altele, fiind stimulate de eventualele obstacole, în timp ce celelalte renunţă cu uşurinţă sau acuză dificultăţile „insurmontabile”;

— Ecoul: se referă la „amprenta” mai profundă sau dimpotrivă pe care evenimentele vieţii o lasă asupra vieţii noastre, diferenţa referindu-se la persoane caracterizate de primaritate (preocupare pentru prezent, superficialitate, optimism, ceea ce denotă un ecou slab al evenimentelor) şi persoanele caracterizate de secundantate (persoanele la care evenimentele au un ecou puternic, influenţând accentuat prezentul şi viitorul), în

baza acestor parametri se pot diferenţia opt tipuri temperamentale:

Pasionaţii Colericii Sentimentalii Nervoşii emotivitate activism secundantate emotivitate activism primaritate emotivitate non-activism secundantate emotivitate non-activism primaritate

Flegmaticii Sangvinicii Apaticii non-emotivi activism secundantate non-emotivi activism primaritate non-emotivi non-activism secundantate

Amorfii non-emotivi non-activism primaritate

Psiholog şi psihiatru elveţian, cu studii de medicină, a fost timp de cinci ani discipolul lui S. Freud, despărţindu-se după aceea de acesta şi fondând propria şcoală de „psihologie analitică”. Cea mai importantă idee pe care C.G. Jung o dezvoltă în vasta sa operă este aceea a inconştientului colectiv, bază a imaginaţiei, comun tuturor oamenilor şi care se manifestă în miruri, religii, creaţie culturală în general. Pentru a întemeia această idee a întreprins o foarte vastă cercetare a religiilor (inclusiv cele orientale sau primitive), a diverselor mitologii, a alchimiei, a unor opere culturale fundamentale etc. Printre lucrările sale importante se pot aminti: *Tipuri psihologice* (1921), *Relaţiile între eu şi inconştient* (1928), *Psihologie şi religie* (1940), *Psihologie şi alchimie* (1944) etc.

PLICAŢII

1. Analizaţi locul temperamentului în sistemul de personalitate, evidenţiind şi rolul acestuia în relaţiile interumane.

2. Realizaţi o analiză comparativă a celor patru tipuri temperamentale.

3. Încercaţi să creaţi profilul celor opt tipuri temperamentale diferenţiate în teoria lui G. Heymans şi E.D. Wiersma.

4. Credeţi că se poate stabili o corelaţie între tipul de temperament şi profesia practicată de fiecare persoană?

Argumentaţi-vă răspunsul!

5. Unii oameni consideră că nu pot fi altfel decât sunt, adesea justificarea lor privind temperamentul pe care îl au. Construiţi o argumentare prin care să arătaţi că în pofida caracterului înnăscut, temperamentul nu ne împiedică să devenim altceva dacă dorim.

Formă = organizare în care fiecare element nu există decât prin rolul său în construcţie. O melodie, spre exemplu, este o formă pe care o recunoaştem chiar transpusă într-un alt ton. Practic nu mai este vorba de aceleaşi note, dar recunoaşterea este asigurată de relaţia care subzistă între părţi. Forma este un dat imediat al conştiinţei care rezultă din tendinţa spontană a elementelor de a se structura. Descompunerea formelor în elementele componente nu ne dezvăluie natura lor, fiind pierdută structura şi legile proprii.

Primaritate = subiectul „primar" este expansiv, vesel, dar se supără uşor, iubeşte schimbarea şi poate să pară superficial.

Primaritatea corelează într-o mare măsură cu extraversiunea. *Secundant ate* = subiectul „secundar" este metodic, ataşat tradiţiilor, fidel prietenilor săi, suferind o influenţă durabilă a evenimentelor din trecut mergând până la mascarea experienţelor prezente.

69

8. APTITUDINILE

18.1 Latura instrumental-operaţională a personalităţii

Observarea activităţii oamenilor permite constatarea că în Gradul de reuşită în activităţile desfăşurate este datorat şi unor imp ce unii oameni obţin cu uşurinţă succese într-unul sau mai însuşiri de personalitate grupate sub numele de aptitudini (de multe domenii, alţii depun eforturi mult mai mari pentru aceleaşi la latinescul „*aptus*", *potrivit*). Observăm, astfel, că rezultate sau chiar

nu reuşesc obţinerea acelor rezultate. oamenii se deosebesc şi prin aptitudinile lor.

Aptitudinea este o însuşire sau un complex de însuşiri psihice şi fizice care determină performanţe în activitate.

Aptitudinile reprezintă astfel latura instrumental-iperaţională a personalităţii, existenţa lor fiind demonstrată le reuşita în activitate.

Termenul are însă *două accepţiuni distincte*:

— Într-un *sens larg*, reprezintă însuşiri prezente la toţi indivizii, dar dezvoltate diferit;

— Într-un *sens restrâns*, desemnează doar gradele înalte de dezvoltare a însuşirilor, ceea ce permite obţinerea unor rezultate mai bune decât majoritatea populaţiei.

Într-un context psihologic termenul este utilizat cu deosebire în cea de a doua accepţiune, tot în acest context fiind lecesară diferenţierea sa de termenul de capacitate. În acest >ens, se poate considera că:

— *Aptitudinea se situează numai la nivelul potenţialităţii*, ca premisă a dezvoltării ulterioare, în timp ce *capacitatea reprezintă aptitudinea activată*, consolidată prin exerciţiu şi îmbogăţită cu cunoştinţe adecvate;

— Nu orice însuşire reprezintă o aptitudine, ci numai cele care contribuie la realizarea peste medie a unei activităţi;

18.2 Clasificarea aptitudinilor

Clasificarea aptitudinilor se realizează în general după gradul de complexitate:

1. aptitudini simple: *sunt cele care operează omogen, influenţând un singur aspect al activităţii* (proprietăţi ale simţurilor: auzul muzical, fineţea simţului gustativ

…ale percepţiei şi reprezentării: percepţia spaţială

ale memoriei: fidelitatea memoriei… concentrarea atenţiei etc);

2. aptitudini complexe: *sisteme organizate şi ierarhizate de aptitudini simple*. Potrivit gradului de generalitate, acestea se împart în:

a. aptitudini speciale: cele care asigură eficienţa activităţii într-un anumit domeniu (aptitudini muzicale, aptitudini tehnice, aptitudini plastice, aptitudini pedagogice, aptitudini sportive etc.)

Exemple de aptitudini speciale:

— Oricât ar fi de dezvoltată, o aptitudine nu poate asigura singură succesul într-o activitate;

— Gradul înalt de dezvoltare a aptitudinilor, precum şi combinarea lor originală în măsură să asigure crearea de valori noi şi originale, constituie un nivel superior de dezvoltare cunoscut sub numele de talent;

— O activitate creatoare de însemnătate istorică pentru viaţa societăţii, pentru progresul cunoaşterii şi care are o dezvoltare peste medie a coeficientului de inteligenţă, reprezintăgeniul.

Originea şi formarea aptitudinilor au fost explicate diferit, putându-se delimita următoarele teorii:

1. Teoria ereditaristă: le consideră însuşiri înnăscute, determinate genetic;

2. Teoria ambientalistă: consideră că determinante pentru constituirea aptitudinii sunt mediul şi educaţia;

3. Teoria dublei determinări (aflată astăzi în uz): consideră că fiecare individ se naşte cu un potenţial biologic care nu se valorifică decât într-un mediu şi cu o educaţie adecvată.

Dezvoltarea aptitudinilor şi transformarea lor în capacităţi nu se face întâmplător, ci în vederea dezvoltării a ceea ce se numeşte identitate vocaţională Procesul de dezvoltare a identităţii vocaţionale începe cu o pt icadă (3 – 10 ani) a fanteziei în planul aspiraţiilor vocaţionale (joaca de-a…”). Progresiv interesele copiilor se diferenţiază, urmând o perioadă a tatonărilor (11 – 17 ani), dezvoltându-

se comportamentul explorator. Decisivă este perioada realismului (18 – 25 ani), caracterizată prin cristalizarea identităţii vocaţionale şi o viziune de ansamblu asupra factorilor care influenţează alegerea traseului educaţional şi profesional, ceea ce conduce la adoptarea unor decizii mult mai pragmatice.

Precizarea identităţii vocaţionale nu este independentă de ceilalţi factori ai personalităţii, un rol important fiind deţinut de imaginea de sine a individului, modul în care îşi apreciază propria persoană.

Aptitudinea muzicală	componenta senzorială	Capacitatea de a d intensitatea şi durata sunetelor
	componenta mnezică	Întipărirea şi reproducere
	componenta sintetică	Realizarea şi percep muzicale, melodiilor şi structur
	componenta motncă	Permite realizarea sune sau cu ajutorul instrumentelor.
	componenta ideativă	Asocierea dintre confi muzicale şi conţinutul de idei.
Aptitudinea pedagogică	Capacitatea de a face accesibil comunicativitate şi capacitate de relaţionare, atenţie distributivă, tact pedagogic.	

b. aptitudini generale: cele care se dovedesc utile în toate domeniile de activitate (spjritul de observaţie, capacitatea de învăţare, anumite calităţi ale memoriei, inteligenta etcA.

Oposibilă taxonomie a aptitudinilor este cea întocmită de L	
Aptitudinea	Descriere
Înţelegere verbală	a înţelege mesajul verbal scris sau ora corect descrierea unui eveniment;
Exprimare verbală	a utiliza în chip reuşit limbajul oral comunica celorlalţi idei/informaţii;
Fluenţa ideilor	a produce un număr de idei pe o te primul rând numărul ideilor;

Originalitate	a propune răspunsuri/soluţii neuzua situaţie dată; a improviza soluţii în situaţi standard nu sunt operante;
Memorie bună	a reţine informaţia nouă, dintr-o activita
Sensibilitate a la probleme	a detecta problemele în situaţii cu recunoaşte problema ca întreg şi elementele

18
70

Aptitudinea	Descriere
Raţionament deductiv	a aplica reguli/propoziţii generale la proceda de la principii stabilite la reguli log
Raţionament inductiv	a aproxima o regulă sau un concep situaţie;
*Ordo*narea *informaţiei*	a aşeza informaţia în cea mai bună adecvată a regulilor sau procedurilor cunos
Flexibilitatea în clasificare	abilitatea de a găsi moduri de g alternative pentru un set de obiecte, persoa
Orientarea spaţială	a dobândi rapid o idee clară asupra sp
Vizualizarea	a anticipa înfăţişarea lucrurilor potri transformări;
Rapiditatea de cuprindere	timpul necesar pentru organizarea configuraţie cu sens a unui număr mare de prealabilă despre aceasta;
Flexibilitatea cuprinderii	a găsi un element ascuns într-o m desprinde o trăsătură particulară dintr-un fără ca viteza să fie importantă;
Atenţie selectivă	a îndeplini o sarcină/activitate în co factori distractivi sau monotoniei;
Iteza perceptivă	rapiditatea cu care însuşiri ale unor sunt comparate cu însuşiri ale altor persoan
Dozarea	a utiliza adecvat informaţia provenind

timpului	
Forţa statică	volumul forţei exercitate asupra un static;
Forţa explozivă	capacitatea de investire a energie explozive;
Forţa dinamică	a utiliza mâinile şi trunchiul pentru interval temporal şi spaţial greutatea corpul
Rezistenţa fizică	a menţine eforul fizic pe o durată mare
Flexibilitatea corporală	a executa mişcări flexionare continu anumită rapiditate;
Timp de reacţie	viteza cu care este dat un răspuns la u
Timp de reacţie la alegere	a alege rapid răspunsul corect într-o două sau mai multe răspunsuri sunt posibile
Dexteritatea degetelor	a utiliza degetele în mod îndemânatic s
Dexteritatea manuală	a utiliza îndemânatic mâinile.

18.3 Inteligenţa ca aptitudine generală

Dacă în limbajul comun inteligenţa este sinonimă cu gândirea, în sens psihologic ea presupune o organizare superioară a mai multor procese psihice: gândire, memorie, percepţie, imaginaţie, performanţe la nivelul limbajului şi atenţiei etc.

Delimitarea sa ca factor aptitudinal general are la bază cercetările realizate de C. Spearman, care a semnalat

1 Q *existenţa unui factor G* (*general*) *care participă la realizarea tuturor formelor de activitate, alături de numeroşi factori S*

(*specific*).

Termenul de inteligenţă este utilizat într-o dublă accepţie:

— *De proces de adaptare prin asimilare şi prelucrare a informaţiilor*;

— *De aptitudine constând în structuri operaţionale care prin calităţile lor asigură eficienţa conduitei*.

Considerarea unitară a inteligenţei a fost contestată într-o anumită măsură de teoria lui Louis Thurstone, care consideră că factorul G se poate diviza în mai multe „abilităţi primare:

comprehensiunea verbală: abilitatea de a înţelege cuvintele;

fluenţa verbală: abilitatea de a verbaliza rapid, de a rezolva anagrame, a ritma cuvinte;

factorul numeric: a socoti rapid, a lucra cu numere;

factorul spaţial: abilitatea de a vizualiza relaţii între formele spaţiale şi de a recunoaşte aceeaşi formă prezentată în poziţii diferite;

factorul memorie: abilitatea de a numi verbal stimulii, de a găsi perechi cuvintelor etc.

factorul percepţie: abilitatea de a sesiza rapid detaliile, de a observa asemănări şi deosebiri între imaginile obiectelor;

factorul raţionament: abilitatea de a găsi regula generală în exemplele prezentate, de a determina modul în care este construită o serie de numere după ce s-a prezentat o secvenţă din ea.

Inteligenţa reprezintă un sistem de însuşiri stabile proprii subiectului individual, care la om se manifestă în calitatea activităţii intelectuale centrată pe gândire.

Louis Leon THURSTONE (1887 – 1955)

Psiholog american, este cunoscut mai ales pentru cercetările sale privind aptitudinile şi pentru teoria multifactorială a inteligenţei, pe care o opune teoriei celor doi factori a lui C.E. Spearman.

Printre cele mai importante lucrări ale sale se pot aminti *The Measurement of Attitude* (1929), *A factorial Study of Perception* (1944), *Multiple Factor Analysis* (1947) etc.

Fiind vorba despre un termen şi o aptitudine mult discutate 1 epoca contemporană, asupra inteligenţei au fost formulate îai multe teorii:

1. Teoria genetică: creatorul acestei teorii a inteligenţei ste J. Piaget, care porneşte de la ideea că *inteligenţa este o*?! *a ţie adaptativă între om şi realitatea înconjurătoare*. adaptarea, în acest context, este o echilibrare între asimilare integrarea noilor informaţii cu cele vechi) şi acomodare restructurare a modelelor de cunoaştere sub influenţa noiloriformaţii). *Conduita inteligentă rezultă astfel din echilibrul* între *acomodare şi asimilare*.

Cercetările întreprinse de J. Piaget l-au condus la ormularea stadiilor dezvoltării inteligenţei:

— Inteligenţa senzorio-motorie (O-2 ani) care începe cu *stadiul exersării reflexelor* (O-1 lună), în cadrul căruia sunt exersate schemele senzorio-motorii simple (reflexe necondiţionate), înnăscute, copilul descoperind treptat relaţiile dintre ceea ce percepe şi propriile acţiuni (în primul rând motorii). În cadrul primului an de viaţă învaţă să pună în legătură ceea ce fac oamenii sau obiectele din jur, să reacţioneze la schimbările mediului sau cum să-l controleze. Una dintre cele mai importante achiziţii este *permanenţa obiectelor* (6 luni-2 ani), anume că obiectele continuă să existe chiar dacă nu le mai vede.

— Stadiul preoperaţional (2 – 7 ani) în cadrul căruia achiziţiile cele mai importante sunt deprinderea mersului şi limbajului, a funcţiei simbolic-reprezentative în general. Acestea permit interiorizarea acţiunilor, fără însă a exista posibilitatea reversibilităţii lor. La finalul stadiului apare conceptul de număr. Caracteristicile cele mai importante ale stadiului sunt:

— Apariţia unui tip de gândire cauzală, nu însă în sensul unui raţionament logic, prin care încearcă să-şi

explice ceea ce se petrece în jurul lor;

— Amestecul realului cu imaginarul şi imposibilitatea de a trece dincolo de aparenţe;

— Egocentrismul, în sensul că nu pot vedea lucrurile decât din punctul lor de vedere.

— Stadiul operaţiilor concrete (7 – 11 ani): în această etapă, copiii încep să aplice reguli logice operaţiilor de transformare a informaţiilor pentru a rezolva problemele cu care se confruntă. Achiziţii importante: clasificarea, categorizarea şi conservarea proprietăţilor fizice ale obiectelor. Inteligenţa copilului este inductiv-logică şi concretă, fiind necesare corespondenţe concrete în realitate. Se dobândeşte capacitatea reversibilităţii acţiunilor interiorizate, la sfârşitul stadiului constituindu-se mecanismele de coordonare logică şi matematică.

— *Stadiul operaţiilor formale* (11 – 17 ani): în această etapă se dobândeşte capacitatea de a lucra cu concepte abstracte şi să realizeze operaţii cu operaţii (combinări, permutări, aranjamente). Gândirea devine deductivă, subiectul putând opera nu numai asupra realului, ci şi asupra posibilului. Se mai numeşte şi stadiul propoziţional, deoarece acum subiectul poate opera cu enunţuri verbale abstracte, devenind capabil de discurs argumentativ.

2. Teoria psihometrică: psihometria se referă la conceperea de probe care să permită măsurarea obiectivă a unor calităţi psihologice, teoria psihometrică a inteligenţei fiind una dintre cele mai vechi în domeniu. Iniţiatorii acestei teorii sunt C. Spearman şi L. Thurstone.

În acest context (dar nu numai în legătură cu teoriile amintite) se poate pune problema măsurării inteligenţei, existând numeroase teste care vizează astfel de aspecte. Primul test (1905) a fost elaborat de Alfred Binet şi Théophile Simon, în 1915 L.M. Terman îmbunătăţind proba iniţială şi propunând faimosul concept IQ. Acesta exprimă raportul existent între vârsta mintală şi vârsta cronologică,

în baza sa delimitându-se din punctul de vedere al inteligenţei următoarele grupe de indivizi:

O-25 idiot 80 – 100 normal

25 – 50 imbecil 100 – 120 superior

50 – 70 debil mintal 120 – 140 excepţional

70 – 80 intelect de limită peste 140 supradotat

Diferenţele interindividuale reprezintă un dat cotidian, atrăgând atenţia mai ales precocitatea, care dovedeşte în primul rând existenţa unor predispoziţii native. În acest sens sunt celebre exemple precum Mozart (care a compus un menuet la 5 ani) şi Goethe (care la 8 ani scria lucrări literare cu o maturitate de adult). Calculul ulterior al coeficienţilor de inteligenţă a condus la estimări potrivit cărora Goethe ar fi avut un coeficient de inteligenţă de 200, iar Mozart de 165.

Modul efectiv în care se determină celebrul IQ este redat de următoarea formulă:

lQ = ™xl00

ve

(unde „VM" reprezintă vârsta mintală stabilită în funcţie de numărul de probe rezolvate în cadrul unui test de inteligenţă, iar „VC" vârsta cronologică a subiectului).

Distribuţia IQ într-o populaţie

18

Jean PIAGET (1896 – 1980)

Psiholog elveţian, cu preocupări pentru ştiinţele naturii, dar şi de logică sau filosofie, care a fondat o nouă disciplină ştiinţifică, epistemologia genetică, scopul său fiind de a demonstra cunoaşterea în mod evolutiv. Pornind de la observaţiile realizate asupra propriilor copii, după aceea asupra elevilor din şcolile primare, în jocurile şi activităţile desfăşurate de aceştia, a dezvoltat o adevărată şcoală de psihologie care să confirme ipoteza potrivit căreia dezvoltarea gândirii şi a limbajului, a personalităţii în general, nu are loc în mod continuu, ci trece prin stadii

definite, progresiv cu trecerea de la un stadiu la altul realizându-se integrarea stadiului precedent.

Opera sa este foarte vastă, printre lucrările importante fiind de amintit: *Limbajul şi gândirea la copil* (1923), *Reprezentarea lumii la copil* (1926), *Naşterea inteligenţei* (1936), *Introducere în epistemologia genetică* (1950), *Posibilul şi necesarul* (1981) etc, multe dintre aceste lucrări fiind traduse şi în limba română.

72

EORIA INTELIGENTELOR MULTIPLE

8

Gândindu-ne la cei pe care îi considerăm inteligenţi în mod curent (rămânând în cadrul mediului şcolar), vom constata că este vorba în primul rând de cei care excelează la disciplinele de studiu considerate fundamentale în şcoală, precum matematica şi limba şi literatura română. Oricât de mult ar excela ceilalţi elevi sau chiar aceiaşi la alte discipline, există întotdeauna o anumită rezervă în privinţa inteligenţei lor, fiind apreciaţi mai curând ca talentaţi. În realitate, dacă este să luăm în calcul ultimele evoluţii în psihologie, performanţa, indiferent de disciplină, este aceeaşi.

Teoria care demonstrează caracterul multiplu al inteligenţei umane are ca autor pe Howard Gardner, profesor de teoria cunoaşterii, educaţie şi psihologie la Universitatea Harvard. În elaborarea teoriei sale, Gardner a pornit de la constatarea că pe de o parte unii copii cu coeficient ridicat de inteligenţă nu au rezultate bune la şcoală, iar pe de altă parte că persoane care au avut rezultate remarcabile de-a lungul vieţii, au avut dificultăţi la şcoală. În acest context, definiţia pe care o propune inteligenţei este caracterizată de flexibilitate: „mod de a rezolva probleme şi de a dezvolta produse considerate ca valori de cel puţin o cultură”. Detaliind definiţia sa, se poate observa cu uşurinţă că nu se poate aduce în discuţie

un eventual caracter univoc al inteligenţei, în măsura în care problemele pot fi din cele mai diverse, după cum rezolvarea lor poate cunoaşte o multitudine de posibilităţi. Aceasta înseamnă simultan o valorizare a domeniului sau a câmpului de manifestare.

Studiind modul în care oamenii rezolvă problemele.

Gardner a identificat opt tipuri de inteligenţă diferenţiate în baza a zece criterii, dintre care cele mai relevante se referă la *existenţa unui sistem propriu de simboluri* (*cuvinte*, *numere*), *manifestarea abilităţii respective de la primele semne ale existenţei oamenilor pe Pământ, cunoaşterea părţii creierului unde este localizată inteligenţa respectivă* etc.

Inteliuciit... (: Cei ce posedă acest tip de inteligenţă ca dominat gândesc cu predilecţie în cuvinte şi folosesc cu uşurinţă limba pentru a exprima şi/sau înţelege realităţi complexe. Sunt persoane care învaţă repede limba maternă şi limbile străine, citesc cu plăcere, folosesc

Inteligenţa logico-matematică: Prevalenta ei determină analiza cauzelor şi a efectelor, înţelegerea relaţiilor dintre acţiuni, obiecte şi idei. Abilitatea de a calcula, cuantifica, evalua propoziţii şi efectua operaţii logice complexe sunt caracteristici care ies în evidenţă în cazul acestei inteligenţe împreună cu abilităţi de gândire deductivă şi inductivă şi capacităţi critice şi creative de rezolvare a problemelor.

Inteligenţa muzicală: Persoanele cu această inteligenţă gândesc în sunet, ritmuri, melodii şi rime. Sunt sensibili la tonalitatea, intensitatea, înălţimea şi timbrul sunetului; recunosc, creează şi reproduc muzica folosind un instrument sau vocea.

Inteligenţa spaţială: înseamnă de a gândi în imagini şi a percepe cu acurateţe lumea vizuală. Abilitatea de a gândi în trei dimensiuni, de a transforma percepţiile şi a recrea aspecte ale experienţei vizuale cu ajutorul

imaginaţiei sunt caracteristici ale acestei inteligenţe.

Inteligenţa naturalistă: Persoanele la care este dominant acest tip de inteligenţă au capacitatea de a recunoaşte şi clasifica indivizi şi specii. Interacţionează eficient cu creaturi vii şi pot discerne cu uşurinţă fenomene legate de viaţă şi de forţele naturii.

Inteligenţa chinestezică: Dominanţa acestei inteligenţe aduce după sine gândirea în mişcări şi folosirea corpului în moduri sugestive şi complexe. Ea implică simţul timpului şi al coordonării mişcărilor corpului şi ale mâinilor în manipularea obiectelor.

Inteligenţii interpersonală: înseamnă a înţelege celelalte persoane, a avea empatie, a recunoaşte diferenţele dintre oameni şi a aprecia modul lor de gândire, fiind sensibili la motivele, intenţiile şi la stările lor. Ea implică o interacţiune eficientă cu una sau mai multe persoane din familie sau din societate.

I intrapersonnia: Determină o gândire şi înţelegere de sine, a fi conştient de punctele tale tari şi slabe, a planifica eficient atingerea obiectivelor personale, monitorizarea şi controlul eficient al gândurilor şi emoţiilor, abilitatea de a se monitoriza în relaţiile cu alţii.

metafore etc.

Aplicaţii. Încercaţi să vă apreciaţi pe o scală de la 1 la 10 propria inteligenţă potrivit tipurilor amintite mai sus. Argumentaţi evaluarea realizată şi eventual compararaţi-o cu o evaluare făcută de unul dintre colegii voştri

PLICAŢII

1. Analizaţi interacţiunile dintre aptitudini şi celelalte procese psihice.

2. Definiţi aptitudinile şi analizaţi raportul dintre înnăscut şi învăţat în cazul lor.

3. Analizaţi clasificarea aptitudinilor.

4. Comentaţi din punct de vedere psihologic următorul text: *inteligenţa poate fi blocată sau poate fi*

activată într-un sens sau altul (...) şi în funcţie de factorii motivaţionali puşi în acţiune în condiţiile date" (Al. Roşca).

5. Rugaţi profesorul de psihologie sau contactaţi un consilier vocaţional pentru a vă aplica un test care să permită evaluarea tipurilor de inteligenţă. Comparaţi rezultatele obţinute cu propria voastră evaluare. Analizaţi, după aceea, rezultatele obţinute cu propriile voastre aspiraţii privind studiile universitare şi cariera ce va urma acestora. Ce concluzii desprindeţi?

Asimilare = conduită activă ce opune acomodării la mediu modificarea acestuia. Din punct de vedere fiziologic.

asimilarea este procesul prin care fiinţele vii transformă

I elementele extrase din mediu, integrându-le propriei lor

I substanţe. Comparativ se poate vorbi de o asimilare din

punct de vedere psihologic.

I *Stadiu* = perioadă de dezvoltare. Dezvoltarea intelectuală şi afectivă a fiinţei umane nu se face în mod uniform, după un model

1! linear, ci trece prin anumite stadii care implică, fiecare dintre ele. un progres şi o reorganizare a ansamblului.

Talent = aptitudine naturală sau dobândită de a face un lucru, depinzând de capacităţile individuale, de motivaţiile subiectului şi de mediul social, fiind expresia interacţiunii acestor condiţii.

Vocaţie = înclinaţie pentru o activitate profesională sau artistică la o persoană care posedă aptitudinile necesare. În general, o persoană se împlineşte atunci când îşi poate satisface vocaţia. Rolul consilierului vocaţional este de a face distincţie între vocaţiile veritabile, bazate pe aptitudini reale, şi proiectele himerice ale unor adolescenţi rău adaptaţi la realitate.

19. CARACTERUL

19.1 Latura relaţional-valorică a personalităţii

Etimologic termenul de *caracter* provine din limba jeacă (semnificând *tipar*, *semn*, *pecete*) şi desemnează ceea e este caracteristic pentru un om, modul propriu al acestuia le-a se comporta în relaţiile cu alţii. Într-un sens larg termenul le *caracter* este sinonim cu cel de *personalitate*, desemnând wrtretulpsiho-moral ce cuprinde concepţia despre lume şi viaţă, convingerile, credinţele, aspiraţiile, idealurile unei persoane, conţinutul şi calitatea acţiunilor, stilul său de activitate.

Prin specificul său, caracterul se dovedeşte a fi expresia întregului sistem al personalităţii, una dintre laturile majore ale acestuia, anume latura relaţional-valorică.

Caracterul este totalitatea însuşirilor psihice esenţiale şi stabile care se exprimă în valorile promovate şi prin atitudinile (comportamentul) omului în raport cu diferite domenii ale vieţii sociale şi în raport cu sine.

În măsura în care caracterul îşi pune amprenta asupra întregii personalităţi, este necesară delimitarea specificului său în raport cu celelalte laturi ale personalităţii: a. *Caracter-tenpterament*:

— În timp ce temperamentul este neutru din punct de vedere socio-moral, nefiind influenţat de conştiinţă şi deciziile acesteia, caracterul sau trăsăturile de caracter pot şi sunt valorizate, receptate ca pozitive sau negative;

— Spre deosebire de trăsăturile temperamentale, înnăscute, trăsăturile de caracter sunt dobândite de-a lungul vieţii sub influenţa modelelor socioculturale de comportament şi a valorilor pe care le cultivă şi le impune societatea;

— Caracterul este o instanţă de control şi verificare, respectiv chiar şi în cazul temperamentelor cu un nivel

energetic redus există posibilitatea ca prin intervenţia conştiinţei acest lucru să fie compensat (de exemplu.

nu se poate justifica lipsa de performanţă a unui melancolic datorită temperamentului său, deoarece printr-o mai bună planificare a timpului şi prin voinţă acest lucru poate fi depăşit);

— Temperamentul îşi pune amprenta asupra modului în care trăsăturile de caracter se manifestă în comportament.

b. *Caracteraptitudini*.

— În timp ce aptitudinea este un sistem operaţional eficient care se investeşte în activitate şi care se evaluează după rezultatele obţinute, caracterul se referă la atitudinea faţă de diferite laturi ale realităţii, inclusiv activitatea proprie;

— Între aptitudini şi trăsăturile de caracter pot exista relaţii discordante sau concordante, discordanţa (de obicei prezenţa unor trăsături de caracter negative) conducând la frânarea posibilităţilor de dezvoltare.

Se ştie că scriitorul rus Anton Pavlovici Cehov (1860 – 1904) era modest, echilibrat, delicat, blând, cinstit şi corect însă, vom observa citind textul următor, că aceste însuşiri sunt rodul autoeducaţiei în funcţie de anumite valori, putându-se vorbi despre un om care transformă un „caracter urât" în unul „frumos":

„Într-una din scrisorile către soţia sa, O.L. Knipper-Cehova, Anton Pavlovici face această mărturisire preţioasă: „Îmi scrii că mă invidiezi pentru caracterul meu. Trebuie să-ţi spun că din fire am un caracter brutal, sunt violent ş.a.m.d. Dar m-am obişnuit să mă stăpânesc, deoarece nu e frumos ca un om cumsecade să-şi dea drumul năravului. În trecut făceam nişte năzbâtii, să te minunezi nu altceva!"

Citind această scrisoare, biograful lui A.P. Cehov scrie:

„Mărturisirea aceasta va părea oricui şi oricând surprinzătoare. În mintea tuturor s-a întipărit atât de viu imaginea uimitor de delicată, blândă, sensibilă şi modestă a „doctorului Cehov". Încât ni se pare straniu să ni-l închipuim brutal, violent, „cu o purtare urâtă". Or, se ştie că Cehov nu arunca vorbele în vânt: o dată ce a mărturisit el însuşi că aşa a fost, trebuie să-l credem. Şi aceasta cu atât mai mult, cu cât ştim că brutalitatea, violenţa erau trăsături specifice neamului Cehov. Este neîndoielnic că felul de a fi al lui Cehov era rezultatul unui neobosit efort de autoeducare, obţinut printr-o luptă dârză dusă cu sine însuşi încă din primii ani ai vieţii".

(*Probleme de psihologia personalităţii* (Culegere de articole sub redacţia lui E.I. Ignatiev), Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1963, p.57)

19.2 Structura caracterului

Schema-bloc a formării unei atitudini

Evenimentele care determină formarea atitudinilor

Interpretare Evaluare Opţiune

Orientare Direcţionare

Exteriorizare în acţiune, opinie

Aprobare sau dezaprobare socială

Efectuare

Portretul psihomoral al unei persoane poate fi conturat prin precizarea diferitelor trăsături de caracter.

Trăsăturile de caracter reprezintă poziţii alt subiectului faţă de cele din jur, un mod de a se raporta la evenimentele existenţei sale în lume.

Aceste modalităţi de raportare se numesc *atitudini*:

Atitudinea repre/. iată modalitatea de raportare la o clasă generală de obiecte sau fenomene şi prin care persoana se orientea/. a subiectiv şi se autoreglează preferenţial.

Nu orice trăsătură de caracter reprezintă o atitudine, ci este necesar ca trăsătura în cauză să fie definitorie,

esenţială, durabilă (să determine un mod constant de manifestare a individului), asociată cu o valoare morală şi exprimată cu o anumită intensitate.

Atitudinea se dovedeşte a fi o construcţie psihică sintetică, ce cuprinde elemente cognitive, afecriv-motivaţionale şi volitive (are la bază noţiuni, reprezentări, judecăţi morale, este susţinută energetic şi este direcţionată de aspiraţii, idealuri, stări afective şi convingeri). Pot fi delimitate astfel în cadrul atitudinii trei segmente principale: un segment decizional, un segment direcţional şi un segment executiv.

În funcţie de preponderenţa unora sau altora dintre elemente, se poate vorbi de atitudini determinate cognitiv, afectiv sau volitiv, dar, în oricare dintre situaţii, atitudinea stmanifestă în comportament prin intermediul acţiunilor voluntare.

Structura caracterului poate fi studiată prin analiza sistemului de atitudini, acestea după domeniul care condiţionează formarea lor şi domeniul în care se manifestă fiind:

19

74

— Atitudini faţă de ceilalţi oameni: este vorba de *gradul de deschidere faţă de cei din jur*, exprimându-se prin gradul de preţuire, respect, stimă, dragoste faţă de ceilalţi, faţă de om în general. La un pol pozitiv pot fi amintite atitudini precum: omenia, altruismul, recunoaşterea valorii celorlalţi, loialitatea, omenia etc, iar la un pol negativ intoleranţa, invidia, egoismul etc.

— Atitudini faţă de sine: se referă la faptul că fără o cunoaştere de sine nu ne putem compara cu ceilalţi şi nu ne putem cultiva propria individualitate, dar că este necesară păstrarea unui echilibru în modalităţile afirmării de sine. La un pol pozitiv pot fi enumerate atitudini precum: încrederea în forţele proprii, modestia,

demnitatea, iar la cel negativ, desconsiderarea de sine, orgoliul, autoumilirea etc.

— Atitudini faţă de muncă, faţă de activitate: se referă la înţelegerea de către individ a necesităţii de a desfăşura o activitate utilă, de a-şi pune în valoare aptitudinile. Spiritul de iniţiativă, sârguinţa, hărnicia etc. se plasează la un pol pozitiv, în timp ce lenea, indolenţa, nepăsarea etc. sunt situate la un pol negativ.

— Alte clase de atitudini: *atitudini culturale*, *atitudini faţă de familie*, *atitudini faţă de natură*, *atitudini privind societatea în ansamblul ei* etc.

Pentru a schiţa într-adevăr portretul psihomoral al unei persoane este necesar să fie luate în calcul şi trăsături voluntare de caracter (acestea nu pot fi pozitive sau negative şi de aceea nu reprezintă atitudini) precum: fermitatea, perseverenţa, stăpânirea de sine, curajul, bărbăţia, spiritul hotărât, eroismul.

Oricum, se poate observa că trăsăturile de caracter se prezintă în cupluri contrastante, dar nu se poate aprecia că o persoană ar dispune doar de unul dintre membrii unei perechi, fiind vorba, de fapt, de dominante.

În acest sens s-a pus problema organizării sistemice a caracterului, o teorie cunoscută în acest sens fiind cea a lui G.W. Allport (acesta a arătat că trăsăturile individuale de caracter sunt de trei tipuri: cardinale: 1 – 2 trăsături care domină şi controlează pe toate celelalte; principale: 10 – 15 trăsături evidente, controlând un mare număr de situaţii obişnuite, comune, secundare: sute şi mii de trăsături slab exprimate şi deseori negate de subiect).

Trăsături caracteriale negative

Minciuna: acoperă o gamă largă de comportamente, pornind de la o opţiune non-conformistă între realitate şi ficţiune, până la abaterea deliberată şi conştientă de la valorile dezirabile. Dacă până la vârsta de 6 – 7 ani, lumea copilului este o lume în care realul şi imaginarul nu sunt

clar delimitate, iar în această măsură trebuie să se facă o diferenţă între ceea ce este fabulaţie şi ceea ce este minciună, după această vârstă utilizarea minciunii se datorează unor cauze precum: frica de pedeapsă, interdicţia unor activităţi, dorinţa de a ieşi în relief, o suferinţă afectivă, o dizarmonie a personalităţii etc. Capriciul reprezintă un defect al voinţei şi caracterului manifestat mai ales prin refuzul ascultării de cei mari. Are la bază o slabă dezvoltare a inhibiţiei interne şi un psihic labil (sistem nervos slab), printre cauzele sale putând fi enumerate: răsfăţul, alintul, îngăduinţa exagerată, satisfacerea tuturor dorinţelor etc. Se manifestă prin fluctuaţii ale dispoziţiei afective, ţipete, utilizarea de cuvinte urâte, izbucniri afective etc.

Încăpăţânarea: constă în rezistenţa sau opoziţia individului la ceea ce i se cere să facă, este sfătuit sau rugat. Se invocă de obicei un „aşa vreau eu”, fără însă să existe răspuns la întrebarea „de ce?” Oricare ar fi forma sa, are la bază greşeli de educaţie, fixate pe un fond temperamental.

Deoarece ierarhizarea atitudinilor şi trăsăturilor într-un sistem este principala particularitate a sistemului caracterial, o bună definire a portretului caracterial presupune precizarea unor caracteristici precum:

— *Unitatea caracterului*: se referă la a nu modifica, în mod esenţial, conduita din motive de circumstanţe;

— *Expresivitatea caracterului*: se referă la nota specifică pe care i-o imprimă trăsăturile dominante;

— Originalitatea *caracterului*: se referă la coerenţa lăuntrică ce rezultă din modul unic de armonizare a trăsăturilor cardinale cu cele principale şi cele secundare;

— *Bogăţia caracterului*: este dată de multitudinea relaţiilor pe care persoana le stabileşte cu semenii;

— *Statornicia caracterului*: se referă la manifestarea constantă, în conduită, a trăsăturilor caracteristice;

— *Plasticitatea caracterului*: capacitatea de restructurare, de evoluţie în raport cu noile cerinţe;

— *Tăria de caracter*: forţa cu care sistemul caracterial îşi apără unicitatea.

19.3 Rolul caracterului în structura personalităţii

Aşa cum s-a subliniat, caracterul este expresia întregului sistem al personalităţii, în această măsură dovedindu-se a avea un rol deosebit de important în adaptarea şi integrarea individului în viaţa socială. Fiind o latură a personalităţii noastre în întregime dobândită de-a lungul existenţei, el poate fi modelat în funcţie de cerinţele mediului social în care trăim, dar şi în funcţie de ceea ce vrea fiecare dintre noi să fie sau să devină. Se poate atunci aprecia că suntem acceptaţi sau respinşi de cei din jurul nostru potrivit trăsăturilor de caracter pe care le manifestăm. Ca atare, şi cu atât mai mult, atunci când dorim sau se impune modificarea anumitor trăsături caracteriale, caracterul se dovedeşte a influenţa întreg sistemul personalităţii noastre, oferind un sens sau altul acţiunilor noastre.

Caracterul, după cum s-a subliniat, nu se poate defini în afara orientării axiologice a persoanei, eticul trebuind să rămână atunci punctul de referinţă preeminent şi pentru omul complex al lumii contemporane. În acest sens, caracterul se dovedeşte (ţinând cont şi de distincţia, simplistă de altfel, între „oameni de caracter” şi „oameni fără caracter”) a reprezenta o sumă de principii care oferă consistenţa interioară a individului în câmpul social. Întreaga noastră conduită este determinată de aceste principii (trăsături) esenţiale în raport cu propria noastră persoană, cu propriul nostru mod de a fi, indiferent care este acesta. Caracterul se dovedeşte atunci ca reprezentând „personalitatea evaluată din

Caracterul, ca sumă de principii ce structurează inserţia noastră socială, are o influenţă determinantă în

ansamblul personalităţii noastre.

ORTREIE (ARAC IERI M E

Caracterul, structurarea acestuia, a reprezentat o constantă a preocupărilor de tip psihologic şi de-a lungul istoriei culturale a Occidentului. În acest sens, una dintre lucrările cele mai cunoscute, aparţinând lui Jean de La Bruyère (sec. XVII), este *Caracterele sau moravurile acestui veac* (Editura pentru literatură. Bucureşti. 1%X). unde sunt schiţate o multitudine de portrete caracteriale, unele dintre ele preluate de la scriitorul antic Teofrast. dintre care vă propunem pentru analiză câteva. Amabilul: „Ca să definim amabilitatea, am putea spune că este un fel de a te purta care urmăreşte desfătarea fără să aibă în vedere un interes personal. Nicio îndoială că se poate numi amabil acela care te salută de la distanţă, te numeşte om minunat, manifestă pentru tine o admiraţie profundă, îţi strânge mâna cu căldură. Te întovărăşeşte un timp şi-şi ia rămas bun de la tine, după ce mai întâi te-a întrebat când te va revedea şi după ce te-a ridicat în slăvi. De e numit arbitru, amabilul se poartă în aşa chip încât să se facă plăcut nu numai celui ce i-a încredinţat apărarea intereselor lui, ci şi adversarului; şi aceasta o face de teama de a nu părea părtinitor. În discuţiile cu străinii este mai curând de partea lor decât de partea concetăţenilor lui. Când este invitat la o masă are grijă să recomande gazdei să aducă şi copiii iar când aceştia şi-au făcut apariţia, observă că seamănă cu tatăl lor cum seamănă două smochine între ele. Chemând apoi la el copiii, îi îmbrăţişează şi-i pune să stea alături. Cu unii se joacă strângând şi desfăcând pumnii iar pe alţii îi lasă să adoarmă pe genunchii lui şi nu cârteşte sub povara lor”. Linguşitorul: „Linguşirea ar putea fi definită ca o comportare lipsită de demnitate în urma căreia însă linguşitorul are partea lui de folos. Mergând pe un drum alături de altul, linguşitorul este capabil să-i spună: „bagi

de seamă cu câtă admiraţie se uită lumea la tine? Nu e om în cetate cu care să se petreacă lucrurile aidoma…”. Când cel linguşit vorbeşte, linguşitorul porunceşte celorlalţi să tacă; când cântă îi aduce laude iar când a încetat, îl aplaudă strigând „Bravo!”… Când târguie din piaţă mere şi pere pentru odraslele prietenului, le aduce şi le împarte de faţă cu tatăl lor, ba îi şi îmbrăţişează pe copii spunându-le: „ce copii buni şi cum mai seamănă cu tatăl lor!” Când se întâmplă să-şi cumpere încălţăminte amândoi. îi spune că piciorul lui are o linie mai frumoasă decât gheata… La masă este cel dintâi care laudă vinul şi nu uită să adauge: „Mănânci cu atâta graţie!”… îi mai spune că are o locuinţă clădită după un plan minunat, că are o grădină îngrijită şi că portretul îi seamănă leit. Într-un cuvânt, linguşitorul spune şi pune la cale numai lucruri prin care bănuieşte că poate 11 cuiva pe plac”. /. gărcitul: „Zgârcenia este o economie ce întrece orice măsură. Zgârcitul este omul care înainte de a se fi împlinit luna bate la uşa datornicului şi-i cere dobânda, chiar dacă aceasta nu face măcar o jumătate de obol. Când se află la o masă pregătită pe socoteala celor ce iau parte la ea. zgârcitul numără câte pahare a băut fiecare, iar zeiţei Artemis îi jertfeşte mai puţin decât oarecare altul din cei prezenţi. Dacă un cunoscut i-a procurat un obiect pe un preţ scăzut, zgârcitul consideră că e îngrozitor de scump. Dacă sclavul i-a spart o oală sau o farfurie, îi scade din hrană. Dacă nevasta a pierdut un bănuţ, cotrobăie prin oale, răscoleşte paturile, lăzile, caută până şi în aşternuturi. (…) Casetele zgârciţilor de felul ăsta sunt doldora de bani! Mucegaiul stă prins pe ele. iar pe chei s-a pus rugina.

Zgârcitul poartă haina mai sus de genunchi, iar la baie aduce uleiul în sticle mititele; se tunde la piele. îl găseşti desculţ şi la prânz, iar când dă haina la curăţat îndeamnă pe meşter să întrebuinţeze argilă din belşug, ca să nu se păteze prea repede”.

Aplicaţie: Analizaţi cu atenţie aceste portrete caracteriale, punând în evidenţă modul în care conduita persoanelor este influenţată de trăsătura caracterială dominantă. Încercaţi după aceea să realizaţi portrete caracteriale pornind de la alte trăsături caracteriale dominante. Discutaţi cu colegii voştri aceste portrete şi decideţi, argumentat, în ce măsură pornind de la trăsătura caracterială dominantă se poate anticipa conduita viitoare a unei persoane.

AŢII

1. Analizaţi comparativ caracterul, temperamentul şi aptitudinile.

2. Prezentaţi particularităţile structurale a căror cunoaştere permite o mai bună definire a profilului caracterial.

3. Analizaţi locul şi rolul caracterului în sistemul personalităţii

4. Analizaţi, prin exemple concrete, interdependenţa dintre temperament şi caracter.

5. Organizaţi-vă pe grupe de patru elevi şi realizaţi portretul caracterial al unuia dintre membrii grupului. Rugaţi un alt grup să realizeze un astfel de portret pentru acelaşi membru al grupului. Comparaţi cele două portrete caracteriale, încercând să găsiţi explicaţii pentru diferenţele constatate.

6. Realizaţi un dosar tematic cu titlul „Portrete caracteriale” în care să grupaţi fragmente literare care pot fi încadrate în această categorie.

7. Realizaţi o lucrare de aproximativ o pagină prin care să analizaţi rolul mediului social în formarea caracterului.

8. Se consideră că obişnuinţele noastre ilustrează atitudini care ne sunt proprii. Analizaţi prin intermediul unor exemple (atât pozitive cât şi negative) o astfel de determinare

9. Analizaţi rolul voinţei îneconstituireacaracterului.
19
e ce
Flit.
jemnă, norale, de preciate
V-1 cu SttK.l
Mediu's naştnare ca reali. *k* persoanei cai's ui onoare locul cât uintr dovedeşte sumaia a. icerea în e
76
20
20. CREATIVITATEA
20.1 Conceptul de creativitate

Creativitatea nu este o trăsătură psihică autonomă, ci este rezultanta organizării optime a unor factori de personalitate diferiţi.

Creativitatea se defineşte ca un complex de însuşiri şi aptitudini care, în condiţii favorabile, generează produse noi şi de valoare pentru societate.

Orice subiect dispune de un potenţial creativ şi fiecare dintre structurile psihice poate pune în evidenţă unul sau mai multe aspecte ale acestui potenţial. Activarea şi valorificarea superioară a potenţialului creativ are loc îndeosebi! a nivelul gândirii, procesul generării de noi cunoştinţe şi de utilizare a experienţei în situaţii noi fiind în bună măsură un proces de regândire.

Creativitatea reprezintă o proprietate a întregului sistem psihic uman, iar în acest sens pot fi puse în evidenţă două categorii de factori care determină, dinspre sistemul psihic uman, creativitatea:

a. vectorii: au rol de orientare şi energizare, fiind cuprinse aici toate procesele psihice reglatorii responsabile de susţinerea energetică şi incitarea la acţiune. În funcţie de orientare se împart în vectori pozitivi (care contribuie la crearea noului) şi vectori negativi (care îndepărtează subiectul de realizarea unui produs original):

se atribuie afirmaţia potrivit căreia geniul, implicit creativitatea, înseamnă 99% transpiraţie fi 1% inspiraţie.

Thomas Alva EDISON (1847 – 1951)

Relaţia aproximativă dintre inteligenţă

Vectori creativi (pozitivi)

trebuinţele de creştere motivaţia intrinsecă livelul ridicat al aspiraţieinterese puternice, angajare în activitate/profesie stabilitate şi maturitate emoţională ititudini creative: iniţiativă, receptivitate aţă de nou, dorinţă de schimbare, iisponibilitate faţă de asumarea iscurilor, încrederea în propria >persoană şi în alţii, independenţă în valuare şi autoevaluare, nonconbrmism intelectual şi profesional, endinţă de a problematiza, curiozitate, espect pentru nou şi valoare etc.

Vectori mai puţin creativi (negativi)

trebuinţe homeostazice motivaţie extrinsecă niveluri scăzute de aspiraţie absenţa sau intensitatea scăzută a intereselor lipsa de stabilitate şi maturitate a intereselor atitudini rutiniere: tendinţa spre imitarea de modele, opacitate la nou, rezistenţa la schimbare, neîncrederea în forţele proprii, delăsarea, încăpăţânarea, dependenţa de autoritate, conformism intelectual, teama de a formula probleme, intoleranţa la ambiguitate şi contradicţii, respect exagerat faţă de tradiţie etc.

b.: moduri de lucru care se divid în operaţii stimulative pentru producerea noului şi operaţii rutiniere:

Iq

80 90 100 110 120 130

După unii autori, creativitatea ştiinţifică presupune un coeficient de inteligenţă i IQ) de minim 110 (115 sau 120 după alţii), un coeficient de inteligenţă mai ridicat nesemnificând necesar un plus de creativitate, în alte domenii, spre exemplu în artă, limita inferioară ar fi de 95 – 100.

Operaţii generatoare	Operaţii rutiniere

de nou	
procedeele euristice	procedee algoritmice
procedeele imaginaţiei	absenţa procedeelor imaginaţiei în activitate
memorie flexibilă	fidelitatea excesivă a memoriei
gândire divergentă, fluidă, laterală	gândire convergentă, cristalizată, verticală
forţă intelectuală pentru argumentarea propriilor idei	capacităţi slabe de susţinere a propriilor idei
libertate în exprimare şi spontaneitate	„Limba de lemn”.
aptitudini speciale puternic dezvoltate	aptitudini speciale slab dezvoltate

În măsura în care atitudinile creative sunt convergente cu factorii operaţional-cognitivi (aptitudinali) se obţin produse cu o cotă de *originalitate înaltă*. Dacă între cele două categorii nu există convergenţă, nu se poate vorbi de *activitate creativă*. De asemenea, pe lângă factorii interni au un rol important în activitatea creativă şi factorii externi, de „facilitanţă”.

20.2 Niveluri şi stadii ale creativităţii

Cu proprietate general umană, creativitatea se manifestă în forme diferite, pe niveluri ierarhice distincte. Potrivit lui C.W. Taylor pot fi diferenţiate următoarele niveluri de creativitate:

— Creativitatea expresivă: exprimare liberă, spontană a persoanei care nu este preocupată de obţinerea unor produse utile sau valoroase;

— Creativitatea productivă: satisfacţia înregistrată pe nivelul anterior permite însuşirea unor operaţii, tehnici ce au ca rezultat obţinerea de produse mai mult sau mai creativitatea inovativă: seaccent uează gradul de originalitate, elementele obţinute fiind, de asemenea, noi,

dar noutatea este obţinută prin combinarea şi recombinarea unor elemente deja cunoscute; creativitatea inventivă: se caracterizează printr-un nivel de originalitate, astfel încât produsele obţinute transformă fundamental domeniul pe care se manifestă; creativitatea emergentă: nivelul de originalitate este atât de ridicat încât determină modificări revoluţionare ale unui domeniu, presupunând o restructurare a

unui domeniu, presupunând o restructurare a experienţelor ce depăşesc toate posibilităţile anterioare de înţelegere.

Creativitatea reprezintă, de asemenea, procesul prin care omul identifică anumite dezechilibre în experienţă. În activitatea sa pe care le depăşeşte prin capacitatea de a formula idei şi ipoteze noi, de a le verifica şi de a realiza ceea ce permite înlăturarea dezechilibrelor de la care s-a pornit. În această măsură se poate susţine că este vorba de un *caracter fazic*, *procesual al creativităţii*, potrivit lui G. Wallas putându-se delimita următoarele faze:

— Faza preţ; a (itoare, care constă în informare, documentare şi experimentare, fiind o fază obligatorie a actului creator, conştientă şi de lungă durată;

— Faza incubaţiei (gestaţia, germinaţia), care se desfăşoară la nivel subconştient sau chiar inconştient, fiind etapa în care ideile se structurează într-o manieră nouă;

— Faza „iluminării”, unde este vorba de apariţia în conştiinţă a soluţiei, ceea ce se poate produce după o activitate intensă, dar şi după pauze îndelungate sau chiar în somn;

— Faza verificării, respectiv faza în care se realizează elaborarea finală a soluţiei în scopul comunicării sale.

Procesul de creaţie nu urmează un tipar unic, existând o mare varietate de modalităţi de realizare a unui produs nou şi valoros pentru societate, de fiecare dată

fiind evidentă amprenta personalităţii creatoare.

MODELUL TRIADIC AL FACTORILOR INTELECTUALI AI CREATIVITĂŢII

Într-un capitol anterior a fost prezentat modelul Guilford al inteligenţei, model capabil să cuprindă şi dimensiunea creativităţii. Acest model nu este singurul, un altul fiind cel iniţiat de R.J. Sternberg, anume modelul triadic al factorilor intelectuali ai creativităţii. Potrivit acestui model, activitatea cognitivă se desfăşoară pe trei registre sau niveluri, structural corelate: componenţial, metacomponenţial şi epistemic.

La primul nivel, cel componenţial, este vorba de o multitudine de operaţii de prelucrare a informaţiei (operaţii matematice, logice etc), utilizate în rezolvarea problemelor. Atunci când se introduce o relaţie de ordine între operaţii se formează o strategie rezolutivă (algoritmică sau euristică), acestea împreună cu cunoştinţele ce stau la baza lor formând nivelul metacomponenţial al gândirii. Mai mult, orice activitate ştiinţifică şi nu numai, se desfăşoară într-o anumită paradigmă (o mulţime de presupoziţii, norme şi valori de cercetare sau de realizare), care determină la nivel individual un anumit registru epistemic al activităţii intelectuale.

Relevanţa acestui model pentru creativitate se referă la faptul că diferenţele individuale de creativitate şi procesul de creaţie au la bază diferenţe personale localizabile la aceste trei niveluri ale activităţii intelectuale. A rezolva o problemă presupune în primul rând stăpânirea unor operaţii, şansa fiind mai mare pentru cel care stăpâneşte un repertoriu mai larg de operaţii. Mergând mai departe, complexitatea problemelor pretinde un repertoriu de proceduri rezolutive, nivelul de creativitate fiind cu atât mai accentuat cu cât acel repertoriu (mai ales pe componenta euristică) este mai

mare. În cele din urmă, creaţiile deosebit de valoroase ajung să conducă la modificarea registrului epistemic (a paradigmei), cu impact şi asupra celorlalte componente.

Aplicaţii: Identificaţi o problemă sau o serie de probleme în cazul cărora consideraţi că aţi dat dovadă de un coeficient mai înalt de creativitate. Analizaţi rezultatul obţinut şi puneţi în evidenţă operaţiile utilizate, strategiile rezolutive şi modificările pe care le-a determinat în sistemul vostru cognitiv cele realizate.

PLICAŢII

1. Analizaţi rolul factorilor interpersonali şi de grup în dezvoltarea creativităţii.

2. Elaboraţi un text de 10 rânduri (± 1 rând) în care să utilizaţi în sens psihologic următorii termeni: *atitudine*, *aptitudine*, *creativitate*.

3. Analizaţi comparativ imaginaţia şi creativitatea.

4. Identificaţi exemple de produse ale unor demersuri creative care să exemplifice nivelurile creativităţii. Realizaţi acest lucru şi în ceea ce priveşte propria activitate. Până la ce nivel reuşiţi să identificaţi astfel de produse?

5. Organizându-vă pe grupe de 4 elevi încercaţi să formulaţi o metodă de stimulare a creativităţii. Comparaţi rezultatele obţinute de voi cu cele ale colegilor voştri.

Emergent = care rezultă dintr-un mediu, deci este un produs al interacţiunii mai multor sisteme complexe (la propriu desemnează proprietatea unui corp sau raze de lumină de a ieşi dintr-un mediu după ce l-a traversat).

Epistemologie = teorie a cunoaşterii ştiinţifice, a modalităţilor în care se realizează aceasta; prin extensie, desemnează modalităţile de realizare a cunoaşterii.

Facilitare = înlesnire, uşurare a îndeplinirii unei acţiuni, a producerii unui fenomen etc.

Inovaţie = rezolvare în general a unei probleme de tehnică sau de organizare a muncii în scopul perfecţionării

tehnice.

6. Una dintre metodele de stimulare a creativităţii este metoda „6 – 3

5”. Astfel, este necesar să vă organizaţi în grupuri de şase membri, fiecare având în faţă o coală de hârtie, pe care o împarte în trei coloane. În raport cu problema enunţată fiecare din cei şase membri ai grupului notează trei idei de rezolvare a sa, în cele trei coloane. Fiecare participant transmite colegului din dreapta foaia de hârtie proprie şi o primeşte pe cea a colegului din stânga, ideile emise fiind reluate şi îmbunătăţite, completate, modificate etc. Se realizează deplasarea foilor de hârtie până în momentul în care ideile emise iniţial trec, în diferite faze de prelucrare, prin faţa celorlalţi cinci membri ai grupului. La final, foile sunt strânse şi se încearcă evaluarea ideilor obţinute.

Încercaţi aplicarea acestei metode de stimulare a creativităţii în raport cu următoarea problemă: „Cum se poate stimula interesul elevilor pentru activitatea şcolară?”. În baza rezultatelor obţinute realizaţi un set de propuneri pe care să le prezentaţi în Consiliul elevilor.

raţionalizării soluţiilor existente, creşterii productivităţii muncii etc. *Invenţie* = rezolvare sau realizare tehnică dintr-un domeniu al cunoaşterii care are un caracter de noutate şi reprezintă un progres faţă de stadiul cunoscut până arunci. *Spontan – eitate* = care se face sau se produce de la sine, fără o cauză aparentă; care se face de bunăvoie, nesilit de nimeni; care acţionează cu promptitudine;

promptitudine, naturaleţe promptă în atitudini, în comportamente etc. *Vector* = factor determinant şi facilitam în raport cu un fenomen, proces etc.

21. ETAPE ÎN DEZVOLTAREA PERSONALITĂŢII

21.1 Principiul dezvoltării în psihologie

Psihologia modernă subliniază fumensiunea nenetică (evolutivă) a psihicului. Dezvoltarea personalităţii se desfăşoară astfel în faze aflate într-o succesiune determinată, numite cel mai adesea „— radu”, fiecare stadiu caracterizându-se printr-o organizare proprie a însuşirilor, simultan fiecare stadiu trebuind considerat concomitent ca rezultantă a etapelor anterioare şi ca premisă a celor viitoare.

La nivel individual, psihogeneza se înscrie într-un cadru socio-cultural în care sunt rezumate, selectate şi condensate rezultatele întregii dezvoltări filogenetice. Dezvoltarea ontogenetică se realizează astfel pe o cale mai economică şi mai productivă.

Ontogeneza este reprezentată de totalitatea schimbărilor sistematice, biopsiho-sociale, intraindividuale, care au loc pe parcursul vieţii unui om.

21

Principiul «t-neti» – statuează necesitatea de a studia nu numai produsul, rezultatul final al dezvoltării, ci să se abordeze însuşi procesul apariţiei şi instalării unei forme superioare a fenomenului considerat, depistând treptele parcurse şi funcţionalitatea lor în procesul evolutiv.

Principalii factori ai dezvoltării sunt:

1., care este însuşirea fundamentală a materiei vii de a transmite, de la o generaţie la alta, mesaje de specificitate, sub forma codului genetic. În planul dezvoltării psihice, ea apare ca un complex de predispoziţii şi potenţialităţi şi nu ca un inventar de capacităţi şi trăsături deja formate. Ereditatea constituie premisa biologică a dezvoltării. Obiectivarea ei are caracter probabilist şi oferă individului o şansă (ereditate normală) sau o neşansă (ereditate tarată).

2. constituit din totalitatea elementelor cu care individul interacţionează, direct sau indirect, în procesul

devenirii sale. Mediul are o structură complexă ce include o multitudine de aspecte: de la elementele mediului natural şi până la cele ale mediului social imediat. Ca factor ce stimulează potenţialul ereditar, acţiunea mediului poate fi, în egală măsură, favorabilă dezvoltării, dar şi o frână sau chiar un blocaj.

3., care se defineşte ca activitate specializată, specific umană, care mijloceşte şi susţine, în mod conştient, dezvoltarea. Intenţionalitatea, acţiunea sistematică şi în cunoştinţă de cauză deosebesc educaţia de ceilalţi doi factori ontogenetici.

Cercetarea contemporană a dezvoltării umane s-a orientat şi spre teoretizări mai concrete şi operaţionale ale interacţiunii ereditate-mediu.

Una dintre direcţiile de abordare este aceea a cercetării copilului în nişa’s; i de deztul 1. Acest concept desemnează totalitatea elementelor cu care un copil intră în relaţie la o vârstă dată. >în<i *lunnu. şi* /j. cuprinde:

— Obiectele şi locurile accesibile copilului la diferite vârste;

— Răspunsurile şi reacţiile anturajului faţade copil;

— Cerinţele adultului vizând competenţele încurajate, vârsta la care sunt solicitate şi nivelul de performanţă acceptat;

— Activităţile impuse, propuse sau îngăduite copilului. uriile în funcţie de care se stabilesc stadiile de dezvoltare a personalităţii sunt <, *de*\ *rată*, vfv/i… şi psiis, *specithe*.

În funcţie de aceste criterii, cel mai adesea sunt diferenţiate următoarele stadii:

— O-1 an: perioada infantilă;

— L-3 ani: prima copilărie (copilăria timpurie);

— 3 – 6/7 ani: a doua copilărie» perioada preşcolară);

— 6/7 – 10/11 ani: a treia copilărie (vârsta şcolară mică);

— 10/11 – 14/15 ani: preadolescenta (pubertatea);
— 14/15 – 18/19 ani: adolescenţa;
— 19/20 ani-30 ani: tinereţea;
— 30 – 55/60 ani: vârsta adultă;
— Neste60 deani: bătrâneţea sau vârsta a treia.
Etape ale dezvoltării motorii
O 1
3 4 5
6 7 8 9 10 11 12 13 14 15
Vârsta (luni)

Copii sălbatici: Se cunosc câteva zeci de cazuri, în general aceşti copii nefiind capabili să vorbească sau să emită sunete vocale omeneşti, se deplasează în patru labe, au modalităţi de hrănire comparabile cu cele ale animalelor şi nu-şi exprimă emoţiile aşa cum o fac oamenii. Cele mai cunoscute cazuri sunt cele ale „sălbaticului din Aveyron" şi ale „copiilor-lupi" de la Midnapore. Primul dintre ele este cel al unui băiat descoperit în 1799, în vârstă de 10 – 12 ani, orice eforturi de educare a sa eşuând. În celălalt caz este vorba de două fetiţe, numite Amala şi Kamala, capturate în India, în 1920. Aveau aproximativ patru şi opt ani, trăind într-o peşteră alături de lupi. Nu cunoşteau limbajul uman, alergau în patru labe şi îşi exprimau suferinţa urlând ca lupii. Au învăţat cu foarte mare greutate să meargă în picioare şi câteva cuvinte. Au murit repede, fără să se adapteze la viaţa oamenilor. Cazurile de copii sălbatici demonstrează importanţa mediului uman în raport cu dezvoltarea umană.

Dezvoltarea umană, aşa cum s-a precizat, presupune mai mulţi factori, educaţia fiind cel decisiv în raport cu realizarea posibilităţilor de dezvoltare într-un mediu favorabil. Prin educaţie dobândim toate capacităţile, cunoştinţele şi comportamentele ce ne fac să fim ceea ce suntem.

21 2 Vârstele mici (3 10/11 ani)

Vârstele mici se caracterizează printr-o dezvoltare fizică progresivă intensivă, dar mai ales cantitativă. Concomitent cu dezvoltarea anatomo-fiziologică, cu evoluţia ascendentă structural-funcţională a creierului îndeosebi, se dezvoltă şi particularităţile psihice şi acţionale ale copiilor.

Atenţia trece treptat de la forma involuntară la forma voluntară, de la cea puţin stabilă la cea stabilă. Memoria dovedeşte o mare plasticitate, receptivitate, datorită stocului redus de informaţii. Ponderea cea mai mare este deţinută de gândirea concretă, imaginaţia fiind cea care se desprinde în mare măsură de realitate, dovedindu-se deosebit de vie şi fantastică. Copiii mici se caracterizează, de asemenea, printr-o mare curiozitate.

Este de subliniat egocentrismul gândirii copilului, care nu face diferenţieri între punctul său de vedere, dorinţele, plăcerile sale şi aspectele reale ale lumii (nediferenţierea între subiect şi lumea exterioară). O altă trăsătură este animismul, pentru preşcolar, spre exemplu, obiectele având în general suflet.

Este prezent spiritul de imitaţie, fiind imitate în special actele celor mari, fără discernământ. Sunt prezente mai ales motivele extrinseci (exterioare) precum notele, recompensele morale şi materiale.

Procesele afective se caracterizează prin simţiri, trăiri şi sensibilitate vii şi puternice, prin ceea ce se dovedeşte a fi tonus afectiv.

Comportamentul se leagă de o intensă nevoie de mişcare, de acţiune, datorită procesului intern de dezvoltare fizică, necesităţii consumului de energie şi forţei ce se acumulează.

Principala formă de activitate *este jocul*, prin acesta fiind stimulate coordonarea, echilibrul, dinamismul, forţa, evaluarea spaţialităţii, abilităţile în manipularea obiectelor.

Jocurile practicate sunt diferite de la o perioadă la alta.

Odată cu intrarea în şcoală, întreaga energie a copilului va fi canalizată spre însuşirea strategiilor de învăţare. Vor fi conştientizate treptat rolul atenţiei şi al repetiţiei, rolul învăţătoarei/învăţătorului fiind foarte mare în dobândirea unor noi norme de viaţă.

Se conturează o viziune realistă asupra lumii, *vârstei „de ce-ului?"* urmându-i *vârsta colecţiilor*. În jurul vârstei de 8 ani se dezvoltă un sentiment de identitate socială, copilul trăind cu mândrie apartenenţa sa la grupul dejoacă, la grupul şcolar sau la cel religios.

21.3 Preadolescenta (10/11 I i5 ani)

Este caracterizată prin marile transformări anatomofiziologice. semnul declanşării ei constituindu-l *„puseul de creştere a staturii"* care se produce între 10 – 12 ani: cresc în special membrele inferioare, iar toracele şi bazinul rămân mai mici. Musculatura dezvoltându-se mai lent decât scheletul, apare o oarecare stângăcie în mişcări concomitent cu o intensă dorinţă de mişcare, prezentă mai ales la băieţi.

Organele interne se dezvoltă în ritmuri diferite: inima creşte mai repede decât arterele, fapt ce conduce, adesea la tulburări cardiovasculare; în comparaţie cu restul organismului, inima şi plămânii au o creştere mai lentă, oboseala instalându-se mai repede.

Specifice acestei vârste sunt şi transformările endocrine, determinate de intensificarea activităţii glandei tiroide şi a glandelor sexuale. Primele semne ale dezvoltării sexuale apar la fete între 10 – 11 ani, cel mai devreme, dar pot întârzia şi până la 15 ani, în timp ce la băieţi dezvoltarea sexuală începe cu 1 – 2 ani mai târziu.

Toate aceste transformări solicită un consum energetic mare datorită căruia se manifestă frecvent dureri de cap, dureri abdominale, senzaţii de sufocare, ameţeli, oboseală persistentă. Creşterea în înălţime,

asociată cu o poziţie vicioasă a umerilor, a capului determină, adesea, deformări ale coloanei vertebrale sau deficienţe de vedere.

În sfera proceselor cognitive se remarcă:

— Dezvoltarea spiritului de observaţie şi a acuităţii senzoriale;

— Creşterea capacităţii de memorare şi a selectivităţii memoriei;

— Asimilarea unor tehnici de învăţare şi de rezolvare a problemelor;

— Perfecţionarea limbajului, paralel cu tendinţa de

< 21.4 Adolesi iţa (14/15 – 18/19 ani)

Începe după 14 ani şi se caracterizează printr-un ritm mai lent de creştere şi prin armonizarea progresivă a diverselor

părţi ale corpului.

j Procesele cognitive se perfecţionează, adolescentul fiind capabil să gândească fără a folosi un suport concret şi să-şi utilizare a unui limbaj specific grupului (argoul), semn al tendinţei de independenţă faţă de adult.

Pe plan afectiv este evidentă instabilitatea şi hipersensibilitatea emoţională, furtunile afective alternând cu perioade de apatie; se manifestă, mai ales la începutul pubertăţii, ostilitatea între băieţi şi fete, care scade treptat, fiind înlocuită cu interesul faţă de sexul opus.

În ceea ce priveşte dezvoltarea morală, se realizează tranziţia de la moralitatea constrângerii la moralitatea 2 I cooperării, de la preconvenţional la convenţional.

Preadolescentul este foarte critic cu adulţii (părinţi, profesori) cărora le descoperă numeroase defecte, conflictele fiind maxime între 11 şi 15 ani. El se detaşează faţă de familie, descoperind plăcerea vieţii de grup; aici, tânărul se simte mai puternic fiind apărat de egalii care-i aprobă comportamentele şi îi oferă o imagine pozitivă a personalităţii sale. Grupul ajută la maturizare, oferind

suport afectiv şi confirmare, dar constituie, uneori, şi mediul în care se încearcă ţigările, alcoolul sau unde începe delincvenţa juvenilă.

analizeze corectitudinea propriei gândiri.

Devine mai echilibrat afectiv, reuşind, spre deosebire de preadolescent, să-şi domine reacţiile impulsive; se dezvoltă voinţa, fiind posibile eforturi voluntare intense şi de lungă durată. În acest stadiu apar, de cele mai multe ori, prima

80

21

dragoste şi prima experienţă sexuală.

Adolescentul aspiră spre autonomie şi originalitate, este preocupat de cunoaşterea şi de perfecţionarea propriei persoane. Reuşitele îl entuziasmează, dar ele sunt nesigure, înfrângerile distrugând rapid imaginea pozitivă de sine.

Problema crucială a adolescenţei o constituie, după E.H. Erikson. căutarea, definirea identităţii, sintetizată în întrebarea specifică acestei vârste, „Cine sunt eu?”, întrebare prin care adolescentul încearcă să-şi determine locul printre ceilalţi oameni sau în natură. Soluţionarea acestei dificile probleme îl plasează adesea în *„crize de identitate”*, caracterizate prin rănirea respectului de sine şi sentimente de inferioritate, neîncredere în sine. Acestea devin evidente în tendinţa spre filosofare, spre o analiză critică a valorilor şi a idealului de viaţă propus de societate şi de căutare a unui mod propriu de existenţă.

21.5 Tinereţea (18/19 30 ani)

Este etapa de vârstă în care sub raport fizic se definitivează şi se perfecţionează calitativ componentele tuturor sistemelor organismului. Este, de asemenea, etapa perfecţionării psihice, a stabilirii echilibrului funcţional optim, mecanismele de realizare şi de reglare a acţiunilor şi a comportamentului dovedind performanţe superioare.

Procesele psihice cognitive: atenţia este puternic voluntară şi stabilă; memoria este preponderent logică; imaginaţia are evidente calităţi realist-ştiinţifice, stabilindu-se un echilibru între visare şi acţiune; gândirea este abstractă şi logică, caracterizându-se, precum imaginaţia, printr-un proces de specializare.

Procesele afective se caracterizează printr-o îmbinare armonioasă cu actele raţionale, logice, fiind condiţionate social.

Motivaţia şi motivele sunt tot mai legate de mobiluri interioare superioare (dragostea de adevăr, spiritul de dreptate, dorinţa de afirmare prin realizări şi creaţie etc), dar se observă şi o stimulare determinată de mobiluri exterioare (recompense morale şi materiale).

Se consolidează profilul caracterial (atitudinile şi convingerile) şi se stabileşte un echilibru între dorinţe şi

21.6 Maturitatea (30 55/60 ani)

Poate fi abordată sub mai multe aspecte:

— Biofiziologic: constă în definitivarea procesului de creştere şi de structurare funcţională a organismului;

— Psihic: ca maturitate intelectuală, prin structurarea mecanismelor cognitive, şi ca maturitate afectivă, emoţională;

— Social: ca adaptare la condiţiile vieţii şi activităţii sociale, ca implicare responsabilă în problemele comunităţii.

Principala observaţie ce se poate face este aceea a instituirii aşa-numitei amprente profesionale. Astfel, atenţia şi memoria sunt din ce în ce mai specializate. Atenţia operează selectiv şi orientează activitatea specifică; câmpul de manifestare al memoriei se structurează sub influenţa profesiei.

Adulţii ştiu din experienţă să-şi dozeze forţele interioare astfel încât să răspundă unor sarcini care-l solicită timp îndelungat şi chiar să obţină performanţe în

realizarea lor. Una dintre caracteristicile importante ale adultului contemporan este învăţarea permanentă.

Se remarcă o armonizare a intereselor, a motivaţiilor, un

21.7 Bătrâneţea (55/60 ani.)

Cele mai mari schimbări se remarcă sub aspect fizic. Bătrâneţea se manifestă printr-o scădere sensibilă a aptitudinilor sen/orio-motorii

Cele mai afectate procese psihice sunt atenţia şi memoria de scurtă durată. Are loc frecvent fenomenul de reminiscenţă, prin care sunt reamintite fapte ce păreau uitate, în planul relaţiilor interpersonale este preocupat de înţelegerea prieteniei, a iubirii sau a solidarităţii umane, relaţiile cu ceilalţi constituind prilejuri de autocunoaştere şi intercunoaştere.

Caracterul rămâne instabil, oscilant, deşi adolescentul este preocupat de perfecţionarea sa ca şi de viitoarea carieră.

Moralitatea este cea a cooperării convenţionale, tendinţa de a gândi regulile ca înţelegeri mutuale şi circumstantializa.

Creşte de a le aspiraţii. Idealurile sunt bine conturate atât din punctul de vedere al perfecţionării personalităţii, cât şi al devenirii profesionale şi cetăţeneşti.

Dezvoltarea calitativă multidimensională a personalităţii tânărului determină o serie de trăsături, specifice vârstei, precum: spiritul critic intransingent faţă de ceea ce este neinteligibil, în neconcordanţă cu adevărul şi eticul; spiritul de afirmare şi dorinţa de a fi respectat şi de a fi luat în seamă se îmbină cu spiritul de independenţă, de iniţiativă constructiv-realistă şi de creaţie.

Este vârsta responsabilităţilor sociale, în această perioadă se realizează în mare măsură căsătoria, alcătuirea familiei şi creşterea şi educarea propriilor copii.

echilibru al vieţii afective. De asemenea, se

maximizează dezvoltarea aptitudinilor şi a deprinderilor, se acumulează o bogată experienţă de viaţă. Se nuanţează relaţiile interpersonale, apare o dinamică nouă privind angajarea socială. Pe plan profesional, sunt observabile marile realizări, ocuparea unui loc înalt în ierarhia socială. Independenţa copiilor este din ce în ce mai mare şi rolul de părinte îmbracă noi valenţe, până la stabilirea unei adevărate prietenii cu propriii copii.

se ameliorează funcţia reproductivă a memoriei după un interval lung de fixare.

Cauza principală a scăderii capacităţilor cognitive se datorează unei din ce în ce mai slab articulate motivaţii pentru cunoaştere, apariţia delăsării şi instaurarea unei stări apatice.

Intrarea în perioada de pensie conduce la o restructurare a

Întregului sistem de relaţii interpersonale, se pierd legăturile cu colegii de serviciu. Întregul program de viaţă se desfăşoară diferit. De multe ori bătrânii se simt devalorizaţi, izolaţi, deprimaţi, trişti.

Bătrânii constituie un sprijin important pentru familiile copiilor lor. mai ales în îngrijirea şi educarea nepoţilor. Membrii adulţi ai familiei găsesc în cei mai în vârstă un suport moral; adesea le solicită sfatul şi învaţă din experienţa de viaţă a acestora.

La vârste înaintate apare teama în faţa morţii. Unii oameni se lamentează la nesfârşit pe tema morţii sau o tratează frizând indiferenţa faţă de aceasta. Alţii pur şi simplu se resemnează în faţa vieţii şi a morţii.

St adiul	Însuşirea caracteristică	Criza	Rezolvare a crizei	F sociali determ
Su garul	sentimen tul de	Încredere vs.	Încredere şi optimism	M sau

(O-1 an)	încredere	neîncredere		substit matern
Prima copilărie (1 – 3 ani)	sentimentul autonomiei	Autonomie vs. nesiguranţă	Simţul autocontrolului	P
Vârsta preşcolară (3 – 6 ani)	tendinţa de a lua iniţiative	Iniţiativă vs. vinovăţie	Abilitatea de a-şi direcţiona activitatea, de a avea iniţiative	M familia
Vârsta şcolară mică (6 – 10/11 ani)	sârguinţă şi pricepere	Pricepere vs. sentiment de inferioritate	Competenţa în domeniul intelectual, social sau al exerciţiilor fizice	Ş şi gru joacă
Adolescenţa (10/11— 18/19 ani)	Identitatea personală	Identitate vs. confuzie	Integrarea diferitelor imagini ale eului într-una singură, unitară, reprezentativă	M e covârş
Tinereţea (18/19 – 30 ani)	Intimitatea	Intimitate vs. izolare	Abilitatea de a stabili relaţii durabile, de a-şi determina drumul vieţii prin asumarea de obligaţii	P , rela cuplu
Adultul (30	facultatea generatoare	Creaţie vs. consum	Dăruirea pentru familie,	F profesi

– 55/60 ani)	de creaţie		societate, tânăra generaţie	
Bă trâneţea (5 5/60 ani…)	Integrita te şi acceptare	Acceptar e vs. disperare	Sentiment ul satisfacţiei faţă de propria viaţă şi acceptare a declinului, a morţii	P area, vieţii

Particularităţi ale diferitelor stadii de dezvoltare (după G.W. Allport şi R. Atkinson)

de fi / i o i u g! e de fi ni ti var. personalităţii fiind aproximativ simultan cu încheierea fiziologic. om, dezvoltai nu se reduce simpla creştere progresiv, s în f I u e n condil fiziologi socioafe.e.

15 Suni apar noi *k* de fune-iunaie caic îi conduc p principiulu. cerii (ale cărui acţiuni sunt sa.

satisfacerii trebuinţelor) la starea de adult a

Fiecare fiinţă umană are un ritm de dez!

existând însă şi o serie de legităţi general aplicabile. Spre

I supus te doar ti realităţii.

re propriu.

cmplu, s-a stabilit că de una, ca psihomotorie se realizează potrivit axei „cap-picioare”, adică maturizarea sistemului nervos se realizează în aşa fel încât < ui «ndeşte mai întâi controlul capului, apoi al meu or’s «oare şi, la sfârşit, al celor inferioare.

21

82

REPERE PSIHOGENETICE

Primii ani ai vieţii noastre, îndeosebi ceea ce se numeşte copilărie, dar şi adolescenţa sunt decisivi în dezvoltarea personalităţii. Sunt anii în care progresiv se

constituie diferitele modalităţi de gândire, deprinderi etc. în figura de mai jos vă prezentăm astfel o sinteză a ceea ce se dobândeşte în cadrul copilăriei (după L. Not, *L'e ducation des debiles mentaux*, Toulouse, Mesape, 1973).

3
10
11
12
13
14
15
Inteligenţă senzorio-motorie i
Gândire preoperatorie
Gândiiţ operatorie
Gândire în imagini
Operaţii concrete
Operaţii formale
Obiectul
Noţiuni de conservare
Sau inavarianţă
Număr
Substanţă
(Faze de oscilaţie)
Lungimi
Şiiprafaţă – greutate
Volum
Decalaje
10
12
13
14
15

Aplicaţie: încercaţi să concepeţi o modalitate de a explica unui copil de o vârstă mai mică unul dintre elementele care sunt dobândite la acea vârstă. Puneţi în

aplicare metoda concepută şi prezentaţi colegilor voştri concluziile desprinse.

PLICAŢII

1. Analizaţi conceptul de nişă de dezvoltare în baza unui exemplu care să ia în calcul diferenţele dintre un copil din anii ’90 ai societăţii româneşti şi un copil din anii ’80.

2. Analizaţi conceptul de nişă de dezvoltare în baza unui exemplu care să ia în calcul diferenţele dintre un copil din anii ’70 şi un copil din prezent.

3. Alegeţi una dintre etapele de vârstă prezentate (alta decât cea în care vă plasaţi) şi alegeţi o persoană aflată în acea etapă. Urmăriţi comportamentul acelei persoane şi realizaţi o descriere a *mflict* – luptă de tendinţe, de interese; pe de o parte poate fi vorba de conflicte intra-psihice, afective sau cognitive, dar pe de altă parte conflictele pot fi interpersonale, sociale.

Cultură = dezvoltare specific umană sub influenţa mediului social. Orice societate umană, oricât de primitivă, posedă cultura sa, care condiţionează dezvoltarea totală a membrilor săi. Relaţia între cultură şi personalitate este atât de strânsă încât se poate aprecia că ea este cea care îi conferă omului umanitatea sa.

Deficient = subiectul care prezintă o insuficienţă mentală, motrice sau senzorială. Educaţia copiilor deficienţi intelectual, orbi, surdo-muţi, infirmi motor etc. incapabili de un parcurs şcolar normal, se face în instituţii specializate, care dispun de tehnici şi material didactic adecvat.

Diferenţiere = trecerea de la general la particular, de la o condiţie globală şi omogenă la alta mai specială şi eterogenă. Diferenţierea este procesul ce caracterizează dezvoltarea oricărui individ, astfel încât se poate recunoaşte o individualitate şi afirma o personalitate.

personalităţii celui în cauză.

4. Scrieţi un eseu pe tema conflictului între generaţii încercând să argumentaţi o poziţie pro sau contra.

5. Organizaţi o dezbatere pe tema conflictului între generaţii. După desfăşurarea sa, scrieţi o lucrare de aproximativ o pagină pe această temă prin care să preluaţi ideile aduse în discuţie.

6. Realizaţi un dosar pe tema „Adolescenţa" încercând să ilustraţi diferenţele existente între un adolescent de astăzi şi un adolescent din anii '60.

Imitaţie = nu este specific umană, constă în reproducerea unor fenomene, majoritatea comportamentelor sociale (educaţie, cultură, tradiţie, obiceiuri etc.) bazându-se pe imitaţie.

Joc = activitate fizică sau mentală fără finalitate utilă, căreia i te dedici din simplă plăcere. Psihologia contemporană a reabilitat jocul, altă dată dispreţuit ca o activitate fără relevanţă, cel puţin la nivelul şcolarului mic introducerea jocului în activităţile didactice asigurând motivaţia necesară desfăşurării procesului educativ.

Muncă = activitate fizică sau intelectuală cerută de societate sau care se impune în vederea atingerii unui scop determinat. Rolul important al muncii în raport cu personalitatea umană se relevă pe multiple planuri, mai ales atunci când este practicată în mod liber şi cu plăcere. De asemenea, contribuie la buna inserţie socială a omului, oferindu-i o regularitate a existenţei care îl pune în valoare în raport cu semenii săi şi îi asigură autonomia financiară.

Mutual = care se face în mod reciproc şi simultan.

Reminiscenţă = amintire a unor fapte aproape dispărute din memorie sau care mult timp nu au putut fi reactualizate.

83

TIPURI DE ITEMI5

ajutorul unor cerinţe, indicii, sugestii etc.

reprezintă răspunsuri mai ample care sunt dirijate,

orientate şi ordonate cu *ţi*

Activitatea umană, pe lângă stabilirea precisă a scopului şi activarea selectivă a disponibilităţilor persoanei, presupune şi asigurarea unui suport motivaţional adecvat. Elaboraţi un eseu în care să abordaţi problema optimum-ului motivaţional. În elaborarea eseului se vor avea în vedere:

— Respectarea structurii standard a unui eseu;

— Definirea motivaţiei;

— Relaţia motivaţie-performanţă;

— Definirea şi caracterizarea optimum-ului motivaţional;

— Discutarea situaţiilor posibile în raport cu starea de optimum motivaţional.

Orice activitate a organismului uman este orientată spre satisfacerea necesităţilor acestuia pentru menţinerea vieţii. În acest sens, motivaţia constituie elementul care pune în mişcare organismul, ea fiind cauza internă a comportamentului. Motivaţia reprezintă totalitatea mobilurilor interne ale conduitei, fie că sunt înnăscute, fie că sunt dobândite, conştientizate sau neconştientizate, simple trebuinţe fiziologice sau idealuri abstracte.

Motivaţia este un filtru al influenţelor externe, o pârghie a autoreglării individului, forţă motrice a întregii dezvoltări psihice umane. Nu este însă suficient să stabilim numai scopul acţiunii pentru a obţine o anumită performanţă, deoarece dacă lipseşte stimularea şi susţinerea energetică (motivaţia), atunci acţiunea nu va fi dusă la îndeplinire sau nu va avea succesul scontat. Motivaţia trebuie pusă astfel în slujba obţinerii unor performanţe înalte.

Reglarea optimă a comportamentului nu presupune însă doar prezenţa unei structuri motivaţionale, ci şi o anumită intensitate a sa. Relaţia dintre intensitatea motivaţiei şi nivelul performanţei depinde de

complexitatea sarcinii pe care subiectul o are de îndeplinit. Eficienţa activităţii mai depinde şi de relaţia dintre intensitatea motivaţiei şi gradul de dificultate al sarcinii. Între motivaţie şi gradul de dificultate trebuie realizată o asemenea adecvare încât să se ajungă la optimumul motivaţional: intensitatea optimă a motivaţiei care să permită obţinerea unor performanţe înalte. Reciproc, eficienţa activităţii este maximă la o anumită intensitate a motivaţiei, anume optimum-ul motivaţional. Astfel, în cazul sarcinilor simple s-a observat că pe măsură ce creşte intensitatea motivaţiei, creşte şi nivelul performanţei. Nu aceeaşi corelaţie se poate pune în evidenţă în cazul sarcinilor complexe, relaţia directă între intensitatea motivaţiei şi performanţa obţinută menţinându-se până la un anumit nivel, dincolo de care indiferent de creşterea intensităţii motivaţiei nivelul performanţei se reduce.

Optimumul motivaţional depinde de la o persoană la alta şi de la o activitate la alta, totalitatea caracteristicilor şi trăsăturilor psihice ale persoanei condiţionând optimumul motivaţional şi măsura în care el se realizează. Spre exemplu, persoanele aparţinând tipului puternic, echilibrat şi mobil au capacitatea de a suporta tensiuni p hice mai mari, determinate de stări motivaţionale mai intense sau sarcini mai dificik în timp ce persoanele care aparţin tipului slab reuşesc într-o mai mică măsură sau chiar deloc. La fel de bine, exemplificând pe motivaţia şcolară, corelaţia intensitate a motivaţiei – performanţe depinde şi de natura motivelor. Astfel, la nivelul elevului, ceea ce îl determină să înveţe se poate referi fie la o motivaţie intrinsecă (curiozitatea, aspiraţia spre competenţă etc), fie la o motivaţie extrinsecă (dorinţa de a face plăcere celor din jur, obişnuinţa de a se supune la norme, frica de consecinţe, ambiţia etc). În principiu, gradul de reuşită, chiar la intensităţi mai mici ale motivaţiei, va fi mai mare în cazul unei motivaţii intrinseci.

Generalizând, de optimum motivaţional se poate vorbi în două situaţii:

1. când dificultatea sarcinii este corect apreciată şi subiectul realizează motivaţia corespunzătoare;

2. când dificultatea sarcinii este incorect apreciată de subiect, existând două situaţii:

a. subaprecierea dificultăţii sarcinii, caz în care subiectul este submotivat şi va acţiona în condiţiile unui deficit de energie, ceea ce va duce la nerealizarea sarcinii;

b. supraaprecierea dificultăţii sarcinii, caz în care subiectul este supramotivat şi va acţiona în condiţiile unui surplus de energie care l-ar putea stresa sau chiar dezorganiza, care s-ar putea consuma înainte de începerea activităţii, ajungându-se la eşec.

Optimum-ul motivaţional se realizează în cazul în care persoana reuşeşte, pe de o parte, să evalueze corect sarcina şi gradul de dificultate, iar pe de altă parte autoevaluarea propriilor posibilităţi este adecvată. Totuşi, pentru atingerea unei eficiente maxime se recomandă o uşoară supramotivare în cazul sarcinilor percepute ca facile şi o uşoară submotivare pentru cele percepute ca fiind grele.

Prin toate acestea motivaţia se dovedeşte unul dintre procesele reglatorii determinante în raport cu acţiunea umană, funcţiile sale realizându-se însă doar în măsura în care există o adecvare între intensitatea sa şi sarcinile ce urmează a fi realizate. Contribuind decisiv la obţinerea succesului în activităţile noastre, ea poate la fel de bine să le facă relative sau chiar să le blocheze.

— Este vorba de un eseu structurat, cerinţele care determină structurarea răspunsului fiind destul de restrictive.

84

ltemi de tip este

Elaboraţi un eseu prin care să analizaţi importanţa

mediului social în formarea caracterului. Daţi un titlu eseului vostru.

nu impune cerinţe de structură şi abordare, urmărindu-se creativitatea şi originalitatea.

Eseul este una dintre modalităţile de lucru des întâlnite în cadrul disciplinelor socio – este vorba de umane, deşi nu întotdeauna este deosebit de clar care sunt cerinţele într-o astfel de probă, un eseu liber, Astfel, se poate aprecia, în primul rând, că eseul este o lucrare de factură liberă, în care precizându-se autorul nu urmăreşte epuizarea erudită a temei, ci mai curând o reflecţie asupra doar tematica problematicii precizate. Aceasta înseamnă că el presupune o integrare a cunoştinţelor eseului, însuşite anterior dintr-un punct de vedere original (personal) astfel încât să se dovedească fecunditatea punctului de vedere adoptat.

Caracteristicile eseului pretind în efortul de elaborare a sa parcurgerea mai multor etape:

1. Clarificarea teniei sau problematicii aduse în discuţie, inclusiv prin încadrarea 1 acestora într-un anumit context (gândirea unui autor, un curent de gândire, o

* tematică mai generală, o epocă istorică – lucrurile depind şi de disciplina la care se t realizează eseul, dar şi de tema pusă în discuţie);

v 2. Pregătirea abordării, care presupune identificarea cunoştinţelor care pot fi

* fructificate în tratarea subiectului şi stabilirea punctului de vedere potrivit cu care acesta va fi abordat;

j, 3. Conceperea planului eseului, care trebuie să respecte cerinţele de completitudine

(a nu se confunda cu exhaustivitatea), de rigoare şi coerenţă a redactării, de structură

dinamică etc; planul precizează diviziunile mari ale lucrării şi ideea generală care

* se dezvoltă în fiecare diviziune;

4. Redactarea eseului, structurat pe trei părţi:

a. Introducerea, care conturează şi precizează problema, punând în evidenţă importanţa sa, dar de asemenea sugerează marile diviziuni ale acestuia;

b. Dezvoltarea, care cuprinde tratarea efectivă a subiectului, de o manieră argumentată (se pot da citate şi pot fi invocate ideile unor autori) şi exemplificându-se pe cât posibil ideile susţinute;

c. Concluzia pune în evidenţă soluţia problemei discutate, fără însă să fie vorba de o „închidere" în măsura în care un eseu este o „încercare".

Toate aceste cerinţe ce trebuie respectate în elaborarea unui eseu fac din acesta o lucrare mai dificilă, ceea ce nu reprezintă însă un obstacol insurmontabil. La fel de bine este adevărat că nu este la fel de accesibil la orice disciplină, nici chiar în cazul celor socio-umane (în principiu se poate admite că este mai greu accesibil elevului de liceu cu cât disciplina în cauză are un grad mai mare de ştiinţificitate). În cazul psihologiei este desigur dificil de a pretinde puncte de vedere originale, creativitatea celui ce elaborează eseul putându-se pune totuşi în valoare mai ales la nivelul informaţiilor aduse în discuţie, a modalităţii de corelare, a calităţii argumentărilor, a coerenţei, a stilului, a exemplelor oferite etc.

Oprindu-ne asupra subiectului enunţat, vom oferi o posibilă modalitate de parcurgere a primelor trei etape ale elaborării eseului, urmând ca redactarea sa efectivă să fie o posibilă aplicaţie.

1. Clarificarea temei:

a. tema adusă în discuţie se referă la caracterul dobândit al caracterului ca dimensiune a personalităţii umane;

b. subiectul enunţă simultan ipoteza existenţei unei relevante a mediului social în formarea acestuia,

solicitându-se de asemenea evaluarea acestei importanţe.

2. Pregătirea abordării:

a. cunoştinţele care vor fi abordate:

— Semnificaţia caracterului ca dimensiune a personalităţii umane;

— Specificul caracterului ca instanţă care valorifică şi controlează celelalte însuşiri psihice (temperamentul şi aptitudinile), având cea mai importantă funcţie de autoreglaj;

— Corelaţia caracter – profil psihomoral;

— Caracterul integral dobândit;

— Atitudinile în calitate de componente ale caracterului;

— Atitudinile ca moduri de reacţie la un obiect de referinţă;

— În măsura în care ne formăm ca oameni numai în prezenţa unui mediu uman, înseamnă că modurile de reacţie sunt, cel puţin până la un anumit nivel.

Învăţate;

— Mediul social: totalitatea ideilor, convingerilor, atitudinilor, comportamentelor etc. comune unui ansamblu uman;

— Posibilele caracteristici ale mediului social din punctul de vedere al valorilor i promovate etc.

b. punctul de vedere propriu abordării: elementar, este evident că mediul social fjare relevanţă în formarea caracterului, diferenţele privind intensitatea acestei relevante; de asemenea, conturarea punctului de vedere personal trebuie să aibă în vedere şi posibila intervenţie a voinţei (cel puţin de la un anumit nivel de dezvoltare personală) în constituirea unor trăsături de caracter (spre exemplu, un mediu viciat nu produce cu necesitate viciaţi) etc.

22. Imaginea de sine şi percepţia ei socială
22.1 Imaginea de sine
22.2 Statusul şi rolul – indicatori ai comportamentului social
23. Relaţiile interpersonale
23.1 Specificul relaţiilor interpersonale
23.2 Tipuri de relaţii interpersonale
23.3 Locul şi rolul relaţiilor interpersonale în structura-rsonalităţii
23.4 Grupul şi psihologia de grup.
24. Comportamente pro şi antisociale
24.1 Comportamente pro şi antisociale
24.2 Normalitate şi anormalitate socială «HS
25. Atitudinile sociale şi formarea lor.
25.1 Atitudinile sociale
25.2 Formarea şi modificarea atitudinilor sociale
25.3 Relaţia valori, atitudini, comportamente Tipuri de itemi 6 *
86

22. IMAGINEA DE SINE ŞI PERCEPŢIA EI SOCIALĂ

22.1 Imaginea de sine

Pentru a deveni ceea ce dorim sau pentru a ne realiza posibilităţile pe care le avem, trebuie să ne cunoaştem, să ne explorăm propriul eu şi să dobândim o imagine de sine cât mai exactă.

Imaginea de sine joacă un rol important în viaţa noastră: influenţează tonusul trăirilor noastre afective, ne îndrumă să ne (auto) cunoaştem prin raportare la alţii, ne ajută să ne organizăm această cunoaştere într-o schemă de sine şi ne conduce spre obţinerea stimei de sine.

Potrivit psihologului american William James, imaginea de sine poate fi abordată din două perspective:

— Din perspectiva conţinutului: atunci când ne orientăm atenţia spre analiza interiorului nostru, putem intra în contact cu personalitatea, cu corpul, cu „eul”

nostru. Conţinutul eului se prezintă ca o istorie a devenirii, ca o sinteză a evenimentelor care ne-au marcat, ca o autobiografie. Fiecare nouă informaţie este asimilată şi ne îmbogăţeşte.

— Ca proces: informaţiile sunt primite selectiv, în sensul că unele sunt reţinute, în timp ce altele respinse, le înregistrăm, le organizăm etc.

Imaginea de sine este o construcţie socială: ne formăm prin apartenenţa la un grup social, prin compararea cu alţii. Ea conţine cunoştinţe despre trăsăturile noastre de personalitate, despre abilităţi şi priceperi, despre valori, credinţe, motivaţii, evenimente de viaţă, relaţii cu alţii care exercită o influenţă semnificativă.

Descrierea imaginii de sine se face adesea prin intermediul termenului de eu, respectiv capacitatea fiinţei umane de a acţiona şi de a reflecta asupra propriilor acţiuni, de a fi cunoscător şi cunoscut totodată, de a construi imaginea de sine. William James a făcut distincţia între trei aspecte ale eului:

— Eul material: este constituit din corpul persoanei, dar şi din îmbrăcămintea, casa şi celelalte posesiuni ale ei;

— Eul social: este constituit din totalitatea impresiilor pe care individul le face asupra celorlalţi. Este aspectul central al eului, o sinteză a imaginii pe care o proiectăm asupra altora şi a rolurilor pe care le jucăm în faţa celorlalţi;

— Eul spiritual: se referă la capacitatea noastră de autoreflecţie, la experienţele noastre interioare, la valorile şi idealurile care reprezintă aspecte relativ stabile ale existenţei noastre. Eul spiritual este contemplativ şi include idei despre sensul vieţii, despre divinitate, despre originea universului etc. Structura eului poate fi abordată de diferite maniere, una dintre acestea luând în considerare principalele coordonate ale conduitei:

— Componenta cognitivă – *conceptul de sine*:

reprezintă totalitatea percepţiilor şi a cunoştinţelor pe care oamenii le au despre calităţile şi caracteristicile lor (este un rezultat al modului în care ne percepem);

— Componenta evaluativ-motivaţională – *stima de sine*: componenta evaluativă a eului care se referă la autoevaluările pozitive sau negative ale persoanei;

— Componenta comportamentală – *auto-prezentarea*: se referă la strategiile pe care le foloseşte individul pentru a modela impresiile celorlalţi despre el.

Formarea eului se realizează prin mai multe procese şi anume: *Socializarea* este procesul prin care persoana învaţă modul de viaţă al societăţii în care trăieşte şi îşi dezvoltă capacităţile de a funcţiona ca un individ şi ca membru al unor grupuri.

Socializarea începe la naştere şi continuă de-a lungul întregii vieţi, având următoarele *scopuri*:

— Învăţarea de către individ a abilităţilor necesare pentru a trăi în societate;

— Însuşirea capacităţii de a comunica eficient cu ceilalţi;

— Interiorizarea valorilor de bază şi a credinţelor fundamentale ale societăţii;

— Dezvoltarea de către individ a propriului eu etc. *Compararea socială*: eul nu este o realitate fizică, ci o realitate ce se construieşte în mintea fiecăruia dintre noi, iar aceasta mai ales prin compararea cu ceilalţi.

Percepţia de sine: pentru a ajunge la o bună cunoaştere de sine trebuie să acţionăm, să ne implicăm în evenimente şi să ne observăm comportamentul propriu. Privirea „din exterior” ne dă indicii despre atitudinile, credinţele, despre efectul actelor noastre.

22

William JAMES (1842 – 1910)

Filosof american, fondator împreună cu C.S. Peirce al pragmatismului, publică în 1907 *Pragmatismul*, în care

afirmă că adevărul este „ceea ce este practic, util sau eficace”. În domeniul psihologiei consideră că faptele psihice nu sunt decât conştientizări ale tulburărilor fiziologice (*Principii de psihologie*, 1890). Una dintre cele mai importante contribuţii la mişcarea psihologică se referă însă la impunerea utilizării unor metode cu caracter ştiinţific pentru studierea faptelor de ordin psihic, devenind astfel posibilă constituirea psihologiei ca ştiinţă.

Aşa-numitul „stadiu al oglinzii” este o etapă importantă în devenirea noastră, fiind vorba de intervalul temporal (6 – 18 luni) în care copilul dobândeşte sentimentul unităţii sale corporale percepându-şi propria imagine în oglindă. Dacă până în luna a treia sau a patra, copilul ignoră oglinda care i se pune în faţă, după luna a şasea oglinda începe să îl intereseze, întrevăzând raportul dintre aceasta şi reflectarea unei persoane. Către un an dobândeşte înţelegerea faptului că este vorba de propria sa imagine, noţiunea de totalitate corporală fiind dobândită spre vârsta de doi ani. iar cu aceasta bazele conştiinţei de sine.

Identitatea psihosocială este rezultatul intersecţiei socialului (reprezentat de grupuri, instituţii, colectivităţi) cu individualul, reunind reprezentarea de sine şi de alţii. Este o sinteză între esenţa individuală şi caracteristicile unei culturi comune, între aptitudinile personale şi rolurile sociale ale individului.

În *sens restrâns*, identitatea evocă continuitatea existenţei, faptul că individul rămâne acelaşi în timp, că persevereză într-o formulă de sine. În *sens larg*, identitatea poate fi asimilată cu o reprezentare unificatoare a existenţei, cu imaginea de sine şi conceptul de sine. Dar, în măsura în care este legată de practicile sociale, de ancorarea socială şi de îmbogăţirea culturală, identitatea nu se poate limita la imaginea de sine şi la transmisia culturală a unor reprezentări. Ea se

structurează şi se construieşte prin asumarea unor roluri pe scena socială şi se reface continuu în cursul existenţei.

87

Afirmarea identităţii presupune următoarele dimensiuni:

— *Continuitatea*: care dă sentimentul stabilităţii, integrării în context şi capacităţii de a elabora proiecte de viaţă;

— *Unitatea* sau *coerenţa internă*: care permite subiectului social să găsească elemente de legătură între diversele activităţi şi evenimente pe care le traversează, să dea sens istoriei sale personale;

— *Diversitatea*: care se referă la articularea unor identităţi multiple (fizice, etnice, naţionale, juridice, culturale), confruntarea acestora pe un „teritoriu" comun;

— *Autonomia* şi *afirmarea*: pentru a se forma, individul se opune adesea presiunii exterioare, se diferenţiază, se distinge de alţii; diferenţierea cognitivă poate lua forma opoziţiei afective, opusul acestei atitudini fiind conformarea la aşteptările grupului, asimilarea pasivă;

— *Originalitatea*: care afumă singularitatea, tendinţa individului de a-şi afirma unitatea;

— *Acţiunea*: urmare a asumării responsabilităţii; identitatea se afirmă şi se consolidează prin creaţia individuală;

— *Valorizarea*: prin acţiune şi depăşirea unor situaţii dificile, individul se valorizează în ochii altora şi în propriii săi ochi; orice om nutreşte dorinţa să se afirme în context social, raportându-se la persoanele pe care le admiră; dorinţa de schimbare, efortul pentru progres îşi au originea în aceeaşi nevoie de valorizare.

Teoria identităţii sociale. Potrivit acestei teorii, apartenenţa la un grup social îi determină pe indivizi să se autodefinească în termenii specifici grupului respectiv,

astfel încât se poate aprecia că grupul conferă membrilor o anumită identitate socială. Caracterul pozitiv sau negativ al acestei identităţi sociale se stabileşte prin compararea grupului de apartenenţă cu alte grupuri, acest efort comparativ fiind subîntins de dorinţa indivizilor de a dobândi şi menţine o stimă de sine ridicată. În cazul în care identitatea socială devine nesatisfăcătoare, indivizii încearcă fie să părăsească grupul, pentru a se integra în unul care asigură o identitate socială pozitivă (procesul de mobilitate socială), fie să lupte pentru câştigarea de către grup a unor caracteristici pozitive (procesul de schimbare socială).

Mediul şcolar şi valorizarea negativă. În cadrul învăţământului unul dintre grupurile valorizate negativ este acela al elevilor aflaţi în situaţie de eşec şcolar. Apariţia unui astfel de grup, în măsura în care există anumite criterii ale succesului, este inevitabilă. Elevii cu performanţe slabe, sub presiunea colegilor şi a profesorilor vor simţi că formează un grup valorizat negativ, ceea ce va determina din partea acestor elevi încercări de a câştiga o identitate socială pozitivă, încercări de a-şi întări stima de sine. Una dintre cele mai întâlnite situaţii într-un astfel de context este aceea prin care aceşti elevi fie vor căuta dimensiuni noi de comparaţie, care să-i avantajeze în raport cu elevii buni, fie vor încerca să schimbe radical criteriile unei identităţi pozitive, astfel încât stima de sine să derive din eşecul şcolar. Spre exemplu, vor încerca să sublinieze dezavantajele situaţiei de succes şcolar, în comparaţie cu „libertăţile” de care ei se bucura (posibilitatea de a fuma, de a încălca legile, de a consuma alcool etc.)

Îi – indicatori ai comportame ui socia în cadrul grupurilor şi colectivităţilor din care face parte, persoana ocupă întotdeauna o anumită poziţie, din care decurg sarcini, funcţii, obligaţii, ce reprezintă un fel de

comportamente prescrise, comportamente model pe care societatea le aşteaptă de la ea. La rândul său, persoana, ocupând o anumită poziţie, este şi ea îndreptăţită să pretindă şi să aştepte de la ceilalţi anumite comportamente în raport cu ea. Pentru a înţelege fenomenul identificării, trebuie apelat la noi concepte.

Statusul este ansamblul compot t. wnetiidor la care o persoană se poate aştepta în mod legitim din partea celorlalţi.

Se delimitează un status actual, care este pus în evidenţă la un moment dat, şi un status latent, ceea ce înseamnă că o persoană are în acelaşi timp mai multe statusuri (de exemplu: bărbat, adult, inginer, soţ, părinte, prieten, membru al unui partid politic etc), fiecare actualizându-se într-o situaţie specifică. Se poate vorbi astfel de setul de statusuri, dintre care unele sunt atribuite (de exemplu sexul), iar alte dobândite (de exemplu profesiunea, apartenenţa politică), între statusuri pot exista fie raporturi de concordanţă, fie raporturi de discordanţă.

22

Rolul este ansamblul de comportamente pe care cei din jur le pretind şi le aşteaptă de la o persoană dată.

Comportamentul de rol exprimă modul concret în care persoana considerată se manifestă şi acţionează. Comportamentele aşteptate au un caracter prescriptiv, teoretic, în timp ce comportamentele de rol au un caracter real, funcţional, compararea lor permiţând stabilirea modului de îndeplinire sau nu a rolului. Individul dispune, de asemenea, de un set de roluri, dintre care unele sunt impuse (de exemplu rolul de bărbat, femeie, adolescent, bunic etc), iar altele dobândite (rolul profesional, membru al unei organizaţii). Când apare o discrepanţă între trăsăturile de personalitate ale purtătorului de rol şi prescripţiile rolului se naşte conflictul intrarol (de exemplu

rolul de tată în raport cu neglijenţa, indiferenţa, alcoolismul etc.)

4 88

INALIZA SWOT

Una dintre metodele eficiente de cunoaştere de sine este analiza SWOT (iniţialele cuvintelor din limba engleză prin care sunt desemnate cele patru categorii de elemente luate în calcul). Metoda presupune identificarea a cât mai multe elemente pe cele patru categorii precizate în personalitatea, atitudinile şi comportamentele sale.

Strenghts (atuuri; puncte tari) Exemplu: am mulţi prieteni, îmi place natura, nu fumez etc. a	Weaknesses (slă Exemplu: nu s dezordonat, ezitant et
Opportunities (ocazii; oportunităţi) Exemplu: am prieteni dispuşi să mă ajute, am voinţă etc.	Threats (amenin Exemplu: pări conflicte în familie et I i i-a i *m*

Fiecare dintre noi poate să realizeze o astfel de analiză, reuşind să dobândească o perspectivă mai bună asupra propriei persoane, respectiv să identifice corelaţii între diferitele aspecte ale personalităţii sale.

Aplicaţie: Realizaţi-vă propria analiză SWOT, iar după

aceea rugaţi un coleg sau colegă să vă facă o astfel de evaluare. Comparaţi cele două analize. Ce diferenţe puteţi observa? Discutaţi cu colegul vostru acele aspecte. Ce decizii credeţi că trebuie să luaţi în urma celor constatate?

APLIC

1. Afirmarea şi, implicit, realizarea propriei identităţi depinde într-o măsură suficient de mare de societatea în care trăim. Realizaţi o dezbatere în care tema să se refere la caracterul permisiv sau conservator al societăţii româneşti contemporane.

2. Analizaţi propriul grup de prieteni şi încercaţi să puneţi în evidenţă statusurile şi rolurile asumate de fiecare dintre membri. Care credeţi că este relevanţa asumării unor roluri şi statusuri diferite?

3. Încercaţi să descoperiţi, în propria voastră existenţă, contexte în care a fost evident că un proces de comparare socială v-a determinat să încercaţi o schimbare a propriei voastre persoane.

4. Organizaţi o dezbatere pornind de la următoarea întrebare „Ce am fi fără ceilalţi?”

5. Analizaţi relaţiile de determinare existente între stima de sine, autoprezentare şi percepţia de sine.

6. Luând ca exemplu diferite roluri, încercaţi să puneţi în evidenţă comportamente din cele trei categorii diferenţiate: prescrise esenţiale, permise şi interzise. Dacă prima categorie este esenţială pentru asumarea rolului, celelalte două sunt probabile. Identificaţi condiţii care pot favoriza apariţia lor.

7. Identificaţi o altă metodă de cunoaştere de sine şi construiţi o argumentare prin care să subliniaţi avantajele ei.

22

Conservatoare = persoană care este ataşată de tradiţie, de cutume, în viaţa cotidiană, dar şi în politică, economie, cultură.

Contemplaţie = atitudinea, starea celui care meditează sau priveşte lucrurile şi fenomenele fără o finalitate practică.

Eşec şcolar = situaţie în care se regăsesc unii elevi, indicatorii săi referindu-se la abandonarea precoce a şcolii, decalaj între posibilităţile proprii şi rezultate, incapacitatea de a atinge obiectivele pedagogice, eşecul la examenele finale (sau de concurs), inadaptarea şcolară etc. Dintre cauzele strict şcolare care pot determina eşecul şcolar sunt de amintit rigiditatea ritmurilor de învăţare, abordările educative de tip exclusiv frontal, mărimea clasei de elevi, eterogenitatea clasei de elevi, stiluri didactice deficitare (suprasolicitare a elevilor, rigiditate intelectuală, subiectivitate în evaluare etc), deficienţe privind resursele şcolare, management deficitar, climat tensionat în şcoală etc.

= ansamblu uman structurat ale cărui elemente se influenţează reciproc. Grupul este determinat de indivizi, aceştia fiind la rândul lor condiţionaţi de grup. Influenţa se manifestă mai puţin ca o presiune exercitată din exterior, cât ca o adaptare mai mult sau mai puţin spontană a membrilor grupului la mediul social.

Identificare = mecanism psihologic inconştient prin care un individ îşi modelează conduita pentru a semăna unei alte persoane. Constituie unul dintre cele mai importante mecanisme ale formării personalităţii şi ale educaţiei. Perturbările intervenite în acest mecanism conduc la tulburări caracteriale şi de personalitate.

Oportunitate = caracterul a ceea ce este oportun, respectiv a ceea ce se întâmplă la momentul potrivit, adecvat situaţiei.

89

23. RELAŢIILE INTERPERSONALE

23.1 Specificul relaţiilor interpersonale

Relaţiile interpersonale sunt legături psihologice,

conştiente şi directe între oameni.

În calitatea sa de fiinţă socială, omul este produsul în primul rând al unui proces de socializare, ceea ce înseamnă că nu poate trăi singur, izolat de ceilalţi. Existenţa umană nu poate fi concepută în afara relaţiilor sociale, printre acestea un rol deosebit de important fiind deţinut derelaţiile interpersonale

Caracterul psihologic al legăturii arată că este vorba de două surse psihice distincte, înzestrate cu toată gama funcţiilor, însuşirilor, stărilor şi trăirilor psihice.

Caracterul conştient al legăturii arată că relaţiile interpersonale sunt posibile numai în cadrul existenţei conştiinţei de sine, a conştiinţei semenului şi a conştiinţei relaţiei existente.

Caracterul direct al legăturii arată necesitatea realizării unui minim contact perceptiv între persoane.

Realizarea relaţiilor interpersonale presupune astfel prezenţa cumulativă a acestor trei caracteristici, absenţa uneia dintre ele făcând imposibilă existenţa unor relaţii interpersonale (pot exista relaţii interumane sau interindividuale). Ponderea lor este însă diferită în funcţie de tipul relaţiei interpersonale luate în calcul.

23.2 Tipuri de relaţii interpersonale

Diversitatea relaţiilor interpersonale poate fi abordată prin intermediul mai multor criterii:

1. Criteriul nevoilor şi trebuinţelor indivizilor implicaţi în relaţia interpersonală, potrivit căruia se disting:

— Relaţiile de intercunoaştere, dezvoltate din nevoia de a dispune de cât mai multe date despre partenerul relaţiei. Cu cât cunoaşterea despre partenerul relaţiei este mai bogată şi mai adecvată, cu atât relaţiile se vor desfăşura mai uşor. În acest context, un rol deosebit îl au *imaginea de sine* şi *imaginea despre celălalt*. Una dintre erorile de percepţie socială, cu frecvenţă mare, este aceea

a inerţiei percepţiei (pe care individul şi-o construieşte despre cei cu care este în relaţie), constând în faptul *că imaginea pe care subiectul şi-o construieşte despre un altul nu ţine pasul cu* evoluţia *comportamentului acestuia*, ducând mai ales la erori de evaluare.

— Relaţiile ele intercomunicare, dezvoltate din nevoia indivizilor de a comunica. Un rol important în comunicarea interumană este deţinut de natura mesajelor transmise şi recepţionate, conţinutul lor, prezenţa sau absenţa intenţiei de a modifica comportamentul celuilalt etc. Importanţa relaţiilor de intercomunicare în existenţa umană este pusă în evidenţă mai ales de situaţiile de perturbare a comunicării precum *filtrarea informaţiilor*, *blocajul comunicării*, *bruiajul*, *distorsionarea informaţiilor tic*.

— I’ifiii; i, v H-sii; ttetke, dezvoltate din nevoia oamenilor de a fi simpatizaţi de ceilalţi, de a împărtăşi emoţiile împreună cu ceilalţi etc. Acestea pot fi unilaterale (neîmpărtăşite) sau reciproce

De asemenea, relaţiile interpersonale pot fi caracterizate ca:

— Obiective (au un caracter social), în sensul că depind de contextele (situaţiile) sociale;

— Subiective (au un caracter psihologic), în sensul că depind de subiectivitatea celor implicaţi.

Aceste caracteristici se realizează şi ele simultan, primatul unuia sau altuia dintre aspecte depinzând de natura relaţiilor în cauză.

În virtutea faptului că omul este fiinţa ce are capacitatea valorizării nu numai în plan practic şi cognitiv, ci şi în plan moral, relaţiile interpersonale au un pronunţat caracter moral, etic deoarece prin intermediul lor omul poate urmări realizarea binelui sau a răului (în cadrul lor comportamentul uman poate fi valorizat ca bun sau rău, pozitiv sau negativ, poate fi acceptat sau respins).

Deoarece relaţiile interpersonale dau posibilitatea oamenilor să interacţioneze unii cu alţii astfel încât să se dobândească o cunoaştere de sine mult mai adecvată ceea ce permite perfecţionarea propriilor trăsături de personalitate, se poate aprecia că relaţiile interpersonale au şi un caracter formaţi\.

(împărtăşite), au intensităţi diferite şi pot fi pozitive

(simpatie) sau negative (antipatie).

2. Criteriul caracterului procesual, dinamic, potrivit căruia se disting:

— Relaţii ce nu produc modificarea particularităţilor personale ale partenerilor, unde se includ:

a. *relaţii de cooperare*;

b. *relaţii de competiţie*;

c. *relaţii conflictuale* (cognitive, afective, perceptive, sociale etc).

— Relaţii ce determină modificarea caracteristicilor personale ale partenerilor, unde se includ:

a. *relaţii de acomodare*;

b. *relaţii de asimilare*;

c. *relaţii de ierarhizare* (stratificare);

d. *relaţii de alienare* (înstrăinare, îndepărtare). Acţiunea mutuală a partenerilor în cadrul relaţiilor interpersonale întreţinute poate conduce la constatarea compatibilităţii sau a incompatibilităţii partenerilor în cadrul relaţiei (acestea sunt direct proporţionale cu atitudinile de receptivitate, de iniţiativă şi nevoia de intensitate a interacţiunilor).

Relaţiile interpersonale deţin un rol deosebit de important în formarea personalităţii noastre, dar, de asemenea, în afirmarea acesteia, în constituirea stimei de sine şi a scopurilor pe care ni le proiectăm în vederea realizării personale.

23

23.3 Locul şi rolul relaţiilor interpersonale în

structura personalităţii

La un anumit nivel se poate aprecia că trăsăturile de personalităţi nu Mint decât relaţii interumane interiorizate, personalitatea fiecăruia fiind astfel oglinda şi expresia relaţiilor interpersonale.

Relaţiile interpersonale sunt cele care mobilizează diiiaiiu „a viaţa psihică a ţitäiskliiiui. >. rmină apariţia anumit... >lări psihice, conduc la formai. În manifestarea unor însuşiri psihice, constituind totodată spaţiul în care se manifestă întreaga viati psihică: r uulividului. Datorită relevanţei lor în raport cu constituirea propriei personalităţi şi cu evoluţia socială se impune astfel necesitatea stimulării de către societate, în toate elementele sale structurale, a unor relaţii interpersonale pozitive.

Desigur, un rol în natura relaţiilor interpersonale îl are şi personalitatea, mai ales atunci când aceasta este deja constituită, trăsăturile acesteia punându-şi amprenta asupra naturii, intensităţii şi calităţii relaţiilor interpersonale pe care personalitatea în cauză le dezvoltă, menţine sau restrânge.

90

23.4 Grupul şi psihologia de grup1

Crupul reprezintă un ansamblu de indivizi, constituit în timp, între care există diverse tipuri de interacţiuni şi relaţii comune determinate.

23

Indivizii se raportează unii la alţii nu numai în cadrul relaţiilor interpersonale. al diadelor. ci şi în cadrul unor reţele mai largi de relaţii, anume al grupurilor. Realitatea socială însăşi se prezintă ca un sistem complex de grupuri care construiesc noime şi valori, distribuie poziţii şi exercită influenţe.

Grupul are astfel:

— Un rol important în evoluţia persoanei, constituind

cel mai important mijloc de socializare şi de integrare socială;

— O contribuţie decisivă la transmiterea valorilor unei societăţi;

— Un rol major în a oferi individului securitate, dar şi mijloace de afirmare;

— Capacitatea de a răspunde nevoilor asociative şi de apartenenţă ale fiinţei umane.

Pentru ca o asociere de persoane să poată fi denumită grup este necesară realizarea următoarelor condiţii:

— Existenţa *unei* determinări *în timp*, a continuităţii temporale;

existenţa unor interacţiuni între membrii grupului (relaţii sociale, biologice, psihologice, culturale, spirituale, religioase etc);

— *Existenţa unor scopuri comune* tuturor membrilor. Aceasta înseamnă că orice grup are u Jimensiuni siii. i iiistiuiii.il, care se referă la coordonarea membrilor către un scop comun şi organizarea comunicării în vederea fluidizării informaţiilor;

— Iliim iisiuin a relativii... care se referă la interacţiunile socioafective din interiorul grupului;

— (limensiuiK – i coiiuali., care se referă la condiţiile materiale, economice, juridice, instituţionale, ideologice şi politice în care evoluează grupul.

Aceste caracteristici permit diferenţierea grupului de alte realităţi sociale, precum mulţimea. Mulţimea reprezintă, de asemenea, un ansamblu de indivizi, dar care sunt simplu prezente laolaltă tară să interacţioneze, fără un scop comun şi tară ca asocierea să dureze în timp. De asemenea, grupurile surrt distinse astfel de *categoriile abstracte* sau *statistice*, de *categoriile demografice*, *socioeconomice* sau *socioculturale*, de *situaţiile colective*.

Indi\ idul uman nu poate trăi decât temporar în afara:

grupurilor, cu atât mai mult cu cât în afara acestora nu poate ajunge fiinţă umană propriu-zisă. Grupurile constituie realitatea necesară care intermediază între indivizi şi societate.

Criteriile ce pot fi utilizate pentru diferenţierea tipurilor de grupuri sunt:

1. criteriul cantitativ (numărul persoanelor din grup), potrivit căruia se disting:

a. *grupuri mari*: număr relativ mare de membri, existenţa unor relaţii sociale oficiale, intercunoaşterea superficială a membrilor (prin intermediari) şi intervatorizare slabă;

b. *grupuri mici*: număr redus de membri, relaţii directe (nemijlocite), intercunoaştere şi intervatorizare bune.

2. criteriul calitativ (natura relaţiilor dintre membri), potrivit căruia se pot distinge grupuri primare (există relaţii faţă-n faţă, nemijlocite – familia) şi secundare (membrii grupului nu interacţionează direct – poporul).

Un grup îndeplineşte mai multe funcţii, precizarea acestora putându-se realiza din mai multe perspective:

1. Satisfacerea ne\oilor

— *Satisfacerea diferenţiată a nevoilor membrilor*, în funcţie de organizarea ierarhică a grupului şi autoritatea recunoscută a fiecăruia dintre aceştia;

— *Satisfacerea nevoii de încorporare socială şi de dominare* (participare, încorporare, securitate, respectarea tradiţiilor şi a ritualurilor);

— *Crearea de noi nevoi*, pe măsură ce grupul evoluează spre noi scopuri;

2…

— *Funcţia de integrare socială a individului*, a nevoilor şi a aspiraţiilor sale prin parcurgerea unui traseu de recunoaştere reciprocă individ-grup;

— Funcţia *de diferenţiere*, care se manifestă prin

oportunitatea pe care grupul o oferă individului de a beneficia de prestigiul grupului în cauză, dar şi de a se afirma personal;

— *Funcţia de mijloc şi loc al schimbării*, grupul fiind un câmp dinamic în care persoana dobândeşte experienţe, intervine asupra evenimentelor, îşi proiectează viitorul;

— *Funcţia de producător de idei*, grupul fiind un mediu creativ privilegiat datorită interacţiunilor dintre membri, libere de alte constrângeri în afara celor proprii grupului.

Mărimea grupului este un parametru important al oricărui grup, în măsura în care natura şi intensitatea relaţiilor dintre membrii grupului depind în primul rând de numărul membrilor acestuia. Caracteristici ale grupului mic:

— Numărul relativ scăzut al membrilor săi (2 – 20 membri);

— Interacţiunea nemijlocită (*faţă în faţă*) a membrilor grupului;

— Existenţa unor scopuri comune, acceptate de toţi membrii grupului. Acestea orientează activitatea grupului, constatându-se o strânsă interacţiune între scopurile de grup şi scopurile individuale ale membrilor. Puterea scopurilor de grup este în funcţie de claritatea formulării lor şi de acordul total sau parţial al membrilor grupului;

— Existenţa unei structuri a grupului, născută din interacţiunea membrilor şi care se referă la modul concret în care indivizii se leagă între ei şi ierarhia din cadrul grupului. Pentru funcţionarea eficientă a grupului este importantă şi dispunerea în spaţiu a membrilor, ce echivalează cu structura spaţială a grupului;

— Compoziţia grupului, derivată din caracteristicile anterioare şi din caracteristicile personale ale membrilor. Din acest punct de vedere, grupurile pot fi

omogene sau eterogene, în acest din urmă caz probabilitatea apariţiei unor relaţii conflictuale fiind mare; organizarea grupului, care poate privi o organizare formală (presupune relaţii oficiale, reglate de norme rigide) sau una informală (relaţii afective, apropiate, nereglate oficial);

coeziunea membrilor (gradul de legătură, de unitate); gradul de autonomie (al grupului în raport cu alte grupuri);

gradul de conformism (determinat de măsura acceptării sau respingerii normelor de grup); gradul de permeabilitate (capacitatea de a primi noi membri); gradul de stabilitate (durata în timp);

[liderii şi conducerea

— Sintalitatea grupului (personalitatea grupului, respectiv trăsăturile ce constituie specificul acestuia considerate în interdependenţa lor şi în raporturile cu alte grupuri).

Grupurile mici sau primare sunt de diferite tipuri, în general procedându-se la inventarierea lor în funcţie de frecvenţa realizării lor. Charles Cooley, cel care a descris pentru prima dată acest tip de grupuri (1909), distingea patru tipuri de grupuri primare: *familia*, *grupul de joc al copiilor*, *grupul de vecinătate* şi *comunitatea de bătrâni*. O înregistrare mai exhaustivă enumeră următoarele tipuri de grupuri mici sau primare: *grupul de sarcină*, *grupul de formare psihosocială*, *grupul de acţiune*, *grupul de cercetare-acţiune*, *grupul de învăţare*, *grupul de loisir* şi *familia*.

Viaţa grupurilor şi a societăţii este de neconceput fără organizare şi fără conducere. Existenţa şi funcţionarea oricărui grup presupune un conducător, selecţia acestora realizându-se potrivit unor reguli sofisticate. Procesul de conducere apare astfel ca esenţial pentru existenţa unui grup. putând fi definit *ca procesul*

prin care un membru al grupului îi influenţează pe ceilalţi membri în vederea atingerii unor scopuri specifice grupului. Influenţa exercitată asupra membrilor este una determinantă, fără ca ea să provină doar dinspre liderul grupului, aşa încât trebuie să se facă diferenţa între lider şi alte persoane influente în grup.

Una dintre cele mai relevante diferenţieri ale tipurilor de lideri este aceea dintre liderul formal şi liderul informai. Liderul formal este cel oficial, numit sau ales, cu responsabilităţi bine definite, înscrise de obicei în documente oficiale.

Atât în grupurile formale, cât şi în cele informale există însă lideri informali, recunoaşterea acestora venind dinspre membrii grupului. Puterea de influenţă a acestora în grupurile formale poate fi în colaborare, în paralel sau în contradicţie cu puterea liderului formal.

Pe termen mediu sau lung se realizează adesea situaţia în care liderul neoficial ia locul celui oficial, în această nouă postură declanşându-se şi în raport cu persoana sa procesul care i-a conferit în cele din urmă calitatea de lider formal.

Există însă şi alte criterii de diferenţiere a tipurilor de lideri, stilul de conducere fiind unul dintre cele uzuale. Astfel, potrivit acestui criteriu se face diferenţa între lideri democraţi, autoritari, laissez faire, orientaţi spre sarcină sau focalizaţi pe relaţiile interpersonale existente în grup. În raport cu acest mod de considerare a tipurilor de lideri una dintre problemele aduse în discuţie se referă la capacitatea de a determina reuşita în acţiunile întreprinse de grup. S-a constatat însă că performanţa în conducere nu e legată abstract de un stil anume de conducere, ci de capacitatea de adaptare la circumstanţe specifice.

ŢII

1. Dragostea se poate defini drept o relaţie interumană caracterizată prin liberă alegere, afectivitate şi

preţuire reciprocă, în absenţa unor constrângeri directe de ordin social. Organizaţi o dezbatere în care luând ca punct de plecare această definiţie încercaţi să argumentaţi pro şi contra, ţinând cont de diferenţele existente între diferitele culturi în ceea ce priveşte conţinutul iubirii (este necesar ca în prealabil să fie colectate informaţii despre modul în care „se construieşte" iubirea în alte culturi).

2. La nivelul existenţei sociale prezenţa prejudecăţilor este un fapt curent. Fiecare dintre voi încercaţi, în clasă, să scrieţi despre colegii voştri, pe o foaie de hârtie, lucruri care sunteţi convinşi că sunt adevărate, dar pe care nu le întemeiază informaţii dobândite din surse veridice, ci sunt formulate în baza „celor ce le-aţi auzit" (nu consemnaţi pe foaia de hârtie propriul nume). Discutaţi la nivelul clasei ceea ce s-a notat şi încercaţi să vedeţi dacă relaţiile interpersonale la nivelul clasei erau influenţate de acele prejudecăţi.

Acomodare = acţiunea de adaptare, de obişnuire cu noi condiţii de viaţă.

Alienare – îndepărtare, înstrăinare; în context social este vorba de ostilitate faţă de societate, faţă de factorii de civilizaţie, până la a se simţi izolat în cadrul societăţii deşi continuă să trăiască în mijlocul ei.

fiemografie = ştiinţă care, prin metode cantitative, studiază fenomene şi procese privitoare la numărul, repartiţia geografică, structura, densitatea, mişcarea populaţiei umane şi compoziţia ei pe grupe de vârstă, de sex etc.

3. Analizaţi motivele pentru care devianţii de la norma grupului sunt respinşi.

4. Exemplificaţi funcţiile grupului mic pentru grupul de prieteni.

5. Analizaţi comparativ relaţiile de cooperare, relaţiile de competiţie şi relaţiile conflictuale.

6. Construiţi o argumentare prin care să arătaţi că

relaţiile interpersonale au un caracter formativ.

7. Grupurile din care facem parte nu au numai influenţe benefice asupra noastră. Identificaţi o situaţie în propria voastră existenţă când aţi ajuns la concluzia că influenţa grupului din care făceaţi parte a determinat preluarea unor comportamente respinse din punct de vedere social.

8. Analizaţi relaţiile interpersonale existente între voi şi colegii de clasă, iar după aceea caracteristicile grupului pe care îl formaţi. *Ca* diferenţe puteţi observa?

Inerţie = tendinţa unei persoane sau a unui grup de a rămâne în inactivitate, apatie.

Opinie publică = procesul psihosociologic interactiv de agregare a judecăţilor evaluative, a atitudinilor şi a credinţelor referitoare la o problemă socială ale unui număr semnificativ de persoane dintr-o comunitate care se exprimă verbal deschis.

Prestigiu = ascendent legat de statut şi succes care poate reveni unei persoane, grup, loc sau epoci. Este atribuit de către semeni şi se impune opiniei publice determinând deferenta şi admiraţia prin puterea sa de influenţare.

23

92

24. COMPORTAMENTE PRO ŞI ANTISOCIALE

24.1 Comportamente pro şi antisociale

Oricare din comportamentele noastre are urmări mai mult sau mai puţin directe asupra celorlalţi. În funcţie de aceste urmări, comportamentele sunt:

Comportamente prosociale, care reprezintă o categorie foarte vastă de comportamente şi se referă la acte valorizate pozitiv de societate. Sunt comportamente intenţionate, realizate în afara obligaţiilor profesionale şi orientate spre conservarea şi promovarea valorilor sociale, fără aşteptarea unei recompense externe

Comportamentul de ajutorare se poate defini drept actul intenţionat efectuat în folosul altei persoane.

Explicaţiile oferite acestui tip de comportament au fost elaborate de pe două poziţii teoretice:

— *Perspectiva biologică*: acest tip de comportament este înnăscut, existând la oameni predispoziţia biologică de a-i ajuta pe cei care suferă sau pe semenii noştri aflaţi în pericol (o astfel de perspectivă se bazează pe ipoteza supravieţuirii prin înrudire, care contrazice legea selecţiei naturale);

— *Perspectiva învăţării sociale*: cei mai mulţi psihologi argumentează că acest tip de comportament îşi are originea în procesul de socializare (*socializarea primară*), fiind învăţat atât prin mecanismul recompensei, cât şi al pedepsei şi întăririi. Principala motivaţie a comportamentului de ajutorare este empatia, respectiv capacitatea de a sesiza trăirile altuia, de a ne identifica emoţional şi cognitiv cu o altă persoană.

Empatia este mediată, în bună măsură, de *similaritate*:

empatizăm mai uşor cu o persoană pe care o percepem ca fiindu-ne similară.

Încercarea de sistematizare a *elementelor care susţin comportamentul de ajutorare* permite punerea în evidenţă a doua categorii:

— Factori situaţionali: există situaţii în care, indiferent de caracteristicile de personalitate ale individului, el va acorda ajutor altuia (de exemplu situaţiile de urgenţă), după cum există situaţii în care, indiferent de profilul de personalitate al individului, el nu va acorda ajutor;

— Factori de personalitate: aici sunt de amintit stările psihice tranzitorii şi caracteristicile persoanei.

Comportamentul altruist reprezintă o subcategorie a

Două probleme îngemănate: egoismul şi altruismul:

„Problema altruismului s-a pus cu deosebită acuitate în societatea noastră occidentală fondată pe prioritatea interesului şi a individului. Nu din cauză că ar exista riscul ca oamenii să fie prea altruişti, deci să uite de ei înşişi, ci pentru că nu ar putea să fie suficient de altruişti. Or, nu există

! coexistenţă fără empatie, nici ajutor – nici chiar sacrificiu de sine – fără consens în privinţa riturilor sau formelor pe care trebuie să le îmbrace acest ajutor sau sacrificiu. Fără acest consens nu ar mai exista societate, ci o junglă de bărbaţi şi femei sau o piaţă veritabilă în care ar supravieţui cei mai fi *a* norocoşi. Altruismul este problema unei culturi a cărei

™" regulă este egoismul". (S. Moscovici (coord.). *Psihologia socială a relaţiilor cu celălalt*, Editura Polirom, 1994/1998. Iaşi)

comportamentului de ajutorare, referindu-se la acte motivate de dorinţa de a-i face un bine celuilalt fără a aştepta câştiguri personale. În general, persoana altruistă se caracterizează prin empatie, credinţa într-o lume dreaptă, responsabilitate socială, egocentrism scăzut, credinţa într-un control intern (în sensul că stă în puterea fiecăruia dintre noi de a face bine sau rău şi că acestea nu depind de noroc, destin, organizaţii sau alte forţe exterioare).

Prietenia constă în relaţia psihosocială de durată dintre două fiinţe umane, rezultat al alegerii libere şi bazată pe afecţiune, încredere şi preţuire mutuală. Relaţia de prietenie are în centrul ei afectivitatea şi preţuirea reciprocă, bucuria, plăcerea şi entuziasmul partenerilor de a fi împreună. Este o relaţie autentic afectivă între persoane egale, dincolo de condiţia socială sau de altă natură, contând nu atât *cine eşti*, ci *ce eşti*.

Simpatiareprezintă relaţia psihosocială cu o încărcătură afectivă ridicată, fără însă ca aceasta să aibă

la bază o decizie conştientă, manifestată printr-o anumită „deschidere” şi disponibilitate în raport cu anumite persoane (este prezentă, ea sau opusul său, din primele momente în care cunoaştem o nouă persoană).

Încrederea este o modalitate de investire a unei alte persoane (poate fi şi reciprocă) cu o anumită „infailibilitate”, în sensul că cele ce vin dinspre persoana în care avem încredere nu mai sunt supuse unui proces de evaluare, fiind acceptate ca atare.

Comportamente antisociali; care sunt comportamente ce sfidează ordinea socială convenită, contrariază prin neluarea în seamă a normelor şi a instituţiilor sociale Acest tip de comportamente sunt fie intenţionate, săvârşite de persoane ce încalcă în mod conştient legile juridice şi normele morale, fie săvârşite de persoane bolnave, cu grave tulburări de personalitate.

Comportamentul agresn este comportamentul desfăşurat cu intenţia de a face rău altei persoane.

Explicaţiile au fost construite, de asemenea, pe baza a doua poziţii teoretice:

— *Perspectiva biologică*: consideră agresivitatea o tendinţă înnăscută de acţiune, respectiv agresivitatea apare ca un instinct (model predeterminat de răspunsuri la stimulii din mediu, răspunsuri ce sunt controlate genetic); etologia, ramura biologiei ce studiază instinctele, a arătat că agresivitatea are un aspect funcţional, pozitiv, în lumea animală fiind limitată de anumite semnale de capitulare şi de supunere a învinsului, această inhibiţie dispărând însă la om;

— *Explicaţii sociale şi biosociale*: insistă pe trăiri psihice precum frustrarea (orice eveniment ce interferează cu atingerea scopului), care determină furie, ostilitate şi comportament agresiv; frustrarea nu conduce însă întotdeauna la agresivitate, astăzi cele mai multe teorii

Pentru a preveni inflaţia factorilor care pot submina o

societate, la nivel social sunt valorizate anumite comportamente agresive. Societăţile contemporane încearcă însă într-o măsură din ce în ce mai mare un control mai strict asupra acestor comportamente care, în trecut, au condus adesea la încălcări ale drepturilor omului.

93

Insistând pe un proces de învăţare socială. *Factorii comportamentului agresiv* sunt:

— Factori personali: tipul de personalitate şi sexul (procesul de socializare educă spre exemplu băieţii în acest sens, în timp ce fetele sunt descurajate);

— Factorii de mediu: zgomotul (amplifică agresivitatea numai la indivizii care au deja tendinţe agresive), temperatura (agresivitatea creşte pe măsură ce creşte temperatura), aglomeraţia (depinde de percepţia subiectivă: plăcută sau neplăcută).

Tipologia agresivităţii este deosebit de diversă, curente fiind distincţii, precum: agresivitate intenţionată/agresivitate neintenţionată, agresivitate directă/agresivitate indirectă, agresivitate individuală/agresivitate de grup, agresivitate manifestă/agresivitate latentă, agresivitate verbală/agresivitate fizică etc.

Deşi există multiple dezbateri pe această temă, se consideră că nu orice formă de agresivitate este antisocială, după cum nu orice act antisocial presupune agresivitatea. În general, agresivitatea instrumentală nu este considerată antisocială, ci prosocială (prinderea şi pedepsirea răufăcătorilor, competiţiile sportive, sancţiunile aplicate de părinţi copiilor etc). În principiu, însă, măsura în care agresivitatea este antisocială sau prosocială se poate stabili în funcţie de opoziţia sau susţinerea în raport cu normele considerate sociale.

2 A 2 Nunalitate. anormalitate socială în strânsă

legătură cu comportamentele pro şi antisociale se pune problema *normalităţii*, respectiv *anormalităţii sociale*.

!! *prescriu comportamente dezirabile, reglementează relaţiile dintre indivizi în numele unei autorităţi* (regula, morala, legea). Slăbirea sau incoerenţa normelor reprezintă sursa anomici. respectiv *absenţa normelor*, *funcţionarea patologică a societăţii*, *dezordinea*, *dereglarea valorilor tradiţionale*.

Caracteristicile unei norme sunt:

— *Tematica*: prescrie cine are dreptul sau datoria de a face ceva şi cum trebuie să se facă ceva;

— *Claritatea*: arată cum trebuie să te raportezi la norme;

— Marja *de toleranţă*: desemnează amplitudinea comportamentelor acceptate şi de unde începe dezaprobarea;

— *Constanţa*: desemnează stabilitatea normei, dacă se aplică doar uneori sau întotdeauna;

— *Definirea anormalităţii*, precizarea comportamentelor contrare normei;

— Practicarea *normei*: depinde de particularităţile individuale, dar şi supraindividuale; norma se impune dacă este eficace în comportamentul real.

Normele sunt elaborate sub influenţa modelelor culturale ale unei populaţii. Uneori acelaşi gest sau comportament are semnificaţii diferite în funcţie de regiunea geografică.

Se distinge între *modelul cultural real*, rezultând din răspunsurile asemănătoare ale unei populaţii sau grup într-o situaţie dată şi *modelul construit*, influenţat de modă. Uneori se menţionează şi un *model ideal*, o abstracţie elaborată de membrii unei societăţi pentru reglementarea situaţiilor considerate capitale (de exemplu: egalitatea tuturor în faţa legii, toleranţa faţă de diversitate şi alteritate etc.)

Cel mai important rol în definirea normalităţii şi anormalităţii psihosociale îl au grupurile sociale, deoarece normele sociale sunt caracteristicile fundamentale ale acestora, ele descriind uniformităţile de comportament ce caracterizează grupurile. Practic, un grup nu poate funcţiona dacă membrii săi nu se conformează normelor. Este vorba de procesul mai larg al influenţei sociale, oricare dintre procesele puse sub acest titlu implicând schimbări în primul rând comportamentale, dar şi atitudinale.

1., respectiv uniformizarea *relativă a comportamentelor şi a atitudinilor membrilor unui grup*. Fenomenul fundamental în situaţiile de normalizare constă în inexistenţa unei norme stabilite dinainte, pe care grupul ar impune-o indivizilor fără ca el însuşi să fie sensibil la poziţia acestora. Lipsa consensului majorităţii cu privire la răspunsul corect face ca membrii, nesiguri pe răspunsurile lor, să exercite influenţă unul asupra altuia şi să sfârşească prin a adopta o normă comună, ce întruneşte adeziunea tuturor şi exprimă poziţia grupului faţă de stimulul respectiv.

2.: … respectiv procesul de *schimbare a comportamentului datorită presiunii implicite a grupului*, face ca interacţiunea dintre membrii grupului să fie posibilă şi predictibilă, permiţând grupului să-şi atingă scopurile. Efectele conformismului pot fi explicate prin influenţa informaţională şi influenţa normativă. Conformismul nu este determinat însă doar de presiunea evidentă a grupului, ci poate fi vorba şi de produsul dorinţei de a fi în mod manifest de acord cu grupul, anticipându-se pierderea statutului sau identificarea ca anormal. Oricum, faptul de a fi diferit de ceilalţi din grup are consecinţe serioase, aşa încât oamenii se supun presiunilor exercitate de grup chiar şi atunci când există şi alternative clare şi lipsite de ambiguitate.

L\l

3., respectiv *situaţiile în care schimbarea de comportament survine ca urmare a unui ordin venit din partea unei surse de influenţă înzestrate cu autoritate legitimă*. Spre diferenţă de situaţiile de conformism, în care membrii grupului şi individul influenţat au acelaşi comportament, în cazul obedienţei această similaritate nu se regăseşte. Autoritatea pretinde din partea celui obedient un comportament pe care ea nu îl realizează, cel puţin nu în faţa acestuia.

4.,!; –, care se referă la faptul că nu o *A* numai grupurile exercită o influenţă asupra indivizilor, dar şi indivizii propun la rândul lor norme. Atunci când *normele aflate în vigoare într-un grup dat sunt violate* se vorbeşte de *devianţă*, rezultatul acesteia fiind adesea excluderea membrului deviant din grup. În anumite situaţii însă, indivizii devianţi în raport cu norma dominantă se pot afla la originea inovaţiei sociale, respectiv o minoritate lipsită la un moment dat de putere sau de status poate obţine influenţă socială, determinând o reevaluare a normelor aflate în uz.

94

24

SENTIMENTUL DE VINOVĂŢIE

Existenţa normală a individului în context social presupune printre altele şi capacitatea de a simţi vinovăţia. Potrivit lui D.W. Winnicott, unul dintre psihiatrii contemporani care s-a ocupat cu precădere de problemele psihice ce apar în perioada copilăriei, pierderea acestei capacităţi (la diferite intensităţi) stă cel mai adesea la baza comportamentelor antisociale. Ilustrativ în acest sens poate fi considerat următorul fragment, care aduce în discuţie cazul unui băiat care fura de la şcoală.

„Directorul, în loc să-l pedepsească, a recunoscut: faptul că era bolnav şi i-a recomandat consultaţie

psihiatrică. Acest băiat, la vârsta de 9 ani, se confrunta cu o deprivare aparţinând unei perioade mai timpurii şi avea nevoie de fapt de o perioadă de stat acasă. Familia lui s-a reunit, iar acest fapt i-a dat o nouă speranţă. Am aflat că băiatul avea o compulsie de a fura, auzind o voce care-i dădea ordine, vocea unui vrăjitor. Acasă, el a devenit bolnav, infantil, dependent, apatic. Părinţii i-au întâmpinat nevoile şi i-au dat voie să fie bolnav. La sfârşit ei au fost recompensaţi prin faptul că el s-a recuperat spontan, iar după un an a fost capabil să se întoarcă la şcoală. Iar recuperarea s-a dovedit una de durată.

Ar fi fost uşor ca acest copil să fie îndepărtat de calea care conducea la recuperarea sa. El nu avea desigur cunoştinţă de singurătatea şi de golul intolerabil ce se aflau la baza bolii sale şi îl făcuseră să adopte pe vrăjitor în locul unei organizări mai naturale a Supraeului. Această singurătate era legată de o perioadă de separare de familie, de când el avea 5 ani. Dacă ar fi fost pedepsit sau dacă directorul i-ar fi spus că trebuie să se simtă vinovat, el s-ar fi întărit şi ar fi organizat o mai deplină identificare cu vrăjitorul. Treptat, el ar fi devenit dominant şi sfidător şi, în cele din urmă, o persoană antisocială. Acesta este un caz comun în psihiatria infantilă (…)”.

Practic, se poate observa la copiii mici anumite tendinţe antisociale, tendinţe care se cer descurajate, fără însă ca interdicţii sau pedepse aspre să rezolve aceste probleme. Sunt de preferat interdicţii limitate, care să lase loc liber şi sponaneităţii copilului şi care să permită constituirea progresivă a unui sentiment de vinovăţie apt să permită o integrare socială normală. Persoanele incapabile să resimtă îngrijorarea, vinovăţia sau chiar remuşcarea sunt produsul absenţei unui cadru emoţional şi fizic care să le fi permis dezvoltarea unor astfel de capacităţi, de unde şi o absenţă, în general, a simţului moral.

DEZINDIVIDUALIZAREA

Teoriile dezindividualizării îşi au sursa în lucrarea *Psihologia mulţimilor* a lui Gustave Le Bon, potrivit acestuia în anumite contexte de grup individul pierzându-şi sentimentul de responsabilitate socială, regresând spre o formă inferioară de evoluţie. Comportamentele antisociale, violente şi instinctive sunt favorizate de anonimat, combinat acesta cu sugestibilitatea şi contagiunea rapidă a ideilor şi a emoţiilor.

Experimentele au arătat că în contexte sociale specifice, acolo unde anonimatul devine posibil, individul nu mai simte nevoia de a fi un stimul distinct în câmpul social, ceea ce determină o conştiinţă de sine scăzută, diminuarea acesteia eliberând comportamente inhibate de normele sociale.

Variabilele care pot determina un astfel de fenomen sunt numeroase: anonimatul, scăderea responsabilităţii, activitatea în grup, mărimea grupului, perspectiva temporală modificată (accent exagerat pe prezent, ignorarea viitorului şi trecutului), excitarea fiziologică, stimuli senzoriali puternici (de exemplu, muzica intensă), stări modificate de conştiinţă (determinate de alcool, droguri…) etc.

e LE BON

41 – 1 HI)

Aplicaţie: Acest fenomen este prezent într-o măsură mai mare decât s-ar putea crede la o privire superficială. Analizaţi propria voastră conduită şi încercaţi să delimitaţi o situaţie în care el s-a produs şi v-a determinat să reacţionaţi antisocial. Puneţi în evidenţă variabilele care au favorizat fenomenul şi prezentaţi rezultatele obţinute colegilor voştri.

LIC a i îi

1. Analizaţi comparativ comportamentul independent şi comportamentul deviant.

2. Analizaţi un exemplu de comportament agresiv valorizat de societate.

3. Se poate aprecia că agresiunea este o consecinţă a învăţării sociale? Argumentaţi-vă punctul de vedere!

4. Analizaţi-vă propria voastră conduită şi delimitaţi un

Context = ideile, credinţele, normele, obişnuinţele etc. organizate într-un sistem, care constituie cadrul de evoluţie a individului şi care se transmit prin limbaj şi educaţie. Acesta furnizează cadre de referinţă, modele de comportament şi practici cotidiene, astfel încât se susţine procesul de socializare şi integrare socială.

Cost = în context psihosocial, ceea ce investeşte efectiv individul într-un comportament prosocial: timp, bani, efort, emoţii etc.

Credinţa într-o lume dreaptă = convingerea că fiecare primeşte ce comportament pe care îl consideraţi prosocial. De ce îl apreciaţi astfel?

5. Cum credeţi că pot fi sporite comportamentele sociale la nivelul unei comunităţi?

6. Credeţi că atunci când avem comportamente prosociale este posibil să acţionăm astfel prin prisma unui raport costuri-beneficii? Argumentaţi-vă răspunsul!

merită şi merită ceea ce primeşte.

Personalitate autoritară = tip de personalitate conservatoare ce are ca trăsătură dominantă intoleranţa faţă de străini şi minoritari, dar care adoptă o atitudine obedientă faţă de cei care deţin puterea. În general, poate desemna oricare persoană în cazul căreia relaţiile cu subordonaţii au un caracter unilateral, în sensul că aceştia trebuie să se supună necondiţionat ordinelor sau indicaţiilor primite, responsabilitatea pentru nereuşită revenind integral acestora, în timp ce succesele i se datorează.

Tranzitoriu = intermediar, de tranziţie; ceea ce face

trecerea de la o stare la alta.

95

25. ATITUDINILE SOCIALE ŞI FORMAREA LOR

25.1 Atitudinile sociale

Aşa cum s-a subliniat anterior (capitolul „Caracterul”) * atitudinile reprezintă modalitatea de raportare la o clasă generală de obiecte sau fenomene prin care persoana şi orientia/ă subiectiv şi se autoreglează preferenţial. Prima definiţie riguroasă a acestui concept a fost propusă în 1935 de G.W. Allport, acesta subliniind că orice atitudine reprezintă:

— O experienţă personală cu substrat neurobiologic;

— Un ansamblu de elemente cognitive relative la un obiect asociate cu trăiri afective pozitive sau negative;

— Reacţii adaptate şi consistente faţă de obiectul asociat atitudinii.

Atitudinea, în baza acestei semnificaţii a conceptului, este o combinaţie de reacţii cognitive, afective şi comportamentale faţă de un obiect, o construcţie psihică sintetică ce cuprinde elemente cognitive, afectiv-motivaţionale şi volitive şi subîntinde comportamentul. În funcţie de preponderenţa unora sau altora dintre elemente se poate vorbi arunci de atitudini determinate cognitiv, afectiv sau volitiv, dar în oricare dintre situaţii atitudinea se manifestă în comportament prin intermediul acţiunilor voluntare.

Tot ceea ce se întâmplă în jurul nostru şi reuşeşte, într-un fel sau altul, să ne atragă atenţia suscită din partea noastră adoptarea unei anumite poziţii, exprimată cel mai adesea prin *opiniile şi credinţele împărtăşite*, astfel încât vom avea anumite comportamente ca răspuns. Suntem astfel de acord sau nu cu ultima modă lansată, poziţia unui partid politic într-o anumită problemă, cerşetoria, exprimarea zgomotoasă a sentimentelor de către tineri, nuditatea afişată cotidian etc, iar în funcţie de acordul sau

dezacordul nostru, de intensitatea sa vom avea aşa-numitele *reacţii de răspuns*. Toate aceste modalităţi de raportare a noastră constituie clasa atitudinilor sociale.

Atitudinile sociale se dovedesc structuri relativ durabile de opinii (credinţe), trăiri afective şi manifestări comportamentale faţă de persoane (grupuri de persoane), obiecte şi evenimente care din punct de vedere social sunt semnificative.

La fel ca în cazul altor componente psiho-comportamentale ale conduitei umane şi în cazul atitudinilor se pune problema determinării lor, astfel încât să se reuşească o caracterizare relevantă a acestora. În acest sens se poate pune în primul rând problemapropietăţilor atitudinii, curent fiind delimitate:

— Valenţa, care se leagă de poziţia pe care o ocupă atitudinea din punct de vedere afectiv: o atitudine poate fi pozitivă sau negativă, favorabilă sau defavorabilă unui anumit obiect sau clase de obiecte;

— Intensitatea, care se referă la poziţia ocupată de atitudine pe o scală continuă ce are ca extreme cuplurile pozitiv/negativ, favorabil/nefavorabil, considerându-se că plasarea mai aproape de o extremitate sau alta semnifică o atitudine mai intensă;

— Centralitatea, respectiv poziţia pe care atitudinea o ocupă în ansamblul elementelor care constituie identitatea individului precum: valorile, apartenenţele sociale, personalitatea, aptitudinile etc; asocierea mai mult sau mai puţin puternică cu elemente de acest gen va

25.2 Formarea şi modificarea atitudinilor sociale

Atitudinile intră în *categoria componentelor psiho-comportamentale dobândite* în timpul existenţei noastre, deci *învăţate*. Desigur, *asimilarea lor se realizează în cursul procesului de socializare*, pe măsură ce ne integrăm contextelor sociale în care ne plasăm. În acest context, se pune problema formării lor, a modului în care ajungem la

un anumit moment să avem o anumită atitudine.

Cea mai cunoscută direcţie de abordare a formării atitudinilor sociale pleacă de la cele trei componente ale unei atitudini (cognitivă, afectivă, comportamentală), considerându-se că pot fi afirmatei în – în ale acestora.

Cercetareasiiisi ItM.:. „\ a arătat că atitudinile sociale pot fi, pe de o parte, rezultatul condiţionării (potrivit unor experimente, repetarea, spre exemplu, a unor denumiri de naţionalităţi corelate cu cuvinte pozitive sau negative, poate determina o atitudine, de un anumit gen, faţă de aceste naţionalităţi; este explicabilă atunci atitudinea noastră generală faţă de alte naţionalităţi, chiar dacă nu am avut contacte directe), dar, pe de altă parte, al simplei expuneri faţă de un stimul (expunerea repetată faţă de un stimul, astfel încât să existe posibilitatea percepţiei, ar fi suficientă pentru a determina o atitudine mai favorabilă).

v: ...;<...! îl >. sunt mai puţin cercetate, dar este evident că orice informaţie este receptată şi în manieră afectivă, aşa încât în funcţie de informaţiile pe care le deţinem sau le obţinem determina gradul de centralitate;

— Accesibilitatea, legată de forţa cu care atitudinea este raportată la obiectul său, atitudinea fiind cu atât mai probabil activată cu cât această legătură este mai intensă.

De asemenea, atitudinile îndeplinesc mai multe funcţii, potrivit lui D. Katz cele mai relevante dovedindu-se:

— Funcţia de cunoaştere: atitudinea serveşte drept cadru de referinţă pentru evaluările obiectelor sau ale evenimentelor;

— Funcţia de adaptare: este vorba de adaptarea socială, prin atitudinile noastre, construite sau nu în concordanţă cu contextul social în care ne plasăm, atingând un anumit grad de integrare socială;

— Funcţia expresivă: atitudinile servesc la exteriorizarea credinţelor şi a valorilor pe care le

promovăm;

— Funcţia de apărare a eului: atitudinile ne permit protejarea sau accentuarea stimei de sine mai ales împotriva ameninţărilor exterioare sau a conflictelor interne.

se pot constitui sau modifica anumite atitudini sociale (atunci când nu avem informaţii despre anumite categorii de obiecte, nu ne sunt cunoscute, nu vom avea nicio atitudine în raport cu ele, dar pe măsură ce vom recepta informaţii în acest sens vom ajunge să adoptăm o anumită atitudine; un bun exemplu în acest sens este receptarea politicului în societatea românească, mai ales în rândul tinerilor şi vârstnicilor, care nedeţinând informaţii în acest sens, nu au posibilitatea de a oferi, spre exemplu, în cadrul unor sondaje de opinie, răspunsuri relevante).

.). au fost legate de condiţionarea ce are la bază întărirea răspunsului (întărirea pozitivă creşte probabilitatea apariţiei unei atitudini, în timp ce cea negativă diminuează această posibilitate) şi de percepţia de sine (atitudinile sociale sunt în funcţie de aprecierea pe care o avem în raport cu propria noastră persoană).

Formarea atitudinilor sociale pune. simultan, problema modificării acestora, societatea, cei din jurul nostru, receptând de o anumită manieră poziţiile pe care noi le adoptăm, receptare ce se poate dovedi pozitivă sau negativă. Există astfel presiuni externe în favoarea schimbării sau, dimpotrivă, a întăririi unei atitudini, după cum pot exista şi motivaţii interne în acest sens.

Hii. î – id. i Mui. h; este astfel un fapt curent, cauzele sale fiind legate mai ales de persuasiune şi autopersuasiune:

96

1. Persuasiunea Reprezintă actul de comunicare ce are drept scop modificarea opiniilor, credinţelor, atitudinilor unei persoane în condiţiile în care acea

persoană are impresia că deţine o libertate totală.

Pentru ca scopul actelor persuasive să fie atins este necesară îndeplinirea mai multor condiţii legate de sursă (credibilitate, atractivitate, putere, sex etc), de mesaj (tipul de argumente conţinute, claritatea mesajului, fluenţa verbală etc.) şi de canalul de comunicare (mesaj scris, mesaj video, mesaj audio etc). Desigur, în lumea contemporană, dominată, sub anumite aspecte, de mesajele publicitare, actele persuasive sunt deosebit de numeroase, rezistenţa în faţa acestor acte fiind adesea necesară. Una dintre cele mai cunoscute *strategii de evitare* este cea *a expunerii selective*, care nici nu respinge în bloc toate încercările de persuasiune (cum se întâmplă cu tradiţionaliştii), dar nici nu cedează oricărei încercări de persuasiune (dovedindu-se o sugestibilitate exagerată).

2... <, Oamenii îşi schimbă atitudinile nu numai datorită intervenţiei din afară, a actelor persuasive venind dinspre câmpul social, ci şi în baza propriilor comportamente. Astfel, a te angaja, spre exemplu, într-un comportament care contravine unei anumite atitudini, poate conduce la modificarea atitudinii în cauză şi chiar la instalarea unei alte atitudini.

Modificarea de atitudine este prin urmare un proces care poate fi privit din două direcţii:

— De la interior (modificare de atitudine) către exterior (comportament) /persuasiune;

— De la exterior (comportament) către interior (modificare de atitudine) /autopersuasiune.

Sursă

15

Mesaj

Receptor

Context

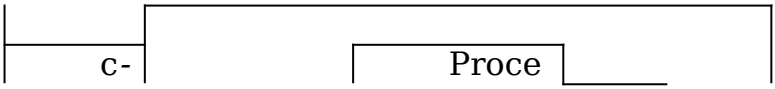

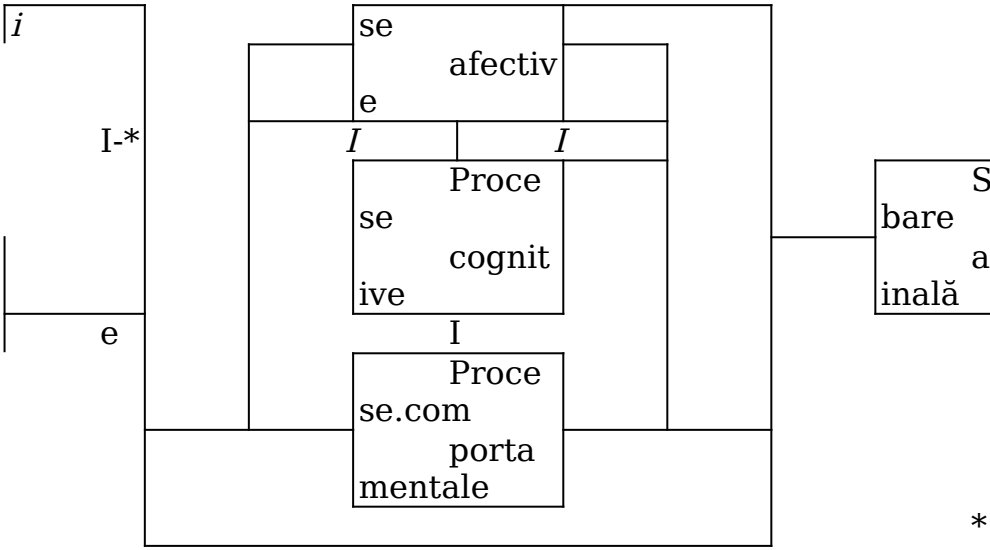

„L'esclavage contemporain" („Sclavajul contemporan"), o expoziţie de fotografie, încearcă să aducă în discuţie unele dintre atitudinile sociale negative, frecvente, totuşi, în societatea contemporană.

Structura generală a interacţiunii dintre factorii schimbării atitudinale

Faţă de modelul clasic (sursă-mesaj-receptor), modelul prezentat încorporează ideea că determinarea variabilelor independente este mediată de procese afective, comportamentale şi cognitive, acestea din urmă fiind decisive.

25

Aşa cum s-a precizat anterior, se pot pune în evidenţă trei componente ale unei atitudini. Aceste trei componente se pot afla însă fie într-un proces (o situaţie) de fie în unul de in ceea ce priveşte convergenţa, aceasta semnifică existenţa unui paralelism ridicat dintre răspunsurile atitudinale şi cele comportamentale, paralelism datorat mai ales caracterului atitudinii de forţă motivaţională. Concordanţa dintre ceea ce oamenii gândesc, spun şi fac este de altfel una dintre normele promovate în orice

cultură, de unde şi corelaţia între mentalitatea şi comportamentele unei populaţii. Realizarea sa, potrivit specialiştilor în psihologie socială, priveşte trăirea atitudinii ca autojustificare (comportamentele determină adoptarea anumitor atitudini care întemeiază noile iniţiative) sau ca rezultat al percepţiei propriului comportament (autopercepţie).

Convergenţa reprezintă însă situaţia firească. Ceea ce pune probleme şi a atras, de altfel, într-o mai mare măsură, atenţia este divergenţa, mai ales în contextul societăţilor democratice, caracterizate, cel puţin la nivel declarativ, printr-un nivel înalt de toleranţă. La nivelul acţiunii individuale şi chiar al instituţiilor se pot observa însă, adesea, discrepanţe între valorile afirmate şi comportamentele efective. În acest sens, s-a făcut diferenţa între atitudinile adevărate şi atitudinile „de faţadă", atunci când disocierea este evidentă. Există însă şi situaţii în care discordanţa este mascată de o ambivalenţă atitudinală, comportamentele fiind determinate de situaţiile concrete (spre exemplu, în raport cu anumite persoane avem atitudini negative, în timp ce în raport cu altele atitudini pozitive, deşi poate fi vorba de persoane aparţinând aceleiaşi categorii sociale).

Încercările de sistematizare a cauzelor divergenţei/convergenţei existente între atitudini şi comportamente au pus în evidenţă:

1.; i: mai, unde sunt de amintit *tăria atitudinii* (importanţa sa pentru sistemul personalităţii, informaţiile pe care se bazează, modul dobândirii sale etc), gradul de accesibilitate (uşurinţa cu care indivizii îşi reamintesc atitudinile şi reuşesc să opereze cu ele din punct de vedere cognitiv), *nivelul de activism al persoanei* (există o probabilitate mai mare ca o persoană activă să acţioneze potrivit atitudinilor sale) etc.

2. i «îi şi lu'… i, unde sunt de amintit *gradul de*

definire a cerinţelor situaţiei (divergenţa este mai accentuată atunci când cerinţele situaţiei sunt mai bine definite), *prezenţa altor semeni* (este evident că, adesea, „afişăm" alte atitudini în public decât am fi îndemnaţi dacă am fi singuri sau în prezenţa anumitor persoane) etc.

Cele precizate permit să se reafirme existenţa unei relaţii strânse între atitudini şi comportamente, fără însă ca posibila corelaţie să fie absolut certă, ci mai curând probabilistă. În general, atitudinea determină comportamentul, fiind însă posibilă şi relaţia inversă, aşa încât se poate afirma existenţa unei anumite interdependenţe cauzale. Acest lucru este cu atât mai mult valabil cu cât durata temporală considerată este mai mare.

PINIAPI BLIC

S. Chelcea şi P. Iluţ, în *Enciclopedie de psihosociologie*. definesc opinia publici drept *procesul psihosociologic interactiv de agregare a judecăţilor evaluative, atitudinilor ţi credinţei referitoare la o problemă socială ale unui număr semnificativ de persoane care se exprimă verbal deschis*. Analiza acestei definiţii permite punerea în evidenţă a condiţiilor în care o opinie are un astfel de caracter:

— Existenţa unei probleme importante pentru un număr mare de persoane, ceea ce înseamnă că se poate vorbi de o opinie publică în cazul unor poziţii controversate de interes general şi nu în cazul unor cunoştinţe care se caracterizează prin evidenţă;

— Problema are relevanţă socială, altfel spus nu reprezintă ceva ce nu are decât o importanţă locală sau o durată de timp redusă.

Problema care constituie obiectul unei opinii publice reprezintă o preocupare pentru o populaţie care formează publicul, discriminarea acestuia realizându-se în general pe criterii ce ţin de aspecte socioeconomice sau demografice.

Opinia publică reprezintă un complex de păreri care se exprimă public, la baza acestei expresii publice trebuind însă să se vorbească de o opinie publică latentă, premergătoare.

Opinia publică constituie, în cadrul democraţiilor, una dintre cele mai importante forţe social-politice, aşa încât se încearcă adesea controlul sau manipularea sa. Acestea se realizează sub mai multe forme:

— Personificarea sa, astfel încât apar, mai ales în mass-media, expresii precum „opinia publică nu este de acord…”, „opinia publică a ales…”, cei care utilizează astfel de expresii asumând practic o presupusă „întâlnire” cu aceasta la fel cum ne putem întâlni cu o persoană;

— Prezumţia unanimităţii, când se lasă să se înţeleagă că o anumită opinie ar fi împărtăşită de aproape întreaga populaţie;

— Afirmarea unor reprezentanţi ai opiniei publice (jurnalişti, oameni politici, oameni de cultură etc), care se erijează în purtători de cuvânt ai opiniei publice, în pofida imposibilităţii unei astfel de situaţii, putând fi vorba mai curând de exprimarea unor poziţii personale care concordă mai mult sau mai puţin cu ceea ce reprezintă opinia publică.

O altă problemă care se poate aduce în discuţie este aceea a raportului dintre opiniile majoritare şi cele minoritare. această problemă pretinzând soluţii, mai ales din partea factorilor politici (interacţiunea politică – opinie publică fiind una dintre cele mai relevante în contextul unei democraţii), care să elimine eventuala dominaţie sau opresiune a majorităţii. Acest lucru se realizează atunci când pluralismul (cultural, politic, etnic, religios etc.) reprezintă o valoare socială relevantă (în primul rând pluralismul democratic, în cadrul căruia, competiţiei şi conflictului le este preferată sau promovată cooperarea).

Se pune însă o întrebare: cum poate fi pusă în

evidenţă opinia publică, de o manieră cât mai adecvată? Estimarea adecvată a opiniei publice a devenit posibilă începând cu 1928, când George Gallup îşi susţine teza de doctorat *o metodă obiectivă pentru determi*narea *intereselor cititorului faţă de textele unui ziar*. Această teză reprezenta apariţia sondajelor de opinie de tip ştiinţific, acestea caracterizându-se prin: circumscrierea cât mai exactă a problemei de cercetat, identificarea publicului vizat, determinarea volumului şi tipului de eşantion, desemnarea persoanelor ce urmează să fie intervievate, construirea chestionarului, culegerea datelor, prelucrarea acestora şi elaborarea sintezei cercetării.

Aplicaţie: Grupaţi-vă pe echipe de 4 elevi şi luând ca exemplu o opinie care are caracterul de a fi publică, încercaţi să vedeţi măsura în care este împărtăşită în şcoala voastră. Pentru aceasta, concepeţi un sondaj de opinie pe care să-l aplicaţi la nivelul şcolii, parcurgând toate etapele necesare.

APLICAŢII

1. Selectaţi din presa scrisă trei reclame pe care le consideraţi cele mai persuasive. împărţindu-vă în grupuri de câte patru elevi, încercaţi să decideţi, argumentat, asupra celei mai persuasive dintre ele. Repetaţi demersul la nivelul întregii clase. Identificaţi modul în care acele reclame pot determina modificarea atitudinilor sociale.

2. Intoleranţa este una dintre cele mai condamnabile atitudini sociale. Încercaţi să identificaţi cauzele care stau la baza formării unei astfel de atitudini şi componentele afective, cognitive şi comportamentale pe care le implică.

3. Se poate vorbi în cazul unui manual de acte de persuasiune1. Care ar fi scopul acestor acte? Luaţi ca exemplu următoarea formulare de la aplicaţia precedentă: „intoleranţa este una dintre cele mai condamnabile atitudini sociale”.

4. Identificaţi atitudini sociale dezirabile şi

indezirabile. De ce societatea favorizează anumite atitudini şi încearcă să modifice sau elimine altele? Argumentaţi-vă punctul de vedere.

5. Identificaţi un exemplu de comportament în care aţi fost implicaţi, mai mult sau mai puţin din proprie iniţiativă, dar care a determinat o modificare de atitudine. Analizaţi etapele procesului prin care s-a ajuns la modificarea atitudinii.

6. Analizaţi formarea şi modificarea atitudinii adolescenţei.

Iak

7. Analizaţi afişul de pe pag 96 („Sclavajul contemporan") şi încercaţi să precizaţi ce atitudini sociale negative sunt implicit condamnate. Puteţi identifica astfel de atitudini în comunitatea locală. Aduceţi în discuţia i—!! –", „e în „u!", i încercaţi să identificaţi posibilităţi de iiudini.

Discriminare = consecinţa comportamentală a aplicării stereotipurilor şi prejudecăţilor în raport ai una sau mai multe persoane, doar în baza apartenenţei i un grup sau categorie socială.

t inocentrism – atitudine care constă în rap ea tururi

\i. ine ne sunt la iiare. propi ine evident mai ales atui>

colective, reprezentări îi hiculate de cine membri

Prefudeco; *otip* tectiva faţă de membrii unui trrup saule.

caracten – on-nlerate re: ic pentru

fe so
no. ciale la
gr na
i âiapan
ba
de cult
sa

mblul t
or
ooriej’s
mie i *x* cart.
a căutarea – adesea’s de.
reprezint pactul ki
25
98
TIPURI DE ITEMI 6

ARGUMENTAREA. COMENTARIUL STRUCTURAT. COMENTARIUL

Aceste trei tipuri de itemi aparţin în realitate unor categorii diferite. Astfel, în timp ce argumentarea se include mai curând în categoria rezolvării de probleme, comentariul structurat şi comentariul ţin de categoria itemilor subiectivi.

S-a preferat tratarea lor corelată, deoarece, pe de o parte, există elemente comune în tratarea lor, iar, pe de altă parte, sunt mai puţin întâlnite în cadrul psihologiei ca disciplină de studiu în liceu.

constă din selectarea unor temeiuri logice pentru o teză şi derivarea ei din ele. Aceste temeiuri trebuie să fie necesare şi suficiente în raport cu teza argumentată, altfel spus în baza lor trebuie derivată teza şi numai teza.

1. „Inteligenţa poate fi blocată sau poate fi activată într-un sens sau altul (...) şi în funcţie de factorii motivaţionali puşi în acţiune în condiţiile date” (Al. Roşca). Pornind de la textul citat, argumentaţi că rezultatele obţinute în acţiunile întreprinse depind de intensitatea motivaţiei.

Argumentarea se poate utiliza în cele mai diferite domenii, mergând de la matematici, unde forma specifică este demonstraţia (precizarea şirului de raţionamente, verificarea şi deducerea a ceea ce se cere demonstrat) până în domeniul literelor (unde este vorba în primul rând

de interpretare, de a şti să citeşti un subiect, de a-l interpreta şi dezvolta, ilustrându-l cu ajutorul exemplelor şi citatelor), dar, de asemenea, acolo unde nu mai este vorba de un domeniu propriu-zis sau unde domeniul este întregul, anume în cadrul demersului specific filosofiei. În rândurile care urmează nu este vorba însă de a specifica acest demers la un domeniu sau altul, ci de a schiţa liniile generale ale unui demers argumentativ.

1. Abordarea este prima etapă, etapă ce constă în degajarea unei problematici. Aceasta angajează în discuţia propriu-zisă a subiectului, constituind ceea ce se numeşte „problematizare" sau punere în valoare a problemei. Se poate vorbi de „traducerea" problemei astfel încât discutarea sa să devină posibilă. Se impune după aceea formularea unei ipoteze. Formulată sub această formă, problematica subiectului rămâne deschisă.

Dezvoltarea presupune mai întâi examinarea ipotezei de plecare. Adesea, pentru ca examenul problemei să fie complet, este necesar ca după avansarea ipotezei pozitive (teza) să fie avansată şi ipoteza negativă (antiteza). În cadrul tezei şi antitezei introduceţi „subprobleme", acestea permiţând detalierea mai amănunţită a problemei. Argumentând în mod egal teza şi antiteza, se ajunge la o contradicţie (în cazul în care temeiurile oferite au o aceeaşi consistenţă şi tărie, ceea ce nu se întâmplă însă cel mai adesea). Cum se cere un răspuns, este necesar să se deplaseze din nou sensul problemei, iar aceasta în direcţia tezei ce se cere sau se doreşte argumentată.

3. Încheierea presupune deplasarea sensului problemei, ceea ce nu înseamnă pătrunderea într-un nou subiect, ci în reluarea tezei şi antitezei şi raportarea cu evidenţă una la cealaltă, conchizând asupra tezei prin respingerea antitezei. Există desigur şi situaţia în care se poate ajunge la a arăta că teza şi antiteza sunt ele însele adevăruri parţiale, deschizându-se astfel posibilitatea de a

merge dincolo de răspunsurile date, de întemeierea oferită tezei (este cazul mai ales al disciplinelor socio-umane, al literaturii etc).

este tehnica de analiză ce presupune considerarea textului în orizontul unei problematici care determină însăşi structura argumentării, respectiv a lanţului de argumente care încearcă să dea seama de ideile prezente în text. Chiar dacă sensul argumentării rămâne în mare parte la dispoziţia celui ce îl realizează, sunt precizate anumite linii directoare ale lucrării.

1. Realizaţi un comentariu pentru textul următor potrivit structurii precizate:

„Factorii care influenţează însă cel mai puternic copilul sunt cel familial, şcolar şi social-general. (...) Mai edificatoare sunt concluziile numeroaselor studii realizate asupra unor populaţii variate şi care arată că primii ani de viaţă au un rol decisiv pentru dezvoltarea potenţialului; copiii plasaţi în orfelinate, lipsiţi de contacte umane suficiente prezintă diferite grade de întârziere mentală care se pot recupera printr-o stimulare adecvată (...)" (J. Larmat).

a. identificaţi problema pusă în discuţie de text;

b. discutaţi conceptele şi

Comentariul structurat (dezvoltarea structurată; discuţia) nu se improvizează, ci survine doar după o reflexie asupra subiectului şi elaborarea unui plan. Deoarece faţă de simplul comentariu de text în acest caz intervine un subiect, este necesar ca reflexia şi, în cele din urmă, redactarea să fie făcute din perspectiva propusă de subiect. Într-un fel, comentariul structurat poate fi considerat o tehnică de analiză a unui text intermediară între argumentare şi comentariul propriu-zis. Fiind vorba însă de o lucrare mult mai elaborată decât argumentarea, se impune precizarea unei metode adecvate, metodă care presupune parcurgerea mai multor etape:

1. Analizarea subiectului: Este necesar ca mai întâi textul şi subiectul să fie citite cu atenţie, să fie reperate în primul rând cuvintele cheie, acestea permiţând reflexiei să se concentreze asupra problemelor esenţiale. Urmează o a doua lectură a textului, înaintea căreia este însă necesar să se înţeleagă toate cerinţele subiectului. O bună înţelegere trece mai întâi prin definirea termenilor cheie. Formularea subiectului permite, de asemenea, să se identifice tipul de reflexie solicitat: analizaţi, comparaţi, ilustraţi, prezentaţi etc. Este necesară, de asemenea, anterior următoarei etape, o delimitare a subiectului, adesea aceste limite fiind precizate chiar în formularea subiectului: temporale, spaţiale, geografice etc.

2. Elaborarea planului: Notaţi mai întâi toate ideile care vă vin în minte relativ la subiect. Aceste idei pot avea cele mai diverse origini: cunoştinţe dobândite la şcoală, informaţii oferite de mass-media, literatură specifică domeniului, documente (texte) anexate etc. Precizaţi-vă, mai întâi, ideile generale, cele care vor schiţa structura analizei voastre, rămânând însă în câmpul subiectului. Determinaţi, după aceea, în raport cu

fenomenele presupuse; aceste idei generale, o problematică, planul trebuind să răspundă la o întrebare *i* c. precizaţi modalităţile de esenţială care să constituie „firul roşu” al redactării. Absenţa unei problematici?

soluţionare a problemei puse conduce la o expunere descriptivă, fără interes. Stabiliţi planul. Acesta trebuie să pună?

În discuţie. În evidenţă o înlănţuire de idei, iar ca atare este necesar să fie logic, să răspundă l-ai problematică şi să survină din reflexia asupra subiectului.

3. Redactarea: În primul rând, bineînţeles, introducerea. Aceasta precede dezvoltarea şi are cinci obiective: să arate interesul subiectului, să precizeze

semnificaţia termeniloil cheie, să precizeze delimitarea subiectului, să prezinte problematica şi planulf Dezvoltarea trebuie redactată pornind de la plan, părţile şi subpărţile planului trebuin (să apară de mod evident. Concluzia este necesară. Ea trebuie să reia ideile tariF exprimate în cursul dezvoltării, să răspundă la problematică şi să lărgească subiectul. *i* este tehnica de analiză a unui text care presupune discutarea în detaliu a problemelor puse de textul T *t* propus, urmărindu-se structura şi articulaţia logică a textului.

1. Comentaţi din punct de vedere psihologic următorul fragment de text: „Nu este suficient ca scopul unei activităţi să fie clar, corect şi riguros formulat pentru ca ea să se desfăşoare normal şi mai ales eficient. Dacă lipseşte stimularea, imboldul şi susţinerea energetică în vederea realizării scopului, activitatea nu va putea fi dusă la îndeplinire".

Comentariul de text (comentariul propriu-zis) presupune în general un demers" asemănător cu cel precizat la comentariul structurat. După cum s-a subliniat deja, în cazul acestei tehnici de analiză a unui text ceea ce o structurează este însăşi textul. Este vorbaîmp rimul rând de a compune o dezvoltare a problemelor puse de text, această compoziţiei fiind necesar să fie făcută cel puţin în jurul anumitor centre de interes. Desigur, sunt?» posibile numeroase moduri de organizare a dezvoltării, moduri care depind în cele din J urmă de orientarea care se dă comentariului. Chiar dacă liniile principale ale structuriicomentariului trebuie să fie cele ale textului, nu se mai impune predeterminarea! orizontului discuţiei şi de un anumit subiect sau problemă. Ceea ce nu înseamnă absenţaţ problematizării, care poate fi impusă chiar de text, dar aceasta rămâne în mare parte la dispoziţia celui ce efectuează comentariul.

Desigur, se poate vorbi şi de un plan de redactare

propriu acestei tehnici de analiză (în parcurgerea paşilor precizaţi este necesar să se ţină seama şi de precizările făcute în cazul comentariului structurat, cu modificările de rigoare):

1. Situarea textului: ceea ce, mai simplu, ar constitui introducerea. Se poate realiza „încadrând textul fie pe linia autorului, fie pe linia problemei puse în discuţie. În primul caz este vorba de a situa textul, plecând de la epoca în care a trăit autorul fragmentului (în cazul în care eventualele informaţii precizate au relevanţă), de la precizarea tendinţelor generale ale momentului respectiv, în acest cadru urmând! să fie situat după aceea chiar autorul din perspectiva întregii sale opere. În ansamblul operei sale se va plasa după aceea lucrarea din care este extras fragmentuliar în final, în funcţie de relevanţa sa în ansamblul lucrării, însuşi fragmentul. Dacă* se preferă, sau subiectul o impune, linia problemei, textul ce urmează a fi scris* trebuie să debuteze prin relevarea importanţei temei generale pe care textul de analizat o presupune prin conţinutul său (în cazul psihologiei se impune mai ale & această posibilitate). Urmează prezentarea liniilor directoare, schiţarea acestei teme generale, în cadrul structurii tematice precizate urmând să fie precizat locul problemei tratate de text.

2. Ideea generală a textului: în legătură directă cu cele precizate în prima parte a comentariului se va formula, concis, o frază care să precizeze pe cât posibil sensul general al conţinutului ce urmează să fie comentat. Cum însă această etapă a comentariului este într-un fel doar un punct de trecere înspre următoarea etapă, anume comentariul propriu-zis, în formularea frazei trebuie să se ţină seama şi de sensul în care se va opera problematizarea.

3. Comentariul propriu-zis (dezvoltarea, cuprinsul): indiferent de maniera în care se va realiza (se va urma pas

cu pas structura textului, se va modifica această structură în funcţie de problema pusă de text sau în funcţie de scopul celui ce realizează comentariul ş.a.m.d.), va trebui să se ţină seama de structura logică a textului, respectiv de modul în care raţionamentele, argumentele, dovezile sau exemplele propuse, acţiunile realizate, faptele precizate etc. se înlănţuie, se structurează astfel încât formează un întreg care are un anumit sens. Un întreg va trebui să formeze de asemenea şi comentariul care se va realiza, iar structura de bază a textului care va constitui produsul analizei de text este de dorit să fie cea a sensului textului supus analizei. Pe această structură de bază este necesar să fie construită dezvoltarea propriu-zisă, dezvoltare ce nu trebuie să excludă simultan un demers comparativ şi adoptarea unei poziţii personale în raport cu diferitele probleme aduse în discuţie.

4. Concluzia: după cum spune însuşi titlul acestei părţi a comentariului, este momentul în care se conchide demersul desfăşurat în cuprinsul propriu-zis al comentariului. Aceasta nu înseamnă însă că este vorba de un rezumat al acestui demers. În această ultimă etapă se impune mai ales o considerare a importanţei temei analizate şi sublinierea posibilelor deschideri ce se pot pune în evidenţă în raport cu cele propuse de text. Iar în măsura în care acest lucru nu s-a realizat în etapa precedentă, se impune şi adoptarea unei poziţii în legătură cu problemele puse în discuţie.

100

INVITAŢIE LA AUTOCUNOAŞTERE

Funcţionarea şi adaptarea optimă la mediul social, inenţinerea sănătăţii mentale şi emoţionale, identificarea şi concretizarea potenţialului propriu, în cele din urmă o dezvoltare armonioasă a propriei personalităţi au ca premisă necesară cunoaşterea de sine. Cunoaşterea de sine se dezvoltă pe măsură ce trăim noi şi noi experienţe,

dobândind progresiv o capacitate mai mare şi mai profundă de autoreflexie. De altfel, studierea psihologiei în cadrul liceului are ca scop general, părăsind cadrele strict legate de sistemul educaţional, oferirea de informaţii instrumentale care să permită chiar dezvoltarea acestei capacităţi. Ceea ce vă propunem în finalul acestui manual este, dacă vreţi, o întâlnire mai sistematică cu propria persoană, astfel încât imaşinea de sine să se contureze în linii mai precise.

j f] vă propunem în primul rând o metodă de a vă plasa (identifica) pe voi în

I ppdiului în care vă desfăşuraţi existenţa.

Relaţii

Desenaţi pe o foaie de hârtie aceste cercuri, iar în centrul acestor cercuri plasaţi-vă pe voi înşivă, încercaţi, în raport cu acest centru, să precizaţi mai aproape sau mai departe lucrurile, persoanele, locurile şi activităţile care prezintă, sub o formă sau alta, importanţă pentru voi, utilizând, eventual, simboluri precum:

() = ceea ce nu este prezent

+ = pozitiv

— Negativ

+ / = pozitiv/negativ

— ceva ce vrei să aduci mai aproape sau să îndepărtezi

Cum putem ajunge la o cunoaştere de sine adecvată şi profundă? Ţinând seama de faptul că fiecare din noi suntem unici, că personalitatea fiecăruia dintre noi reprezintă o construcţie ce se realizează, într-o măsură mai mare sau mai mică, de-a lungul întregii vieţi, considerăm că un demers propriu în acest sens ar trebui să includă:

— Autoobservaţia, care poate privi propriile obişnuinţe, capacităţi, emoţii, comportamente etc.

— Estimarea resurselor individuale, iar după aceea a

celor oferite de mediul social;

— Identificarea intereselor, a aspiraţiilor şi scopurilor, iar după aceea analiza acestora;

— Identificarea şi analiza valorilor personale;

— Analiza retrospectivă a propriei vieţi;

— Analiza rezultatelor relevante obţinute etc.

A realiza toate aceste identificări şi analize reprezintă, desigur, un demers destul de laborios. Nu ne-am propus totuşi să facem acest lucru, ci mai curând să vă sugerăm diverse posibilităţi care să permită o apropiere de propria personalitate.

1 w

Lucruri

Locuri

1. Concentraţi-vă atenţia asupra aspectelor negative. În ce măsură faptul că ele apar astfel credeţi că depine de voi? Există printre ele şi unele cărora, cu un efort în acest sens, le-aţi putea da o orientare pozitivă?

2. Care dintre cele patru categorii de elemente precizate este preponderentă? Care credeţi că este cauza acestei preponderenţe? Vă mulţumeşte sau aţi dori să schimbaţi anumite, lucruri?

3. Vă marchează, în vreun fel, elementele care nu mai sunt prezente? în măsura în care vă afectează negativ ce credeţi că aţi putea face pentru a modifica această stare de lucruri?

4. Din momentul în care aţi început să răspundeţi la aceste întrebări, v-a mai devenit prezent în minte vreun element? Dacă răspunsul este afirmativ, care este importanţa sa pentru voi?

personalitatea noastră poate fi abordată şi ca o „colecţie” de roluri pe care ni le asumăm sau ne sunt impuse. „Colecţia de voci” ne pretinde identificarea acestor roluri.

F fiecare dintre noi, în contexte diferite şi nu numai, este altfel, e de totul altfel sau cel puţin diterit faţă de perspectiva noastră asupra lucrurilor. Noi înşine suntem „alţii" în contexte diferite sau chiar în acelaşi context, dar în momente diferite. Ne putem gândi astfel că de fiecare dată vorbim într-o altă calitate, sau că o altă „voce" răsună în noi şi dinspre noi. De asemenea, am dori să auzim şi alte „voci" în noi, după cum în trecut am auzit „voci" pe care nu le mai auzim în prezent. Încercaţi să precizaţi aceste „voci", pe o altă foaie de hârtie, ţinând cont de cele trei perspective temporale.

Trecut

Prezent

Viitor

1. Care dintre cele trei regiuni conţine mai multe „voci"? Care credeţi că sunt cauzele pentru o astfel de situaţie?

2. Sunt „voci" pe care nu aţi dori totuşi să le auziţi? De ce?

3. Care dintre „vocile" prezente vă place cel mai mult? Va mai fi prezentă în viitor această „voce"?

4. Care dintre „vocile" viitoare doriţi cel mai intens să se realizeze? Ce trebuie să faceţi pentru ca ea să devină efectivă?

5. Există în viitor vreo voce care s-ar lega de o anumită profesiune, cea pe care v-ar plăcea să o practicaţi? Dacă răspunsul este negativ, puteţi justifica absenţa sa1

Sunt două chestionare proiective care încearcă să surprindă, la un anumit nivel, imaginea de sine 1 prezentă şi proiecţia acestei imagini undeva în viitor.

Eu sunt...

Eu sunt... (două lucruri care sunt adevărate despre voi)

Mă întreb... (despre ceva care te interesează)

Aud… (imaginează-ţi că auzi ceva)
Vreau… (ceva ce vrei cu adevărat)
Eu sunt… (la fel ca primul vers)
Măpretac… (ceva ce pretind sau mă comport ca şi cum ar fi adevărat)
Simt… (ceva ce simt chiar acum)
Ating… (imaginează-ţi ceva ce atingi)
Sunt îngrijorat… (de ceva ce este în mintea ta)
Plâng… (fiindcă există ceva care doare sau care te dezamăgeşte) *Eu sunt*… (la fel cu primul vers)
Înţeleg… (ceva ce ştii că este adevărat)
Spun… (ceva ce crezi într-adevăr)
Încerc… (ceva pentru care depui efort)
Nădăjduiesc… (ceva la care speri)
Eu sunt… (la fel cu primul vers)
Voi fi…
Voi fi… (profesia pe care ţi-ai dori să o practici) Mă întreb… (ceva în legătură cu această profesie) încerc… (ceva care îţi este folositor în raport cu profesia dorită) Nădăjduiesc… (ceva la care speri în acest context)
Voi fi… (la fel cu primul vers)
Înţeleg… (ceva ce ştii că este necesar să realizezi) Sunt îngrijorat… (de ceva în legătură cu proiecţia ta)
Vreau… (ceva ce ar putea să rezolve problema ce-ţi provoacă nelinişte) Spun… (ceva ce crezi că este adevărat în acest context)
Voi fi… (la fel cu primul vers)
Mă văd… (statutul pe care crezi că îi vei obţine)
Simt… (ceva în legătură cu acest statut)
Evit… (ceva ce te-ar împiedica să-ţi realizezi scopul propus) Suport… (un neajuns pe care ţi-l provoacă opţiunea ta) *Voi fi*… (la fel cu primul vers)
Scrieţi pe o altă foaie de hârtie cele două „poezii” încercând să completaţi versurile fără să reflectaţi pre t mult asupra lucrurilor.

1. Care dintre completări credeţi că ar reprezenta probleme pentru voi? Aţi încercat ceva pentru a rezolva aceste probleme?

2. Există versuri pe care nu le-aţi completat? De ce?

3. Vă mulţumeşte „imaginea” pe care aţi obţinut-o prin cele două „poezii”? Justificaţi-vă răspunsul.

26

102

acest chestionar permite

«o identificare a dezvoltării tipurilor de inteligenţă pentru propria persoană (chestionarul! reprezintă o prelucrare a teoriei prezentate la pag. 72).

Acest chestionar nu este un test de inteligenţă, ci el permite identificarea relativă a tipurilor dominante de inteligenţă şi strategiilor preferate de învăţare, nepunându-se problema ierarhizării lor. Răspundeţi cu *Da* sau *Nu* la cele 77 de enunţuri de mai jos, număraţi pe fiecare categorie răspunsurile *Da* şi precizaţi rezultatul obţinut în tabelul următor.

Tipul de inteligenţă

Vizual-spaţială

Corporal-chinestezică

Umanistă

Introvertil-filosofică

Punctaj

Tipul de inteligenţă

Muzical-ritmică

Verbal-lingvistică

Logic-matematică

Punctaj

Nr.

Enunţuri

Răspuns

Nr.

Enunţuri

Răspuns
Gândeşti în imagini.
1
39
Ai un hobby (de exemplu colecţionarea timbrelor).
Înveţi făcând.
40
Compui cântece pentru ocazii festive.
Eşti o persoană sigură pe tine.
41
Se spune că eşti „isteţ”, „rapid” sau vorbăreţ”.
Eşti atent la emoţii, vise, idei.
42
Reflectezi adesea la structuri, idei, concepte.
Cânţi la un instrument sau poate într-un cor.
43
Respecţi cu minuţiozitate locul lucrurilor în casă.
Scrii corect.
44
Preferi povestiri cu multă acţiune.
Îţi place calculatorul.
45
Îi înţelegi bine pe ceilalţi.
Înveţi văzând şi observând.
46
9
11 U
11 nu *11* nu un 20
2 L
22
23.
24 25 26 27 28 29
Te pricepi la tricotat.
Ai o solidă încredere în tine despre care nu prea vorbeşti.

Îţi place să lucrezi în echipă.
47
Ai încredere în propria intuiţie.
Se spune că eşti „muzical” sau „talentat”.
48
Gândeşti în cuvinte.
Colecţionezi CD-uri, casete şi discuri.
49
Înveţi mai bine senzorial şi examinând contextul.
Îţi plac jocurile de cuvinte.
50
Îţi plac tehnica şi maşinăriile.
Îţi plac lucrurile logice.
51
Când vorbeşti, emoţionezi cu uşurinţă oamenii.
Îţi aminteşti uşor figurile.
52
Ştii cu ce se ocupă colegii tăi în afara serviciului.
Îţi controlezi deplin motricitatea.
53
Se spune că eşti o „personalitate”, „bine informat”.
Simţi ce gândesc, simt şi cred ceilalţi oameni.
54
Obişnuieşti să fluieri sau să murmuri pentru tine.
Trăieşti în propria ta lume.
55
Înveţi cel mai bine cu voce tare.
Lucrezi ritmat, asociat cu muzica.
56
Eşti permanent întrebător şi sceptic.
Îţi place să dezlegi cuvinte încrucişate.
57
Citeşti uşor hărţi şi grafice.
Memorezi bine teorii şi principii.
58

Imiţi bine.
Eşti priceput la rezolvarea de puzzle.
59
Se spune că eşti un „bun ascultător”, „suportiv”.
Comunici bine non-verbal.
60
Îţi cunoşti sentimentele.
Eşti un bun mediator de conflicte.
61
Îţi place să dansezi sau să ieşi să asculţi muzică.
Ai opinii puternice.
62
Îţi place să scrii.
Îţi aminteşti mai bine faptele pe fond muzical.
63
Îţi plac ghicitorile, exerciţiile şi puzzle-urile logice.
Ai talent la spus poveşti şi bancuri.
64
Adesea visezi cu ochi deschişi.
Îţi plac romanele SF.
65
Se spune că eşti „bun dansator” sau atletic.
În timpul liber confecţionezi obiecte artizanale sau de artă plastică.
Te amesteci în tot felul de lucruri, poate inconştient
66
67
În timp ce vorbeşti, gândeşti.
Înveţi cel mai bine independent de alţii. Ai întotdeauna opinii despre muzică.
68
Îţi place să te joci, să participi la activităţi de grup.
69
Îţi aminteşti uşornume şi detalii.
Ai un stil propriu, original de a te îmbrăca şi a te

comporta.

70

Gândeşti bine abstract şi teoretic.

71

Se spune despre tine că eşti „creativ”, „talentat”.

33

Dai drumul la muzică pentru că te ajută să-ţi exprimi sentimentele.

72

Te simţi bine când faci mişcare.

73

Înveţi cel mai bine în grupuri de studiu.

Eşti un bun scriitor. Îţi place să scrii.

74

Se spune că eşti „strălucitor”, „deştept”, „inteligent”.

Ai o personalitate foarte puternică, te simţi independent.

Îţi plac filmele, casetele video şi să fotografiezi.

75

Te deranjează zgomotul din cameră.

Îţi plac activităţile fizice.

76

Îţi place să citeşti cărţi bune.

Vorbeşti mult cu vecinii.

77

Eşti bun la matematică.

1. Comparaţi rezultatele obţinute în urma realizării acestui chestionar cu autoevaluarea realizată la capitolul despre aptitudini. Ce concluzii puteţi desprinde?

2. Încercaţi să identificaţi motivele pentru care unele dintre tipurile de inteligenţă sunt mai bine dezvoltate decât altele.

3. Aţi dori ca unul dintre tipurile de inteligenţă la care aţi obţinut un scor mai mic să fie mai bine 2 A dezvoltat? Dacă răspunsul este afirmativ, credeţi că puteţi

întreprinde ceva în acest sens?

4. Identificaţi şi alte activităţi care credeţi că ilustrează unul sau altul dintre tipurile de inteligenţă precizate.

5. În raport cu teoria inteligenţelor multiple prezentată la pagina 72, chestionarul presupune mai multe diferenţe. Identificaţi aceste diferenţe şi argumentaţi-vă acordul sau dezacordul.

6. Încercaţi să precizaţi pentru fiecare tip de inteligenţă profesii care credeţi că ar fi recomandabile.

103

acest chestionar, construit pe teoria lui G. Heymans şi E.

Iersma, permite identificarea tipului de temperament (teoria este prezentată la pag. 68).

Răspundeţi cu *Da* (în măsura în care aveţi răspunsuri afirmath e pentru întrebările precizate) sau *Nu* (în cazul răspunsurilor negative) în cazul fiecărui set de întrebări, dar numai un singur răspuns pentru fiecare din cei zece indici din fiecare categorie.

Indici ai emotivităţii (E) – *non-emotivităţii* (non-E)		*Indici ai activismului* (a) – *non-activismului* (non-A)		*Indici* (P) – *secun*
Vă mâniaţi uşor? În situaţii dificile vă alarmaţi uşor 1 Intraţi în panică?		Aveţi tendinţa de a vă găsi tot timpul ocupaţii mai ales în timpul liber?		Vă c repede? împăcaţi uş trece supărarea?
Sunteţi sensibil la mustrări, la critici, la încurajări?		Vă decideţi uşor? Treceţi imediat la acţiune?		Sunte general in faţă recunoştinţ manifestată dv?
Sunteţi		Sunteţi		Sunte

timid în relaţiile cu alţii?		perseverent? Persistaţi în realizarea unei acţiuni?		schimbător prieteniile schimbaţi părerile?
Vi se întâmplă să roşiţi uşor sau se instalează uşor paloarea în situaţii speciale?		Sunteţi constant în eforturile dv., în munca pe care o desfăşuraţi?		Sunte general sch în ocupaţ preocupăril
Se poate spune că sunteţi certăreţ? Ridicaţi uşor vocea în discuţie? Folosiţi relativ uşor cuvinte tari?		În general sunteţi vioi, energic, vorbăreţ?		Sunte de Sunteţi influenţabil
Aveţi în genere o dispoziţie emoţională schimbătoare? (Treceţi relativ uşor de la veselie la melancolie sau invers?)		Preferaţi activităţile dinamice?		În acţionaţi în vedere rezultate (sub consecinţel imediate)?
În faţa unui eveniment necunoscut tresăriţi uşor?		Preferaţi mai curând să acţionaţi decât să priviţi acţiunea?		De sunteţi cheltuitor?
Sunteţi puternic impresionabil? (Situaţiile mai deosebite vă		Acceptaţi uşor să desfăşuraţi o activitate chiar dacă nu corespunde gusturilor dv?		Vi întâmplă abandonaţi promisiunil care le

impresionează puternic?)				hotărârile, luate?
Manifestaţi nelinişte (vă tulburaţi) când lucrurile nu merg aşa cum aţi dorit?		Sunteţi întreprinzător?		În iubiţi n imprevizibi
Sunteţi în general agitat, nervos, instabil în trăirile emoţionale?		Sunteţi în general realist? Aveţi simţ practic? Sunteţi descurcăreţ?		Vă întotdeauna pregătit la strigăt al (în pas cu n
Număr de răspunsuri DA Mi		Număr de răspunsuri DA NU		Numă răspunsuri DA NU
1				
Simbolul corespondent		Simbolul corespondent		Simbo corresponde

În funcţie de numărul răspunsurilor *Da* sau *Nu* trebuie decis după aceea asupra simbolului corespondent, astfel:

— Emotivitate/non-emotivitate: mai mult de 5 de *Da*, E, altfel non-E;

— Activism/non-activism: mai mult de 5 de *Da*, A, altfel non-A;

— Primaritate/secundantate:

mai mult de 5 de *Da*, P, altfel S.

Cu simbolurile obţinute creaţi o formulă, această formulă fiind corespondentă unui tip de temperament (în cazul în care obţineţi o egalitate de răspunsuri, luaţi în calcul ambele simboluri şi creaţi două formule, respectiv patru în cazul a două egalităţi, temperamentul vostru neîncadrându-se strict în unul dintre tipurile precizate).

EAS (Pasionaţii) – activitatea sa este subordonată

unui scop ambiţios, dominator, unic; împart oamenii în amici sau adversari; severi, dar amabili şi sociabili; îşi stăpânesc violenţa sentimentelor; putere de muncă, rezistă la obstacole, rapizi în execuţie; valoare dominantă; opera de realizat. EAP (Colericii) – activitate intensă, variată; tendinţă spre exteriorizare; plini de viaţă, optimişti, deseori fără măsură şi gust; revoluţionari; generoşi; antrenează şi pe alţii în activitate; valoarea dominantă: acţiunea. EnAS (Sentimentalii) – meditativi, interiorizaţi, nemulţumiţi, timizi, scrupuloşi, nesociabili, stângaci, individualişti; emotivitate puternică; chiar şi impresiile slabe îi zguduie puternic; analizează îndelung propriul trecut, pe care ar vrea să-l schimbe; valoarea dominantă: intimitatea.

EnAP (Nervoşii) – dispoziţie variabilă; muncesc neregulat numai în domeniul în care le place; au nevoie de emoţii puternice; vor să uimească; nu sunt constanţi afectiv; recurg uşor la minciună sau ficţiune: înclinaţie pentru bizar, macabru: valoarea dominantă: distracţia.

NEAS (Flegmaticii) – imapasibili, tenaci, civism accentuat, respectă legile şi principiile; punctuali, obiectivi, ponderaţi; le plac sistemele abstracte; au simţul umorului; egoişti, dar cu respect pentru ceilalţi; calmi, gravi; valoare dominantă: legea.

NEAP (Sangvinicii) – iubesc societatea, politicoşi, spirituali, ironici, sceptici; au iniţiative şi mare supleţe în spirit; oportunişti, cu spirit practic; sunt greu de tulburat şi simt nevoia să domine; valoarea dominantă: succesul.

nenAS (Apaticii) – închişi, plini de secrete, fără o viaţă internă bogată; sumbri, taciturni, râd rar, persistenţi în duşmănii: indiferenţi la viaţa socială, dar cinstiţi; iubesc liniştea, singurătatea, foarte puţini emotivi; valoarea dominantă: liniştea.

nenAP (Amorfii) – sunt lipsiţi de energie, fără iniţiative concilianţi, toleranţi prin indiferenţă; încăpăţânat

neglijenţi. Înclinaţi spre lenevie; nepunctuali, indiferenţi i raport cu trecutul şi viitorul; valoarea dominantă: plăcerea

26

Ţinând cont de cele descoperite prin acest test şi de cele pust. În evidenţă anterior scrieţi un eseu cu titlul Eu despre eu”.

104

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Allport G., *Structura şi dezvoltarea personalităţii*. Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1981

Badley A., *Memoria umană*. Editura Teora, Bucureşti, 1999

Baban A. (coord.), *Consiliere educaţională*, Cluj-Napoca, 2001

Birch A., *Psihologia dezvoltării*, Editura Tehnică, Bucureşti, 2000

Chelcea A., Chelcea S., *Cifrul vieţii psihice*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

1978

Clegg B., Birch R, *Creativitatea – Curs rapid în 150 de tehnici şi exerciţii*, Editura Polirom, Iaşi, 2003

Cocoradă E., Niculescu R.M., *Psihologie generală pentru liceu*, Editura All, Bucureşti, 1999

Cosmovici A., *Psihologie generală*, Editura Polirom, Iaşi, 1996

Cosmovici A., Iacob L. (coord.), *Psihologie şcolară*, Editura Polirom, Iaşi, 1998

Cosmovici A. (coord.), *Psihologie. Compendiu pentru bacalaureat şi admitere la facultate*. Editura Polirom, Iaşi, 1998

Drăgan I., *Psihologia pentru toţi*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1991

Druţă F., *Psihologie şi educaţie*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1997

Dumitru I. Al., *Dezvoltarea gândirii critice şi*

învăţarea eficientă, Editura de Vest, Timişoara, 2000

Fordham F., *Introducere în psihologia lui C.G. Jung*, Editura Trei, Bucureşti, 1998

Golu M., *Dinamica personalităţii*, Editura Geneza, Bucureşti, 1993

Iluţ P., *Valori, atitudini şi comportamente sociale*, Editura Polirom, Iaşi, 2004

LAROUSSE – Norbert Sillamy, *Dicţionar de psihologie*. Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2000

LAROUSSE – Roland Chemama, *Dicţionar de psihanaliză*. Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1997

Miclea M, *Psihologie cognitivă*. Editura Gloria, Cluj-Napoca, 1994

Moisin A., *Caracterul la elevi*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1996

Neculau A. (coord.), *Manual de psihologie socială*, Editura Polirom, Iaşi, 2003

Oţet F., Liţoiu N., Spineanu-Dobrotă S., *Ghid de evaluare pentru ştiinţe socio-umane*, Editura pro Gnosis, Bucureşti, 2000

Platanov K.K., *Psihologie distractivă*, Editura Tineretului, Cluj, 1964

Piaget J., *Psihologia inteligenţei*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1963

Radu I. (coord.), *Introducere în psihologia contemporană*, Editura Sincron, Cluj-Napoca, 1991

Radu I., *Psihologie şcolară*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1974

Rădulescu Motru C, *Curs de psihologie*, Editura Esotera, Bucureşti, 1996

Ribot Th., *Memoria şi patologia ei*, Editura IRI, Bucureşti, 1998

coord. Stoica A., *Ghidul examinatorului*, Editura Aramis, Bucureşti, 2001

Thorndike E., *învăţarea umană*, Editura Didactică şi

Pedagogică, Bucureşti, 1983

Zapan Gh., *Cunoaşterea şi aprecierea obiectivă a personalităţii*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984

Zlate M., *Psihologia mecanismelor cognitive*, Editura Polirom, Bucureşti, 1999

Zlate M, *Introducere în psihologie*, Editura Polirom, Iaşi, 2002

Zlate M, *Eul şi personalitatea*, Editura Trei, Bucureşti, 2004

Zorgo B., *Ce este voinţa*? Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1969

27

Capitolul 3

1 5 să a „elementelor reacţionare". Este adevărat că PCR s-a folosit de un

Iplu curent de opinie, existent şi în Occident, privind înlăturarea tuturor

lor care, sub diferite forme, colaboraseră cu regimurile politice de dreapta.

cui acestora a fost ocupat iniţial de oameni de cultură cu vederi de stânga u neapărat comuniste), dispuşi la diferite compromisuri cu puterea nou italată.

Programul PCR de comunizare a ţării a avut de înfruntat în plan politic două ari obstacole: monarhia şi partidele politice.

În contextul nerecunoaşterii guvernului Petru Groza de către SUA şi Marea itanie şi luând act de numeroasele încălcări ale prevederilor constituţionale, gele Mihai intră, în august 1945, în „greva regală". El refuză să mai semneze liufţee emise de guvern, în speranţa că va determina astfel înlăturarea acestuia. speranţă, deoarece Moscova susţinea guvernul Petru Groza şi PCR. regelui Mihai nu a avut astfel consecinţe majore, deoarece regimul 9 staurat a pus în vigoare, fără semnătura regelui, actele

legislative emise. irTSgura consecinţă concretă a grevei regale a fost condiţionarea, de către SUA „d'Marea Britanie, a includerii în cabinet, până la desfăşurarea alegerilor, a doi iniştri din partea opoziţiei. Au fost, aşadar, desemnaţi doi miniştri secretari de at: Emil Haţieganu (PNŢ) şi Mihail Romniceanu (PNL), a căror influenţă în ajvern era însă neînsemnată.

Ître următorul obiectiv l-a reprezentat eliminarea totală de pe eşichierul politic! e vechiului sistem multipartinic. Debutul acestei acţiuni a fost marcat de Sudarea alegerilor de la 19 noiembrie 1946, câştigate de Blocul Partidelor Dn5 mocratice (BPD), alianţă condusă de PCR.

Dominând de o manieră categorică legislativul şi controlând celelalte două ePjteri în stat, puterea executivă şi judecătorească, comuniştii au trecut la nsiminarea PNŢ, PNL şi PSD. Această acţiune s-a desfăşurat pe mai multe plajri: interzicerea sistematică a organelor de presă ţărăniste şi liberale pe diferite

Irioade, campanii agresive în oficioasele comuniste *Scânteia* şi *România liberă* llinăpotriva vechilor lideri politici (nu însă şi împotriva regelui Mihai), arestarea pe

! rmen scurt (pentru început) a unor membri PNŢ şi PNL, declanşarea unor

! cidente violente la diverse manifestaţii. Tot acest climat de teroare nu avea îl lScât un singur scop: introducerea cât mai curând a sistemului unipartinic.

3 Sllmilar celui din URSS. în acest context, a fost organizată, în iulie 1947, diverşi

răea de la Tămădău, care a constituit pretextul interzicerii PNŢ. Încercarea

< ne >uată de a părăsi ţara a unor lideri ai PNŢ, în scopul informării Occidentului

În 15 spre adevărata stare de lucruri din ţară, a fost urmată de arestarea întregii

V Suduceri a partidului. Cum era şi de aşteptat în condiţiile date, finalul s-a

Ivedit a fi tragic pentru ţărănişti. Unul dintre făuritorii României Mari, Iuliu i-ianiu, a fost condamnat la închisoare pe viaţă şi şi-a găsit sfârşitul în peni

— Wiarul de la Sighet, în 1953, iar Ion Mihalache a primit tot pedeapsa cu l cichisoare pe viaţă şi a murit, în 1963, în puşcăria de la Râmnicul Sărat.

În faţa furiei comuniste, PNL-Brătianu şi-a suspendat activitatea în august

? °947. Câteva luni mai târziu, ultimul bastion al legalităţii interbelice, monarhia, ca.

ra înlăturat – regele Mihai a fost obligat să abdice la 30 decembrie 1947 şi înnoi să părăsească România. Chiar în seara înlăturării forţate a regelui a fost aţă publicităţii Legea nr. 363, prin care era abolită monarhia şi se proclama epublica Populară Română.

Petrii Groza (al doilea din stânga), conducătorul primul guvern dominat de comunişti (1945)

Conform datelor oficiale, în alegerile din noiembrie 1946, BPD a avut 69, 81% din voturi (347 mandate), PNŢ 12, 88% din voturi (33 mandate), PNL 378% (3 mandate), în realitate, PCR şi guvernul Groza au realizat o inversare a rezultatelor scrutinului.

Cronologie

Tranziţia spre comunism

23 august 1944: lovitura de stat de la Bucureşti; mareşalul Ion Antonescu este arestat

30 august 1944: intrarea trupelor sovietice în Bucureşti

6 martie 1945: Moscova impune guvernul Petru Groza

23 august 1945: începutul „grevei regale”.

19 noiembrie 1946: falsificarea alegerilor de către PCR

29 iulie 1947: dizolvarea PNŢ

30 decembrie 1947: abdicarea regelui Mihai; este proclamată Republica Populară Română

3 februarie 1948: PCR îşi schimbă denumirea în PMR (Partidul Muncitoresc Român) în urma congresului de unificare cu PSD

Statul şi politica

101

Capitolul 3

Gheorghe Gheorghiu-Dej

(în centru) şi Ana Pauker (dreapta)

la Congresul Frontului Plugarilor (1945)

Istoria altfel

Prin Legea nr. 119 din 11 iunie 1948 au fost naţionalizate principalele mijloace de producţie. Practic, de acum înainte, proprietatea privată în industrie era trecută în administrarea statului, care schiţa, prin intermediul planurilor unice şi al Comisiei de Stat pentru Planificare, obiectivele de realizat. Linia economică impusă forţat de Moscova, cu sprijinul guvernului Groza, s-a bazat pe o intensă propagandă, dublată de popularizarea modelelor sovietice.

Stahanovismul şi munca pe şantierele naţionale ale tineretului (Bumbeşti-Live-zeni, Salva-Vişeu etc.) urmau să constituie un exemplu pentru populaţie în vederea creşterii productivităţii muncii.

Congresul de absorbţie a PSD de către PCR, desfăşurat în februarie a reprezentat decât un simplu exerciţiu de imagine şi a confirmat comuniste de introducere a modelului sovietic.

Transformarea societăţii. Noile realităţi social-economice

Politica de industrializare

Impunerea modelului sovietic în economie s-a bazat pe câteva.com importante: înlocuirea proprietăţii private

cu proprietatea de st naţionalizarea mijloacelor de producţie, colectivizarea agriculturii şi et bancară, centralizarea economică şi planificarea cincinală.

Un prim pas în transformarea economiei l-a reprezentat acordul e semnat la 8 mai 1945, prin care se înfiinţau sovromurile. Întreprinde româno-sovietice, acestea erau în realitate forme mascate de spoliere funcţionând exclusiv în favoarea Moscovei. Prin Legea din 11 iunie 1948 naţionalizarea principalelor mijloace de producţie, au fost confiscate primă etapă, peste 1.000 de întreprinderi industriale şi miniere, *cu ea*\ mânesc sau străin.

Odată cu răcirea treptată a relaţiilor româno-sovietice, după 1958, tuată de încercarea Moscovei de impunere a Planului Valev, în 1964, p România era menită să fie doar o furnizoare de produse agrare pentru CAER, industrializarea devenea o necesitate organică a regimului, fapt e să aibă consecinţe dramatice după 1980.

Investiţiile au început să fie orientate precumpănitor spre industri. infrastructură şi petrochimie. Nevoia de fonduri pentru aceste investiţi dublată însă de raţionalizări drastice ale consumului populaţiei, astfe asistăm lent, dar sigur, la conturarea unui decalaj evident, în ceea ce f nivelul de trai, între România şi alte state comuniste. împrumuturile fin contractate la diferite organisme internaţionale au fost rambursate e eforturi, mai ales datorită ambiţiei regimului naţionakomunist al lui I Ceauşescu de a le finaliza în scurt timp. Deşi România anunţase, ca pe victorie, încheierea plăţii datoriei externe în martie 1989, criza la toate ni se acutiza tot mai rapid, iar regimul se găsea într-o izolare diplomatică, < cadrul blocului comunist.

Colectivizarea şi lumea satului

La 23 martie 1945, guvernul Petru Groza legifera noua reformă agrai care erau expropriate 1 468 946 ha (a

noua parte din suprafaţa agricolă, cu care erau împroprietărire 917 777 familii de ţărani. Foştii proprietari îşi păstra, deocamdată, doar 50 ha de teren. Această măsură, cu care erau de toate partidele, a urmărit un scop mai curând politic decât economic: rărea marilor proprietari de pământ, încercându-se astfel o atragere a că de partea comuniştilor.

Plenara CC al PMR din 3 – 5 martie 1949 a decis transformarea socii agriculturii, altfel spus, lichidarea completă a micii proprietăţi rur; rezoluţia acestei plenare se afirma: „politica noastră faţă de ţărănime t

fie clară: ne sprijinim pe ţărănimea săracă, strângem alianţa cuţ arănimea ţiiijlocaşă şi ducem o luptă neîntreruptă împotriva chiaburimii". Acum au luat stare, după modelul sovietic al colhozurilor, gospodăriile agricole de stat AS), cooperativele agricole de producţie (CAP), precum şi „întovărăşirile", ca rână intermediară, între cele două forme de proprietate. Cu toată campania ameninţări, intimidări şi abuzuri comise pentru a convinge micii proprietari rali să-şi cedeze pământurile, rezistenţa ţărănimii la colectivizare a fost mare. Pentru realizarea colectivizării, după anul 1953, autorităţile comuniste au făcut iei la organele de represiune, justiţie, administraţie şi la un uriaş aparat denţopagandă, în scopul convingerii ţăranilor de „binefacerile" sistemului comunist I agricultură, metodele dure alternând cu diferite promisiuni. Această politică.

ze brutalitate şi concesii temporare, a fost dublată de o continuă presiune cală, în privinţa plăţii cotelor, din ce în ce mai mari, şi de măsuri punitive. La 27 aprilie 1962, Gheorghiu-Dej anunţa oficial încheierea procesului de obiectivizare a agriculturii, 3 201.000 de familii din mediul

rural fiind încadrate în structuri colectiviste, ceea ce reprezenta circa 96% din suprafaţa agricolă a ţării.

lupta pentru putere a Imediat după preluarea puterii, asistăm la o acerbă luptă pentru controlul jsolut, purtată de Gheorghiu-Dej, în afara oricărei reguli democratice.

(Prima victimă, în 1946, a constituit-o fostul conducător comunist din anii e» lui de-al Doilea Război Mondial, Ştefan Foriş. A urmat fostul ministru de justă; le, Lucreţiu Pătrăşcanu. Ideolog comunist şcolit în Occident, acesta putea deveni a-icând un contracandidat pentru Dej, fapt ce nu i-a fost iertat niciodată.

arestat din 1948, a fost ţinut în izolare şi anchetat dur pentru a recunoaşte gr: uzaţii fanteziste vizând trădarea sa. După moartea lui Stalin, Gheorghiu-Dej fecide suprimarea lui Lucreţiu Pătrăşcanu, executat în 1954, cu atât mai mult ne cât noul lider sovietic, Nikita Hruşciov, iniţiase un plan de destalinizare earţială, vizând, pentru început, debarcarea vechilor conducători din ţările ciatelizate Moscovei.

În 1952, cu sprijinul lui Stalin, Gheorghiu-Dej îi înlăturase pe Ana Pauker, oasile Luca şi Teoharie Georgescu, în fapt o grupare formată la vârful PCR, tupă 1944, care se afla în rivalitate cu liderul atotputernic. O altă etapă a luptei pentru putere s-a desfăşurat în 1957, când au fost

— (depărtaţi doi dintre apropiaţii lui Dej, Miron Constantinescu şi Iosif Chişinevschi.

emn de remarcat este faptul că aceste eliminări, soldate cu arestări şi execuţii

ucreţiu Pătrăşcanu) sau condamnări pe viaţă (Vasile Luca), au fost urmate de

Iţele, mult mai numeroase, la toate nivelurile vieţii de partid. P Decesul lui Gheorghiu-Dej (1965), revenirea partidului la vechea denumire de arir şi numirea ca secretar general a lui Nicolae Ceauşescu (cu ocazia

Congresului f tel IX-lea al PCR) nu au oprit acţiunile de epurare. Astfel, noul lider de la ucureşti i-a înlocuit treptat pe vechii apropiaţi ai predecesorului cu noii săi lăideli (liie Verdeţ, Paul Niculescu-Mizil, Ştefan Andrei, Dumitru Popescu etc). r r în aprilie 1968, cu prilejul unei plenare a CC al PCR, noul lider de la Bucureşti.

Jicolae Ceauşescu, aducea grave acuzaţii lui Gheorghiu-Dej, privind implicarea ia în cazurile Ştefan Foriş şi Lucreţiu Pătrăşcanu, precum şi în crimele săvârşite le Securitate în timpul său. Această acţiune făcea parte dintr-o vendetă trl politică, menită să ducă la eliminarea lui Alexandru Drăghici (fost ministru de

[

Înscrierea în gospodăria agricolă colectivă (1949)

2. Sarcini actuale în munca de la ţară. (...) Organizaţiile de partid de la ţară au sarcina de a conduce lupta pentru îngrădirea chiaburimii, lupta pentru întărirea şi dezvoltarea sectorului socialist în agricultură... în acelaşi timp, organizaţiile de partid au sarcina de a educa pe ţăranii muncitori în spiritul luptei de clasă şi al vigilenţei neobosite împotriva chiaburimii, demascând neîncetat chipul hidos al chiaburului, viclenia şi atitudinea lui de duşman de moarte al intereselor ţărănimii muncitoare (...).

Scânteia, 25 martie 1949

Cronologie

Noile realităţi social-economice martie 1945: Legea agrară

11 iunie 1948: Legea privind naţionalizarea principalelor mijloace de producţie

23 mai 1949: înfiinţarea Consiliului Economic şi de Ajutor Reciproc (CAER)

1962: încheierea procesului de colectivizare a agriculturii aprilie 1964: URSS propune Planul Valev; *Declaraţia din aprilie* a conducerii PMR

Statul ţi politica
103
Capitolul 3
I *în fosta închisoare din Sighetul Marmaţiei (jud. Maramureş)*
a fost organizat Memorialul Victimelor Comunismului
Victimele Securităţii
Conform unor statistici ale Securităţii, realizate în 1967, în anii 1945 şi 1964 au fost arestate peste 100.000 de persoane, însă multe nu au fost judecate niciodată (dintr-o anchetă a Ministerului de Interne din 1954, aflăm că din peste 22.000 de deţinuţi, numai pentru 1 600 de cazuri procuratura emisese mandate de arestare). Cifra pare mult micşorată faţă de realitate, întrucât aflăm, dintr-un alt raport al Securităţii, că doar în perioada 1951 – 1952 au fost arestaţi 34 738 deţ arani, care s-au opus în diferite forme procesului de colectivizare.
Interne), bănuit că vrea să-i ia locul, şi a unor cadre din conducerea Min de Interne. În ciuda acestui exerciţiu de imagine publică realizat de Ceauşescu, sistemul comunist şi-a protejat vechile cadre, astfel încât cei şi pensionaţi au beneficiat de toate favorurile regimului (pensie de de case de protocol, aprovizionare de la magazinele speciale de partid).
Represiune şi disidenţă anticomunistă
Prin Decretul din 30 august 1948 era organizată Direcţia Gen Securităţii Poporului, în cadrul căreia erau plasaţi în funcţii-cheie vechi) de la Moscova Gheorghe Pintilie, Pantelei Bodnarenko, Alexandru Ni<i Vladimir Mazuru.
Din rândul „duşmanilor poporului”, anihilaţi fizic de către orgar represiune comuniste, au făcut parte membri marcanţi ai partidelor interbelice (Iuliu Maniu, Ion Mihalache, C.I.C. Brătianu, Gheorghe I. Bi Constantin

Argetoianu etc), oameni de cultură (Anton Golopenţia, Vulcănescu), slujitori ai bisericii (monseniorul Vladimir Ghica) şi mu Majoritatea celor care au avut o funcţie publică, în orice domeniu, f 1945, au cunoscut teroarea sistemului comunist al penitenciarelor şi ce de muncă. Se poate vorbi, aşadar, de existenţa, până în 1964, a unui ai gulag în România. Este cazul închisorilor de la Sighet, Gherla, Galaţi, Re Sărat, Aiud şi Piteşti, al şantierelor de la Canalul Dunăre-Marea Neagră, [şi al coloniilor de muncă forţată de la Cavnic, Baia Sprie, Periprava şi Să

O altă caracteristică a represiunii comuniste a reprezentat-o fenc deportărilor. Începute în 1951, pe fondul acutizării conflictului dintre! Tito, deportările din Banat în zonele aride din Bărăgan au însemnat distr a numeroase cămine, familii şi destine. Iniţial, deportarea în Bărăgan aproximativ 40.000 de persoane, care nu erau pe placul noului regim, taţilor li s-a permis să-şi ia doar bunurile pe care le puteau duce singuri avutului lor fiind cumpărat de comisii special constituite, care plăteau în puţin.

O pagină nescrisă încă a rezistenţei anticomuniste în România o rep lupta armată din munţi. Organizarea primelor nuclee de luptă anticomun realizat în a doua parte a anului 1945, devenind din ce în ce mai vizibile cu creşterea influenţei PCR. Cele mai importante grupuri de rezistenţă. au fost *Haiducii Muscelului*, *Sumanele Negre*, *Mişcarea Naţională de Rezi Haiducii lui Avram Iancu*, *Graiul Sângelui* etc. în zona Muscelului (gr conduse de fraţii Arnăuţoiu şi de colonelul Gheorghe Arsenescu) şi II Munţilor Făgăraş (grupul condus de Ion Gavrilă-Ogoranu), au avut loc pu ciocniri cu trupele de Securitate. Depăşite numeric şi fără prea multe pre muniţii, aceste grupuri au fost decimate de către puterea comunistă.

În 1964, după *Declaraţia din aprilie*, Gheorghiu-Dej se decide să pună calvarului deţinuţilor politici din

penitenciarele româneşti. Prin decretele r şi nr. 411 au fost eliberaţi ultimii 10 410 deţinuţi politici, însă până la lib «totală, în cadrul limitelor permise de sistemul comunist, unii au avut de trec multe etape, cum ar fi domiciliul obligatoriu, lipsa unui loc adecvat de muneficările periodice, dar şi încercările de şantaj din partea organelor de Seci

Comunismul naţional al lui Nicolae Ceauşescu se raportează la cu totul alte Sordonate decât cel al lui Gheorghiu-Dej. În fapt, nu s-au schimbat decât Ocijloacele, scopul urmărit rămânând acelaşi: menţinerea sistemului comunist la în jtere şi implicit a noului secretar general al PCR.

Fenomenul disidenţei în perioada Ceauşescu, fără să fie prea cunoscut sau cunoscut, acoperă mai multe etape.

Anul 1977 a reprezentat pentru regim primele opoziţii majore, venite din teriorul ţării. În prima parte a anului, scriitorul Paul Goma, fost deţinut politic, atâiţiază o mişcare de solidaritate cu mişcarea din Cehoslovacia *Charta 77*, lucru gt; stârneşte reacţia dură a autorităţilor. În august 1977, autorităţile comuniste Iskint puse în faţa revoltei minerilor din Valea Jiului. Peste 10.000 de mineri de mina Lupeni întrerup lucrul pentru o săptămână, cerând condiţii decente de de aţă şi muncă. Minerii nu reiau lucrul decât în urma sosirii lui Nicolae jtoeauşescu în zonă şi a promisiunilor acestuia privind rezolvarea revendicărilor. jaa scurt timp însă, Securitatea trece la arestarea principalilor lideri ai mişcării. jr, La 15 noiembrie 1987, asistăm la cea mai cunoscută acţiune de protest din ampul lui Nicolae Ceauşescu. A început ca o manifestaţie a muncitorilor de la n; zina „Steagul Roşu” din Braşov, privind îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă; mii e

persoane au traversat oraşul, scandând lozinci anticomuniste şi devastând: idiul judeţean al PCR. Numeroşi participanţi au fost arestaţi şi judecaţi.

Disidenta împotriva lui Nicolae Ceauşescu s-a manifestat şi în rândul foştilor mi…”.”…

emnitan comunişti, cu toate că aceasta nu reprezintă o caracteristică a

sternului. Reproşurile pe care Le-a adus, în cadrul Congresului al XII-lea al PCR, constantin Pârvulescu, ca şi „Scrisoarea celor şase” (semnată de Corneliu

C/Lănescu, Silviu Brucan, Alexandru Bârlădeanu, Gheorghe Apostol, Grigore aceanu şi Constantin Pârvulescu) nu reprezintă altceva decât încercări ale

ceteranilor ilegalişti de a critica evoluţia nefastă a politicii lui Ceauşescu şi

VLicidecum o critică reală a sistemului.

le a

na un

O\.

t m».

zii

Analizaţi etapele acaparării puterii politice de către Partidul Comunist Român. Pentru răspuns, folosiţi şi sursa 1 precum şi ilustraţiile de la paginile 100 – 101. Prezentaţi în scris (maximum 100 de cuvinte) modul în care PCR a înlăturat obstacolele politice – monarhia şi partidele politice.

Explicaţi din ce cauze şi cu ce consecinţe s-a declanşat lupta pentru putere între liderii PCR.

Caracterizaţi modul în care s-a manifestat represiunea comunistă. „Fenomenul Piteşti” este un experiment al securităţii pentru reeducarea deţinuţilor. Alcătuiţi planul unui proiect cu acest titlu.

Alcătuiţi trei grupe; fiecare grupă va studia modul în care o categorie din societatea românească s-a implicat în

disidenţa anticomunistă. Prezentaţi concluziile voastre sub forma unor postere.

Care sunt categoriile sociale care s-au implicat în disidenţa anticomunistă şi care erau motivaţiile lor?

Numiţi valorile pentru care luptau disidenţii anticomunişti. Credeţi că sunt valori importante şi pentru noi, cetăţeni ai unui stat democratic? Argumentaţi-vă răspunsul şi comparaţi-l cu cel al colegilor.

Nicolae Ceauşescu într-o vizită de lucru (18 noiembrie 1987)

Cronologie

Represiune şi disidenţă anticomunistă

30 august 1948: se înfiinţează Direcţia Generală a Securităţii Poporului

1951: au loc primele deportări în Bărăgan aprilie 1954: execuţia lui Lucreţiu Pătrăşcanu

1958: retragerea trupelor sovietice din România

19 martie 1965: moare Gheorghe Gheorghiu-Dej iulie 1965: PMR revine la denumirea iniţială de PCR

aprilie 1968: Plenara CC al PCR care hotărăşte reabilitarea victimelor terorii staliniste din timpul lui Gheorghiu-Dej

21 august 1968: condamnarea intervenţiei sovietice în Cehoslovacia de către Nicolae Ceauşescu

26 martie 1974: Nicolae Ceauşescu devine primul preşedinte al României

15 noiembrie 1987: manifestaţia muncitorilor de la Uzina „Steagul Roşu” din Braşov

16 decembrie 1989: începutul revoluţiei la Timişoara

21 decembrie 1989: începutul revoluţiei la Bucureşti

Statul şi politica

Capitolul 3

Statuia lui Lenin este coborâtă de pe soclu (Bucureşti, 1990)

Cronologie

Construcţia democraţiei post decembriste

22 decembrie 1989: fuga şi arestarea lui Nicolae Ceauşescu. Constituirea FSN

25 decembrie 1989: execuţia soţilor Ceauşescu

26 decembrie 1989: numirea unui guvern provizoriu condus de Petre Roman

31 decembrie 1989: Decretul de funcţionare a partidelor politice

11 martie 1990: Proclamaţia de la Timişoara

13 – 15 iunie 1990: evenimentele din Piaţa Universităţii

20 mai 1990: primele alegeri libere sunt câştigate de FSN şi Ion Iliescu

8 decembrie 1991: referendum pentru noua Constituţie

11 octombrie 1992: alegerile sunt câştigate de Ion Iliescu şi PDSR

17 noiembrie 1996: noile alegeri sunt câştigate de Emil Constantinescu şi CDR

noiembrie 2000: alegeri câştigate de PSD şi Ion Iliescu noiembrie 2004: alegerile sunt câştigate de Alianţa D.A. şi de Traian Băsescu

Construcţia democraţiei post decembriste

După revoluţia din 1989, una dintre primele măsuri luate de nou constituită a reprezentat-o legalizarea pluripartidismului, fapt consfi Decretul-lege nr. 8 din 31 decembrie 1989, referitor la funcţionarea p politice. Acest lucru a permis atât reapariţia vechilor grupări politice în (PNŢ devenit rapid PNŢ-CD, PNL şi PSD), cât şi apariţia unor noi structul (FSN, PUNR etc).

În primele luni ale anului 1990, până la organizarea primelor alegi (20 mai 1990, câştigate de Ion Iliescu şi FSN), eşichierul politic Roma polarizat treptat, fiind marcat de numeroase confruntări publice între istorice şi FSN. De asemenea, am fost martori la scene violente, pun

repetatele sosiri ale minerilor din Valea Jiului la Bucureşti, ma incompatibile cu funcţionarea oricărui stat de drept. Asistăm astfel la; sediilor PNJ-CD şi PNL, distrugerea sediului guvernului (februarie 1990, brie 1991) şi mai ales la mineriada din 13 – 15 iunie 1990, care pune; într-un mod extrem de dur, manifestaţiei din Piaţa Universităţii.

Unul din momentele post decembriste în jurul căruia s-au iscat ampki l-a reprezentat „Proclamaţia de la Timişoara", din 11 martie 1990. Api! fondul nemulţumirilor din momentele imediate ale răsturnării regimului Ceauşescu, Proclamaţia a formulat, în termeni fără de echivoc, aşi moral-politice ale intelectualităţii din Timişoara, aşteptări care de a regăseau în toate mediile din ţară

Redescoperirea rolului societăţii civile, chiar dacă fragmentată şi ine într-o ţară ieşită din comunism, s-a realizat mult mai dificil decât în al vecine şi într-un timp mult mai îndelungat. Apariţia unor organizaţii no namentale, care militau pentru modernizarea societăţii şi pentru dr omului (Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului, Grupul pentru Dialog Societatea Timişoara etc), a făcut ca în primii ani post decembrişti să aşi numeroase neînţelegeri şi fricţiuni între acestea şi instituţiile statului, pe lipsei exerciţiului democratic.

Comparativ cu alte ţări est şi central europene, în România tranziţi comunism la democraţie a fost caracterizată în principal prin lipsa unei decisive cu trecutul, în ciuda celei mai violente schimbări de regim. Clivaj vechiul regim comunist şi cel democratic, în curs de instalare, a fost în mic, comparativ cu ţările membre ale grupului de la Vişegrad, de e: (Ungaria, Polonia, Cehia şi Slovacia).

Unul dintre momentele fundamentale ale existenţei oricărui stat de reprezintă adoptarea legii fundamentale. La 21 noiembrie 1991, Paria României adopta Constituţia,

iar la 8 decembrie avea loc consultarea na privind acceptarea sa de către populaţie. Constituţia era votată de către dintre cetăţenii prezenţi la referendum, astfel încât, de acum înainte, p acestui act, se trecea la elaborarea unei întregi legislaţii vizând fundame instituţiilor statului de drept.

Programele de guvernare realizate pe baza Constituţiei de cab conduse de Theodor Stolojan şi Nicolae Văcăroiu nu s-au materializat în tot

Capitolul 3

formarea instituţională şi economică, privatizarea, constituirea unei economii! piaţă viabile şi retrocedarea bunurilor abuziv confiscate de regimul comu-st, au constituit mai curând precepte teoretice decât obiective cu aplicabiate practică şi imediată.

pb Desigur, au existat şi semnale clare, chiar dacă puţine, privind instaurarea itementelor constitutive ale statului de drept. Unul dintre acestea l-a repretinstat, neîndoielnic, alternanţa la guvernare din noiembrie 1996. Convenţiarbemocrată din România (CDR) câştigă alegerile parlamentare desfăşurate» oi; unei, iar candidatul acestei alianţe, Emil Constantinescu, este ales preşe-nte. Această schimbare la vârf a constituit începutul unor modificări legista-/e majore pe plan intern, dar mai ales o importantă reorientare în politica? Secternă. Dacă în planul relaţiilor internaţionale orientarea României spre integrarea euroatlantică s-a realizat de o manieră irevocabilă, pe plan intern f-n asistat la un eşec parţial al acţiunilor reformiste, nefinalizate de niciunul eintre cei trei premieri care s-au succedat la guvernare (Victor Ciorbea, Radu ilcasile şi Mugur Isărescu).

Alegerile din anul 2000 au consfinţit, pe de o parte, ieşirea de pe scena olitică a PNŢ-CD, considerat principalul răspunzător pentru ineficienta eco-omică, reformele neterminate şi pentru corupţia din acei ani, iar

pe de altă. arte, revenirea în forţă a (PSD) PDSR şi a lui Ion Iliescu, pe fondul unei deplasări. prestânga a electoratului.

În ceea ce priveşte politica externă, guvernele post decembriste au obţinut – Juccese notabile prin admiterea în NATO (martie 2004) şi integrarea în Uniunea uropeană (ianuarie 2007).

ei în decembrie 2004, asistăm la o nouă alternanţă la guvernare: Traian asescu devine preşedinte şi se formează un guvern de alianţă (PNL, PD, UDMR *u*\ Partidul Conservator), condus de liberalul Călin Popescutăriceanu, care ţiemarează aplicarea programului de reforme preconizat anterior.

Exerciţii.

Ip-i. Definiţi, cu ajutorul cunoştinţelor din lecţiile anterioare sau al unui dicţionar, terr menii: societate civilă, stat de drept şi pluripartidism.

, 2. Credeţi că aceşti termeni pot defini orice tip de stat sau numai un stat democra

— Tic? Argumentaţi-vă răspunsul.

Prezentaţi pe ce bază şi cum se manifestă pluripartidismul în România postde-cembristă.

Evaluaţi importanţa acestei realităţi pentru construcţia democraţiei în România. Numiţi şi analizaţi un moment pe care îl consideraţi important pentru instaurarea statului de drept în ţara noastră.

Evaluaţi rolul şi importanţa societăţii civile în România după anul 1989. Timp de o săptămână, monitorizaţi mass-media la care aveţi acces. Notaţi şi analizaţi informaţiile referitoare la manifestările societăţii civile. Organizaţi o discuţie cu colegii de clasă.

Caracterizaţi modul în care România post decembristă a construit democraţia prin politica externă.

Ion Iliescu
(*preşedintele României 1990 – 1996, 2000 – 2004*)
Emil
Constantinescu
(*preşedintele României*
1996 – 2000)
Traian Băsescu
(*preşedintele României ales în 2004*)

Istoria altfel în esenţă, „Proclamaţia de la Timişoara" era o adevărată *cartă* a revoluţiei române, cu accent pronunţat pe caracterul anticomunist al evenimentelor, reprezentând totodată şi o „bombă" cu efect imediat, într-o România dominată încă de structuri politico-economice legate de trecut.

Pentru a sublinia acest lucru, punctul 8 al Proclamaţiei propunea eliminarea din viaţa publică, pentru o perioadă, a foştilor demnitari şi ofiţeri de Securitate: „Prezenţa lor în viaţa politică a ţării reprezintă sursa majoră a tensiunilor şi suspiciunilor care frământă în prezent societatea românească". * Cu toate că nu a avut niciun efect politic major, Proclamaţia şi-a atins totuşi ţinta; cei vizaţi, care la momentul respectiv controlau principalele pârghii de decizie şi informare, au reacţionat prin calomnii, insinuări şi ameninţări.

mm

Lecţie de sinteză

Secolul al XX-lea a fost marcat de constanta confruntare dintre două soluţii politice la fel de răspândite în Europa acestei perioade. Este vorba despre democraţie şi totalitarism.

Totalitarism şi democraţie

1. Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*

Adeptă a respectării identităţii naţionale, protectoare a populaţiilor oprimate, întemeiată pe egalitate şi dreptate,

ideologia comunistă apărea, mai ales la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, ca un vector privilegiat al democraţiei. Opoziţia tradiţională socialism/capitalism se dubla, din acest moment, cu opoziţia democraţie/fascism, astfel încât adeseori se cuplau capitalismul şi fascismul pe de o parte, iar socialismul şi democraţia pe de altă parte. Prin participarea la lupta împotriva regimurilor fasciste, comuniştii primiseră astfel un „brevet de democraţie". Regimurile nou-înfiinţate pe care ei nu întârziau să le implanteze în Europa de Est erau, de altfel, calificate drept „democraţii populare". Această alunecare terminologică a contribuit mult la aura comunismului imediat după război.

2. Florin Constantinii), *România între 1944 şi 1989*

Emil Bodnăraş cunoştea, desigur, principiul lui Stalin: „Nu contează cine şi cum votează, contează cine numără voturile" atunci când spunea că, graţie unor „tehnici speciale" pot fi obţinute 90% din voturi. (...) Rezultate reale ale alegerilor din 19 noiembrie 1946 nu sunt cunoscute până acum. Lucreţiu Pătrăşcanu, care îi ceruse lui Teohari Georgescu, ministrul de interne, să i le arate, pentru a şti cum trebuie organizată în viitor politica şi propaganda PCR, a primit răspunsul că ele fuseseră arse şi că, de acum înainte, contau numai cifrele comunicate oficial, care atribuiau 79, 96% din voturi Blocului Partidelor Democratice, condus de PCR, adică 378 din 414 locuri în parlament. Istoricul Virgiliu Ţârău a descoperit şi publicat rezultatele reale pentru judeţele Cluj, Someş şi Turda. Ele se prezintă astfel pentru judeţul Someş:

Partide
Blocul Partidelor Democratice
Gfre oficiale
22.000 22, 8 65.000
Uniunea Populară lg *QOQ*
Maghiara
PNT-Maniu

50.000 51, 6 10 766

PNL-Bratianu	2 0	50 5	2, 146	1
PNT-Lupu	2 00	.0 9	1, 708	1
Liste independenţi	1 8	70 7	1, 708	1
Anulate	6	77 9	O, 6	77

3. Manualul de *Istoria contemporană a Rom, mişcării muncitoreşti, democratice şi revoluţior Partidului Comunist Român*, 1980

Victoria forţelor democratice în alegerile parlar. din noiembrie 1946

În vederea asigurării unei largi participări ar populare la vot, a fost elaborată o nouă lege electora acorda, pentru prima dată în istoria României, drepţi cu adevărat universal, pentru toţi cetăţenii major deosebire de sex, naţionalitate, avere, credinţă religio. grad de cultură.

În alegerile care au avut loc la 19 noiembrie 1946, democratice au obţinut o victorie hotărâtoare, în J 79, 6% din totalul voturilor, reacţiunea văzându-se izo popor şi suferind o înfrângere zdrobitoare. Această e oglindea baza social-politică largă pe care se sprijinea nul democratic, în timp ce partidele burgheze reac s-au văzut dezaprobate şi izolate de mase.

txeremi.

1. Consideraţi că afirmaţia generală făcută de sursa susţinută şi de realităţile din România? Argumer răspunsul.

2. Comparaţi sursele 2 şi 3, care se referă la aceeaşi r< istorică. Analizaţi terminologia folosită şi, pe baza cuţelor dobândite în anii anteriori, explicaţi deosebirile car

3. Ce caracteristică a statului comunist recunoaşteţi

în st Dar a statului democratic pe baza sursei 3?

108

Statul ţi politica

Bacalaureat 2007

Varianta 70. Subiectul al INea (18 puncte)

Citiţi cu atenţie textul de mai jos: 5,< „în numele poporului Basarabiei, Sfatul Ţării declară:

lepublica Democratică Moldovenească (Basarabia), în 1 notarele sale dintre Prut, Nistru, Dunăre şi Marea Neagră şi

— Echile graniţe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută şi mai 1, iine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului îtoric şi a dreptului de neam, pe baza principiului ca 1 popoarele singure să-şi hotărască soarta lor, de azi înainte şi ientru totdeauna se uneşte cu mama sa, România". – Declaraţia politică, 27 martie/9 aprilie 1918

Pornind de la textul dat, răspundeţi următoarelor cerinţe:

Menţionaţi, pe baza textului, un principiu invocat „în numele poporului Basarabiei".

Menţionaţi, pe baza textului, decizia adoptată „în numele poporului Basarabiei".

Precizaţi, pe baza textului, instituţia reprezentativă pentru poporul Basarabiei.

Numiţi regele României din anul 1918. iso. Prezentaţi un eveniment politic sau diplomatic la care a I e participat România în anul 1918. ia5. Prezentaţi o reformă aplicată în România între anii 1919

k *i.*

ni

Pregătire bacalaureat

Citiţi cu atenţie textele de mai joc

A. *„Partea a doua*

Revoluţia de eliberare naţională şi socială

antifascistă antiimperialistă din august 1944.

România în anii revoluţiei democrat-populare (23 augu 1944 – 30 decembrie 1947)

Consolidarea regimului democratic-popular (6 martie-1945 – 30 decembirei 1947)

Partea a treia

Făurirea socialismului în România

Trecerea la înfăptuirea sarcinilor revoluţiei socialiste din anii 1948 – 1950.

Desfăşurarea operei de consolidare a socialismului în România în anii 1951 – 1965.

Consolidarea societăţii socialiste în anii 1965 – 1969".

Manualul de Istoria contemporană a României, a mişcării muncitoreşti, democratice şi revoluţionare, a Partidului Comunist Român, 1980, Cuprins

B. „Mutaţiile în zona politică se repercutau imediat asupra trecutului, remodelându-l cu înverşunare. Ele denotă pretutindeni aceleaşi faze, decurgând anume din evoluţia sistemului, cu mici nuanţe locale: o fază a tranziţie (1945 – 1947), una a sovietizării masive (1948 – 1953), alta a „dezgheţului" poststalinist (1953 – 1968), curmat odată cu primăvara pragheză, încă una a stagnării impuse de strategia brejneviană a blocurilor opuse".

Al. Zub, „Mituri istoriografice în România ultimei jumătăţi de secol", în *Miturile comunismului românesc* (coord L Boia), 1998

Pornind de la textele date, răspundeţi următoarelor cerinţe:

1. Menţionaţi, pe baza primului text, obiectivele dezvoltăm societăţii româneşti după anul 1944.

2. Precizaţi, pe baza celui de-al doilea text, etapele dezvoltării României comuniste după 1948.

3. Comparaţi termenii folosiţi de cele două surse şi explicaţi deosebirile pe care le constataţi.

Capitala tării Reşedinţe de judeţ

U… *Ntingel*

ROMÂNIA INTERBELICA

Capitolul 4

Pecetea domnilor moldoveni

1. Iancu de Hunedoara

(…) Şi a fost acest bărbat foarte destoinic întru toate şi de jos s-a ridicat la mare putere şi a săvârşit isprăvi în contra germanilor şi a boemilor şi, ajungând la conducerea treburilor obşteşti la peoni, şi-a câştigat mare renume. Dar încă şi faţă de turci a săvârşit nu puţine isprăvi mari, deşi se credea că din cauza mulţimii şi vitejiei lor nu o să biruiască niciodată armata împăratului; şi însuşi de timpuriu a luat în mâini armatele peonilor.

Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*

Dicţionar

Achingiiostaşi turci destinaţi incursiunilor în teritoriul inamic înainte de atacul decisiv. Alcătuiau trupe neregulate de cavalerie din secolele XVI-XVII.

Cruciada târzie – lupta statelor creştine împotriva armatelor otomane în secolele XIV-XVI.

Paşalâc sau *eylat* – numele provinciilor turceşti mari, aflate sub guvernarea unui paşă. *Beglerbeg* – guvernator general al părţii curpene (Rumelia) sau asiatice (Anatolia) a Imperiului Otoman.

RELAŢIILE INTERNAŢIONAL

Spaţiul românesc între diplomaţie şi conflict în Evul Med şi la începuturile modernităţii

Rezistenţa antiotomană a Ţârilor Române în secolele XIV-XV

La sfârşitul secolului al XIV-lea, Imperiul Otoman ajunsese pe linia I1 după victoriile împotriva bizantinilor, sârbilor şi bulgarilor, ale căror sta desfiinţate. Ţările Române deveneau, la rândul lor, obiect al exp. otomane, care îşi propunea, de fapt, să ajungă, prin Belgrad şi Viena,

II Europei. În aceste condiţii, deşi în anumite momente Poarta a în ce transforme Ţările Române în paşalâcuri, pentru otomani s-a dovedit, în e urmă, mai profitabil din punct de vedere economic, dar şi politic şi mi permită conservarea autonomiei spaţiului românesc. Această opţiune a < cea mai potrivită pentru otomani şi în condiţiile rezistenţei îndelungate au întâmpinat-o la nord de Dunăre. Obiectivul Ţărilor Române era men fiinţei statale proprii, ca şi a identităţii religioase, scop în care lupta arrr conjugat cu tratativele diplomatice, la care s-a recurs atunci când dispn de mijloace între ele şi inamic era evidentă.

De altfel, pe tot parcursul Evului Mediu, tipul de război purtat de Române cu otomanii ar putea fi caracterizat drept „conflict asimetric”, în inferioritatea armată îi obligă pe români să ducă un război de uzură lungat, al cărui rezultat final este silirea adversarului să accepte o pace este relativ favorabilă.

Strategia folosită este, de regulă, una defensivă, de apărare a terii propriu, conjugată uneori şi cu ofensiva, prin care se încearcă pătrundi teritoriul inamicului pentru a-i lovi acestuia unele puncte nevr Disproporţia de forţe i-a determinat, de regulă, pe români să evite b decisive, preferând luptele de hărţuire, care îi împiedicau pe adversar valorifice superioritatea în oameni. De asemenea, tactica „pământului ars care se distrugeau recoltele, vegetaţia, locuinţele, iar populaţia se retră locuri greu accesibile, a-*jea* drept scop crearea unui „gol demografic nomic”, prin care armata invadatoare era lipsită de posibilităţi de aproviz şi de obţinere de informaţii. Se adăuga nimicirea detaşamentelor plecate hrană, ceea ce contribuia la slăbirea duşmanului şi mai ales la demora acestuia. Situaţia năvălitorilor putea fi şi mai mult înrăutăţită prin atacuri de n de tipul celui realizat de Vlad Ţepeş împotriva taberei sultanului Mehmed a

Succesul unei astfel de tactici nu depinde doar de forţa militară pusă ci şi de angajarea tuturor factorilor interni, social-politici în efortul de ap precum şi de sprijinul extern, din partea marilor puteri. Tactica pământul

Capitolul 4

I şi înfruntările deschise presupuneau mari sacrificii economice şi nu numai, aceea, marea boierime, care îşi vedea dezorganizate domeniile şi întregul od de viaţă, conştientă şi de ce însemna războiul pentru ţărani, a reacţionat ferit, în funcţie de context. Atunci când pericolul transformării ţării în paşalâc a iminent, boierimea a sprijinit domnia în efortul militar. Când păreau posibile» gocieri cu turcii sau când pericolul continuării luptei părea mult prea mare, aierimea putea să prefere o soluţie diplomatică. Totuşi, boierimea şi domnia Iii acelaşi obiectiv, de salvare a identităţii politice a ţării, doar că mijloacele pe jre le folosesc unii sau alţii pot fi uneori diferite.

În ceea ce priveşte sprijinul extern, acesta trebuie plasat în contextul crucia-ei târzii, organizată de puterile creştine împotriva înaintării musulmane în uropa. Disensiunile dintre marile puteri ale epocii, incapacitatea practică a nora dintre ele de a acţiona militar au făcut ca uneori ajutorul cerut de Ţările amâne să nu fie la nivelul aşteptat, iar acestea să se regăsească singure în faţa nor forţe otomane mult superioare numeric.

n Rezultatul conflictului multisecular dintre Ţările Române şi Poarta Otomană

5 fost, cu toate concesiile făcute acesteia, păstrarea fiinţei statale, în condiţiile

care state mai puternice (ale bulgarilor, sârbilor, bizantinilor, ungurilor), dar n-are s-au găsit pe direcţiile principale de expansiune ale turcilor, au dispărut de le harta politică a Europei. În lupta antiotomană din secolele

XIV-XV, ţările amâneşti au avut uneori tendinţa de a face front comun, dincolo de hotarele

Vlitice de moment. Aceasta se explică prin raţiuni militare, diplomatice, prin w: onştiinţa incipientă a unei unităţi de neam, limbă şi interese, dar mai ales prin lorinţa de a-şi apăra prin orice mijloace religia, element de identificare mult

„Erai puternic în Evul Mediu decât cel etnic sau lingvistic.

a

Mircea cel Bătrân (1386 – 1418)

a: Ţara Românească a fost prima ameninţată de înaintarea otomană, care U (: indea să ajungă la Dunăre. În condiţiile în care statul lui Dobrotici era în pericol niia fie cucerit de otomani, Mircea intervine şi încorporează Dobrogea la Ţara Românească. După ce domnul român încearcă să ofere ajutor şi sârbilor, turcii cacţionează şi încep să organizeze raiduri de pradă la nord de Dunăre, prin jyachingii. Pentru a-şi asigura spatele şi flancurile, Mircea încheie înţelegeri, adiplomatice cu Polonia şi cu regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg. Apoi pansează, în 1394, o expediţie împotriva bazelor achingiilor, situate la sud de Ipunăre, pentru a-i împiedica să mai organizeze raiduri de pradă. Sultanul

Baiazid I organizează o expediţie care avea drept scop eliminarea domnului ptării Româneşti. În toamna lui 1394 sau în primăvara lui 1395 (sursele sunt adiscordante în această privinţă), oastea munteană, care se retrăsese din faţa înaintării otomane, purtând lupte de hărţuire, acceptă bătălia decisivă într-un ia loc numit în istoriografia noastră Rovine. Mircea a obţinut victoria, dar forţele u-otomane erau în continuare foarte puternice. Pe de altă parte, fiind înlăturat

(Pericolul transformării ţării în paşalâc, boierimea nu doreşte să mai continue ptlupta şi acceptă ca domn pe un

pretendent, Vlad, sprijinit de Poartă. Ie Conştienţi de pericolul reprezentat de înaintarea otomană spre Europa Centrală, cavalerii occidentali, în special burgunzi şi germani, conduşi de Sigismund 5[de Luxemburg, organizează în 1396 Cruciada de la Nicopole, la care participă 3. Şi Mircea cel Bătrân, dar ostile creştine sunt înfrânte de otomani.

Mircea cel Bătrân (*frescă*, *mănăstirea Cozia*)

Cronologie

1369: prima ciocnire armată dintre români şi otomani în vremea lui Vladislav Vlaicu (1364 – 1377)

1388: Mircea cel Bătrân încorporează Dobrogea la Ţara Românească

1394: expediţia lui Mircea cel Bătrân la sud de Dunăre, împotriva bazelor achingiilor

10 octombrie 1394 sau 17 mai 1395: lupta de la Rovine

1396: cruciada de la Nicopole

Capitolul 4

1

Castelul Huniazilor

2. Despre expediţia otomană din 1462 împotriva lui Ţepeş

Dar vlachul (Vlad Ţepeş) şi el i-a mutat pe toţi supuşii lui în locuri strâmte de munte şi în locuri acoperite de păduri; şi câmpurile Le-a lăsat pustii şi vitele de tot felul Le-a mânat mai înăuntrul hotarelor. Tiranul (Mehmet al II-lea), trecând Danubiul, a străbătut loc mai bine de 7 zile şi n-a găsit nimic, nici om, nici cel mai neînsemnat animal şi nici ceva de mâncare sau de băut. Şi ajungând într-un loc frumos aşezat ca o livadă vede mii şi mii de pari sădiţi în pământ încărcaţi în loc de fruct cu oameni morţi şi în mijloc pe Chamza (…) tras în ţeapă. La vederea acestei ameninţări, tiranul s-a înspăimântat şi noaptea, când a tras corturile, fiindu-i frică, a tras şanţuri şi a ridicat valuri şi

sta în mijlocul lor. Vlachul însă, sculându-se dis-de-dimineaţă şi rânduindu-şi bine oamenii de sub el, a năvălit, când era încă întuneric, şi nimerind, în partea dreaptă a taberei, a intrat deodată înăuntru şi până în ziuă a tăiat turci fără de număr; şi până ce s-a luminat de ziuă, mulţi turci s-au ucis între ei. Când însă s-a făcut dimineaţă, vlachii au intrat în ţarcurile lor şi s-au culcat; iar tiranul sculându-se, plin de ruşine, a trecut Danubiul şi a ajuns la Adrianopol.

Ducas, *Istoria turco-bizantină* (*1341 – 1462*)

După victoria mongolă de la Ankara, din 1402, când Timur prizonier pe Baiazid I, Mircea devine un fel de arbitru al luptelor pe cesiune între diferiţii fii ai lui Baizid, ceea ce asigură ţării o peri-stabilitate şi de maximă extensiune teritorială. Dar, în cele din urm. Imperiului Otoman este cucerit de Mehmed I, care reia politica îndreptată împotriva Ţării Româneşti. Dobrogea este cucerită, în 1417 s. după moartea lui Mircea, în 1420, iar Ţara Românească acceptă platului, care în acest moment are semnificaţia unei răscumpărări a păcii recunoaştere a dependenţei politice faţă de otomani.

Iancu de Hunedoara (1441 – 1456)

De origine etnică românească, dar integrat nobilimii maghiarecaţie, religie, orientare politică, Iancu de Hunedoara a fost voievod vaniei, regent al Ungariei şi unul dintre campionii luptei antiotomane I secolului al XV-lea. A acţionat în contextul în care Imperiul Otoman e asaltul final împotriva Constantinopolului, iar apoi, după căderea ace: l propunea cucerirea Belgradului pentru a-şi deschide calea spre inima Iancu de Hunedoara a urmărit să folosească în lupta împotriva turcir forţele disponibile, de aceea, în cadrul politicii de cruciadă târzie, a impliturі de Transilvania, şi Ţara Românească şi Moldova.

În 1442, înfrânge o oaste intrată în Transilvania şi apoi intervine Românească. Aici obţine o importantă

victorie pe râul Ialomiţa şi îl impu ca domn pe Vlad Dracul. În 1443, organizează „Campania cea expediţie la sud de Balcani, prin care cucereşte oraşe precum Niş său. Încercarea de a dezorganiza forţele otomane pe propriul teritoriu, p întârzia cât mai mult noi atacuri ale acestora împotriva Ungariei. La inşi: sale, în 1444 se organizează, sub conducerea regelui Ungariei şi P Vladislav I, Cruciada de la Varna, care s-a încheiat însă cu un adevărat d pentru forţele creştine.

În 1453, Mehmed al II-lea cucereşte Constantinopolul şi vizează ext Imperiului Otoman către Europa Centrală, unde principala sa ţintă d Ungaria. Acesta este contextul în care Iancu de Hunedoara reuşeşte, în să-l oprească pe cuceritorul Constantinopolului în faţa Belgradului, car* zenta, pentru otomani, cheia Europei Centrale.

Iancu de Hunedoara a murit în 1456 de ciumă, dar lupta lui are întârzie întărirea dominaţiei otomane asupra spaţiului românesc şi să arr circa 70 de ani transformarea Ungariei în paşalâc.

Vlad Ţepeş (1448; 1456 – 1462; 1476)

Fiu al lui Vlad Dracul, Vlad Ţepeş este înscăunat în 1456 de către la Hunedoara, dornic să-şi asigure în acest fel spatele în vederea apărăriidului. Lupta sa antiotomană se încadrează în acelaşi efort al cruciade care acum ar fi trebuit să fie condusă de fiul lui Iancu de Hunedoara, Corvin, devenit rege al Ungariei, şi sprijinită financiar de papalitate.

După ce întăreşte în interior puterea domnească în raport cu mare rime, prin măsuri adesea extreme, în 1459 Vlad refuză plata tributului*, îl* declanşează încercarea otomană de a-l captura, prin Hamza Paşa, *di* eşuează. În 1461 – 1462, domnitorul muntean lansează expediţii în

Capitolul 4

Ik mării, urmărind să dezorganizeze forţele otomane. Riposta otomană nu s-a ru, at aşteptată şi, în 1462,

Mehmed al II-lea soseşte în Ţara Românească în d-ntea unei armate imense. Vlad Ţepeş a aplicat tactica tradiţională, de trtragere şi pustiire în calea armatei învingătoare, evitând lupta decisivă, dar 3 rtrţuind oastea otomană. Turcii ajung la Târgovişte fără a fi dat vreo bătălie ptportantă şi, în cele din urmă, încep să se retragă. Boierimea îl acceptă drept tiimn pe Radu cel Frumos, fratele lui Vlad Ţepeş, adus de otomani, şi nistabilesc şi plata tributului.

Vlad Ţepeş se refugiază în Transilvania, sperând că Mat ia Corvm îşi va specta angajamentele pe care le luase faţă de papalitate de a continua lupta itiotomană şi îl va sprijini. Regele Ungariei era însă preocupat în acea vreme 1 alte conflicte, care înghiţiseră, se pare, şi banii trimişi de papă în vederea [„raganizării cruciadei antiotomane, astfel că preferă să se debaraseze de lijicomodul domn muntean. Inventează deci „trădarea" de către Vlad a cauzei făeştinilor şi îl capturează pe acesta, ţinându-l închis la Buda. Aceasta este şi jisnoada în care încep să se răspândească povestirile germane, izvorâte din roediul oraşelor săseşti, care avuseseră conflicte cu Ţepeş şi care îl portretizează te domnul muntean ca pe un tiran sadic, însetat de sânge, it, Când, în 1476, Ungaria tinde să reia lupta antiotomană, Vlad Ţepeş este berat, dovadă că „trădarea" de care fusese acuzat nu existase niciodată, şi Lttat să revină pe tronul Ţării Româneşti. Moare însă la scurt timp, într-o luptă *a* turcii, nţ fu Ştefan cel Mare (1457 – 1504)

Itr După peste 25 de ani de lupte interne, care au urmat sfârşitului domniei lui irrexandru cel Bun, Ştefan cel Mare ocupă tronul cu sprijinul lui Vlad Ţepeş, care orarea să aibă un aliat în ţara vecină, în perspectiva redeschiderii conflictului cu: anperiu! Otoman.

Pe plan extern, mai ales în funcţie de raportul de forţe, Ştefan a tins către deântărire a relaţiilor diplomatice

fie cu Ungaria, fie, mai ales, cu Polonia. *e*\ Lupta antiotomană este declanşată în 1473, prin refuzul plăţii tributului, pe 4) re îl acceptase, ca răscumpărare a păcii, din 1456, predecesorul său, Petru efon. În acelaşi timp, Ştefan intervine în Ţara Românească, de unde îl înlătură Radu cel Frumos, înlocuit cu un domn pe care îl spera fidel politicii iititiotomane. Conştient de disproporţia de forţe dintre Moldova şi Imperiul îetoman, încearcă să-şi găsească aliaţi, prin relaţii diplomatice şi negocieri cu ipalitatea, Republica veneţiană, regii Poloniei, Ungariei, hanul turcoman al >rsiei.

În 1474 – 1475, se desfăşoară campania iniţiată de sultanul Mehmed al II-lea u comandată de Soliman, beglerbegul Rumeliei, la care participau, se pare, ilgrea 120.000 de soldaţi otomani, la care se adăuga şi un corp de oaste al lui gându cel Frumos. Domnul Moldovei dispunea de circa 40.000 de oameni, plus laupe trimise de Polonia şi Ungaria. Tactica a fost cea tradiţională, a pământului's şi a hărţuielii, dar în 1475, la Podul înalt, lângă Vaslui, Ştefan a hotărât să

O? a o bătălie decisivă. Prin buna folosire a terenului, unde turcii nu-şi pot a? lorifica zdrobitoarea superioritate numerică, profitând şi de vremea ceţoasă, cârtirea moldoveana a obţinut victoria, probabil una dintre cele mai importante jepurtate de români în Evul Mediu.

Ştefan cel Mare (*mănuşi râs medieviih*

3. Ştefan cel Mare despre importanţa luptei antiotomane a Moldovei – Solia lui Grigore Jamblac la Veneţia, 1478

Nu vreau să mai spun cât de folositoare este pentru treburile creştine această ţară a mea; socotesc că este de prisos, fiindcă lucrul e foarte evident, pentru că e seraiul Ungariei şi Poloniei şi straja acestor două regate Afară de aceasta, fiindcă turcul s-a împiedicat de mine, de patru ani mulţi creştini au rămas în linişte. Aşadar, ca domni creştini

şi cunoscuţi ca creştini, eu recurg la ilustra domnia voastră implorând ajutorul vostru creştinesc, spre a-mi păstra această ţară a mea, folositoare pentru treburile creştine, promiţând că orice dar şi subsidii îmi veţi da eu îl voi folosi pe multe căi de câte ori veţi porunci şi veţi avea trebuinţă, dar numai contra necredincioşilor, şi unde veţi porunci, fără nicio amânare.

Documentele lui Ştefan cel Mare, publicate de Ioan Bogdan

Capitolul 4

Biserica Voroneţ (jud. Suceava), ctitoria lui Ştefan cel Mare (1488)

4. Scrisoarea din 25 ianuarie 1475

adresată principilor creştini de Ştefan cel

Mare după lupta de la Vaslui

(...) Noi pentru apărare am luat spada în mână şi, cu ajutorul domnului Dumnezeu, am mers asupra lor şi i-am călcat în picioare şi i-am trecut prin spadele noastre. Şi pentru asemenea lucru lăudat să fie domnul Dumnezeu; şi după ce a auzit de această înfrângere, păgânul împărat al turcilor şi-a pus în plan să se răzbune şi el însuşi în persoană, cu toată puterea sa, să vie în luna mai asupra noastră şi să supună ţara noastră, care e poarta tuturor creştinilor, şi pe care poartă, care e ţara noastră, Dumnezeu ne-a ferit-o până acum, dar dacă această poartă va fi pierdută, Dumnezeu să ne ferească de aşa ceva, toată creştinătatea va fi în mare primejdie. De aceea noi ne rugăm la amabilitatea voastră să ne trimiteţi în ajutorul nostru pe căpitanii voştri contra duşmanilor creştinătăţii – şi cât mai este timp.

(...) Şi noi, din partea noastră, promitem cu jurământul nostru domnesc, cu viaţa noastră, că până la moarte ne vom apăra şi vom lupta pentru credinţa creştină. (...)

Reacţia otomană era de aşteptat, astfel că Ştefan a

încercat *şi* ajutorul puterilor creştine. În acelaşi timp, turcii continuau cuceririle luând în stăpânire Caffa, colonie genoveză la Marea Neagră, şi Mc principat bizantino-genovez pe litoralul nord-pontic. De asemenea, îi şi pe tătarii din Crimeea, pe care îi vor folosi apoi în lupta împotriva Mol în 1476, expediţia otomană, precedată de pustiitoare raiduri tătare condusă de însuşi sultanul Mehmed al II-lea. Ştefan trebuie să permită e ţărani să plece pentru a-şi apăra gospodăriile de tătari, astfel că la Ră doar cu oastea de curte alcătuită din boieri şi oamenii acestora, nu ţii otomanilor. Aceştia nu pot valorifica însă victoria, întrucât cetăţile m^3 rezistă, iar aprovizionarea se dovedeşte foarte dificilă, astfel încât, în urmă, se retrag fără a-şi fi îndeplinit obiectivul.

Dar şi coaliţia antiotomană se destramă, Veneţia încheind pace cu în 1479. Ca atare, în 1480, Ştefan este obligat să încheie, la rândul să

Sub conducerea sultanului Baiazid al II-lea, turcii reiau, în 1484 asupra Moldovei, încercuind cetăţile Chilia şi Cetatea Albă. În încercai recuceri cetăţile cu sprijin polon. Ştefan cel Mare depune, în 1485, orr vasalitate regelui Vladislav lagello, la Colomeea.

În 1486/1487, domnul Moldovei se regăseşte însă din nou singur otomanilor, ceea ce-l sileşte să încheie pace şi să accepte plata trib schimbul conservării autonomiei ţării.

La moartea lui Ştefan, în 1504, Moldova era autonomă faţă de puternică, având un prestigiu internaţional indubitabil şi beneficiin înflorire culturală şi artistică unică în istoria ei medievală.

Concluzii

Luptele purtate de români în secolele XIV-XV au avut nu doar o sem internă, întrucât au permis conservarea fiinţei statale şi a confesiunii re ci şi una europeană. Expansiunea otomană în această parte a Europe oprită pe linia Dunării, iar forţele turcilor au fost uzate în lupte, nu

întoi de mare amploare, dar care surveneau la intervale destul de strânse, e împiedica să se concentreze în alte direcţii.

Exerciţii.

1. Analizaţi politica externă în timpul lui Mircea cel Bătrân şi formulaţi con care a fost desfăşurată aceasta.

2. Comparaţi politica externă în timpul lui Mircea cel Bătrân şi Vlac identificaţi elementele de continuitate în privinţa obiectivelor şi a mijloa luptă folosite.

3. Evaluaţi succesele şi eşecurile din politica externă a Moldovei în timpul îi cel Mare.

4. Analizaţi sursa istorică referitoare la expediţia otomană din 1462 împe Vlad Tepeş. Identificaţi tactica de luptă folosită de domnitorul romăr eficientă? Argumentaţi-vă răspunsul.

5. În scrisoarea adresată de Ştefan cel Mare principilor creştini (sursa 4) argumentele folosite de domnitor pentru a obţine ajutorul în lupta antio Comparaţi-le cu cele folosite în solia lui Grigore Ţamblac (sursa 3). Dis grupe puterea de convingere a acestor mesaje.

Capitolul 4

%hai Viteazul (1593 – 1601)

După acceptarea plăţii tributului, statutul Ţărilor Române să agravat con-iuu, în secolul al XVI-lea, în condiţiile apogeului puterii turceşti în vremea sulta-ilui Soliman Magnificul (1520 – 1566) definindu-se regimul dominaţiei otomane, oidova şi Ţara Românească îşi păstrau, teoretic, dreptul de a-şi alege domnii „r în practică, aceştia sunt numiţi sau maziliţi de către Poarta Otomană. După ăbuşirea Regatului Ungariei în urma înfrângerii de la Mohács, Transilvania se qanizează ca principat autonom sub suzeranitatea otomană. Întregul spaţiu mânesc depindea acum politic de Imperiul Otoman,

având ca obligaţii alinierea iliticii externe la cea turcească (pe principiul „prieten prietenilor, duşman ismanilor”) şi plata unor obligaţii (tribut, peşcheş, mucărer etc.) mereu în estere. Spre sfârşitul secolului al XVI-lea, în condiţiile dificultăţilor cunoscute Imperiul Otoman, tributul cerut Ţării Româneşti, plus alte obligaţii financiare datorii acumulate de domnie ajunseseră la un nivel record, ceea ce tindea să mereze colapsul economic al statului.

Începuturile domniei lui Minai Viteazul

Conform obiceiului din epocă, Mihai, fost mare ban al Craiovei, îşi cumpără: omnia în 1593. Dar acest semn de fidelitate este superficial. În anul următor, cepe colaborarea cu Liga Sfântă, o alianţă a unor state creştine condusă de ipăratul german Rudolf al II-lea de Habsburg, la care aderase şi principatul ansilvănean.

Lupta antiotomană

Declanşarea luptei împotriva Imperiului Otoman s-a făcut în 1594, prin: iderea creditorilor turci instalaţi la Bucureşti în aşteptarea recuperării sumelor care îl împrumutaseră pe Mihai în vederea cumpărării domniei.

În 1594 – 1595, Mihai luptă cu tătarii şi declanşează o campanie în sudul unării. Participarea în comun la Liga Sfântă, dar şi nevoile luptei antiotomane în impus lui Mihai reglementarea raporturilor cu principele Transilvaniei, gismund Báthory, care fusese recunoscut ca suzeran de domnii moldoveni îtru Aron şi Ştefan Răzvan şi care se dorea conducător al luptei comune ipotriva turcilor. Negociat de marii boieri în propriul avantaj, la Alba-Iulia se cheie la 20 mai 1595 un tratat între Transilvania şi Ţara Românească, care îl ansforma pe domn într-un simplu locţiitor al principelui Transilvaniei.

În august 1595, marele vizir Sinan Paşa trece Dunărea cu o armată evaluată circa 100.000 de oameni. Domnitorul muntean dispunea de 16.000 de steni, la care se adăugau 7.000 conduşi de Albert Király, ca ajutor trimis

din

— T; ansilvania. Lupta prin care se încerca oprirea invaziei otomane a avut loc la ălugăreni, la 23 august 1595. Românii au cauzat mari pierderi armatei

Romane, dar nu au putut opri înaintarea acesteia. Bucureştiul era ocupat şi

rtificat de turci, Târgovişteа, vechea capitală, de asemenea, iar otomanii începeau organizarea ţării în paşalâc.

În aceste condiţii, în toamnă se declanşează ofensiva care angrena forţe din sra Românească, Transilvania şi Moldova, silindu-l pe Sinan Paşa să se retragă: „→re Dunăre. La Giurgiu, între 15 şi 20 octombrie, s-a dat bătălia care s-a soldat J o mare victorie creştină.

Mihai Viteazul (*frescă aflată în Catedrala ortodoxă din Alba-Iulia*)

Cronologie

20 mai 1595: reprezentanţii boierimii din Moldova semnează cu principele Transilvaniei un tratat similar celui încheiat cu Muntenia; Sigismund Báthory devenea suzeranul ambelor ţări româneşti extracarpatice.

23 august 1595: lupta de la Călugăreni

20 octombrie 1595: victoria de la Giurgiu împotriva otomanilor; ostile turceşti părăsesc teritoriul de la nord de Dunăre.

Ianuarie 1597: sultanul otoman trimite lui Mihai steagul de recunoaştere a domniei

28 octombrie 1599: victoria de la Şelim-băr, în urma căreia Mihai Viteazul devine stăpânul Transilvaniei aprilie-mai 1600: campania din Moldova

18 septembrie 1600: generalul Basta îl înfrânge pe Mihai la Mirăslău

13 august 1601: trupele lui Mihai şi ale lui Basta îl înfrâng pe Sigismund Báthory la Guruslău, Mihai recuperează controlul asupra Transilvaniei

19 august 1601: asasinarea lui Mihai din ordinul lui Basta *rea lui Mihai Viteazul în Alba-Iulia* (*tablou de D. Stoica*)

1. Motivaţia implicării în lupta antkrtomană

Provincia mea, Ţara Românească, nu e mai departe de scaunul tiranului, ce se numeşte Constantinopol, decât cale de cinci zile şi numai Dunărea o desparte de teritoriul duşmanului. În această ţară aş fi putut trăi liniştit, singur şi fără nicio frică, dacă nu mă simţeam chemat de credinţa mea faţă de Maiestatea Voastră şi faţă de întreaga Creştinătate. Eu însă, nevrând să sporesc puterea turcilor prin ostaşii mei, spre distrugerea creştinilor, de bunăvoie m-am arătat gata a lua parte la Liga Creştină, fapt prin care mi l-am făcut pe tiran duşman de moarte şi însetat după sângele meu. *Memoriul adresat de Mihai Viteazul în 1601 împăratului Rudolf al II-lea*

Istoria altfel înainte să devină domn, Mihai Viteazul a fost ban de Mehedinţi şi ban al Craiovei; a fost, de asemenea, bun negustor şi a strâns o mare avere.

Fiind bănuit de domnul Alexandru cel Rău (1592 – 1593) că doreşte domnia, Mihai a fost în pericol de a fi executat.

Tabloul pictorului flamand Frans Francker cel Tânăr, *Cresus arătându-şi comorile lui Solon*, prezintă o scenă de la curtea împăratului Rudolf al II-lea de Habsburg, unde Mihai Viteazul a fost primit cu mare fast.

În primăvara lui 1596, domnitorul muntean declanşează o campa Dunăre, ajungând până la Plevna şi Sofia.

Datorită schimbării raportului de forţe pe plan internaţional, era r o redefinire a raporturilor internaţionale ale ţării, prin încheierea păcii în condiţii foarte avantajoase pentru Ţara Românească: în 1597 li Otoman îi recunoştea lui Mihai domnia pe viaţă şi diminua semnificaţi\t în 1597, raporturile cu Sigismund Báthory

erau reaşezate pe picior de if anulându-se, în practică, tratatul de la Alba-Iulia. Mihai Viteazul de continuarea apropierii de puterile creştine în vederea reluării luptei antic astfel că în 1598 încheia şi un tratat de prietenie cu împăratul germa al II-lea de Habsburg.

Echilibrul politico-militar în care se găsea Ţara Românească între e imperii a fost însă afectat de evenimentele din Transilvania şi din I Sigismund Báthory renunţă la tronul Transilvaniei şi revine asupra I renunţă din nou, în favoarea vărului său Andrei Báthory, apropiat de F partizan al păcii cu otomanii. În Moldova, noul domn Ieremia Movilă a vederea obţinerii tronului muntean pentru fratele său, Simion.

Unirea de la 1600

În octombrie 1599, Mihai obţinea la Şelimbăr victoria împotriva li Báthory, ceea ce îi permitea ca în noiembrie al aceluiaşi an să-şi facă triumfală în Alba-Iulia, capitala principatului ardelean.

A urmat apoi campania împotriva Moldovei, unde nu a întâmpir tentă prea mare – cetatea Sucevei, care rezistase în vremea lui Ştefan ot (şi-a deschis porţile în faţa lui Mihai. Astfel, la 27 mai 1600 se pute; „Domn al Ţării Româneşti, al Ardealului şi a toată Ţara Moldovei”.

În urma unor negocieri destul de complicate, Imperiul Habsbun părea acum factorul de decizie în zonă, îi recunoaşte domnia asupra <ţări. Dar măsurile pe care le luase în vederea consolidării puterii cea în Transilvania şi în favoarea românilor, au declanşat reacţii ale elitele în septembrie 1600, nobilimea maghiară se revoltă şi este sprijinită trupele imperiale, conduse de generalul Giorgio Basta, care de faptrimis în ajutorul lui Mihai. La Mirăslău, domnul muntean este înfrânt Transilvania. În octombrie, cu ajutor polon, Movileştii cuceresc Moldov şi Muntenia, unde este instalat domn Simion Movilă, recunosa otomani.

Între 1600 şi 1601, Mihai se află în pribegie la Praga

şi Viena, încerconvingă pe Rudolf să-l ajute să-şi recapete domnia. Deoarece nobilii i se răsculaseră şi împotriva lui Basta, alungându-l, şi îl reînscăuna Sigismund Báthory, împăratul, conştient că a pierdut Transilvania, îl Mihai cu bani şi contribuie la reconcilierea cu generalul Basta.

La 13 august 1601, la Guruslău, Mihai obţinea victoria împotriva lui redevenind stăpân al Transilvaniei.

Perspectiva ca Mihai să-şi redobândească puterea era însă nelir pentru Habsburgi şi, la 19 august, în tabăra militară aflată pe Câmp domnul român este asasinat din ordinul lui Basta.

116

Relaţiile internaţionale

Capitolul 4

I Semnificaţia domniei lui Mihai Viteazul

Unirea Munteniei, Moldovei şi Transilvaniei avea să fie valorizată ca un reper O! procesul constituirii naţiunii române şi a statului unitar de-abia în epoca todernă, prin opera lui Bălcescu, *Românii supt Mihai voievod Viteazul*.

În vremea lui Mihai, ceea ce a fost apreciat, cel mai adesea în afara baniţelor, a fost efortul luptei antiotomane. Acesta a fost mai puternic în sudul alunării, unde voievodul român a intrat în tradiţia folclorică drept un eliberator, wcât în Occident, unde victoriile lui erau prezentate ca fiind ale lui Sigismund jdrrithory sau ale lui Rudolf al II-lea (în calitatea lor de suzerani). îi R, Pentru Ţările Române, efectul pozitiv a fost salvarea de la falimentul eco) mic la care le-ar fi dus creşterea continuă a pretenţiilor financiare ale Porţii: (restabilirea autonomiei, grav afectată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. yciperiul Otoman pare să fi înţeles avertismentul oferit de lupta declanşată de foţilihai; vreme de câteva decenii, tributul este menţinut în limite rezonabile şi nu 3 jo, ai au loc tentative de transformare aţărilor Române în paşalâcuri. L. în secolul al XVII-lea, acţiunile lui Mihai sunt luate uneori

drept model de între domni din Muntenia (ca Radu Şerban, Mihnea al III-lea) sau principi ai ansilvaniei (Gabriel Bethlen, familia Rákóczi), care încearcă apropieri între irite Române, în vederea unei posibile lupte antiotomane comune. Principii ansilvani au fost cei care au preluat cel mai clar ideea unui regat al Daciei, aşa im a fost proiectul lui Gabriel Bethlen de a uni Transilvania, Moldova şi Ţara.) mâncască într-un regat de confesiune protestantă, pentru care a cerut „Vijinul patriarhului din Constantinopol. Acesta i-a scris despre legătura de inge şi de simţiri care trăieşte, deşi în mod tainic, dar cu atât mai puternic, tre' românii din Ţara Transilvaniei şi între locuitoniţării Româneşti şi ai Moldovei.

Oic ar

Exerciţii.

Analizaţi contextul intern, politic şi economic în care Mihai Viteazul a devenit domn al Ţării Româneşti.

Explicaţi asemănările dintre politica externă a Ţării Româneşti în timpul lui Vlad Ţepeş şi Mihai Viteazul.

Formulaţi consecinţele victoriei de la Giurgiu asupra Ţării Româneşti şi asupra zonei Balcanilor.

Credeţi că unirea Ţărilor Române era o soluţie pentru relansarea luptei antiotomane? Argumentaţi-vă răspunsul.

În Memoriul adresat de Mihai Viteazul împăratului Rudolf al II-lea (sursa 1) analizaţi motivaţia implicării lui în lupta antiotomană.

Folosind cunoştinţele anterioare, numiţi autorul şi titlul operei literare în care este transpusă artistic realitatea istorică cu privire la faptele vitejeşti ale lui Mihai în lupta de la Călugăreni, aşa cum sunt descrise de Baltazar Walter. *Letopiseţul cantacuzinesc* vorbeşte despre „pizma" care a pierdut prea mulţi bărbaţi. În ce măsură sunteţi de acord cu această explicaţie dată asasinării lui Mihai Viteazul?

Comentaţi efectul victoriilor antiotomane ale lui

Mihai Viteazul pentru Ţările Române.

Realizaţi un eseu pe tema unirii Ţărilor Române de către Mihai, ca un pas anticipativ al Marii Uniri din anul 1918.

2. Lupta de la Călugăreni

(…) Era nevoie neapărat în clipa aceea de o acţiune eroică, de o ispravă măreaţă care să cutremure inimile păgânilor şi să le înalţe pe ale creştinilor. Atunci mărinimosul Ion Mihai, invocând ocrotirea salvatoare a Mântuitorului, a smuls o secure sau suliţă ostăşească şi, pătrunzând el însuşi în şirurile sălbatice ale duşmanilor, străpunge pe un stegar al armatei, taie în bucăţi cu sabia o altă căpetenie şi, luptând bărbăteşte, se întoarce nevătămat. În acest timp, comandantul de oaste Kirâly Albert, adunând pe rând pe ai săi, slobozeşte două tunuri în mijlocul celei mai dese grupări a duşmanului, deschizând o mare spărtură, pe care ienicerii se străduiesc în zadar să o împlinească cu focurile lor de puşcă, pentru că de îndată două sute de unguri şi tot atâţia pedestraşi cazaci, cu comandantul lor Cocea, năvălind cu furie, strică rândurile, aştern la pământ şi taie ostile turcilor, pe când din spate şi din coastă îi loveşte cu bărbăţie domnul cu ai săi, făcându-se aşa mare învălmăşeală, încât până în seară au fost redobândite cele 11 tunuri şi, în fugă, erau mânaţi spre tabără ca vitele. În această învălmăşeală ce seamănă a fugă, Sinan Paşa în partea din faţă a taberei cade de pe podul râului Neajlov, pierde doi dinţi şi se rostogoleşte fericit scăpând cu viaţă. (…) *Scurtă şi adevărată descriere a faptelor săvârşite de Io Mihai, domnul Moldovei Transalpine sau Valachiei, prin munca şi străduinţa lui Baltazar Walter cel Tânăr Silezianul*, Gorlitz, 1599

Sigiliul lui Mihai Viteazul

Relaţiile internaţionale

Capitolul 4

Cronologie

30 martie 1856: semnarea Tratatului de pace de la Paris mai-august 1858: Conferinţa de la Paris a Marilor Puteri la care se semnează Convenţia cu privire la organizarea Principatelor Române aprilie 1877-ianuarie 1878: alături de Rusia, România participă la Războiul Ruso-Turc iunie-iulie 1878: Congresul de pace de la Berlin consfinţeşte înfrângerea Turciei, independenţa României, a Serbiei şi Muntenegrului, autonomia Bulgariei

1882: tratatul semnat de Germania, Austro-Ungaria şi Italia pune bazele primului sistem politico-militar, Tripla Alianţă sau Puterile Centrale

1883: România semnează un tratat secret cu puterile Triplei Alianţe, Germania şi Austro-Ungaria (Italia se alătură în 1888)

1904: acord anglo-francez (Antanta Cordială)

1907: acordul anglo-rus definitivează alianţa franco-anglo-rusă numită Tripla înţelegere sau Antanta

1912 – 1913: cele două războaie balcanice

28 iulie 1914: începe Primul Război Mondial

1. Rezoluţia Adunării ad-hoc a Moldovei, 19 octombrie 1857

Respectarea drepturilor principatelor şi îndeosebi a autonomiei lor, în cuprinderea vechilor capitulaţii încheiate cu Înalta Poartă.

Unirea Principatelor într-un singur stat sub numele de România.

Prinţ străin cu moştenirea tronului, ales dintr-o dinastie domnitoare a Europei şi ai cărei moştenitori să fie crescuţi în religiaţării.

Neutralitatea pământului Principatelor.

Puterea legiuitoare încredinţată unei obşteşti adunări în care să fie reprezentate toate interesele naţiei.

Toate acestea sub garanţia colectivă a puterilor care au subscris Tratatul de la Paris.

Relaţiile internaţionale

România şi concertul european: d! „criza orientală” la marile alianie ale secolului al XX-lea

Chestiunea orientală, Războiul Crimeii şi Congresul de pace de la Paris din 1856

Înfrângerea revoluţiilor de la 1848 din centrul şi sud-estul Europei Rusia, care îşi asumă rolul de a „pacifica” zona, i-a consolidat acesteic înaintate spre Balcani şi Constantinopol, cu atât mai mult cu cât putt dentale au de rezolvat mai întâi propriile probleme legate de momem

Rolul Principatelor Române în zonă este reevaluat din perspectiva război ruso-turc. Amplificarea propagandei panortodoxe şi folosirea ac de către guvernul ţarist era însă criticată, pe bună dreptate, de e paşoptistă românească aflată în legătură cu cercurile politice occ Acum sunt redactate o serie de pamflete antiruseşti, introduse clan Principate, pentru a avertiza opinia publică faţă de pericolul anexării ru întâmplător, paralela care se face între Turcia şi Rusia era pe deplin fi primei, considerată tolerantă şi chiar liberală, în comparaţie cu autor rus, care îşi încălcase propriile angajamente luate faţă de Occident în cu polonezii sau românii.

În iunie 1853, Principatele sunt ocupate militar de Rusia, care dort folosească drept cap de pod spre inima Imperiului Otoman şi care îi felul acesta prevederile Convenţiei de la Balta-Liman din 1849, ce posibilitatea ocupării Munteniei şi Moldovei, dar în caz de tulburări. P diplomatice şi încercările Angliei, Franţei şi Prusiei de a aduce Rusia tratativelor eşuează, ceea ce deschide calea războiului.

Proclamarea unirii (tablou de Theode

Capitolul 4

j Războiul Crimeii, cum avea să fie denumită noua confruntare militară, deoarece incipalele operaţii s-au desfăşurat în Peninsula Crimeea, a oferit ocazia revizuirii

! atutului internaţional al Principatelor, în sensul

înlăturării protectoratului rusesc, în 1856, aliaţii din războiul deja încheiat doresc să blocheze Rusia din ascenjnea ei mondială, în Orient, dar mai ales în Europa, pentru o perioadă, pe cât jsibil, cât mai lungă. Hotărârile adoptate, inclusiv cele referitoare la soarta incipatelor, au avut în vedere acest deziderat, la care se adaugă anumite terese clar definite ale unor puteri, de exemplu, cazul italian pentru Franţa. În: este condiţii, nu putem vorbi despre simpatia reprezentanţilor prezenţi la iris pentru o chestiune sau alta, chiar şi atunci când s-a pus problema rezolvării uaţiilor noi şi delicate, precum realizarea unităţii popoarelor român şi italian. Dacă Franţa, Prusia, Sardinia şi Rusia au susţinut ideea unirii românilor, Anglia, istria şi Imperiul Otoman s-au opus, ceea ce a transformat problema româpască într-un punct delicat. De aceea, în final, s-a adoptat o soluţie de comomis, cu atât mai mult cu cât Turcia şi Austria au susţinut că propunereaantei nu se justifică, deoarece românii nu doresc unirea. Principatele erau scoase i sub protecţia Rusiei şi puse sub regimul garanţiei colective, ceea ce însemna orice măsură referitoare la români nu putea fi luată decât cu acordul marilor iteri, sudul Basarabiei, format din judeţele Cahul, Ismail şi Bolgrad, era retrodat Moldovei şi astfel zona strategică care asigura gurile Dunării era luată jsiei; nu în ultimul rând, se convocau la Bucureşti şi laşi Adunări ad-hoc pentru

Insultarea românilor.

9 Unirea Principatelor şi crearea statului român modern au fost posibile îtorită apariţiei unei conjuncturi externe favorabile şi dorinţei românilor de enancipare politică.

3 l (

diplomaţie şi acţiune politică (1866 – 1918)

Politica externă a tânărului stat român s-a derulat, până la Primul Război ondial, în sensul obţinerii atât a

independenţei faţă de Imperiul Otoman, cât a unor garanţii de securitate care să pună la adăpost România de posibile presiuni din afară.

1 Independenţa era dorită de întreaga clasă politică, însă mijloacele prin care, Vna să fie dobândită depindeau de evoluţia situaţiei internaţionale. Oamenii ” ilitici români şi Carol I au considerat că redeschiderea problemei orientale în 76 putea să ofere un astfel de prilej. Rusia îşi urmărea mai vechiul plan, acela a controla strâmtorile Bosfor şi Dardanele şi de a scoate Imperiul Otoman Europa. De aceea, pentru a-şi atinge obiectivul, a sprijinit o serie de răscoale itiotomane ale populaţiilor slave şi ortodoxe din Peninsula Balcanică, aflată lb autoritatea Porţii, care i-ar fi oferit pretextul unei intervenţii militare de grijinân favoarea acestora. Rusia avea în vedere, în realitate, propriile interese wategice – controlul strâmtorilor, expansiunea în Peninsula Balcanică, revanşa, că de înfrângerea suferită în 1856 – şi nu soarta bulgarilor, sârbilor etc, stăniţi de turci. Situaţia era cu atât mai complicată cu cât unele puteri occiden-e, Anglia şi Franţa mai ales, nu vedeau cu ochi buni încercarea Rusiei de a-şi nsolida poziţia în Europa prin dezechilibrarea raportului de forţe pe continent manifestau prudenţă faţă de un nou conflict în Balcani. Din punct de vedere politic, pentru români independenţa devenise o priori-e absolută şi de aceea propunerea Rusiei pentru încheierea unei convenţii române care să reglementeze trecerea armatei ţarului pe teritoriul României *întâlnirea* (*pictură de Sava Henţia*)

2. Memoriu prezentat Congresului de la Berlin de către reprezentanţii României, 12/24 iunie 1878

România, prin subsemnaţii, îşi ia libertatea de a supune plenipotenţiarilor Marilor Puteri punctele următoare:

1. Nicio parte a actualului teritoriu să nu fie detaşată de România.

2. Pământul românesc să nu fie supus unui drept de trecere în folosul armatei ruse.

3. Principatul, în virtutea titlurilor sale seculare, să intre în posesia insulelor şi gurilor Dunării, inclusiv Insula Şerpilor.

4. El să primească, în proporţie cu forţele militare pe care Le-a pus în linie, o indemnizaţie, în forma în care s-ar aprecia a fi mai practică.

5. Independenţa sa să fie definitiv consacrată şi teritoriul să fie neutralizat.

3. Recunoaşterea independenţei României

Art. 43. Înaltele părţi contractante recunosc independenţa României. (...)

Art. 45. Principatul României retrocedează M.S. împăratului Rusiei porţiunea teritoriului Basarabiei, despărţită de Rusia în urma Tratatului de la Paris din 1856. (...)

Art. 46. Insulele formând Delta Dunării, precum şi Insula Şerpilor (...) sunt întrupate cu România. Principatul mai primeşte afară de aceasta ţinutul situat la sudul Dobrogei.

Tratatul de pace de la Berlin, 1878

Capitolul 4

4. Interviu acordat de Nicolae Iorga despre politica externă a României

— *Care este părerea dv. despre relaţiile României cu Austro-Ungaria*?

— Eu sunt şi acum împotriva unei alianţe cu Austro-Ungaria. Cu cine să te aliezi? Cu jumătatea austriacă, ce nu înseamnă nimic, sau cu jumătatea ungară, care ne este ostilă? Austria, după părerea mea, nu are niciun viitor decât sprijinită de Italia şi România. Pe ce se sprijină Germania? Pe elementul german. În perspectiva descompunerii Austriei, Germania va prefera însă, după părerea mea, să-şi anexeze pe germani decât să sprijine o

formaţiune care este condamnată la moarte.

— *Sunteţi pentru o politică de prietenie faţă de Austria sau de duşmănie*?

— Nu avem niciun motiv să provocăm Austro-Ungaria, nici să o sprijinim. Noi nu ne-am menţinut prin protecţia ei şi nici nu vom pieri fără această protecţie. „Ajută-te singur, atunci te vor ajuta şi aliaţii tăi”, aceasta este linia de orientare pe care trebuie să o urmăm.

Dicţionar…

Tripla Alianţă (Puterile Centrale) – alianţă politico-militară constituită în anul 1882, din care fac parte Germania, Austro-Ungaria şi Italia; în anul 1879, primele două state au încheiat un tratat de alianţă, la care, în anul 1882, a aderat şi Italia; a fost reînnoită în anii 1887, 1891, 1902 şi 1912 şi era îndreptată împotriva Rusiei şi Franţei. *Tripla înţelegere* (Antanta) – alianţă politico-militară formată în urma unor acorduri bilaterale: între Franţa şi Rusia (1893), între Marea Britanie şi Franţa (1904) şi între Marea Britanie şi Rusia (1907); viza lupta comună împotriva Germaniei.

În caz de război s-a bucurat de acceptul forurilor de decizie de la I Semnată la 4 aprilie 1877, convenţia indica în mod clar drumul pe care decisese să meargă, acela de a se desprinde de Poartă şi de a-şi decidi soarta, dar în acelaşi timp clasa politică română era conştientă de îi care le presupunea derularea politicii ruse în sud-estul Europei.

Congresul de la Berlin

Războiul ruso-româno-turc s-a încheiat destul de repede cu victori şi doar intervenţia diplomaţiei occidentale şi pătrunderea flotei br strâmtori au împiedicat prăbuşirea Imperiului Otoman.

Congresul de pace s-a desfăşurat la Berlin în 1878, semn al su germane în Europa, iar Rusia şi-a luat revanşa, cu toate încercările di occidentale de a limita succesul acesteia. Congresul recunoştea indei României şi a Serbiei,

autonomia principatului Bulgaria, Rusia reprin Basarabiei, ce-i aducea controlul asupra gurilor Dunării; în schimb, [era cedată de către Turcia României. Cu toate că obiectivele politicei fuseseră atinse, pentru tânărul stat român se punea în continuare garanţiilor de securitate care să-i asigure evoluţia viitoare. La sfârşitul i balcanic, fostul aliat, Rusia, ameninţase cu anexarea teritoriului românesij ceruse dezarmarea armatei române. Refuzul principelui Carol şi pl

ROMÂNIA ŞI CHESTIUNEA ORIENTALA

(1875 – 1878)

Tratat de pace aş Concentrări ale armatei române în 1877

Redute otomane

Direcţia atacurilor armatei române în 1877 – 1878

Teritorii pierdute de Imperiul Otoman

Convenţia româno-rusă de la Bucureşti (4 aprilie 1877)

Teritorii româneşti anexate de Imperiul Rus în 1878

Atacuri ruseşti

Teritorii ocupate de Imperiul Austi Ungar în 1878

Relaţiile internaţionale

Capitolul 4

pni explicaţii diplomatice salvaseră situaţia, dar ameninţarea rusă rămânea. În Oftste condiţii, guvernul român şi Carol şi-au îndreptat atenţia spre Occident.

de forţe după 1878

Cancelarul Bismarck inaugurase un sistem de alianţe, bazat pe semnarea ar acorduri secrete, ceea ce-i oferea o mai mare libertate de mişcare şi împie3 Franţa, principalul rival, să realizeze o coaliţie antigermană. Aceste acorduri, statla baza încheierii, în 1882, a primului sistem politico-militar, Tripla Alianţă Puterile Centrale. România a aderat în anul următor printr-un tratat secret, 3

putea fi reînnoit.

a Politica germană nu putea rămâne însă fără o reacţie din partea celorlalte „ieri europene. Echilibrul de forţe a fost redimensionat la începutul secolului CK-lea. Acordul anglo-francez din 1904, cunoscut şi sub numele de Antanta dială, a fost urmat, în 1907, de un acord anglo-rus. În felul acesta a apărut P, L, de-al doilea sistem politico-militar, Antanta sau Tripla înţelegere.

neîzboaiele balcanice şi Primul Război Mondial rj; bPeninsula Balcanică a continuat să rămână la sfârşitul secolului al XIX-lea şi qa începutul secolului al XX-lea un adevărat butoi cu pulbere. Statele naţionale roairute după prăbuşirea dominaţiei otomane promovau şi susţineau curente

— ionaliste ale căror manifestări erau de multe ori violente. De asemenea, inte

le strategice ale marilor puteri se intersectau în sud-estul Europei şi deterau complicarea unei situaţii deloc simple.

Primul Război Balcanic a izbucnit în toamna anului 1912 şi a adunat garia, Serbia, Grecia şi Muntenegru împotriva unei Turcii repede depăşite de renţa de forţe. Tratatul de pace semnat la Londra părea că a rezolvat, cel în deocamdată, problemele. Neînţelegerile dintre aliaţi s-au manifestat însă „e de mai ales datorită pretenţiilor exagerate ale Bulgariei, ceea ce a deteriat o acţiune comună a foştilor aliaţi, la care s-au adăugat Turcia şi România. Gnata română a fost desfăşurată în Bulgaria, iar pacea semnată la Bucureşti „1913 permitea României să anexeze două judeţe din sudul Dobrogei, ostor şi Caliacra, regiune cunoscută şi sub numele de Cadrilater. Asasinarea la Sarajevo, la 28 iunie 1914, a arhiducelui Franz Ferdinand, ştenitorul tronului Imperiului Austro-ungar, a declanşat o reacţie în lanţ? a dus în cele din urmă la izbucnirea Primului Război Mondial.

tfPrezentaţi două momente ale „crizei orientale” şi rolul pe care l-au avut

Principatele Române.

Credeţi că a fost un rol asumat de Principate sau impus de Marile Puteri?

Argumentaţi-vă răspunsul şi comparaţi-l cu cel dat de colegi.

= ormulaţi, pe baza textului lecţiei şi a surselor 1 şi 2, două obiective ale politicii, 2 xterne româneşti în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Analizaţi aceste.

— Obiective şi numiţi elementele de continuitate.

Prezentaţi, pe baza cunoştinţelor voastre, precum şi cu ajutorul sursei 3, două acţiuni prin care România a urmărit atingerea acestor obiective.

Organizaţi în două grupe, discutaţi, pe baza sursei 5, avantajele şi dezavantajele

— Inei apropieri a României de Austro-Ungaria.

Sarajevo, 28 iunie 1914

(*fotografie făcută înainte de atentatul în care şi-au pierdut viaţa arhiducele*

Franz Ferdinand şi soţia sa)

5. România aderă la Tripla Alianţă

Art. 1. Înaltele părţi contractante îşi făgăduiesc pace şi prietenie şi că nu vor intra în niciun fel de alianţă sau luptă îndreptată împotriva vreuneia din statele lor. Ele se angajează să ducă o politică de prietenie şi să-şi acorde sprijin reciproc în limita intereselor lor.

Art. 2. Dacă România va fi atacată fără ca din partea ei să fi existat vreo provocare, Austro-Ungaria va trebui să-i acorde în timp util ajutor şi asistenţă împotriva agresorului. Dacă Austro-Ungaria ar fi atacată în aceleaşi împrejurări în vreuna din zonele limitrofe României, va fi îndată „casus foederis” pentru România.

Art. 3. Dacă una din înaltele părţi contractante ar fi ameninţată de o agresiune în condiţiile sus-menţionate,

guvernele respective se vor pune de acord asupra măsurilor care vor trebui luate în vederea unei cooperări a armatelor lor.

Tratatul secret încheiat între România şi Austro-Ungaria.

Viena, 18/30 octombrie, 1883

Relaţiile internaţionale

Capitolul 4

1. Convenţia de alianţă defensivă între

Regatul României şi Republica Poloniei.

Bucureşti, 3 martie 1921

Bine hotărâţi să apere pacea dobândită cu preţul atâtor sacrificii, şeful statului Republicii Polone şi maiestatea sa regele României au căzut de acord să încheie o convenţie de alianţă defensivă şi au desemnat în acest scop pe plenipotenţiarii lor, cari au convenit în privinţa următorilor termeni:

Art. 1. Polonia şi România se obligă să se ajute reciproc în cazul când una din ele ar fi atacată, fără provocare din parte-i, pe frontierele comune de la răsărit.

Ca urmare, în cazul când unul din cele două state ar fi atacat fără provocare din parte-i, celălalt se va socoti în stare de război şi-i va da ajutor cu armele.

Art. 2. În scop de a coordona sforţările lor paşnice, cele două guverne se obligă să se sfătuiască în privinţa chestiunilor de politică externă în legătură cu raporturile lor fată de vecinul de la răsărit.

2. Convenţia de alianţă defensivă între

Regatul României şi Republica Cehoslovacă, Bucureşti, 22 aprilie 1921

Bine hotărâţi a păstra pacea dobândită cu preţul atâtor sacrificii şi prevăzută prin Pactul Societăţii Naţiunilor, precum şi ordinea stabilită prin Tratatul încheiat la Trianon, la 4 iunie 1920, de Puterile aliate şi asociate de o parte şi Ungaria de alta, preşedintele

Republicii Cehoslovace şi maiestatea sa regele României s-au pus de acord pentru a încheia o convenţie defensivă şi au desemnat în acest scop pe plenipotenţiarii lor, care s-au înţeles în privinţa următoarelor stipulaţiuni:

Art. 1. În cazul unui atac, neprovocat, din partea Ungariei, contra uneia din înaltele părţi contractante, cealaltă parte se obligă a veni în ajutorul părţii atacate în chipul hotărât prin învoiala prevăzută la articolul 2 al prezentei convenţii. (…)

Art. 3. Niciuna din înaltele părţi contractante nu va putea încheia vreo alianţă cu o terţă putere fără avizul prealabil al celeilalte.

Marile alianţe

După încheierea Tratatului de pace de la Paris (1919 – 1920), adevăr, ment de lucru în relaţiile internaţionale, Europa a fost pusă în faţa i raporturi de putere, care au confirmat schimbările teritoriale de politică a continentului. În acest nou cadru, România a urmărit încheie alianţe politico-militare, reluarea relaţiilor cu foştii adversari din război, şi o activizare a diplomaţiei la scenă europeană.

Din iniţiativa ministrului de externe român, Take Ionescu, în anul 1 semnat o convenţie politică şi una militară între România şi Polonia – îi alianţă zonală cu caracter strict defensiv, prin care cele două diplomaţii fundamentarea unui sistem de securitate. Convenţia militară, care e din cea politică, specifica măsurile ce se impuneau în cazul unei agresiuni răsăriteană a unuia dintre cele două state. În anul 1926, a fost semnat de alianţă cu Polonia, care înlocuia cele două convenţii şi acorda generale împotriva oricărui tip de agresiune, nu doar la graniţele răsăil în anul 1921, a fost creată prima alianţă regională în Europa, în spl cietăţii Naţiunilor: Mica înţelegere sau Mica Antantă.

La 15 iulie 1926, a fost parafat Tratatul de alianţă şi

amiciţie între li şi Franţa. România a încercat să compenseze lipsa unei înţelegeri miliacordurile politice. Tratatul a oferit Bucureştiului un plus de garanţie caracter moral, deoarece ambele state erau interesate în menţinerea pe care au stat la baza Pactului Societăţii Naţiunilor. În lipsa unui acorc refuzat de Paris, Tratatul româno-francez nu a avut o consistenţă reprezentând, în fond, o repetare a celor statuate în Pactul Societăţii Ne în ciuda acestor carenţe, acordul dintre Franţa şi România a putut con; puţin la nivel declarativ, un sprijin în menţinerea statu-quo-ului teritoria

Concomitent cu negocierile româno-franceze, în vederea finalizatului, diplomaţia de la Bucureşti a demarat tratativele şi cu Italia, urmă în principal atât obţinerea sprijinului Romei pentru ratificarea Tratatu Paris (28 octombrie 1920), prin care era recunoscută apartenenţa Basa România, cât şi întărirea sistemului de garanţii.

Tratativele dintre cele două state au fost îndelungate, Italia accep final, formula unui Tratat de amiciţie şi colaborare cordială, încheiat la I

Semnarea Tratatului de la Versailles, 1919 (*tablou d*

122

Rotaţiile internaţionale i septembrie 1926. Prin acest tratat, prelungit succesiv din şase în şase luni, mă în 1934, ambele părţi aveau obligaţia să-şi acorde sprijin pentru îndeplinirea ” iligaţiilor asumate. Din nefericire, Tratatul italo-român nu a cuprins clauze cu orracter militar, fiind considerat inferior celui semnat cu Franţa.

Pe lângă tratatele bilaterale, România a fost semnatară, în toată perioada între cele două războaie mondiale, şi a unor numeroase tratate multilaterale, renstituindu-se parte în luarea de deciziilor de către concertul european.

Astfel, încă din 1919, România a aderat la Societatea Naţiunilor, la momentul

Începetiv unica organizaţie la nivel mondial care milita pentru menţinerea securiaţii internaţionale. De asemenea, România a semnat, printre altele, Convenţia

e: ernaţională privind statutul definitiv al Dunării (1921), Protocolul de la Geneva j: u924), care preciza legătura dintre securitate şi dezarmare, Pactul Briand

„P%gg (1928), de reglementare a relaţiilor internaţionale, şi Protocolul de la

Dscova (1929).

La 9 februarie 1929, în capitala Rusiei Sovietice, România semna, împreună ceilalţi vecini ai URSS, un protocol, în mare parte asemănător cu Pactul tuiand-Kellogg, care propunea eliminarea războiului în relaţiile dintre ele, fără, a a se menţiona explicit inviolabilitatea graniţelor. Această problemă a fost mzbătută şi în cadrul negocierilor româno-sovietice din 1932, de la Riga, fără delegaţia noastră să obţină vreun rezultat, datorită cramponării Moscovei de Şblema Basarabiei. Fără succes s-au soldat şi convorbirile din 1934, dintre nişteii de externe ai celor două state, Nicolae Titulescu şi Maksim Litvinov, iar dacă în urma lor au fost restabilite raporturile diplomatice, iar doi ani mai 7 iu s-a ajuns la negocierea unui tratat de asistenţă mutuală româno-sovietică. /i păcate, caracterul ambivalent al diplomaţiei Kremlinului a făcut ca şi castă acţiune să eşueze.

Cel mai cunoscut diplomat român din perioada interbelică, Nicolae Hrulescu, fervent susţinător al politicii de securitate colectivă, a fost ales de două, în 1930 şi 1931, preşedintele Adunării Generale a Societăţii Naţiunilor. Cele

ÎC.

e – al, ne un mandate succesive ale sale s-au desfăşurat într-un context internaţional: eu, datorită crizei economice, la nivel mondial, cât şi tensionării treptate a uaţiei politice.

Acordul de la München, din septembrie 1938 (prin care Germania ocupă jiunea sudetă din Cehoslovacia), a reprezentat pentru România, în general", irşitul sistemului său de alianţe, iar în particular, destrămarea Micii înţelegeri.

Ofensiva politico-militară a Germaniei pe continent a făcut ca România să mareze negocierile pentru finalizarea unei înţelegeri economice bilaterale, mnate la 23 martie 1939, în termenii impuşi de Berlin. După parafarea acor-lui economic româno-german, România a beneficiat de atenţia sporităantei şi Angliei, care, în contextul mai amplu al renunţării la politica de concre, nu doreau să-şi piardă influenţa în zona de sud-est a Europei. Astfel, cele un puteri au încheiat acorduri economice cu România, urmărind, de fapt, o intrabalansare a tratatului cu Germania încheierea Pactului Ribbentrop-Molotov şi apoi izbucnirea celui de-al Doilea zbor Mondial, la 1 septembrie 1939, au găsit diplomaţia de la Bucureşti într-o: a avansată de izolare. Datorită evoluţiei operaţiilor militare în vestul Europei, mânia a fost nevoită să semneze cu Germania „Pactul petrolului", prin care cureştiul livra Berlinului mari cantităţi de titei, iar acesta Bucureştiului arme.

Capitolul 4

*Semnatarii Pactului Bria*nd-*Kellogg* (*1928*)

3. Discursul lui Nicolae Titulescu la deschiderea celei de a XI-a sesiuni a

Adunării Societăţii Naţiunilor, Geneva.

10 septembrie 1930

Toate naţiunile, fără excepţie, întâmpină în clipa de faţă dificultăţi, mai ales de ordin economic, aşa încât nesoluţionarea unei probleme poate să atragă un regres periculos pentru civilizaţie.

Nu mă îndoiesc nicidecum de triumful cooperării internaţionale asupra tuturor năpastelor ce ne ameninţă din umbră, cu condiţia ca fiecare să aducă aici, în opera de

colaborare, cele trei elemente fără de care nimic măreţ nu poate fi înfăptuit: dorinţa de înţelegere, voinţa şi generozitatea. A trecut ceasul vorbelor; a sunat ceasul faptelor.

4. Mesajul oficial difuzat de postul de radio Praga în legătură cu poziţia

României faţă de Cehoslovacia.

2 noiembrie 1938

În aceste clipe grele, politica României a dovedit calităţi cu adevărat cavalereşti. Numai la nevoie se cunosc prietenii adevăraţi; şi poporul ceh împreună cu cel slovac au avut, în nenorocirea lor, mângâierea de a putea constata lealitatea desăvârşită a României şi a nobilului ei rege. Cehoslovacii nu vor uita niciodată dovezile de cinste şi credinţă date de poporul român.

Relaţiile internaţionale

123

II

Capitolul 4

Adolf Hitler şi Ion Antonescu discută situaţia de pe Frontul de Est

5. Declaraţia prim-ministrului Ion Gigurtu privind „noua orientare” a politicii externe a României, 8 iulie 1940

Orientarea politicii externe a României, în cadrul celor două mari naţiuni ale Axei, este un fapt împlinit. Această orientare nu este o întâmplare sau o acţiune de moment, ci reintrăm prin ea în vechi tradiţii ale statului nostru, tradiţii care au fost rupte pentru consideraţiuni ce nu mai sunt actuale, şi care erau depăşite de evenimente încă cu mult înaintea actualului conflict.

6. Mihail Manoilescu, ministrul de externe al României în anul 1940, despre Arbitrajul de la Viena

Este îngrozitor, ni se cere un arbitraj pe care trebuie să-l acceptăm până astă seară şi care pune în discuţie o

cesiune între 25.000 şi 65.000 km². Dacă nu îl acceptăm, va fi sfârşitul României. Mi-au spus-o clar. (…)

Veni apoi momentul culminant. Pe masă stătea împăturită harta, ca o sentinţă de moarte (…). Am urmărit cu ochii graniţa care pornea de la Oradea către răsărit, alunecând sub linia ferată, şi am înţeles că cuprindea şi Clujul (…). Când mi-am dat seama că graniţa coboară ca să cuprindă Secuimea, am mai avut în disperarea mea un singur gând: Braşovul!

Anul 1940 a fost un an tragic în istoria României, deoarece au avu' portante cedări teritoriale, toate realizate în contextul poziţiilor de fort; tate de URSS, Germania şi Italia. În urma notelor ultimative din 261940, adresate de Moscova guvernului român, acesta a fost nevoit să Basarabia, partea de nord a Bucovinei şi ţinutul Herţa. În numai câţi România a cedat 50 762 km², cu o populaţie de 3 776 309 locuitori românii din teritoriile cedate a început o tragică experienţă, care a printre altele, ocupaţia sovietică, comunizarea şi prigoana Kremlinuli culminând cu deportările masive în zone îndepărtate din URSS. Din odată cu satisfacerea de către România a doleanţelor Kremlinului, Ur Bulgaria şi-au accentuat demersul revizionist, ambele fiind puternic susţi Germania, Italia şi URSS.

La 30 august 1940, României i s-a impus semnarea Arbitrajului de fi de fapt, un dictat şi un act de forţă în relaţiile internaţionale, prin care's Ungariei partea de nord-vest a Transilvaniei, reprezentând 42 243 krt populaţie de 2 628 238 locuitori. Regele Carol al II-lea remarca, în jurn; la 16 octombrie 1943: „Am făcut greşeala de a-mi apleca urechea la a şi îndeosebi la Urdăreanu, care în acel moment se făcuseră campionii lui de frică, în faţa aroganţei germane. E adevărat că România ar fi suferit, mai mult decât acum, dar cel puţin n-ar fi fost umilită".

La 7 septembrie 1940, era parafat Tratatul de la

Craiova, în urm; România ceda Bulgariei sudul Dobrogei (Cadrilaterul, cu judeţele Dur Caliacra), cu o suprafaţă de 6 921 km² şi d populaţie de circa 425.000!

Consecinţele cedărilor teritoriale din 1940 au fost numeroase şi pe lung. În primul rând, a fost o lovitură morală, deoarece s-a prăbuşit într tem politico-diplomatic realizat în 1918. România a avut de suferit urmări i în toate domeniile de activitate: politic, economic, social, învăţământ, cult în urma mişcărilor de stradă din Bucureşti şi din provincie împotriva de cedare teritorială, regele Carol al II-lea a abdicat în favoarea fiului său la 6 septembrie 1940. Imediat, acesta a depus jurământul de credinţ formulă schimbată, impusă de generalul Ion Antonescu, noul prese Consiliului de Miniştri.

La 23 noiembrie 1940, cu ocazia vizitei lui Ion Antonescu în Ce România a aderat la Pactul Tripartit, intrând astfel în sistemul de alianţe Berlin-Roma-Tokyo. Alianţa româno-germană, în ciuda unorne în telegeri, 4 ani şi a reprezentat singura alternativă pentru „diplomaţia de ră Bucureştiului de a recâştiga teritoriile pierdute în vara anului 1940.1 perioada colaborării româno-germane (23 noiembrie 1940 – 23 august problema statutului României s-a aflat în centrul atenţiei diplomaţie Bucureşti, dezbaterea ei survenind însă doar în momentele tensioi funcţie de evoluţia ostilităţilor.

La 22 iunie 1941, România intra în război, alături de Germania şi al împotriva URSS, având drept unic scop recuperarea teritoriilor pierdut mare a raptului teritorial din iunie 1940. Continuarea războiului anti: după eliberarea provinciilor, a adus numeroase critici mareşalului Ionescu, mai ales odată cu înfrângerile suferite de armata română I Donului şi Stalingrad.

124

Relaţiile internaţionale ijx După 1943, când situaţia pe frontul de luptă devenise critică pentru aliaţii

1? rmaniei, diplomaţia de la Bucureşti a demarat tratative în vederea scoaterii

2 rii din războiul împotriva Naţiunilor Unite. Un rol major în angajarea acestor stative secrete cu tabăra adversă l-a avut ministrul de externe Mihai Antoscu; prin reprezentanţi, acesta a acţionat consecvent în diversele întâlniri jte la Istanbul, Ankara, Stockholm, Berna şi Lisabona cu diplomaţii anglo-ame-ani şi sovietici. Desfăşurate într-o discreţie maximă, aceste negocieri au ajuns a şi la cunoştinţa Berlinului, motiv de sporire a tensiunilor deja acumulate, ntinuarea de către Bucureşti a negocierilor secrete cu aliaţii a demonstrat ficacitatea presiunilor Berlinului în privinţa sistării lor.

Continuarea războiului în răsărit s-a dovedit a fi ruinătoare pentru România, oarece, în trei ani de lupte, armata română a pierdut circa 625.000 de militari, jrţi şi dispăruţi. În aceste condiţii, pe fondul continuării tratativelor de ieşire României din război, regele Mihai, sprijinit de principalele forţe politice, a cis, la 23 august 1944, arestarea mareşalului Ion Antonescu şi alăturarea ţării coaliţia Naţiunilor Unite. Acest act a marcat o cotitură evidentă în evoluţia litară pe Frontul de Est, armata română aducându-şi o contribuţie însemnată eliberarea Transilvaniei şi apoi la înfrângerea Wehrmachtului, în luptele pur-e în Ungaria, Cehoslovacia şi Austria.

Sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial a găsit România în sfera de iuenţă sovietică, ca urmare directă a ocupării ţării de către Armata Roşie, ea ce a urmat a constituit rezultatul unei evoluţii pe care diplomaţii de la cureşti nu au prevăzut-o. După 1945, consecinţele intrării României în sfera hegemonie a Moscovei devin din ce în ce mai evidente. În cadrul Conferinţei pace de la Paris, după al Doilea Război Mondial, delegaţia română, condusă ministrul de externe Gheorghe Tătărescu, nu a ridicat deloc problema Basa) iei, semn clar al interdicţiei

Kremlinului. România a semnat, la 10 februarie 47, Tratatul de pace, în urma căruia, nerecunoscându-i-se cobeligeranţa alături Naţiunile Unite, a avut de plătit o enormă despăgubire de război către URSS.

ROMÂNIA ÎN ANUL 1940
POLONIA
CEHOSLOVACIA = uterea era deţinute «armata
Repirr dictatorial de la 7 no-r-ibne 1917
SUCEAVA
La URSS °
26.28 Junle 1940
— X mjguU 1940
BMW
J L I A «OUort»
PRUT
Roma»
Ttghma* NISTRU
ARGEŞ»
În A *k* E A
nu T U \ MARI
S la V I A
S ce stat – iunie 1923
BULGARIA

Capitolul 4

7. Proclamaţia regelui Mihai I către ţară, 23 august 1944

Români, în ceasul cel mai greu al istoriei noastre, am socotit, în deplină înţelegere cu poporul meu, că nu este decât o singură cale pentru salvarea ţării de la o catastrofă totală: ieşirea noastră din alianţa cu puterile Axei şi imediata încetare a războiului cu Naţiunile Unite.

1. Formulaţi obiectivele politicii externe româneşti după Marea Unire.

2. Pe baza cunoştinţelor despre evoluţia politică internă a României din aceeaşi perioadă, evaluaţi modul în

care aceste două realităţi se influenţează. Pentru răspunsul vostru folosiţi şi sursele 2 şi 5.

3. Pe baza textului lecţiei, precum şi a sursei 3, apreciaţi rolul lui Nicolae Titulescu în politica externă a României, ca şi în relaţiile internaţionale.

4. Analizaţi sursa 4 şi identificaţi valorile la care se raportează

5. Comparaţi sursele 3 şi 5. Ce puncte de vedere formulează cei doi oameni politici români în privinţa relaţiilor externe ale României? Formulaţi punctul vostru de vedere.

6. Prezentaţi contextul la care se referă sursa 6. Credeţi că ministrul de externe român avea instrumente pentru a negocia în favoarea României? Argumentaţi-vă răspunsul.

TIMIŞ

Teritorii cedate:

În urma notelor ultimative (26, 28 iunie 1940)

În urma Dictatului de la Viena (30 august 1940)

În urma tratativelor româno-bulgare (7 septembrie 1940)

Ţinuturi (unităţi administrative introduse de care) al II-lea în 1938)

Relaţiile internaţionale

Dimitrie Cantemir, domnitorul Moldovei (1710 – 1711)

1. Despre tributul şi peşcheşurile pe care Moldova le plăteşte Porţii

Din vremea când ostile turceşti s-au ivit la malurile Dunării şi până în vremea lui Ştefan cel Mare, moldovenii şi-au apărat vitejeşte slobozenia şi nu s-au lăsat înşelaţi nici de linguşiri, nici de mari făgăduieli şi nici de pilda vecinilor lor, a valahilor, ca să-şi vâre grumajii în jug străin. Iar dacă cronicile noastre moldoveneşti cele vechi arată că

domnitorii Moldovei ar fi dat bani turcilor de mai multe ori, de la lucrul acesta nici noi nu ne dăm în lături. Căci domnii noştri cei înţelepţi, având putinţa să răscumpere cu bani suferinţele, urmând pilda senatului veneţian, atât de vestit pentru înţelepciunea lui în trebile politi-ceşti, mai bucuroşi au voit să-şi îndurereze punga decât ţara şi supuşii.

Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*

Dicţionar

Peşcheş – plocon, dar. *Portofoliu* – funcţie de ministru.

Voci ale diplomaţiei româneşti

De la Dimitrie Cantemir la Grigore Gafencu

Diplomaţia românească a căutat întotdeauna să consolideze idei politică a formei statale pe care o reprezenta. Din veacul al XVIII-lea şi mijlocul secolului trecut s-au făcut auzite numeroase voci care au susţ faţa cancelariilor europene sau în interiorul diverselor organisme interna1 cauza autonomiei statale, a unirii Principatelor, a independenţei politic includerii României în diverse sisteme regionale de securitate. Dimitrie Ce Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu, Alexandru Lahovary, Take Ionescu, Nicolae Ti Grigore Gafencu sunt doar câteva nume pe care le aducem aminte Exemplificăm câteva elemente ale acestei lungi istorii diplomatice prin ev lui Take Ionescu şi a lui Nicolae Titulescu, două personalităţi de prim rar au marcat politica externă românească a primei părţi a veacului al XX-li

Take Ionescu (1858 – 1922)

În martie 1920 şi-a început activitatea guvernul Alexandru Averes> luni mai târziu, după alegerile parlamentare, echipei guvernamentale alăturat şi câţiva membri ai Partidului Democrat, anume Take Ionescu la străine, Nicolae Titulescu la finanţe şi Dimitrie Grecianu la justiţie.

Take Ionescu, doctor în drept la Paris, fiu al unui

negustor de cere Ploieşti, s-a manifestat de-a lungul timpului ca un fin observator al vieţii internaţionale, stăruind în discursurile sale asupra rolului României în ce constituirii marilor alianţe de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi început următor. În 1884 era deputat al Partidului Naţional Liberal, pentru ca rr să activeze, vreme de peste două decenii, în rândul conservatorilor, e susţinut în mai multe rânduri ca ministru al instrucţiunii publice şi al fin.

După ce părăseşte gruparea prezidată de Petre P. Carp, Take Ioneedează în februarie 1908 propria formaţiune politică, Partidul Conservatoi crac. Patru ani mai târziu, intră în guvernul Titu Maiorescu din vremea răzi balcanice (1912 – 1913), fiind implicat direct, deşi nu deţinea portofo cerilor străine, în negocierile diplomatice de la Londra şi Bucureşti. În neutralităţii (1914 – 1916), Take Ionescu s-a dovedit unul dintre cei m.

2. Take Ionescu despre constituirea Comitetului Naţional Român, 6 septembrie 1918, Paris

Şi acum, iubiţi fraţi, cu gândul îndreptat spre Cer, cu inima întoarsă căi din toate părţile, înalţ o sfântă rugare către Dumnezeul părinţilor noştr fierbinte să binecuvânteze unirea sacră a tuturor românilor.

Înainte, iubiţi fraţi! înainte, până în ceasul când ochii noştri vor pute; tricolorul nostru peste cetatea din Alba-Iulia! Trăiască România Mare!

L

STUDIU DE CAZ

Irtizani ai intrării României în Primul Război Mondial de partea Antantei, ţiind în acest sens, alături de un alt conservator, Nicolae Filipescu, o serie de anifestări publice şi propagandistice sub egida unor organisme civice pe care fondase, precum Acţiunea Naţională, iar mai apoi Federaţia Unionistă. Mai târziu, în 1918 – 1919, Take

Ionescu se găsea la Paris, unde avea conrbiri cu o serie de oficialităţi franceze, precum Georges Clemenceau (primulinistru), Aristide Briand sau Paul Deschanel (preşedintele Camerei), căutând

creeze o atmosferă favorabilă României, izolată pe plan internaţional după crheierea păcii de la Buftea-Bucureşti (1918). Aceste iniţiative au continuat la iidra, unde, având alături pe Nicolae Titulescu, a pledat cauza României în faţa

Lloyd George (primul ministru), a lordului Balfour (ministrul de externe) şi a

Winston Churchill. Punctul culminant al acestei activităţi l-a constituit fonda-itea Consiliului Naţional pentru Unitatea Românilor, care avea în frunte pe Take teiescu. Era un organism politic ce a fost recunoscut ca purtător de cuvânt al naţieiii române de guvernele Franţei, Statelor Unite ale Americii, Angliei şi Italiei.

2 în 1919, Take Ionescu se întorcea în ţară şi intra din nou în jocul politic. Un

(mai târziu, deţinea portofoliul afacerilor străine, mandat în care a prinsntur proiectul său ce viza crearea, cu asentimentul Angliei şi Franţei, a unui tem de alianţe politico-militare regionale, bazat pe principiile fondatoare ale netăţii Naţiunilor. Negocierile diplomatice cu Cehoslovacia, finalizate în rilie 1921, şi cu Regatul Sârbo-Croato-Sloven, care au fost încheiate în lunalie a aceluiaşi an, au pus bazele Micii înţelegeri (Micii Antante), care, vreme de ai bine de cincisprezece ani, a funcţionat ca un instrument de stabilitate în zonă.

a la sfârşitul anului 1921, Take Ionescu devenea prim-ministru, dar numaintru o perioadă de câteva săptămâni. A fost ultima demnitate pe care a mai? j? Jeplinit-o, întrucât în vara lui 1922 s-a stins din viaţă la Roma.

Take Ionescu, ministrul afacerilor străine, în anul

1920

3. Conceptul Micii înţelegeri

O simplă privire pe această nouă hartă (a Europei) arăta până la evidenţă ce rmidabil zid de apărare însemna alianţa celor cinci state începând de la Marea iltică şi sfârşind tocmai jos, la Peloponezul grecesc din Marea Mediterană. Un rmidabil bloc de 75 de milioane de locuitori, stăpâni ai centrului Europei şi deopovă interesaţi de păstrarea graniţelor noi. (…)

La 22 ianuarie 1919, cu ocazia aniversării unui an de existenţă a ziarului la *lumanie*, confraţii francezi de la Paris au organizat un banchet de sărbătorire. ale ziarele şi revistele mari îşi trimiseseră unii pe directorii lor, alţii pe cei mai importanţi dintre redactori.

Take Ionescu, luând cuvântul la sfârşit, zise, printre altele, că trebuie să ne gânm cu toţii la ziua de mâine. Germania nu e moartă. O vom găsi în curând iarăşi ita de a relua ostilităţile. Unde vom găsi cu toţii siguranţa roadelor victoriei? în) un aranjamente politice: păstrarea înţelegerii cordiale a marilor puteri din Occi –, m şi „crearea – în locul Rusiei anarhizate – a unei alianţe de Răsărit din cele cinci îţiuni noi care să închidă drumul Germaniei: Polonia, Cehoslovacia, România, rbia şi Grecia. Unirea între aceste popoare trebuie menţinută cu orice preţ. >aţă politica franceză va trebui în viitor să se inspire de la această idee. În ceea 34 mă priveşte, sunt decis a mă înhăma la această politică pe tot restul vieţii”.

Constantin Xeni, *Take Ionescu*

4. Take Ionescu despre politica României în timpul Conferinţei de pace de la Versailles

Tot din pricina lui Brătianu, în loc să fi ieşit de la conferinţă cu blocul celor cinci state mici prin care ne-am fi scăpat şi de chestiunea minorităţilor, am plecat de la conferinţă în ceartă cu un vecin cu care nu ne certasem niciodată în cursul istoriei şi, dând astfel o bătălie cu un

aliat, am fost învinşi.

Politica mândriei era firesc să se întâlnească şi cu mândria celorlalte puteri. Şi Serbia avea mândria ei, şi Anglia o avea pe a ei, şi America mai ales. În ciocnirea atâtor mândrii, nu era greu de prevăzut că mândria celui mai mic era fatal sortită la înfrângere.

Relaţiile internaţionale

STUDIU DE CAZ

Nicolae Titulescu, ministru al afacerilor străine în anii 1927 – 1928 şi 1932 – 1936

5. Înţelegerea Balcanică

Preşedintele Republicii Grecia, Majestatea sa regele României, preşedintele Republicii Turcia şi Majestatea sa regele Iugoslaviei, (…) au hotărât să încheie un Pact de înţelegere Balcanică. (…)

Art. 1. Grecia, România, Turcia şi Iugoslavia îşi garantează mutual siguranţa tuturor fruntariilor lor balcanice.

Art. 2. Înaltele părţi contractante se obligă să se sfătuiască asupra măsurilor de luat în faţa unor împrejurări ce ar putea atinge interesele lor (…). Ele se obligă să nu întreprindă nicio acţiune politică faţă de orice ţară balcanică, nesemnatară a prezentului acord, fără avizul mutual prealabil şi să nu ia nicio obligaţie politică faţă de orice ţară balcanică fără consimţământul celorlalte părţi contractante.

Art. 3. Prezentul acord (…) va fi deschis oricărei alte ţări balcanice, a cărei aderare va face obiectul unei cercetări favorabile din partea părţilor contractante (…).

Pactul înţelegerii Balcanice, semnat la

9 februarie 1934

În Aula Academiei din Atena

Nicolae Titulescu (1882 – 1941)

La 9 februarie 1934, se încheia la Atena înţelegerea Balcanică (A Balcanică), prin care Grecia, Iugoslavia,

România şi Turcia, în spiritul prin care au fundamentat Pactul Briand-Kellogg (interzicerea războiului ca iment al politicii internaţionale) şi pe cel al Societăţii Naţiunilor, îşi gai securitatea frontierelor. Era o nouă alianţă politico-militară regională: propunea să prevină reacţiile revizioniste ce ar fi putut apărea în spaţiul: „european. De asemenea, noua alianţă reprezenta o continuitate în fi externă a României, situându-se în aceeaşi logică ce a dus la constituire! înţelegeri. Din partea României semna ministrul afacerilor străine al guvij de la Bucureşti, Nicolae Titulescu.

Nicolae Titulescu a fost profesor de drept civil la Universitatea din I apoi la cea din Bucureşti până în 1927. Îşi făcuse studiile la Paris şi se reîn politica românească alături de Take Ionescu, printre liderii Partidului C vator Democrat, care l-a propulsat în funcţia de ministru de finanţe în rânduri. A fost alături de Take Ionescu în periplul său londonez din 19 făcut parte din Consiliul Naţional pentru Unitatea Românilor.

Dar adevărata carieră a lui Nicolae Titulescu a fost cea diplomatică, put ca membru al delegaţiei României la Conferinţa de pace de la Paris (Doi ani mai târziu, îl regăsim la Londra ca trimis extraordinar şi plenipo al ţării sale, pentru ca din 1924 să fie delegat permanent al României la tatea Naţiunilor, unde a deţinut în două rânduri funcţia de preşedinte al A Generale (1930, 1931). De asemenea, a fost de mai multe ori ministru cerilor străine atât în guvernele Partidului Naţional Liberal, cât şi în o Partidului Naţional Ţărănesc (1927 – 1928, 1932 – 1936).

Nicolae Titulescu s-a dovedit a fi un diplomat european al păcii, caut evite, prin mijloacele pe care i le punea la dispoziţie Societatea Naţiunile posibil conflict sau revizuire a frontierelor stabilite prin tratatele de pace iate la sfârşitul Primului Război Mondial. De aceea a fost atât

de activ în tratativelor diplomatice referitoare la definirea agresiunii (Conferinţa dez. de la Geneva, inaugurată la 2 februarie 1932) şi s-a dovedit extrem de (de la tribuna Societăţii Naţiunilor, când a condamnat agresiunea itali Etiopia, cerând sancţiuni economice împotriva guvernului de la Roma (Credea în „spiritualizarea frontierelor", întrucât era convins că valorile a şi de civilizaţie comune puteau să-i apropie politic pe europeni. Este r pentru care a susţinut, atât cât i-a stat în putere, pactul oriental

Alexandru Em. Lahovary (1855 – 1950)

Politica externă a României nu au făcut-o doar titularii Ministerului Af; Străine, ci şi diplomaţii de carieră. Unul dintre aceştia a fost Alexandi Lahovary. Şi-a făcut studiile la Paris, de unde s-a întors cu doctoratul în (1880). În lunga sa carieră diplomatică, a fost ministrul României la Roma îi rânduri (1893 – 1896, 1917 – 1928), la Constantinopol (1902 – 1906), la (1906 – 1908) şi la Paris (1908 – 1917). În 1935 încredinţa *Revistei Fundaţiilor* amintirile sale din perioada cât fusese în misiune la Constantinopol şi la Vi

STUDIU DE CAZ

editeranean propuse de Franţa în 1934, România şi Iugoslavia intenţionând chiar să adere la ultimul dintre acestea.

De numele lui Nicolae Titulescu sunt legate iniţiativele de politică externă amânească din prima parte a anilor 1930. A căutat să întreţină alianţa tradiţională cu Franţa, să stabilească relaţii diplomatice de bună vecinătate cu miunea Sovietică şi să eficientizeze activitatea Micii înţelegeri. Mai mult, a fichegat o nouă alianţă politico-militară zonală, înţelegerea Balcanică, pe care *h* concepea ca un baraj suplimentar în calea revizionismului.} Toate acestea i-au adus lui Nicolae Titulescu o mare recunoaştere internaţională, fiind adesea numit ministru al Europei. Iar superlativele la adresa sa Jiu

conteneau; iată, bunăoară, cum îl caracteriza un premier francez, Édouard terriot: „Acest ministru al unei ţări mici face politică în stil mare. Ce om a limitor! în politica externă e îmbarcat pe o firavă luntrişoară, pe care o Honduce ca pe un vapor mare, în politica internă stă călare pe o scândură întrezită, căreia până la urmă îi dă o stabilitate de stâncă", în 1936, Nicolae Titulescu era silit să iasă din guvern şi să ia calea exilului. i exil în care şi-a apărat zi de zi principiile fie prin articole pe care le încredinţa iresei, fie prin conferinţe publice. S-a stins din viaţă la Cannesân 1941.

Bucureştiul interbelic: *Palatul Sturdza*.
sediul Ministerului Afacerilor Externe
(*demolat în 1945*)

Trandafir G. Djuvara (1856 – 1935)

Un alt diplomat de carieră cu o îndelungată activitate a fost Trandafir G. Dju-îra. S-a născut pe malul Dunării, la Brăila, şi a studiat literele, respectiv ştiinţele olitice la Paris.

A fost reprezentantul diplomatic al României la Sofia (1888 – 1891), la Constan-nopol (1896 – 1899), la Bruxelles (1909 – 1920) şi la Atena (1920 – 1924).

Este autorul a numeroase studii literare, economice, de relaţii internaţionale şi unor memorii diplomatice extrem de consistente, care au văzut lumina tiparuluii Paris.

Exerciţii.

Analizaţi sursa 1. Pe baza acesteia, formulaţi soluţiile date de Dimitrie Cantemir problemelor externe ale Moldovei. Consideraţi că aceste soluţii se exclud sau sunt complementare? Argumentaţi-vă răspunsul? Care este contextul în care se manifestă calităţile diplomatice ale lui Take Ionescu? Folosiţi şi sursele 2, 3 şi 4 şi alcătuiţi o listă a acestor calităţi. Credeţi că; acestea sunt necesare unui diplomat, indiferent de epoca în care activează7 I.

Consideraţi că după înfăptuirea Marii Uniri Take Ionescu a activat pentru i susţinerea aceloraşi valori? Identificaţi argumente şi în sursa 3. * Pe baza textului lecţiei, precum şi a surselor 5 şi 6, stabiliţi dacă obiectivele urmărite de Nicolae Titulescu în calitate de preşedinte al Adunării Societăţii

Naţiunilor sunt asemănătoare cu cele urmărite ca ministru de externe al

României. Explicaţi asemănările şi deosebirile constatate.

6. Nicolae Titulescu, intervenţie la Societatea Naţiunilor.

Geneva, 12 octombrie 1935

Domnul Titulescu (România) crede, după ce a ascultat cu atenţie pe domnii Eden şi Coulondre, că se găseşte în faţa a doua păreri concordante. Se propune, cu titlu de sancţiune economică, pe de o parte, instituirea embargoului asupra exporturilor italiene de orice fel şi, pe de alta, prohibirea vânzării către Italia a anumitor materii prime ce vor fi desemnate de un grup de experţi (...).

În final, domnul Titulescu declară că se asociază concluziilor prezentate de delegaţii Regatului Unit şi Franţei, cu această adăugire, ca să fie instituit un Comitet de compensaţie, însărcinat să studieze în acelaşi timp mijloacele cele mai practice pentru a înlătura repercusiunile neplăcute pe care ar putea să le aibă programul de sancţiuni asupra economiei ţărilor care îl vor aplica. Cu cât compensaţiile care vor fi prevăzute vor fi juste, cu atât ţări ca România vor aplica sancţiunile cu o rigoare care le va face eficace pentru cel mai mare bine al păcii

Relaţiile internaţional.

129

Capitolul 4

Delegaţia n-muiuei la Conferinţa de pace de la Paris

la întoarcerea acasă

(*septembrie 1946*)

1. Tratatul de pace între România şi Puterile Aliate şi Asociate

Art. 1. Frontierele României (...) vor fi şi cele care erau în fiinţă la 1 ianuarie 1941, cu excepţia frontierei româno-ungare care este definită în articolul 2.

Frontiera sovieto-română este astfel fixată în conformitate cu Acordul sovieto-român din 20 iunie 1940 şi cu Acordul sovi-eto-cehoslovac din 29 iunie 1945.

Art. 2. Hotărârile sentinţei de la Viena din 30 august 1940 sunt declarate nule şi neavenite. Frontiera dintre România şi Ungaria este restabilită prin articolul de fată cum exista la 1 ianuarie 1938.

2. Planul Marshall. Discursul secretarului de stat la Universitatea Harvard, iunie 1947

Este logic ca Statele Unite ale Americii să facă tot ce le stă în putere pentru a ajuta lumea să-şi regăsească sănătatea economică normală, fără de care aceasta nu poate dobândi nici stabilitatea politică, nici pace asigurată. Acţiunea noastră nu este îndreptată împotriva niciunei ţări, niciunei doctrine, ci împotriva foametei, sărăciei, disperării şi haosului. Scopul nostru trebuie să fie renaşterea unei economii mondiale sănătoase pentru a permite stabilirea de condiţii politice şi sociale propice instituţiilor libere.

România în perioada Războiului Rece

Politica externă în primii ani ai regimului comunist

„De la Stettin, în Baltica, la Triest, în Adriatica, o cortină de fier a căzu continent. În spatele ei se găsesc capitalele tuturor ţărilor Europei Orin Varşovia, Berlin, Praga, Viena, Budapesta, Bucureşti, Sofia. Toate acestei celebre, toate aceste naţiuni se găsesc în sfera sovietică şi toate sunt şi sub o formă sau alta, nu doar unei influenţe sovietice, dar şi controlului strâns şi în continuă creştere al

Moscovei (...)".

Cu toate că acest discurs, ţinut de Winston Churchill la 5 martie 1946, studenţilor Universităţii din Fultton (Missouri, SUA), este considerat a putut Războiului Rece, de fapt, nu reprezintă decât o definire a unei pl existente de mai mult timp. Mesajul transmis de Churchill, cu prilejul disc de la Fulton, s-a dorit, în principal, a fi o alarmă pentru „lumea liberă" ales pentru SUA. Interesul imediat era realizarea unui baraj în Europa, e pună astfel la adăpost statele occidentale de „mareea sovietică".

Acordurile încheiate între marile puteri în cadrul conferinţelor de I (februarie 1945) şi Potsdam (iulie-august 1945) au contribuit, neîndoios, crearea condiţiilor favorabile pentru întărirea poziţiilor Moscovei în Roi cât şi pentru aducerea şi menţinerea la putere a unui guvern procomuni: dus de Petru Groza.

Gheorghe Tătărescu a fost conducătorul delegaţiei oficiale a Roma Conferinţa de pace de la Paris, după cel de-al Doilea Război Mondial (2 (15 octombrie 1946), fapt intens utilizat de propaganda comunistă în e pentru a încerca să demonstreze legalitatea guvernului Groza. Prin Frate pace, semnat la 10 februarie 1947, s-a consfinţit statutul politico-jur României, ce cuprindea şi partea de nord-vest a Transilvaniei, cedată Ui în 1940. Cu toate acestea, delegaţia oficială a României nu a ridicat conform instrucţiunilor primite de la Moscova, problema Basarabiei. Ca u graniţa de est rămânea cea impusă în iunie 1940 prin Pactul Ribbentrop-M

Temându-se de expansiunea comercială şi politică a SUA în sfera influenţă, Moscova a impus adoptarea unei linii politice care nu ţinea o interesele reale ale economiilor statelor din răsăritul european. Krem reacţionat aşadar prompt şi, în iulie 1947, respingea Planul Marshall, imp aceeaşi linie politică şi ţărilor-satelit. La 9 iulie 1947, România denunţa în t< fermi acest plan,

ca de altfel toate ţările aflate în zona sovietică de influ într-un asemenea context de ofensivă a comunismului, la 5 noiembrie Gheorghe Tătărescu era înlocuit din funcţia de ministru de externe e Pauker, fapt ce marca preluarea de către PCR a controlului total asupramaţiei româneşti.

Având în vedere succesiunea periculoasă a evenimentelor la scară mo apariţia unor alianţe politico-militare, dar şi economice, aparţinând cele sisteme, nu reprezenta decât o problemă de timp.

Capitolul 4

Crearea Consiliului Economic de Ajutor Reciproc (CAER), în 1949, a constituit iniţial o ripostă imediată la aplicarea Planului Marshall, dar şi o, lternativă a blocului comunist la Organizaţia pentru Cooperare Economică uropeană. Pe lângă hotărârile strict economice, între statele membre, în adrul CAER au fost adoptate şi unele hotărâri politice vizând relaţiile cu jgoslavia, după sciziunea Stalintito.

România, ca exportatoare de materii prime, a fost nevoită să-şi limiteze zontul comercial doar la ţările din cadrul CAER, ca de altfel şi importurile de – mică sau de produse industriale, într-o primă perioadă.

La 4 aprilie 1949, la Washington are loc ceremonia de semnare a Pactului *O*, ce cuprindea majoritatea statelor democratice din Europa şi desigur IA (pe parcurs vor adera şi alte state).

La 14 mai 1955, statele aflate în sfera de influenţă sovietică (mai puţin joslavia) semnează în capitala Poloniei un tratat de alianţă militară, cunoscut ib numele de Tratatul de la Varşovia.

I 3

IRaporturile româno-sovietice în perioada dintre Inoartea lui Stalin şi retragerea Armatei Roşii

Moartea lui Salin, la 5 martie 1953, nu a fost de natură să genereze vreo *i* nodificare, imediată şi de

substanţă, a atitudinii liderilor români, ca de altfel a tuturor celor din spaţiul sovietic. Teama că timidul dezgheţ început la Moscova, apă decesul lui Stalin, ar fi putut readuce în prim-planul vieţii de partid pe uniintre rivalii săi l-a determinat pe Gheorghiu-Dej să ordone neutralizarea acesta (închisoare pe viaţă pentru Vasile Luca şi condamnarea la moarte a lui icreţiu Pătrăşcanu). Chiar şi acum, când Gheorghiu-Dej îşi consolidează puterea în PMR, acesta nu are încă curajul necesar pentru a recurge la o ijiistanţare fermă de Moscova.

II Demascarea cultului personalităţii lui Stalin, în raportul secret prezentat de j-ikita Hruşciov, în cadrul Congresului XX al PCUS, desfăşurat în februarie 1956, şi constituit o primă încercare, venită din interiorul sistemului, de cercetare şi iezvăluire a crimelor perioadei staliniste.

Revoluţia anticomunistă din Ungaria, schimbările de conducere din Polonia Cehoslovacia, precum şi reluarea raporturilor cu Iugoslavia au determinat remlinul să aibă în vedere o reconsiderare a raporturilor politice din cadrul atatului de la Varşovia.

Evenimentele desfăşurate la Budapesta, în toamna anului 1956, au arătat J prisosinţă că Moscova nu accepta desprinderea din sfera sa de influenţă, astfel că intervenţia militară pentru înăbuşirea revoltei a reprezentat doar o hestiune de decizie politică. Înfrângerea revoluţiei anticomuniste maghiare rin intervenţia Armatei Roşii, acordarea azilului politic unor membri ai guverului de la Budapesta şi apoi extrădarea lor, pentru a fi condamnaţi şi executaţi, U permis lui Gheorghiu-Dej să-şi consolideze prestigiul în cadrul blocului comu-ist. Lucrul acesta a fost posibil şi datorită înfrângerii oricărui tip de opoziţie iternă, atât din partea populaţiei, cât şi la vârful conducerii de partid. Sporirea icrederii Moscovei în liderii PMR a făcut ca aceştia să abordeze problemaetragerii trupelor

sovietice din ţară.

Ministrul de t. \unu Gh. Tătare seu (stânga).

Petru Groza şi Gh. Gheorghiu-Dej

(Sofia, 1947)

3. Statutul CAER, Sofia, 14 decembrie 1949

1. Consiliul de Ajutor Economic Reciproc are ca scop să contribuie, prin unirea şi coordonarea eforturilor ţărilor membre ale Consiliului la dezvoltarea planificată a economiei naţionale, la accelerarea progresului economic şi tehnic în aceste ţări, la ridicarea nivelului de industrializare a ţărilor cu o industrie mai puţin dezvoltată, la creşterea continuă a productivităţii muncii şi la ridicarea neîncetată a bunăstării popoarelor ţărilor membre ale Consiliului.

2. CAER este fondat pe baza egalităţii suverane a tuturor ţărilor membre ale Consilului. Colabor rea economică şi tehnico-ştiinţifică a ţăi. lor membre se desfăşoară potrivit principiilor egalităţii depline în drepturi, respectării suveranităţii şi intereselor naţionale, ale avantajului reciproc şi ajutorului reciproc tovărăşesc.

4. Noile raporturi între România şi CAER

(...) Conducerea economiei naţionale în ansamblu nu este posibilă dacă problemele conducerii unor ramuri sau întreprinderi sunt scoase din competenţa partidului şi guvernului ţării respective şi trecute unor organe extrastatale.

Declaraţia cu privire la poziţia PMR în problemele mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale, adoptată de Plenara lărgită a CC al PMR din aprilie 1964

! /.

Capitolul 4

Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Nikita Hruşciov

(iunie 1962)

Planul Valev

Devierea PMR de la linia moscovită a reprezentat

momentul de început al naţional-comunismului, care asimila o seamă de valori şi precepte naţionaliste, fără însă a repudia, de o manieră hotărâtă, internaţionalismul proletar. Presiunile Moscovei în direcţia accelerării sistemului economic de integrare a statelor din blocul comunist au fost percepute de Gheorghiu-Dej ca un atentat la adresa suveranităţii ţării, fapt ce a grăbit căutarea unei proprii căi de dezvoltare. Disputa româno-sovietică, în principal de natură economică, s-a acutizat din 1963, în urma controverselor privind integrarea economiilor est-europene în cea sovietică şi a dorinţei Kremlinului de a transforma România într-o sursă agrară pentru statele mai dezvoltate din CAER. La presiunea Kremlinului, CAER a lansat Planul Valev, care propunea o diviziune a muncii în cadrul blocului socialist, între anumite complexe economice supranaţionale, agrare sau industriale.

În memoriile sale, Nikita Hruşciov nota: „Cu cât mă gândeam *mi* la această problemă, cu atât mi se părea mai raţional să retrageri câteva divizii pe care le aveam în România şi să le cantonăm în apropii Moldova şi Ucraina (…). I-am informat pe tovarăşii români de schint condiţiilor şi acum ne aflăm în poziţia de a retrage trupele din ţara Ion ne expune”.

La 24 mai 1958, era anunţată decizia Kremlinului de retragere a tri sovietice din România, retragere ce a fost încheiată, practic, în luna ai Plecarea Armatei Roşii a însemnat pe plan extern primul pas al unei despi relative de Moscova, în limitele acceptate de aceasta, iar pe plan în prilejuit declanşarea unui nou val de represiuni, având ca scop descui oricăror tentative de opoziţie la sistem.

Politica externă în ultimii ani ai regimului Gheorghiu-Dej

Până în anul 1962, conducerea PMR a continuat să susţină necond poziţia URSSÂN arena internaţională, liderii comunişti români confirmând tul lor de credincioşi

ai Kremlinului. Însă izbucnirea conflictului sovieto-chi acest an, precum şi dificultăţile prin care trecea Moscova, ca urmare ac sării „crizei rachetelor" din Cuba, i-au permis lui Gheorghiu-Dej să se diste treptat de aceasta. Pe măsură ce „schisma" se adâncea, PMR şi-a atrib mai pronunţat un rol de mediator între cele două puteri, URS5 şi China, rol avea să fie însă unul periferic, judecând după rezultate.

Cu toate că România s-a pronunţat de mai multe ori împotriva d economice planificate între membrele blocului comunist, adevărata lac poziţie s-a petrecut cu ocazia plenarei CC al PMR din aprilie 1964, ca concretizat prin elaborarea *Declaraţiei din aprilie*.

Declaraţia din aprilie, considerată un adevărat manifest de ieşire a ţ. sub influenţa Moscovei, a relevat faptul că discuţiile pe marginea Planului au convins conducerea PMR că industrializarea se putea face doar prin ru de Kremlin. Trebuie subliniat însă faptul că această ieşire de sub infl Moscovei s-a realizat doar în termenii acceptaţi de aceasta şi a fost folos URSS pentru a sublinia neamestecul ei în problemele celorlalte p comuniste.

Programul de industrializare rapidă a României a fost susţinut asidui cadrul CAER, prin delegatul său permanent Alexandru Bârlădeanu, d având sprijinul total al lui Gheorghiu-Dej, pe fondul unei tensionări creşe relaţiilor cu URSS.

Teoretic, PMR era interesat să implementeze un sistem politic pornind de la desovietizare, să ducă la o liberalizare internă. Distanţarea Pf Kremlin a provenit din dorinţa de a decide singur propria politică, pe 1 creşterii pretenţiilor de patriotism ale regimului. Ambivalenţa aşa-m „politici de independenţă" promovate de Gheorghiu-Dej, s-a dator principal, fricii comuniştilor români că timida liberalizare începută pe intern ar putea pune în pericol monopolul pe care îl aveau asupra soc româneşti.

Relaţiile internaţionale

Capitolul 4

T Politica externă în primii ani ai regimului Nicolae Ceauşescu

La 19 martie 1965, Gheorghe Gheorghiu-Dej a încetat din viaţă, lăsând deschisă lupta pentru succesiune. Secretar general al partidului a devenit Nicolae Ceauşescu. După 1965, politica de distanţare a regimului comunist din România, faţă de Moscova se menţine, fiind chiar accelerată, cel puţin la nivel propagandistic. Acest lucru este dovedit şi de vizita făcută la Moscova, în septembrie «1965, de Ceauşescu, vizită care, cu toate că s-a dorit a fi una de confirmare, a memulţumit în parte conducerea sovietică, prin accentele programului său de guvernare. Oricum, independenţa politicii lui Ceauşescu se va manifesta doar n limitele concesiilor oferite de Moscova.

Dacă pe plan intern perioada de început a regimului Nicolae Ceauşescu s-a: caracterizat prin plasarea apropiaţilor săi în posturi-cheie, pe plan extern asistăm a continuarea politicii externe din ultimii ani de viaţă ai lui Gheorghiu-Dej. Teoria „căii naţionale în construcţia comunismului românesc” a fost repede îmbrăţişată de Occident, care avea interesul de a promova şi lărgi ruptura faţă de li, 1

Kremlin. Nimic nu-l putea face mai popular pe Nicolae Ceauşescu, atât pe planntern, dar mai ales pe plan extern, decât discursul cu accente antisovietice. De

! asemenea, România a fost primul stat din Estul comunist care a stabilit relaţii diplomatice cu RFG, în 1967, şi care nu a rupt legăturile diplomatice cu Israelul, după Războiul de Şase Zile. În aprilie 1968, preşedintele Franţei, Charles de Gaulle, efectua o vizită în România, prilej de a-l felicita pe Nicolae Ceauşescu.

conform uzanţelor diplomatice, pentru pretinsa lui

politică de independenţă.

Reacţia lui Nicolae Ceauşescu faţă de intervenţia militară în Cehoslovacia a trupelor Tratatului de la Varşovia s-a înscris în cursul politicii sale de distanţare de Moscova. Atitudinea faţă de intervenţia militară a URSS în Cehoslovacia a

reprezentat refuzul său de a da curs solicitărilor Moscovei de a avea sub control întreg blocul comunist. Acum s-a fundamentat naţionakomunismul lui Nicolae 3

I1: lr.

Mitingul de la Bucureşti (*21 august 1968*) I

5… Primăvara de la Praga".

din perspectiva conducătorilor comunişti reuniţi la Varşovia, 1968

Forţele antisocialiste şi revizioniste au acaparat presa, radioul, televiziunea, transformându-le în tribune pentru a ataca partidul comunist, pentru a dezorienta clasa muncitoare şi poporul muncitor.

Frontiera occidentală a Cehoslovaciei nu îi aparţine numai acesteia, ci întregii tabere socialiste. Acesta este un rezultat al celui de-al Doilea Război Mondial pentru care URSS a trebuit să plătească un preţ foarte ridicat.

Partidele noastre trebuie să fie răspunzătoare de acţiunile lor nu numai în faţa propriilor clase muncitoare, dar şi în faţa clasei muncitoare internaţionale şi a mişcării comuniste internaţionale. (…) Suveranitatea fiecărui stat socialist nu se poate opune intereselor socialismului sau mişcării revoluţionare mondiale.

În noaptea de 20/21 august 1968, a avut loc intervenţia militară trupelor Tratatului de la Varşovia în Cehoslovacia, intervenţie ce a pus capăt „Primăverii de la Praga", în fond un curent reformist manifestat la nivelul conducerii acestei ţări, care milita pentru liberalizarea regimului politic în interior şi apropierea de statele occidentale.

Din punctul de vedere al Kremlinului, intervenţia militară a fost pe deplin justificată, deoarece, conform „doctrinei Brejnev”, a suzeranităţii limitate, evoluţia politică din Cehoslovacia punea sub semnul întrebării însăşi existenţa sistemului comunist.

Dicţionar…

Cortina de Fier – termen folosit pentru a denumi împărţirea Europei după sfârşitul celui de-al doilea Război Mondial între Estul comunist şi Vestul democratic. *Războiul Rece* – starea de neîncredere şi ostilitate reciprocă, între lumea comunistă şi cea liberă (1945 – 1989). *Perestroika* – încercare de restructurare şi modernizare a sistemului economic din URSS.

Capitolul 4

Conferinţa pentru securitate şi cooperare în Europa (Helsinki, 1975)

6. Conferinţa pentru securitate şi cooperare în Europa, Helsinki, 1975

Statele participante (…) declară hotărârea lor de a respecta şi de a pune în practică principiile următoare:

1. Egalitatea suverană, respectarea drepturilor inerente suveranităţii.
2. Nerecurgerea la forţă sau la ameninţarea cu forţa.
3. Inviolabilitatea frontierelor.
4. Integritatea teritorială a statelor.
5. Reglementarea paşnică a diferendelor.
6. Neamestecul în treburile interne.
7. Respectarea drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale, inclusiv a libertăţii de gândire, conştiinţă, religie sau de convingere.
8. Egalitatea în drepturi a popoarelor şi dreptul popoarelor de a dispune de ele însele.
9. Cooperarea între state.

Declaraţia privind principiile care guvernează relaţiile reciproce dintre statele participante

Dicţionar…

Acordul General pentru Tarife şi Comerţ (*General Agrement on Tarrifs and Trade – GATT*) – tratat multilateral interguvernamental cu privire la tarife vamale şi alte probleme de comerţ internaţional, încheiat în anul 1947.

Ceauşescu, prin discursul de condamnare a intervenţiei militare a Mosc ţinut la 21 august 1968, în Bucureşti.

Semnalele trimise în lumea liberă privind linia nouă în politica externă movată de Nicolae Ceauşescu nu au avut cum să scape Washingtonului, e încurajat această politică, sperând într-o lărgire a breşei în blocul corni Vizita lui Richard Nixon la Bucureşti a prins contur odată cu amplificarea pe de distanţare a României faţă de Moscova, distanţare care trebuia accen în opinia SUA, cu toate că Bucureştiul nu a cochetat niciodată cu ideea pă blocului sovietic. Faptul că România a fost folosită ca un ghimpe în ce Moscovei reieşea şi din invitaţia adresată lui Nicolae Ceauşescu şi accepta acesta de a efectua o vizită oficială în SUA, în octombrie 1970. Cinci an târziu, un al doilea preşedinte SUA, Gerald Ford, vizitează Bucureştiu întâmplător, România a beneficiat de o serie de favoruri economice: primită în GATT (Acordul General pentru Tarife şi Comerţ), în 1971, iar în România este acceptată în FMI (Fondul Monetar Internaţional) încheind ui acordul cu Banca Internaţională pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare (BIRD

Relaţiile la cel mai înalt nivel cu Occidentul au fost reflectate şi de vizi Nicolae Ceauşescu la Paris, unde, în cadrul întrevederilor cu preşedintele fie Georges Pompidou, a fost subliniat rolul jucat de România în progresul secu europene. Era însă vorba de limbajul diplomatic, menit să ascundă interese ambiva între 30 iulie şi 1 august 1975, are loc la Helsinki ultima reuniune a

Confe pentru securitate şi cooperare în Europa, unde au fost prezenţi şefii de sta de guvern din cele 35 de ţări participante. Dincolo de stările conflictuale la existente, s-au găsit şi căi de ameliorare a neînţelegerilor. Pentru statele; sub controlul Moscovei, deci şi pentru România, conferinţa a fost o reui cu rol propagandistic, axată pe ideea înţelegerii internaţionale. Pi Occident, conferinţa a reprezentat, pe lângă atingerea unor obiective imee şi premisa liberalizării progresive a regimurilor comuniste din estul Europe

Relaţiile diplomatice ale României în ultimul deceniu al regimului Nicolae Ceauşescu

După ce a devenit preşedinte al României, în 1974, şi mai ales dupănarea *Actului final al Conferinţei de la Helsinki*, Nicolae Ceauşescu a un obţinerea unei poziţii mai vizibile pe arena internaţională şi înlăturarea or posibilităţii a Kremlinului de a interveni în politica PCR. Niciodată, după 196 s-a pus problema părăsirii Tratatului de la Varşovia sau CAER, aşa cum *i* pusă în timpul evenimentelor de la Budapesta, din 1956. A fost vorba stri manifestări de independenţă, dar în limitele impuse de regimul comunist, timp cât luările de poziţie ale lui Nicolae Ceauşescu, în plan extern, n afectat sistemul, poziţia sa la conducerea PCR nu era ameninţată, chiar pe plan intern s-a trecut la un regim cu accente staliniste.

După anul 1980, s-a observat o degradare continuă a vieţii, urmată deşi de o restrângere treptată a contactelor diplomatice de interes major pl România. Nicolae Ceauşescu a încercat să se implice în rezolvarea tensiunilor e Israel şi statele arabe, precum şi în conflictul din Vietnam, fără prea mare şi însă. Am asistat astfel, în ultimii ani ai dictaturii lui Ceauşescu, la înche

Capitolul 4

mor relaţii diplomatice şi economice aproape exclusiv cu ţări din Lumea a Treia i din Liga Arabă, care le-au

înlocuit treptat-treptat pe cele cu Occidentul. *i* Venirea lui Mihail Gorbaciov la putere în URSS şi lansarea politicii sale de: glasnost" şi „perestoika" au zdruncinat din temelii regimurile comuniste din Europa. uDe acum înainte, Nicolae Ceauşescu nu a mai reprezentat un favorit al canceciariilor occidentale, ci a devenit o simplă problemă a Moscovei, fapt ce nu a fost ilsesizat de diplomaţia românească decât cu întârziere. Impactul acestor reforme iipolitico-economice asupra regimurilor din zona sovietică era din ce în ce mai (mare, pe măsura accelerării lor. În România însă, această politică a avut un ilefect contrar, deoarece au fost impuse noi reduceri la consumul de carburanţi *iş*\ electricitate, cu toate că în 1989 a fost anunţată, ca o victorie a regimului, îi plata integrală a datoriei externe. Mihail Gorbaciov a vizitat România în luna mai a anului 1987 şi a abordat, aluziv, în discuţii tema introducerii unor reforme. Într-un 1 discurs transmis în direct, în timpul vizitei sale la Bucureşti, la 26 mai 1987, Gorbaciov tta prezentat noile concepte ale politicii sale, de reformă şi deschidere, criticând (prin aceasta, implicit, şi starea de lucruri din România. Vizita a rămas practic itfără efect, deoarece până în 1989 nu s-a simţit o îmbunătăţire a vieţii economice, a Politica de destindere şi reconciliere promovată de liderii reformişti de la II Kremlin în relaţiile cu SUA a constituit factorul primordial în prăbuşirea sistesimului comunist din Europa şi în disoluţia URSS, fapt ce a marcat sfârşitul 3 Războiului Rece.

31

eroiţii.

Pe baza textului lecţiei şi cu ajutorul unui dicţionar, definiţi ce este Războiul Rece şi formulaţi cauzele declanşării lui.

Analizaţi comparativ Planul Marshall şi Statutul Consiliului de Ajutor Economic Reciproc. Stabiliţi valorile pe care le apără cele două iniţiative. Care dintre

documente vi se pare mai convingător? Formulaţi răspunsul ţinând seama de situaţia în care acestea au fost alcătuite.

3. Comentaţi contextul în care România devine membră a CAER şi a Tratatului de la Varşovia. Folosiţi cunoştinţele dobândite în capitolul 3.

4. Formulaţi constantele politicii externe a României ce se regăsesc în acţiunile analizate mai sus.

5. Cum apreciaţi atitudinea adoptată de Gheorghe Gheorghiu-Dej în anul 1964 faţă de planurile CAER şi respectiv Nicolae Ceauşescu în anul 1987 faţă de modelul economic încurajat de Mihail Gorbaciov? Consideraţi că aceste decizii au schimbat cursul politicii externe a României? Argumentaţi-vă răspunsul. Comparaţi sursele referitoare la Tratatul de la Varşovia şi intervenţia ţărilor semnatare ale acestuia (cu excepţia României) împotriva Cehoslovaciei. Folosiţi şi fragmentul din Cuvântarea lui Nicolae Ceauşescu din 1968 de la pagina 138. Pe baza acestor documente, formulaţi punctul vostru de vedere referitor la momentul Praga, 1968.

Clasificaţi acţiunile” României în perioada Războiului Rece în funcţie de criteriul respectări rigorilor impuse de URSS. Organizaţi în două grupe, discutaţi apoi ce a câştigat şi ce a pierdut România prin aceste decizii.

Citiţi cu atenţie principiile formulate de Conferinţa pentru securitate şi cooperare de la Helsinki. Consideraţi că aceste principii au fost asumate şi aplicate de Nicolae Ceauşescu în politica internă?

ni Uf
111 îi ei
111
n i i
I I I C
1
E 11 îi r p i M

Vizita preşedintelui american Richard

Nixon la Bucureşti (august 1969), prima vizită a unui preşedinte american într-o ţară din Europa de Est

Cronologie

Războiul Rece februarie 1945: Conferinţa de la Ialta iulie-august 1945: Conferinţa de la Potsdam martie 1947: lansarea doctrinei Truman

10 februarie 1947: semnarea Tratatelor de pace de la Paris iunie 1947: anunţarea Planului Marshall februarie 1948: lovitura de stat de la Praga; puterea este preluată de către comunişti aprilie-mai 1948: blocada Berlinului

4 aprilie 1949: înfiinţarea NATO

1952: intrarea Turciei şi Greciei în NATO

1955: intrarea Germaniei în NATO

14 mai 1955: înfiinţarea Tratatului de la Varşovia octombrie 1956: revoluţia anticomunistă din Ungaria august 1961: ridicarea Zidului Berlinului august 1968: „Primăvara de la Praga".

1 august 1975: se semnează *Actul final al Conferinţei de la Helsinki* martie 1985: Mihail Gorbaciov devine secretar general al PCUS

9 noiembrie 1989: căderea Zidului Berlinului

Relaţiile internaţionale

STUDIU DE CAZ

EUROPA DE EST DINCOLO DE CORTINA DE FIER

OSLA

L >

ITALIA

AUSAMA

fif –

TUŞIA

Anul	regi
indică	mului
instaurarea	comunist

m Cortina de Fier

Cronologie

1955: România este membră fondatoare a Tratatului de la Varşovia

1958: retragerea trupelor sovietice din România

1964: *Declaraţia din aprilie*

1967: Corneliu Mănescu devine primul preşedinte al Adunării Generale a ONU care provine dintr-un stat comunist

1968: România nu se alătură trupelor Tratatului de la Varşovia care invadează Cehoslovacia

1975: România semnează *Actul final al Conferinţei de la Helsinki*

1993: România devine membră a Consiliului Europei

2004: Parlamentul României adoptă Legea de aderare a României la NATO

1 ianuarie 2007: aderarea efectivă a României la Uniunea Europeană

Diplomaţia românească între Trata de la Varşovia şi Uniunea Europeai

La 5 mai 1955, Republica Federală Germania a fost primită în NATO, o a constituit pretextul înfiinţării unei alianţe politico-militare a blocului se tratatul de la Varşovia. Membrii semnatari au fost: URSS, Ungaria, Pa Bulgaria, Albania, Cehoslovacia, România şi Republica Democrată Ger1 Această nouă organizaţie a fost folosită în înfruntarea URSS cu SUA, da mijloc de control asupra statelor membre în cazul unei eventuale fron preambulul documentului, se arăta că noua alianţă dorea să alcătuias sistem de securitate colectivă europeană. În articolele 3 şi 4 era prevăzut 1 de consultare a membrilor asupra diferitelor probleme ivite, precum şi 1 lor de acţiune. Realitatea a dovedit însă că de la teorie la practică era di: mare în relaţiile dintre membrii Tratatului de la Varşovia.

Adoptarea deciz modul de lucru în cadrul organismelor de conducere au fost reglementate de către URSS, astfel încât, nu de puţine ori, ţările membre erau puse! faptului împlinit. Poziţia României în primii ani de existenţă ai Tratatului Varşovia a fost prudentă şi mai curând rezervată, neurmărindu-se o imr. activă. În această perioadă, România nu a reprezentat un obstacol în intenţiilor Kremlinului de integrare militară a statelor comuniste, ci mai e un ascultător docil, care putea totuşi, la momentul oportun, să ridice an pretenţii.

În contextul promovării unei diplomaţii mai active, dar în spiritul „e tentei paşnice" promovate de Kremlin după moartea lui Stalin, România admisă în ONU, la 10 decembrie 1955. În primii ani, delegaţia României le-a urmat întru totul linia politică impusă de Moscova.

Evenimentele de importanţă majoră ale anului 1956 – mişcarea reform; din Polonia şi revoluţia anticomunistă din Ungaria – au influenţat neîndeconducerea PMR. Preocuparea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost, în e: de a stopa orice posibilă mişcare împotriva sistemului comunist. Dacă pe intern măsurile represive s-au intensificat datorită manifestărilor studente: Bucureşti, Cluj şi Timişoara, manifestări reprimate încă din faşă şi sold; condamnări grele, pe plan extern, conducerea PMR s-a folosit de evenimi de la Budapesta pentru a cere retragerea Armatei Roşii din ţară.

1. Preocupările PMR

Promovând pe arena internaţională un sistem de relaţii calitativ nou, precedent în istorie, partidele comuniste şi muncitoreşti din ţările socialiste au *i* la baza acestor relaţii principiile independenţei şi suveranităţii naţionale, eg; în drepturi, avantajului reciproc, întrajutorării tovărăşeşti, neamestecului între interne, respectării integrităţii teritoriale, principiile internaţionalismului socialis

Dată fiind diversitatea condiţiilor de construcţie socialistă nu există şi n exista tipare sau reţete unice, nimeni nu poate hotărâce este just şi ce nu p alte ţări sau partide. (...)".

(*Declaraţia cu privire la poziţia PMR în problemele mişcării comuniste şi rtoreşti internaţionale* adoptată de Plenara lărgită a CC al PMR din aprilie

136

Rataţtte InternaponaJ*

STUDIU DE CA

Îi

Implicarea lui Gheorghiu-Dej în evenimentele care au urmat înfrângerii revoluţiei de la Budapesta (facilitarea trecerii trupelor sovietice spre Ungaria şi ireţinerea fostului prim-ministru maghiar Imre Nagy la Snagov) a constituit un avantaj pentru accelerarea eliminării prezenţei militare sovietice din România. În mai 1958, Gheorghiu-Dej a participat la reuniunea Tratatului de la Varşovia, când, pe lângă hotărârea de reducere cu 300.000 de militari a Armatei Roşii, a fost luată şi decizia retragerii trupelor sovietice din România.

Gheorghiu-Dej a fost primul şef de stat român care a ţinut un discurs la ONU, la 27 septembrie 1960, în cadrul celei de-a XV-a sesiuni a Adunării Generale. Discursul lui Gheorghiu-Dej s-a înscris în tonul general al conducătorilor ţărilor

C comuniste de susţinere a iniţiativelor Moscovei şi de elogiere a politicii promovate

de Nikita Hruşciov.

Pe parcursul anului 1962, au avut loc două evenimente majore care au determinat o schimbare radicală a orientării diplomaţiei româneşti, în special în

„Relaţiile cu Kremlinul: Conferinţa CAER de la Moscova, unde liderul sovietic

„J Nikita Hruşciov a ridicat problema integrării

economice a statelor membre

t „Criza rachetelor” din Cuba.

Aceste două evenimente au accentuat distanţarea faţă de Moscova, evident

J în limitele acceptate de aceasta, şi au grăbit o anume convergenţă în discursul tromâno-chinez, cu atât mai mult cu cât şi China manifesta o deschidere în planul relaţiilor comerciale externe.

1 Punctul culminant al tensionării relaţiei cu Moscova l-a reprezentat *Declaraţia din aprilie 1964* a conducerii PMR. Actul a relevat falia evidentă cu Kremlinul, pe fondul neacceptării Planului Valev, privind integrarea economică a statelor aflate sub influenţă sovietică. *Declaraţia* a fost precedată de o serie de măsuri vizând atât scăderea influenţei unor instituţii sovietice în România, cât şi întărirea, în continuare, a controlului aparatului de partid şi stat.

În urma unor intense tratative diplomatice, în octombrie 1966, Misiunea permanentă a României la ONU a anunţat oficial candidatura lui Corneliu Mănescu la preşedinţia celei de-a XXII sesiuni a Adunării Generale a ONU. în ianuarie 1967, Corneliu Mănescu a vizitat RFG, prilej cu care România a devenit prima ţară din blocul sovietic care relua legăturile diplomatice cu o ţară vest-europeană.

În 1967, Corneliu Mănescu a devenit primul preşedinte al Adunării Generale el a ONU care provenea dintr-un stat comunist. Deţinerea acestei funcţii de către un reprezentant al României comuniste a fost un act singular în toată perioada postbelică. Cea mai dificilă problemă cu care s-a confruntat în timpul mandatului său a constituit-o invazia sovietică din Cehoslovacia. În noaptea de 20 – 21 august 1968, pe aeroportul din Praga aterizau avioane militare sovietice încărcate cu trupe şi blindate pentru a stopa cursul reformist imprimat de

guvernul cehoslovac. În discursul său din 21 august 1968, de la Bucureşti, Nicolae Ceauşescu a jucat cu abilitate cartea antisovietismului, sesizând probabil că şi poziţia sa putea fi în pericol. Teama lui era fără substanţă, deoarece, în ciuda cursului reformator al conducerii PCR, Moscova nu s-a simţit iritată, ca în cazul „Primăverii de la Praga”. Este posibil ca Nicolae Ceauşescu să fi sperat şi într-o anumită susţinere occidentală în condamnarea intervenţiei militare sovietice, bazându-se probabil pe bunele relaţii deschise de diplomaţia românească. În memoriile sale, fostul ambasador sovietic în SUA, A. Dobrînin.

3

3 t

2. *Declaraţia de neutralitate a Ungariei* citită la radio de Imre Nagy.

1 noiembrie 1956

Poporul ungar doreşte să întreţină, în conformitate cu spiritul Cartei Naţiunilor Unite, în deplină independenţă şi egalitate, o amiciţie sinceră cu vecinii săi, cu Uniunea Sovietică şi cu toate popoarele lumii. Poporul ungar doreşte să consolideze şi să dezvolte rezultatele obţinute prin revoluţia sa naţională, fără a intra într-unul sau altul dintre blocurile conduse de marile puteri. Visul secular al poporului; ungar este pe cale de a se realiza.

3. Raportul Comitetului special al ONU

Studierea mişcărilor de trupe sovietice în Ungaria în perioada 29 octombrie-4 noiembrie arată că, în ciuda asigurărilor date domnului Nagy, preşedintele Consi-iiului, de către personalităţi sovietice, există un plan precis de recucerire şi aservire militară a Ungariei. Acest plan a fost integral executat.

Corneliu Mănescu, ministrul de externe al României între 1961 şi 1972

Relaţiile internaţionale

ST

AZ

Manifestare a cultului personalităţii

4. Nicolae Ceauşescu, Cuvântarea rostită la 21 august 1968

Pătrunderea trupelor celor cinci ţări socialiste în Cehoslovacia constituie o mare greşeală şi o primejdie gravă pentru pacea în Europa, pentru soarta socialismului în lume. Este de neconceput în lumea de astăzi ca un stat socialist, ca state socialiste să încalce libertatea şi independenţa altui stat. Nu există nicio justificare, nu poate fi acceptat niciun motiv pentru a admite, pentru o clipă numai, ideea intervenţiei militare în treburile unui stat socialist frăţesc. (...) S-a spus că în Cehoslovacia există pericolul contrarevoluţiei; se vor găsi poate mâine unii care să spună că şi aici, în această adunare, se manifestă tendinţe contrarevoluţionare.

5. Liderii comunişti

Ceauşescu mai păstra din începuturile sale de ţăran, devenit cizmar, doar preferinţele pentru romanţe şi cântece de pahar. Ceea ce la Dej era un capăt de linie, pentru el era începutul. Nicolae Ceauşescu a fost un Ion al Glanetaşului în politică. Aşa cum eroul lui Rebreanu era obsedat de stăpânirea pământului, recurgând la mijloace primitive şi brutale pentru a-l dobândi, tot astfel Nicolae Ceauşescu a fost un obsedat al independenţei, sfârşind prin a face din ea un fetiş, căruia i-a sacrificat în final, primitiv şi brutal, interesul naţional. Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, 2002

a consemnat faptul că la 29 august 1968 a fost chemat de secretarul ci american, Dean Rusk, care i-a cerut să nu intervină militar în Rori deoarece „consecinţele vor fi impredictibile”. De asemenea, la New Yi avut loc o întâlnire între Corneliu Mănescu şi preşedintele SUA, Lindi Johnson, care a avut un rol major în detensionarea atmosferei dintre Buci şi Moscova.

Principalul moment al politicii externe româneşti în anul 1970 I-a zentat vizita de 15 zile a lui Nicolae Ceauşescu în SUA, ca răspuns la în preşedintelui Richard Nixon.

Trăsătura definitorie a diplomaţiei româneşti în anii 1970 a const! implicarea fără rezerve în toate acţiunile ONU, România fiind una dintre active, cel puţin la nivel de imagine, în acţiunile de destindere dintre cele sisteme politice. Această politică de relaxare s-a concretizat prin sem *Actului final al Conferinţei de la Helsinki* (1975), ceea ce a permis Ron să-şi mărească vizibilitatea pe scena internaţională.

Alegerea lui Mihail Gorbaciov în fruntea CC al PCUS, în martie 1985, prezentat începutul unei noi etape în evoluţia blocului sovietic, ce a dus, îi din urmă, la dispariţia acestuia. În România însă, regimul de privaţiu agravat, pe plan intern, Nicolae Ceauşescu dovedindu-se a fi cel mai ce vator lider est-european.

Între anii 1989 şi 1991, au avut loc evenimente de o complexitate n întâlnită în toată perioada postbelică, cu urmări asupra echilibrului forţe arena internaţională. Disoluţia regimurilor comuniste în întreaga Europă, ficarea Germaniei, dizolvarea Tratatului de la Varşovia şi mai ales destrăr URSS au fost elemente care au determinat sfârşitul Războiului Rece. Dezbrarea URSS în 1991 a dezechilibrat balanţa de forţe de după al Doilea R Mondial, SUA rămânând singura supraputere a lumii.

După înlăturarea regimului comunist. România a urmărit intrarea în struţ euroatlantice, prin prisma propriilor limite de moment.

Relaţiile post decembriste dintre România şi NATO au debutat în iulie cu scrisoarea prim-ministrului Petre Roman adresată secretarului gene NATO Manfred Wörner. În această scrisoare, premierul român îi prop secretarului general al NATO acreditarea unui ambasador pe lângă ac

organizaţie. Au urmat numeroase contacte între autorităţile de la Bucur reprezentanţii NATO, în urma cărora România s-a găsit din ce în ce mai *api* de aderarea mult dorită, chiar dacă s-a plasat pe o poziţie secundă faţă de membre ale grupului de la Vişegrad.

La 21 noiembrie 2002, cu ocazia summitului NATO de la Praga, oficial de la Bucureşti au fost invitate să înceapă negocierile de aderare. Evident, lucru s-a întâmplat doar după îndeplinirea tuturor criteriilor impuse de parteneri, astfel încât, la 29 martie 2004, România participă pentru prima la un summit NATO ca membru cu drepturi depline. Această particip relevat că România era deja parte integrantă a procesului transatlantic de a deciziilor în domeniul securităţii. De acum înainte, Bucureştiul are oca2 a-şi promova interesele în cadrul unui sistem de apărare colectivă, baz valori democratice, beneficiind de cele mai solide garanţii de securitate.

(.

m i (Autorităţile de la Bucureşti şi-au exprimat deseori opţiunea pentru integrali rea în Uniunea Europeană. La 7 februarie 1992, prin semnarea Tratatului de la a Maastricht (Olanda), s-a hotărât transformarea comunităţilor europene în Uniunea Europeană şi s-au stabilit liniile directoare de politică externă, comercială şi securitate comună.

România a început procesul de aderare la Uniunea Europeană la 1 februarie 1993, când a fost semnat Acordul de asociere, intrat în vigoare doi ani mai târziu. La 7 octombrie 1993, România a devenit membru în Consiliul Europei, odată cu depunerea instrumentelor de ratificare, fapt ce s-a constituit într-o primă etapă a integrării în organismele de securitate. Ulterior, Parlamentul de la Bucureşti a adoptat o serie de măsuri privind strategia naţională de pregătire a aderării, precum şi legislaţia de creare a întregului mecanism de susţinere a acesteia. La

22 iunie 1995, România a depus cererea de aderare la Uniunea Europeană. În decembrie 1999, în cadrul Consiliului European de la Helsinki, s-a decis iniţierea negocierilor cu România, începute oficial la 20 februarie 2000. În acelaşi timp, autorităţilor de la Bucureşti li se recomanda să continue reformele şi angajamentele asumate în negocierile bilaterale, în special în ceea ce privea justiţia, afacerile interne, politica în domeniul concurenţei şi mediul.

Tratatul de aderare a României şi Bulgariei la Uniunea Europeană a fost semnat la 25 aprilie 2005, la Abaţia Neumunster din Luxemburg. După semnare, Tratatul de aderare a fost supus procesului de ratificare de către toate statele membre ale Uniunii Europene şi, la 1 ianuarie 2007, România a devenit membru cu drepturi depline al acestei organizaţii internaţionale. Ţara noastră are dreptul de a desemna 35 de deputaţi pentru Parlamentul European, iar limba română a devenit una dintre limbile oficiale ale Uniunii Europene.

Exerciţii…

1. Pe baza textului lecţiei, formulaţi contextul în care s-a constituit Tratatul de la Varşovia şi consecinţele acestuia asupra politicii externe româneşti. Comparaţi acest răspuns cu acela formulat la exerciţiul 3 de la pagina 135. În ce măsură noile cunoştinţe v-au ajutat să înţeşegeţi mai bine această realitate istorică?

2. Analizaţi cauzele şi consecinţele atitudinii lui Gheorghe Gheorghiu-Dej faţă de evenimentele din 1956 din Ungaria. Care sunt valorile pe care le susţine conducătorul statului român? Sunt acestea similare cu cele susţinute de liderul Imre Nagy?

3. Comparaţi atitudinea României din 1956 faţă de revoluţia anticomunistă din Ungaria cu atitudinea României din anul 1968. Analizaţi argumentele formulate în documentul din anul 1968. Ce este similar, ce este opus,

ce este complementar?

4. Formulaţi două constante ale politicii externe a României în timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Nicolae Ceauşescu. Explicaţi existenţa lor.

5. Comentaţi „premierele româneşti” în politica internaţională.

6. Alcătuiţi cronologia post decembristă a relaţiilor dintre România şi NATO. Comentaţi un moment pe care voi îl consideraţi decisiv.

7. Analizaţi contextul în care România devine preocupată de aderarea la Uniunea Europeană. Folosiţi, pentru răspunsul vostru, şi sursele 6 şi 7.

8. Realizaţi un dosar al reacţiilor instituţiilor româneşti şi ale oamenilor obişnuiţi după 1 ianuarie 2007. Organizaţi o discuţie pe baza materialelor adunate.

Steagul Uniunii Europene uiimuui în ţaţa clădirii Parlamentului de la Strasbourg

6. Tratatul de la Maastricht (1992)

Art. 1. Prin acest tratat, înaltele părţi contractante stabilesc între ele o Uniune Europeană, în continuare denumită Uniune.

Acest tratat marchează o nouă etapă în procesul de creare a unei uniuni şi mai puternice, între popoarele Europei, în care deciziile sunt luate cât mai aproape de cetăţeni.

Uniunea se întemeiază pe comunităţile europene, suplimentate prin politici şi forme de cooperare instituite de prezentul tratat. Sarcina sa va fi de a organiza, într-o manieră care să demonstreze consistenţa şi solidaritatea, relaţiile dintre statele membre şi popoarele acestora.

7. Scopul Uniunii Europene

Scopul Uniunii Europene este de a promova pacea, valorile sale şi bunăstarea popoarelor sale. Uniunea oferă cetăţenelor şi cetăţenilor săi un spaţiu de libertate, securitate şi justiţie, fără frontiere interne, precum şi o

piaţă unică, unde concurenţa este liberă şi nedistorsionată. Art. I. 3 din Constituţia europeană

Lecţie de sinteza

Evoluţiile economice, politice şi culturale din spaţiul românesc au fost influenţate de contextul internaţional.

Fie că vorbim de Evul Mediu, de regimul comunist sau de istoria recentă, acest context a determinat luări de poziţie ale forţelor politice româneşti care vizau în primul rând recunoaşterea unei identităţi româneşti ca parte a unei identităţi mai largi, creştină sau european-laică.

Diplomaţia românească

1. Ştefan cel Mare, *Scrisoare adresată principilor Europei*, 25 ianuarie 1475

Către coroana ungurească şi către toate ţările în care va ajunge această scrisoare, sănătate. Noi, Ştefan Voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Ţării Moldovei, ne închinăm cu prietenie vouă tuturor cărora le scriem şi vă dorim tot binele şi vă spunem domniilor voastre că necredinciosul împărat al turcilor a fost de multă vreme şi este încă pierzătorul întregii creştinătăţi, şi în fiecare zi se gândeşte cum ar putea să supună şi să nimicească toată creştinătatea (…) De aceea ne rugăm de domniile voastre să ne trimiteţi pe căpitanii voştri într-ajutor împotriva duşmanilor creştinătăţii, până mai este vreme.

2. Nicolae Trtulescu, *Politica externă a României*, 12 iulie 1927

Politica externă a României este dominată de perfecta concordanţă ce există între interesele româneşti şi interesele europene. Toate actele din trecut ale politicii externe române, toate actele acestei politici în viitor se explică sau se vor explica prin această consideraţiune fundamentală.

România e avidă de pace ca mai toate naţiunile ce au fost încercate în războiul mondial (…) De aceea a apăra energic şi prin toate mijloacele aşezământul actual al

Europei e un suprem comandament al păcii.

3. Nicolae Ceauşescu, *Expunere cu privire la politica externă a partidului şi guvernului prezentată la sesiunea Marii Adunări Naţionale*, 24 iulie 1967

Una din trăsăturile epocii pe care o trăim este participarea tot mai intensă la rezolvarea problemelor vieţii internaţionale a ţărilor mici şi mijlocii. Concepţia potrivit căreia soarta omenirii stă exclusiv în mâinile marilor puteri nu mai corespunde noilor condiţii ale dezvoltării sociale.

Rakţiile IntwrinţioiJ» 1

Drapelul Uniunii Europene desenat pe un teren agri

4. Şerban Filip Cioculescu, *NATO ca factor de tra mare*, 2000

România şi-a propus dubla integrare în structurile pene şi euroatlantice, iar acest lucru corespunde în relaţiilor internaţionale calculului raţional al dobândi prestigiu, bunăstare şi garanţii de securitate prin integ la Vest (...) Dorinţa României de a impune o imagine pe de „ancoră de securitate", de „exportator de securitate" osebi prin sprijinul în stabilizarea şi democratizarea Bale de Vest face să fie considerată în Occident ca facte stabilizare regională şi model de comportare pozitiv.

Exerciţii.

1. Citiţi cu atenţie sursele date şi formulaţi contextuliste care au fost alcătuite.

2. Formulaţi obiectivele şi acţiunile de politică externă la e referă sursele date.

3. Comparaţi obiectivele pe care le-aţi stabilit şi precizaţi se poate vorbi de un element de continuitate.

4. Evaluaţi punctele tari şi punctele slabe ale afirm prezentate în sursa 3. Care credeţi că a fost impactul ac afirmaţii asupra celor care au trăit în timpul comunisrr Un astfel de discurs mai poate câştiga susţinerea cele România zilelor noastre? Argumentaţi-vă răspunsul.

Bacalaureat 2007

Varianta 81. Subiectul al II-lea (18 puncte)

Citiţi cu atenţie textul de mai jos:

„Rezistenţei militare a lui Mircea cel Bătrân i se datorează, fără îndoială, supravieţuirea politică a Ţării Româneşti în epoca în care turcii reuşeau să lichideze tărâţele bulgare. Otomanii trec pentru prima oară în 1391, apoi revin în 1394, dar la Rovine muntenii câştigă prima mare bătălie asupra unui duşman condus chiar de sultan. La Nicopole (1396), acelaşi sultan Baiazid învinge oştirea cruciată, alături de care se afla şi Mircea, dar nici expediţia de pedepsire organizată (de sultan) nu a reuşit să îngenuncheze Ţara Românească".

Vlad Georgescu, *Istoria românilor*.

De la origini până în zilele noastre

Pornind de la textul dat, răspundeţi următoarelor cerinţe:

1. Menţionaţi, pe baza textului, o asemănare între lupta de la Rovine şi cea de la Nicopole.

'2. Precizaţi, pe baza textului, o deosebire între lupta de la Rovine şi cea de la Nicopole.

r3. Menţionaţi, pe baza textului, modalitatea prin care Ţara Românească supravieţuieşte politic în contextul expansiunii otomane.

4. Numiţi un alt conducător al Ţării Româneşti care promovează o politică externă asemănătoare cu aceea a lui Mircea cel Bătrân.

5. Prezentaţi o instituţie medievală a Ţării Româneşti.

6. Prezentaţi o deosebire dintre politica externă a lui Mircea cel Bătrân şi cea a lui Ştefan cel Mare.

Varianta 100. Subiectul al IINea (22 de puncte)

Redactaţi, în aproximativ o pagină, un text cu caracter's istoric, în care să integraţi următorii termeni referitori la istoria românilor: „politica de cruciadă", secolul al XVI-lea, autonomie, vasalitate, suzeranitate,

principat, Ţara Românească, statut politico-juridic, lumea urbană.

Notă. Se punctează şi utilizarea limbajului istoric adecvat, respectarea succesiunii cronologice/logice a faptelor istorice şi încadrarea textului în limita de spaţiu precizată.

Pregătire bacalaureat

Citiţi cu atenţie textul de mai jos:

„Dragi compatrioţi.

Marea mişcare care determină popoarele vechiului continent să se unească pentru a forma o Europă unită are pentru noi, ceilalţi români, o importanţă deosebită. Situată într-unul din punctele cele mai expuse ale continentului, România a beneficiat de mai multe ori de sprijinul şi protecţia ideii europene. În timpurile străvechi ale istoriei noastre, poporul român rezista deja la frontierele sale din est, luptând pentru apărarea ideii creştine care îl lega de Europa. Mai târziu, în secolul trecut, sub egida Europei şi a unei ordini de drept europene, Ţările Române unite, eliberate de dubla constrângere a suzeranităţii turceşti şi a protectoratului rusesc, s-au trezit la o viaţă nouă. În sfârşit, în zilele noastre, împărţirea arbitrară efectuată în detrimentul Europei a însemnat pentru România pierderea libertăţilor şi a independenţei sale”.

Grigore Gafencu, *Apel în favoarea constituirii Grupului Român pentru Europa Unită*

1. Menţionaţi, pe baza textului, două argumente pentru susţinerea de către români a unei Europe unite.

2. Precizaţi, pe baza textului, două evenimente din activitatea politică externă a Ţărilor Române.

3. Numiţi un fapt istoric ce a dus la „împărţirea arbitrară efectuată în detrimentul Europei”.

4. Prezentaţi o acţiune care reprezintă concretizarea ideilor formulate de Grigore Gafencu.

Grigore Gafencu, ministrul de externe al

României între anii
1938 şi 1940
Relaţiile internaţi
Capitolul 5
RELIGIA ŞI VIAŢA RELIGIOAÎ
Studenţii de la Universitatea din Bologna audiază un curs
(*fildeş, secolul al XIV-lea*)
1. Din 1833, fiecare comună din Franţa avea obligaţia să întreţină cel puţin o şcoală elementară
1. Instrucţia primară elementară cuprinde în mod necesar instrucţia morală şi religioasă, lectura, scrisul, elemente de limbă franceză şi de calcul, sistemul legal al măsurilor şi greutăţilor.
9. Orice comună este obligată, fie singură, fie unindu-se cu una sau mai multe localităţi vecine, să întreţină cel puţin o şcoală primară elementară.
12. Oricărui institutor comunal i se va asigura:
a. un local corespunzător, atât pentru a-i servi de locuinţă, cât şi pentru a primi elevi;
b. un salariu fix.
Legea Guizot
Dicţionar
Şcoala capitulară – şcoală de pe lângă un capitlu de canonici (preoţii unei catedrale catolice, organizaţi după modelul monastic).
Biserica şi şcoala în Evul Mediu şi la începuturile modernităţii. Construcţie ecleziastică şi implicare şi în Evul Mediu, pretutindeni în Europa, biserica a fost instituţia organizat învăţământul. Scopul era de a perpetua acele elemente ale inşi necesare folosirii textelor sfinte, creştinismul fiind o „religie a cărţii”, baz consemnarea în scris a adevărurilor considerate fundamentale. Biser mănăstirile întemeiau şi întreţineau şcoli, care, în Occident, din secolul al erau destinate strict celor care

doreau să devină preoţi sau călugări. Abia cu revirimentul urban apar şcoli orăşeneşti, deschise băieţilor din f; meşteşugarilor şi negustorilor şi în care se manifestă şi elemente ak învăţământ laic, îndreptat către scopuri practice precise. Universitatea, în! de învăţământ cea mai prestigioasă a Evului Mediu, este o creaţie a bi destinată în primul rând formării de clerici instruiţi.

În Imperiul Bizantin însă, în a cărui arie de civilizaţie a fost cuprins şi: românesc, acest tablou trebuie nuanţat, în sensul că aici sunt mu importante şi mai prestigioase şcolile laice, un învăţământ de factură e întemeiat pe studierea autorilor păgâni.

În spaţiul românesc, în prima parte a Evului Mediu, evoluţia învăţăme este strâns legată de cea a bisericii, iar apoi şi de cea a structurilor statale sigure despre organizarea ecleziastică a spaţiului românesc, mai ales e extracarpatic, apar destul de târziu.

Dacă creştinarea spaţiului românesc pare să se fi accentuat din secolul al prin intermediul misionarilor veniţi de la sudul Dunării, constituirea unei i ecleziastice datează din secolele X-XI, când românii au fost încadraţi în aria ceaşcă bulgară. Aceasta explică preluarea slavonei ca limbă a cultului bise şi a cancelariei în Ţările Române.

Esenţială pentru cristalizarea ierarhiei şi a disciplinei bisericeşti a fos meierea mitropoliilor ortodoxe extracarpatice, în secolul al XIV-lea. Mitro Ţării Româneşti purta şi titlul de „exarh al plaiurilor”, calitate în care era *n* stabil şi de populaţia ortodoxă din Transilvania.

De asemenea, aşezămintele monastice au început să fie întemei, număr mai mare tot după constituirea statelor medievale, deşi unele mă trebuie să fi existat încă din perioadele anterioare. De exemplu, pentru’s al X-lea se poate invoca mărturia complexului bisericesc rupestru de la Bas Murfatlar, care ar fi legat de existenţa unei comunităţi monastice. În sec XI-lea sursele pomenesc

existenţa unei mănăstiri ortodoxe la Morisei cadrul formaţiunii politice a lui Ahtum. În spaţiul cucerit de maghiari, măi catolice sunt întemeiate tot mai frecvent din secolul al XII-lea.

Capitolul 5

ti:

F

jbcolile în spaţiul românesc

Descifrarea începuturilor şcolii în spaţiul românesc este foarte dificilă. Este adevărat că din secolul al X-lea s-au păstrat unele inscripţii, cu caractere chirilice, greceşti, chiar runice, sugerând existenţa unui cadru în care se învăţa scrisul şi a cititul. Limba slavonă a fost folosită de români în biserică şi în cancelarie, dar şi în corespondenţa privată, pe tot parcursul Evului Mediu. Or, aceasta, devenită o limbă moartă, nu putea fi însuşită decât într-un cadru instituţiona-izat, reprezentat de şcoli. Numai prin existenţa acestora, pe lângă biserici, mănăstiri, dar şi la curţi domneşti şi chiar în oraşe se explică folosirea slavonei J (de către categorii sociale relativ numeroase, care includ, pe lângă preoţi şi călugări, pe domni şi familia lor, pe boieri, dregători, negustori. Privilegiile conferite de domnie negustorilor, redactate în slavonă, urmau să fie înţelese de vameşi şi dregători, pentru a fi respectate. Boierii redactau (sau puneau să le „fie redactate) scrisori în slavonă, precum cea adresată de un vornic al lui Ştefan cel Mare, căzut prizonier în Ţara Românească, soţiei şi copiilor săi. Astfel de surse sugerează cel puţin existenţa pe lângă marii boieri a unor cunoscători ai slavonei, care se şcoliseră cumva.

Menţiunile care să explice funcţionarea „şcolilor de slovenie” de pe lângă mănăstiri, în care se învăţa slavona, sunt însă relativ târzii. O însemnare pe un manuscris din secolul al XVII-lea ne sugerează câte ceva despre rosturile acestor şcoli: „Constantin, grămătic din satul Vâlcea,

anume Corbasca, să se ştie că am şezut la Mănăstirea Bistriţa ca să învăţăm carte”.

Şcoli de slovenie au existat şi la curţile domneşti, poate şi la cele boiereşti. [*Cronica lui Azarie* sugerează existenţa unei astfel de şcoli la curtea lui i Alexandru Lăpuşneanu, ai cărui fii „au fost bine crescuţi şi daţi să înveţe cărţile şi învăţăturile ortodoxiei”. Acelaşi domn trimitea în străinătate, la Liov şi Braşov, cărturari de la curtea sa, precum un anume Sava, pentru a-şi desăvârşi studiile, în Transilvania şi celelalte teritorii româneşti intrate în componenţa regatului Ungariei, limba de cultură a fost latina, care, de asemenea, era învăţată în şcoli bisericeşti şi mănăstireşti. *Legenda Sfântului Gerard* afirmă că la mijlocul secolului al XI-lea exista la Cenad o şcoală unde învăţau 30 de elevi. Aceasta şi-a continuat existenţa şi în perioada următoare. Întemeierea mănăstirilor catolice şi organizarea clerului urban în capitluri de canonici au condus în acest spaţiu la multiplicarea şcolilor, în primul rând în oraşe. Din secolul al XIII-lea, în şcolile capitulare creşte importanţa studierii dreptului, iar din secolul următor, în acestea sunt admişi şi laici, deci scopul lor încetează a mai fi exclusiv formarea de clerici. De altfel, din secolul al XIV-lea, se poate vorbi despre existenţa unui învăţământ laic, de nivel mediu, în unele din oraşele transilvane. Şcolile erau conduse, de obicei, de notari, numiţi de către sfaturile oraşelor. Ulterior, pe lângă unele şcoli au existat şi internate, de exemplu, în 1447 la Oradea sau în 1471 la Sibiu.

În secolul al XIV-lea, apar menţiuni despre existenţa unor şcoli săteşti, precum la 1332 la Jucu, lângă Cluj. În 1334, sunt consemnate două şcoli săteşti în scaunul Orăştiei, în mediul săsesc. Învăţământul în aceste şcoli săteşti era asigurat de preoţi, dascăli sau cantori. Încă dinaintea Reformei din secolul al XVI-lea, care a impulsionat dezvoltarea şcolilor, în satele din mediul

săsesc existau circa 120 de scoli.

Cronicar medieval (miniatură bizantină)

2. Scrisoarea lui Alexandru Lăpuşneanu către Sava, trimis la învăţătură în străinătate

Ne-ai dat ştire că înveţi carte şi de aceea domniei mele îi pare foarte bine şi ne-am bucurat. Şi iarăşi ne-ai înştiinţat că ţi-ai găsit trei cărţi spre a-ţi fi pentru învăţătură şi ai cerut de la domnia mea 1.000 de aspri ca să le cumperi, de asemenea ţi-am mai trimis 500 de aspri pentru odăjdii şi încălţăminte. Şi mă rog să te sileşti cu învăţătura şi să nu fie munca (...) în zadar.

Cronologie secolul al XI-lea: şcoala de la Cenad secolul al XI-lea: şcoli capitulare în Transilvania

1332: prima şcoală sătească: Jucu (Cluj)

secolul al XVII-lea: Colegiul de la Hârlău, din vremea lui Al. Lăpuşneanu

1563: Despot Vodă întemeiază „Colegiul" de la Cotnari

1581: ia fiinţă Universitatea din Cluj

1640: Vasile Lupu întemeiază, la Iaşi, Colegiul de la Trei Ierarhi

1678 – 1688: întemeierea Academiei domneşti din Ţara Românească

1707: Academia domnească din Moldova

Capitolul 5

Şcoala din Scheii Braşovului

3. Sprijinul mitropolitului Petru Movilă pentru şcoala de la Trei Ierarhi

Văzând marea lipsă de dascăli buni învăţători în Ţara Moldovei, fără de care foarte mult pământul pătimeşte şi se întunecă fără învăţătura cărţii, socotind împreună cu tot sfatul ţării şi dorind a face pomenire pământului său, au aşezat, prin a sa chemare, dascăli buni şi râvnitori la învăţături de la Kiev (...) ca să fie spre învăţătura şi luminarea minţii copiilor pământului nostru.

4. Petru Bogdan Baksic, *Vizitarea apostolică a Moldovei*, 1641

Este primul arhiepiscop al Bulgariei şi, din 1644, vicar apostolic al celor două Valahii, pe care le vizitează în mai multe rânduri, în special Ţara Românească, la chemarea catolicilor de aici.

(...) Episcopii şi preoţii lor sunt atât de ignoranţi încât puţini din ei – dacă nu niciunul – pot să înţeleagă ceea ce citesc, deoarece citesc în limba sârbească (slavonă) pe care nu o cunosc şi astfel nu înţeleg nimic nici ei, nici aceia care îi aud în biserică. Spun aceasta despre aceia care nu ştiu altceva decât buchile slavone, dar nu cunosc limba, căci în preajma domnului se găsesc şi unii care ştiu câte ceva, fiind greci; dar cât priveşte pe cei din ţară, aceştia sunt, aşa cum am arătat mai sus, dar cu toate acestea sunt foarte îndărătnici şi stăruitori în schismă.

Cei dornici de studii superioare se îndreptau, în majoritate, către unr din Apus. Pentru secolele XIII-XIV există menţiuni despre studeţ Transilvania care au studiat la Paris, Bologna, Padova. Din perioada urmei destinaţiile privilegiate ale tinerilor saşi, secui sau maghiari care urmai superioare erau Praga, Cracovia, Viena. Între 1380 şi 1530, la Viena pn studiat peste o mie de saşi, dintre aceştia recrutându-se şi 16 profe> acestei universităţi.

În spaţiul extracarpatic, şcolile orăşeneşti apar relativ târziu. În 1 Suceava, pe piatra de mormânt a unui anume Baptista din Vesentino, se; că era „magistru în diferite arte”, adică profesor în stare să predea! materii (arte liberale). Este posibil ca el să fi predat la Suceava în limba i

Chiar dacă în această perioadă nu există şcoli superioare în extracarpatic, avem menţiuni despre tineri trimişi din Baia, Suceav „Hârlău, Roman la universităţile din Cracovia, Praga, Viena. Spre sfârşitul! Mediu şi la începuturile epocii moderne, universitatea preferată de

tineri români devine Padova.

Din secolul al XVI-lea, instituţiile de învăţământ de pe teritoriul ron încep să se imulţească şi să devină mai complexe prin programă, orga obiective.

Pe lângă unele curţi sau reşedinţe domneşti secundare se constitui care depăşesc nivelul vechilor şcoli de slovenie din perioada anterioară, la Hârlău, în vremea primei domnii a lui Alexandru Lăpuşneanu (1552 – funcţiona un „colegiu" laic, primul din ţară. Despot Vodă (1561 – 1563) a în în 1563 un colegiu (*Schola latina*) la Cotnari. În Ţara Românească, la Târg Petru Cercel (1583 – 1585), dornic să-şi constituie o curte după modelului apusean, a întemeiat o „academie" şi a trimis la colegii iezuite de la Rom tineri care să-şi desăvârşească acolo studiile, pentru a preda mai apoi în

Rolul tiparului (mijlocul secolului al XV-lea)

De asemenea, introducerea tiparului a permis multiplicarea cărţii conţinut religios, în marea lor majoritate, dar care erau astfel folosite şi în ţământ, pe post de manuale. Umanismul şi Reforma au contribuit la e tarea şcolii, prin accentul pus pe discipline precum limbile greacă şi istoria greco-romană, dreptul, dar şi prin tendinţa de folosire tot mai intt limbilor materne. Procesul de introducere a limbilor vorbite ca limbi ale b şi culturii a fost mai timpuriu în Transilvania, unde Reforma a înregistrat şi în radul saşilor (luteranismul), ungurilor şi secuilor (mai ales calvinisr unitarianismul). Încercările de a-i atrage spre Reformă şi pe români se le-a vasta mişcare de traducere a cărţilor religioase în limba română, al principal exponent a fost diaconul Coresi. Acesta era conştient de rolul pl cărţile tipărite de el îl pot avea în şcoală, precizând, în epilogul *Octc românesc* din 1570 că acesta va fi de folos „ucenicilor în dăscălie". De menea, Coresi insista pe necesitatea de a se învăţa în şcoală şi limba ror nu doar limbile de cultură: „Aşijderea în şcoală

meşterii şi dascălii să învei vârtos româneşte”.

Prima şcoală cunoscută în care s-a predat în limba română a fost ce Scheii Braşovului, consemnată în 1495, dar probabil cu mult mai veche, cum pare să sugereze o bulă din decembrie 1399, prin care papa Bonifa

Religia şi viaţa religioasă

Capitolul 5

le-a cerea românilor ortodocşi de acolo să treacă la catolicism împreună cu, erica şi şcoala lor. În secolul al XVI-lea aici se pregăteau dascăli, preoţi, dar persoane capabile să îndeplinească slujbe în administraţie. Şcoala din Schei 3 frecventată de băieţi veniţi de pe tot cuprinsul Transilvaniei, dar şi din ţările a) (nâneşti extracarpatice.

31 în secolul al XVI-lea, se generalizează în Transilvania şi învăţământul în – nbile maghiară şi germană, pentru acesta din urmă fiind foarte importantă

Itivitatea umanistului Ioan Honterus din Braşov.

Învăţământul de nivel superior

Domnitorul Moldovei Iacob Era clide, zis şi Despot Vodă, de confesiune iterană, a încercat în 1562 să întemeieze la Cotnari un colegiu de tip umanist, nde copii „adunaţi din întreaga ţară” să poată învăţa în latină acele materii re i-ar fi putut transforma în buni slujbaşi ai statului. Timp de un an, colegiul funcţionat sub conducerea umanistului german Johann Sommer, într-o manierăostul de modernă, profesorii fiind plătiţi, iar elevii beneficiind de burse. După moartea lui Despot Vodă, activitatea şcolii s-a întrerupt, dar după o perioadă: casta a fost redeschisă, oferind, vreme de un secol şi jumătate, studii de nivel ferior (gramatică) pentru copiii din regiune.

Şi în Transilvania au existat, în secolul al XVI-lea, tentative de organizare a văţământului superior, ca în 1525 la Sibiu, când sub oblăduirea călugărilor) minicani s-a înfiinţat un *Studium generale*. În 1581, se reuşea deschiderea iei universităţi, condusă şi organizată de

iezuiţi, la Cluj. Aceasta avea trei irultăţi, de drept, filosofie şi teologie, absolvenţii primind, ca în Occident, durile de bacalaureat, magistru şi doctor. Nemulţumirile populaţiei reformate = aţă de iezuiţi au condus la alungarea lor în 1603, urmată de distrugerea clădirii universităţii.

În secolul al XVII-lea, dezvoltarea învăţământului în spaţiul românesc şi «regresele acestuia către o relativă laicizare devin mai evidente. Statul se nplică tot mai mult în întemeierea şi sprijinirea instituţiilor de învăţământ, în oţărea acestora cu cărţi, în formarea profesorilor.

Învăţământul de sorginte laică este legat de academiile domneşti, nemeiate în Ţara Românească în 1678 – 1688 şi în Moldova la 1707. Paralel cu cui important pe care îl ocupă în spaţiul cultural autohton, au reprezentat şi n însemnat focar de cultură al Răsăritului ortodox. Dezvoltarea lor este o xpresie a Iluminismului, caracteristic întregii Europe a secolului al XVIII-lea. O altă formă de manifestare a spiritului iluminist a fost interesul pentru tipărirea le cărţi. Între 1700 şi 1800, românii au tipărit 799 de cărţi, dintre care 617 în amăneşte. Procentul de carte laică a crescut necontenit, în dauna subiectelor religioase.

: Din secolul al XVII-lea, apar la nivel european preocupările legate de învăţământul elementar gratuit pentru copiii din clasele populare. În aşezăminte de oinefacere sau în şcoli elementare gratuite, aceştia primeau o instrucţie Religioasă şi şcolară minimală (scris, citit, socotit), orientată spre inocularea unei atitudini supuse faţă de realitatea socială existentă. În secolul al XVIII-lea, majortatea autorilor optează pentru un învăţământ profesional, care să asigure i-opiilor din clasele populare practicarea unei meserii şi prin urmare câştigarea

Vasile Lupii (*tablou votiv*. *Biserica Trei Ierarhi*. *1642*)

Istoria altfel

— În 1640, Vasile Lupu (1634 – 1653) a întemeiat Colegiul de la Trei Ierarhi, cu ajutorul mitropolitului de Kiev Petru Movilă. Era o instituţie de tip umanist, după modelul celor poloneze ale vremii, în care învăţământul se făcea în latină, greacă şi slavonă, dar şi în română. Dintre elevii de la Trei Ierarhi, cel mai cunoscut este Nicolae Milescu Spătarul.

— La origine, termenul de *dascăl* desemna un slujitor al bisericii, ajutor al preotului – dovadă în plus a interdependenţei de altă dată dintre şcoală şi biserică.

Cititul şi scrisul se învăţau după cărţi bisericeşti, în special psaltiri; cele două activităţi se deprindeau separat, astfel că puteau există persoane care învăţau să citească, fără a şti însă să scrie.

e Prima şcoală de fete din spaţiul românesc apare în 1544, la Braşov, în mediul săsesc, fiind întemeiată de Ioan Honterus.» în 1646, la Târgovişte postelnicul Constantin Cantacuzino întemeiază, cu ajutorul domnului Matei Basarab, un colegiu după model iezuit, numit de misionarii catolici *Schola* graeca *et latina*. Printre absolvenţi s-au numărat Şerban Cantacuzino, Radu Năsturel, Radu şi Serban Greceanu.

Religia ţi viaţa religioasă

Capitolul 5

Biserica Trei Ierarhi din laşi (ctitorie a lui Vasile Lupu, secolul al XVII-lea)

Gheorghe Şincai, dornic să răspândească cunoştinţele ştiinţifice, în special fizica, într-o formă accesibilă oamenilor de rând, a tradus din limba germană *învăţătura firească spre surparea superstiţiei norodului*. Aici el explica adevăratele cauze ale fenomenelor naturale, respingând existenţa minunilor.

5. Importanţa Universităţii naţionale

Cel mai de frunte institut la o naţiune e Universitatea

(…). Junii români numai în patrie pot căpăta o creştere mai înaltă naţională (…). În acest mod se concintră (concentrează) puterile naţiunii, ca să se întărească în caracterul naţional şi aşa să se razime pe sine însuşi.

Scrisoarea unor studenţi transilvăneni către Mihail Kogălniceanu, 1860

traiului prin munca proprie. După opinia lor, cunoştinţele poporului tre' se limiteze strict la ocupaţiile acestuia.

În ceea ce priveşte Ţările Române, domnii de aici sunt în mod certi ideile vremii lor. Domnitorii fanarioţi se preocupă, în general, de org. Învăţământului şi de răspândirea instrucţiei în straturi mai largi are pe La 1747, Grigore al II-lea Ghica, domnul Moldovei, într-un hrisov de ore a învăţământului, amintea că „în ţara aceasta, din nepurtare de grijă ac neobicinuindu-se mai dinainte vreme de învăţătură, era multă prostie, puternici, ce cu puterea lor ţineau dascăli pentru copiii lor, încă şi eu în cea desăvârşită nu se procopsia, rămânând cei mai mulţi tot neînvij prostimea cu totul se afla lipsită de podoaba învăţăturii". Domnul îi şcoli în mai multe oraşe moldoveneşti, *aşa* încât să servească şi celor sări nu aveau posibilitatea de a-şi trimite copiii la învăţătură în capitală.

Hrisovul de reorganizare a învăţământului în Ţara Românească, Alexandru Ipsilanti în ianuarie 1776, anunţă că „în toată ţara noastnească, în fiecare orăşel, am pus dascăl (…) pentru ca să înveţe băieţii dele elementare". El instituie, de asemenea, un sistem de burse pentru copii fără mijloace, care urmau să studieze la şcoala domnească de la Sava, reorganizată cu acest prilej. În spiritul vremii, elevii trebuiau să fie adică fii de boieri, dar căzuţi în sărăcie sau scoborâtori din boieri (…),! caz mojici şi ţărani, cărora îi este dată agricultura şi păstoria (…). la negustorilor şi lucrătorilor, cei care ar dori, după ce capătă câteva cunoş carte elementară, să fie scutiţi de şcoală şi să

îmbrăţişeze o meserie (…

În zorii epocii moderne, domnia se interesează de dezvoltareamântului, drept garant al ordinii şi stabilităţii sociale. Instrucţia şcolară una din preocupările importante ale domnilor. În hrisovul său de reorc a învăţământului, din septembrie 1814, Ioan Gheorghe Caragea „conservarea instrucţiunii" drept „cea dintâi şi după urmă datorie a unu bine întemeiat". Promovarea şi dezvoltarea instrucţiei şcolare se va bu atenţia domnilor pământeni, ulterior regulamentari, pe tot parcursu jumătăţi a secolului al XIX-lea. Mihail Sturza, domnul Moldovei, pre 1847, raţiunile interesului deosebit pe care domnia îl acorda învăţărr „învăţătura publică a căreia ţintire este a înzestra pe om cu cunoştisitoare pentru sine şi pentru ţara sa (…) şi prin urmare a-l învrednici ca la propăşirea putincioasă a soţietăţii din care face parte (…) fiind trebuinţele cele mai însemnătoare ale obştiei, ea au şi fost de la obiectul osebitei noastre îngrijiri. (…). Însuşirea cea mai de seamă a înv fiind a pregăti pe fieştecine cu mai multă potrivire cu menirea ce şi după treapta în care se află (…)".

Modelul european

Modelul de instrucţie şi educaţie pentru care optează românii e; european. Cu atât mai mult cu cât chestiunea Principatelor Române seţionalizase, iar efortul de modernizare pe care boierimea îl promova era măsură unul de europenizare, prin contrast cu despotismul (fanariot) de orientală (otomană), de care aceştia simţeau nevoia să se delimiteze la începutul secolului al XIX-lea datează primele iniţiative ale domni trimite bursieri români la studii în străinătate, cu condiţia ca, la întoar

Ialncţioneze în învăţământul românesc, pe care să îl racordeze astfel la tendinţe europene în materie. Primii

patru bursieri ai statului român (Simion Marcovici, %i Pandelie, Eufrosin Poteca şi Constantin Moroiu) au mers la studii la Pisa. – în prima jumătate a secolului al XIX-lea, trimiterea tinerilor la studii în străinătate devine o practică frecventă nu numai la nivelul marilor familii boiereşti, 91. Şi la nivelul categoriilor înstărite de la mijlocul ierarhiei sociale. Se formează rtfel o importantă categorie de tineri, la vremea respectivă, boieri intelectuali cu nple vederi reformatoare, responsabilă nu numai pentru Revoluţia de la ’1848 în trile Române, dar şi pentru întreg efortul de modernizare ulterioară a acestora.

Exerciţii…

O

n t în:

13.: e îi i-i e

Explicaţi de ce biserica este instituţia care, în Evul Mediu, preia organizarea învăţământului, inclusiv în spaţiul românesc. Folosiţi şi informaţiile dobândite în timpul orelor de religie sau de istorie a religiilor.

Formulaţi rolul avut de limbile slavonă şi română în lumea medievală românească.

Organizaţi în grupe de patru-cinci elevi, argumentaţi pro sau contra afirmaţiei din hrisovul pentru reorganizarea învăţământului emis de domnitorul Alexandru Ipsilanti în ianuarie 1776: „elevii să fie nobili, adică fii de boieri (…) în niciun caz mojici şi ţărani, cărora îi este dată agricultura şi păstoria”. Formulaţi argumentele din punctul de vedere al unui contemporan cu acest domnitor şi apoi din punctul de vedere al unui om care trăieşte în secolul al XXI-lea. Motivaţi preocupările legate de dezvoltarea instrucţiei şcolare manifestate de societatea românească la începutul epocii moderne. Citiţi cu atenţie sursa 2.

Formulaţi atitudinea lui Alexandru Lăpuşneanu faţă de studiu, de educaţie în general.

Folosiţi cunoştinţele din orele de literatură

referitoare la Alexandru Lăpuşneanu, personajul nuvelei lui Al. Negruzzi. Sunt asemănări între cel care a scris scrisoarea şi cel prezentat de Negruzzi?

Poate fi nuvela lui Negruzzi sursă de învăţare pentru istorie? Pe baza sursei 3:

Formulaţi motivele înfiinţării şcolii de la Trei Ierarhi.

Care dintre acestea au consecinţe pe termen scurt şi care au urmări pe termen lung?

Analizaţi concluziile voastre folosind şi cunoştinţele din celelalte lecţii referitoare la lumea medievală românească. Citiţi sursa 4 şi răspundeţi următoarelor cerinţe:

Credeţi că putem să ne bazăm pe informaţiile date, ştiind că autorul aparţine bisericii catolice?

Comparaţi aprecierea făcută de autor nivelului de educaţie a preoţilor din Moldova cu cea formulată în sursa 3. Cum apreciaţi asemănările constatate? Pe baza sursei 6:

Analizaţi valorile pentru care pledează domnitorul Moldovei în documentul dat. Folosind cunoştinţele dobândite în orele de filosofie, precum şi din alte ore de istorie, stabiliţi dacă acestea corespund lumii medievale sau celei moderne. Documentaţi-vă pentru a stabili dacă în timpul Revoluţiei din 1848 domnitorul Mihail Sturdza a acţionat în spiritul valorilor din documentul semnat de el.

Cărţi tipărite de diaconul Coresi în secolul al XVI-lea (*Muzeul Tiparului şi Cărţii Româneşti din Târgovişte*)

6. Reglement a sholelor publice din
Prinţipatul Moldovei sub auspiţiile
Preaînălţatului Domn Mihail Grigorie
Sturdza Vv., Iaşi, 1835

Educaţia sau buna creştere este trebuinţa cea mai de frunte a unui m-am; ea este temeiul şi închizăşluirea trăiniciei tuturor aşezământurilor obşteşti. Înrâurirea ei asupra fericirei persoanelor în parte şi a naţiilor îndeobşte este atât de mare cât şi netăgăduită încât meşteşugul de a

creşte şi a formărişi pe oameni de-a pururea au fost îngrijirea legiuitorilor celor mai luminaţi.

Drept de datorie este a fieştecăreia ocârmuiri de a înlesni tinerimii mijloacele de a dezvălui înţelegătoarele şi moraliceştile sale însuşiri şi de a-i da povăţuirea mântuitoare şi cuviincioasă pe calea vieţu-irei; căci dacă nu se poartă de grijă despre educaţie din vârstă fragedă (...) atuncea cele mai bune plecări rămân amorţite sau abătute spre rău (...). Relele deprinderi nu întârzie atuncea a împresura toată soţietatea, ce se vede lipsită de bunele prinţipii menite a se împotrivi acestui rău, şi aceasta este pricina pentru care naţiile se cufundă în răuâătire.

Religia şi viaţa religioasă

Capitolul 5

Cele frei *ordine medievale* (*manuscris*, *secolul al XII-lea*)

1. Cele trei ordine

Casa lui Dumnezeu, pe care oamenii o cred una, este împărţită în trei (...). Aceste trei părţi care coexistă nu suferă să fie despărţite: slujbele aduse de una sunt condiţia împlinirii celorlalte două; fiecare, la rândul ei, se însărcinează să aducă uşurare întregului. Astfel, această întreită îmbinare nu este mai puţin unită şi astfel a putut legea să triumfe şi lumea să se bucure de pace. *Episcopul Adalberon din Laon*

2. Încoronarea lui Carol cel Mare

Cum în ţara grecilor nu mai era împărat şi puterea imperială era deţinută de o femeie, papei Leon şi tuturor sfinţilor părinţi adunaţi atunci în sinod, ca şi întregului popor creştin li s-a părut că era de cuviinţă să dea titlul de împărat regelui Carol care avea în puterea sa Roma, reşedinţa obişnuită a Cezarilor, şi celelalte oraşe din Italia, Galia şi Germania. Cum Dumnezeu atotputernic consimţise să i le pună toate sub stăpânirea sa, Le-a părut drept că, în conformitate cu cererea poporului creştin, să poarte el de

asemenea titlul de împărat. *Annales Laureshamenses*

Protectorat religios şi identitate culturală în Europa şi în spaţiul românesc. Statul, biserica şi diaspo

Raportul dintre autoritatea laică şi cea religioasă a constituit uni relaţiile care au marcat evoluţia formelor politice şi culturale europene, de la tradiţia administrativă romană şi contribuţia germanică sau slavă cristalizarea structurilor de putere medievale şi moderne timpurii, relaţie a avut o serie de evoluţii fluctuante de-a lungul timpului. Adevărat rare dintre cele două tipuri de autoritate are loc în a doua parte a sec XVIII-lea, sub influenţa ideilor iluministe şi a acţiunii politice revoluţioi Statele Unite ale Americii şi Franţa mai întâi).

Protectorat şi identitate creştină la începuturile modernităţii

Evul Mediu a fost caracterizat de o dublă identitate, una socială şi i gioasă. În primul rând, structura socială, dată de către divinitate, împărţ vizii în categorii imuabile – aşa-numita mobilitate socială, tipică societăţ derne, nu era de conceput. Existenţa celor trei mari ordine sau stări (*roi bellatores* şi *laboratores* – cei care se roagă, cei care se luptă şi e muncesc) a dus la un conţinut special dat termenului de „naţiune” (*naţio*), cel de aparţinător unei anumite categorii sociale care se bucură de r. speciale. Cazul cel mai limpede este cel al alianţei dintre diferitele categori privilegiate din Transilvania, după răscoala din 1437. Alianţa, numită *Uni Nationum*, se referea la categoriile sociale şi etnice deopotrivă a nobilimii m şi secuieşti şi a patriciatului săsesc, dominant în centrele urbane transih

Creştinismul – un prim liant al Europei în al doilea rând, identitatea religioasă a fost unul dintre lianţii care a turat primele viziuni despre Europa. Încoronarea lui Carol cel Mare la F prima zi de Crăciun a anului 800 nu reprezenta doar un act formal ateste puterea regelui franc.

Atât ziua, cât şi titlul acordat (cel de i roman) sunt semnificative. Lui Carol cel Mare i se recunosc graţia divină zi a Crăciunului) şi preeminenţa asupra lumii creştine (pornind de I. apărută la sfârşitul Antichităţii în rândul multor părinţi ai Bisericii < Imperiul Roman ar fi fost creat de Dumnezeu pentru a facilita răsp creştinismului). Această tradiţie a investiturii divine se va păstra până târ; forma caracterului sacru al monarhiei, suveranul fiind şef al statului prii divină. De aici la definirea Europei şi a europeanului ca fiind creştir Marea Schismă din 1054, catolic) nu a fost decât un pas. De altfel, deci. cruciadelor este rezultatul unei identităţi bazate pe apartenenţa la creştină. Motivul invocat, acela al eliberării Locurilor Sfinte de sub ocupai

I eclaraţi „necredincioşi", a dus la mobilizarea forţelor nobilimii europene sub n singur stindard şi o singură conducere, fapt ce ar fi fost de neînchipuit dacă l totivaţia ar fi fost doar una politică. Dar comunitatea de interese dintre autorijtea laică şi cea religioasă a funcţionat mai degrabă în planul confruntării cu

Om inamic resimţit ca fiind comun. Este vorba de musulmani, dar şi de unele rezii, cum a fost cea a albigenşilor sau a husiţilor, ambele înăbuşite în sânge ajutorul unor „cruciade interne" (sec. XIII şi XV). Această aparentă comunijte a lăsat loc şi unor intense conflicte în legătură cu ierarhia celor două forţe a olitice. Cazul cel mai cunoscut este cel al conflictului pentru investitură.

Icheiat cu aşa-numitul „pelerinaj la Canossa" al împăratului german Henric al

le-a, care a fost obligat să meargă desculţ în faţa papei Grigore al VII-lea penj a obţine ridicarea excomunicării (care îl excludea din comunitatea creştină

automat îl îndepărta de la tronul imperial).

Autoritatea ecleziastică subminată le autoritatea laică

Relativa supremaţie a bisericii va fi însă de scurtă durată. La începutul secollui al XV-lea, regele francez Filip al IV-lea cel Frumos va afirma supremaţia utorităţii laice în cadrul statului şi va reuşi chiar să oblige papalitatea să-şi mute

J? diul de la Roma la Avignon. „Captivitatea babiloniană" a Bisericii Catolice va tfâaşeza relaţiile dintre autoritatea ecleziastică şi cea laică pe noi baze.

În lentitatea europeană va fi, din acest moment, una dublă sau chiar triplă. Pe

} e o parte, o identitate etnică în interiorul spaţiului locuit de creştini – distincţia

— Între diferitele popoare este clar subliniată de violenţa Războiului de 100 deni, dar şi de conflictele lui Ştefan cel Mare cu Ţara Românească, pe de altă irte, o identitate creştină încă, relevată mai ales prin opoziţia cu arabii şi, mai rziu, cu otomanii. În sfârşit, se adaugă la aceasta identitatea socială.

ceputul secolului al XVI-lea marchează cu pregnanţă aceste diferite identităţi.

ancisc I, regele preacreştin al Franţei, nu va ezita să se alieze cu sultanul oliman Magnificul, care tocmai cucerise Belgradul şi se pregătea să atace nperiul Romano-German, împotriva împăratului Carol Quintul. Raţiunea olitică realiza un prim pas de separare de „republica creştină" medievală.

Secolul al XVI-lea marchează apariţia unui nou clivaj în interiorul Europei

eşti ne care se adaugă clivajului dintre Roma şi Constantinopol. Apariţia reformei (cu diferitele sale variante, luteranismul, calvinismul şi, mai târziu.

ngijcanismul) a dus la accentuarea separării dintre

stat şi o identitate bazată

— 1 primul rând pe interese economice şi politice locale în raport cu o Europă mai

egrabă teoretică. De altfel, încercarea lui Carol Quintul de a reface legătura

5 între cele două autorităţi eşuează. Datorită conflictelor dintre reformaţi şi atolici, Carol va încerca să impună prin pacea religioasă de la Augsburg prinpiul „cuius regio, eius religio" (religia principelui va stabili religia supuşilor).

singurul rezultat al acestei „păci" va fi accentuarea în timp a conflictului religios.

Un alt exemplu de independenţă faţă de autoritatea papală a fost reforma îl igioasă impusă de Henric al VIII-lea în Anglia. Preocupările dinastice ale lui Henric u făcut ca el să ignore interdicţia de divorţ şi de aici ruperea de biserica Romei.

La aceste evoluţii se adaugă şi un alt element, susţinut de Reformă şi de principiul promovat de către aceasta, anume de predicare a texului biblic într-o

împăratul Henric al IV-lea pe drumul spre Canossa (1077)

3. Scrisoarea lui Henric al IV-lea către Grigore al VII-lea, 24 ianuarie 1076

Lasă pe altcineva să urce pe tronul Sfântului Petru, care să nu practice violenţa sub masca religiei, dar care să propovăduiască învăţătura Sfântului Petru. Eu, Henric, rege prin mila lui Dumnezeu, îţi spun ţie împreună cu toţi episcopii noştri: coboară, coboară, coboară, să fii de-a-pururea blestemat!

4. Excomunicarea lui Henric al IV-lea de către papa Grigore al VII le-a.

14 februarie 1076

(…) îl lipsesc pe regele Henric, care s-a răsculat împotriva bisericii tale cu o nemaiauzită îndrăzneală, de cârmuirea întregului regat al Germaniei şi Italiei şi dezleg

pe toţi creştinii de ascultarea pe care i-au jurat-o sau pot să i-o jure şi interzic oricui a-l sluji ca pe un rege. Pentru că e potrivit ca el, care a căutat să micşoreze slava bisericii, să piardă slava pe care pare s-o aibă. Şi de când a refuzat să se supună cum trebuie s-o facă un creştin sau să se întoarcă la Dumnezeul pe care l-a abandonat luând partea celor excomunicaţi (…) şi s-a despărţit de biserică şi a încercat să o împartă în două, îl leg în lanţurile anatemei (…)

Religia şi viaţa religioasă

Capitolul 5

Mihail Kogălniceanu, prim-ministrul care a semnat decretele înfiinţării universităţilor din Iaşi (1860) şi Bucureşti (1864)

şi Legea instrucţiunii publice (1864)

5. Pacea religioasă de la Augsburg, 1555

Şi pentru ca, aşa cum o cer nevoile Sfântului Imperiu de Naţiune Germană, pacea dintre Maiestatea Sa imperială romană, noi, Ferdinand I, principii electori, ceilalţi principi şi stările Sfântului Imperiu de Naţiune Germană, să poată fi realizată şi menţinută în pofida separaţiei religioase, (stabilim ca) Maiestatea Sa împăratul roman, noi, precum şi electorii, principii şi stările să nu asuprim, să nu păgubim, să nu oprimăm în niciun fel vreo stare a imperiului din cauza Confesiunii de la Augsburg (o sinteză a luteranismului), a învăţăturii, religiei şi credinţei sale, să nu încercăm să-i abatem de la credinţa, obiceiurile bisericeşti, regulile şi ceremoniile pe care le-au instituit în principatele, teritoriile şi domeniile lor (…); dimpotrivă, vom lăsa această religie (…), averile şi bunurile sale mobile şi imobile, pământul, oamenii, domeniile, stăpânirile şi jurisdicţiile sale în linişte şi pace.

Dicţionar…

Excomunicare – excluderea unei persoane dintr-o comunitate religioasă. *Secularizare* – trecerea în

proprietatea statului a unor bunuri care aparţin bisericilor sau mănăstirilor.

limbă înţeleasă de către credincioşi. Cristalizarea şi dezvoltarea naţionale a contribuit la crearea sentimentului de identitate etnică şi alt Gruparea Pleiadei în Franţa sau grupul de dramaturgi din perioada r< Elizabeta I, ca şi întreaga literatură renascentistă europeană contribuie!; carea nobilimii într-un spirit ce poate fi numit „naţional” în sens moden în spaţiul românesc, toate aceste evoluţii au fost mult mai lente şi, *i* contextului local, mult mai limitate. Impunerea limbii slavone ca limbă e bisericeşti, divizarea spaţiului românesc în structuri politice cu interese’s contradictorii (Ştefan cel Mare, de pildă, nu ezită să atace Chilia şi-i Albă, dar şi oraşele săseşti din Transilvania, iar boierimea munteană i hotărâtă să susţină otomanii în luptele cu Moldova) şi determinate de *i*\ externe au contribuit la întârzierea definirii propriei identităţi. Mihai Vita reuşi să unifice cele trei state (Ţara Românească, Moldova şi priit Transilvaniei) speculând începutul unei conştiinţe a identităţii române faptul că opoziţia faţă de această acţiune a fost puternică este demon: caracterul efemer al unirii.

Evenimentele petrecute mai devreme în Europa apuseană vor ave.1 spaţiul românesc de-a lungul secolelor al XVII-lea şi mai ales al XVIII-lea profitând de creşterea numărului de tineri boieri care studiază în unive occidentale, cultura românească se particularizează, ajungând să defin printr-o sinteză originală dintre diferitele tradiţii – acest teritoriu. Şcoala An va contribui decisiv la acest proces prin redescoperirea originilor rom. poporului român şi prin creşterea circulaţiei cărţilor scrise în limba Rome

Protectorat religios şi identitate culturală în secolele XVIII-XX

Ruptura definitivă dintre identitatea bazată pe religie

şi o identitate pe cultură, instituţii şi tradiţii comune are loc de-a lungul secolelor XV Două evenimente marchează acest proces. La un capăt se află Războiu' de Ani (1618 – 1648), care stabileşte libertatea confesională în spaţiul g la celălalt capăt se află *Declaraţia drepturilor omului şi ale cetatea* războaiele napoleoniene, în care identitatea naţională se afirmă cu pre (este prima dată când se afirmă, de pildă, o identitate germană suprilor identităţilor locale). La laicizarea societăţilor din Europa apuseană a co ampla mişcare iluministă, dar şi cristalizarea unor noi concepţii despre st dimensiunea raţională, promovată de enciclopedişti, cât şi ideea di guvernare, promovată de gânditori ca John Locke, au dus la separarea n tre' biserică şi stat. Alături de modificarea formei de relaţie cu suveranul tuţional (care nu mai este rege numai „prin graţia divină", ci şi prin poporului"), separarea învăţământului laic de cel religios marchează. trecere.

Din nou, spaţiul românesc este caracterizat de o evoluţie particulară de-a lungul acestei perioade, o luptă între elementele novatoare tradiţionale, o luptă ce marchează întreaga cultură românească pâr Doilea Război Mondial. Pe de o parte, există puternice impulsuri spre rr zare. Trecerea treptată la caligrafia latină, la utilizarea limbii romăr biserică, dar şi dorinţa generaţiei paşoptiste de a crea o cultură naţioi

ontribuit la cristalizarea identităţii naţionale româneşti ca identitate culturală Jiai mult decât o identitate religioasă. Aceasta cu atât mai mult cu cât neînrederea românilor în intenţiile Rusiei, autoproclamată protectoare a creştinilor, rtodocşi, cunoaşte o evoluţie explozivă la mijlocul şi în a doua parte a secolu – îi al XIX-lea. O dovadă în acest sens o constituie secularizarea

averilor Mănăstireşti închinate de către Al. I. Cuza în decembrie 1863. Tradiţia de secole 3 domnitorilor români de a susţine financiar mănăstirile ortodoxe din Imperiul Otoman intra în contradicţie cu nevoia statului român de a-şi afirma identitatea. (se altfel, acum se modifică mecanismele de susţinere a românilor din afara graniţelor. Susţinerea va fi cu precădere una culturală laică. Chiar dacă „ste continuată susţinerea diferitelor biserici din Imperiul Otoman, accentul ade pe dezvoltarea şcolilor româneşti, pe acordarea de burse de studiu şi pe icţiunea diplomatică.

Îşi această politică va fi continuată şi de-a lungul secolului al XX-lea, cu o ruptură s-lramatică în perioada comunistă. Dacă în perioada interbelică au existat efor-uri de susţinere a românilor din afara ţării (în special la sudul Dunării), după a 945 situaţia s-a modificat dramatic. Atât propaganda comunistă, care punea 3, iternaţionalismul proletar deasupra identităţii naţionale, cât şi controlul asupra înroducţiei culturale şi înregimentarea politică a statelor comuniste sub egida 18JRSS au limitat posibilităţile de susţinere culturală a românilor aflaţi în afara diraniţelor naţionale. Mai mult, diaspora românească s-a definit, inevitabil, prin opoziţie cu statul comunist. Contribuţia exilului românesc la lupta împotriva Comunismului, o luptă culturală şi politică deopotrivă, nu poate fi ignorată. De-abia după 1989 lucrurile au început să fie reaşezate în ordinea lor firească.

Exerciţii

Mănăstirea Prodromu de la

Muntele Athos, unde au făcut danii dommnitorii români

II.

re

rr ta iey

19.

Explicaţi importanţa asumării identităţii creştine în Europa Evului Mediu. Pentru răspuns, folosiţi şi sursele 1 şi 2. Comentaţi două consecinţe ale acestei realităţi.

Organizaţi în două grupe, prezentaţi comparativ raportul dintre stat şi biserică în Europa, în Evul Mediu şi în epoca modernă. Discutaţi deosebirile pe care le constataţi.

Argumentaţi de ce relativa supremaţie a bisericii va fi de scurtă durată în Europa.

Analizaţi sursele 3 şi 4. Cum apreciaţi modul în care îşi prezintă punctul de vedere cele două autorităţi aflate în conflict?

Evaluaţi importanţa secolului al XVIII-lea în constituirea unei noi identităţi. Comparaţi sursele 5 şi 6. Care este libertatea la care se referă amândouă? Documentele sunt separate de aproape două sute de ani. Schimbările care au avut loc se reflectă în modul în care tratează această libertate? Dezbateţi, în grup, evoluţia particulară a bisericii în spaţiul românesc, apoi identificaţi şi ordonaţi ierarhic principalele trăsături ale acesteia. Descrieţi modalităţile prin care statul şi biserica i-au susţinut pe românii din afara graniţelor. Credeţi că aceste căi au fost eficiente pentru păstrarea identităţii româneşti? Argumentaţi-vă răspunsul folosind şi cunoştinţele dobândite în capitolul 2. Realizaţi o documentare pentru a dezbate tema „Exilul românesc şi lupta anticomunistă”. Folosiţi şi cunoştinţele dobândite în clasa a XI-a.

6. *Declaraţia drepturilor omului şi ale cetăţeanului*, 26 august 1789

Art. 1. Oamenii se nasc şi rămân liberi şi egali în drepturi. Deosebirile sociale nu pot fi fondate decât pe utilitatea comună.

Art. 2. Scopul oricărei asociaţii politice este acela de a păstra drepturile naturale şi imprescriptibile ale omului. Aceste drepturi sunt: libertatea, proprietatea, siguranţa şi

rezistenţa la opresiune. (…)

Art. 10. Nimeni nu poate fi condamnat pentru opiniile sale, chiar religioase, cu condiţia ca, manifestarea acestora să nu provoace tulburarea ordinii publice stabilite prin lege.

Art. 11. Libera comunicare a gândurilor şi opiniilor este unul din cele mai preţioase drepturi ale omului; fiecare cetăţean poate deci vorbi, scrie şi tipări liber, cu condiţia ca să răspundă dacă abuzează de această libertate în cazurile stabilite prin lege.

Religia şi viaţa religioasă

Declaraţia drepturilor omului şi ale cetăţeanului, 1789

Dicţionar…

Toleranţă – atitudine caracterizată prin acceptarea ca alte persoane să exprime convingeri diferite de cele proprii. În sens larg, este atitudinea celor care deţin puterea de a nu interzice sau interveni în comportamentul indivizilor, instituţiilor, societăţilor, chiar dacă îl dezaprobă. Principalele domenii în care se solicită astăzi toleranţa sunt credinţele religioase, opoziţia politică, raporturile dintre rase şi etnii.

Conform recensământului din 1930, greco-catolicii reprezentau 7, 9% din populaţia ţării, motiv pentru care *Constituţia* din 1923 declară biserica lor naţională, alături de cea ortodoxă, şi îi conferă întâietate faţă de celelalte culte. *Concordatul* dintre Vatican şi România (1927 – 1929) recunoştea existenţa Bisericii Catolice, dar stabilea şi statutul celei unite.

România şi toleranţa religioasă în secolul al XX-lea

Contextul general

Problema toleranţei religioase, fără a fi o problemă centrală a se XVIII-XIX, se înscrie în fenomenul mai larg de afirmare a drepturilor 01 ale cetăţeanului ce caracterizează modernitatea europeană. O serie de e

trebuie însă făcute. În primul rând, lupta pentru drepturile cetăţeneşti; l considerare ansamblul societăţilor europene – *Declaraţia drepturilor 01 ale cetăţeanului*, elaborată în 1789 de Adunarea naţională franceză făcu tere la ansamblul „poporului francez”, înţeles aici ca totalitatea loci regatului şi prin antiteză cu structura socială de până atunci (împărţită! trei stări). În al doilea rând, problematica toleranţei religioase se suprar… parte, cu problematica antisemitismului. Dacă la începuturile modernită tematica religioasă a fost una din cauzele Războiului de 30 de ani (1618 după această dată conflictele religioase nu mai constituie o problemă; în Europa Occidentală. Rămâne însă o problemă în Europa răsăritean sud-est, unde conflictul dintre Imperiul Otoman şi marile puteri creştine o parte, respectiv dintre primul şi popoarele aflate sub stăpânirea oto avut conotaţii religioase până către secolul al XVIII-lea, iar în conştiinţenilor obişnuiţi până mai târziu.

Secolul al XIX-lea, numit şi secolul naţionalităţilor, a schimbat d poziţia credinţei ca argument politic. Pornind de la ideologia iluministă idealurile naţionale, viziunile politice ale secolului al XIX-lea au redi apartenenţei religioase de la un argument central al acţiunii politice (a bazate pe comunitatea religioasă) la un argument de identificare e (poporul român definit şi prin religia ortodoxă). De aceea şi articolu’ Constituţia românească de la 1866 făcea o separare netă între creştir creştini. Evident, la acestea se adăugau şi elemente mult mai practice, îl concurenţa dintre firmele de comerţ şi industriale deţinute de român care reprezentau alte interese.

Peisajul religios românesc în secolul al XX-lea

Până la Primul Război Mondial, România era o ţară cu un peisaj rele form religios. Domina confesiunea ortodoxă, urmată de cea mozaică şi catolică. La acestea se

adăugau o serie de confesiuni care au apărut ca a fenomenului de migraţie între Transilvania şi România (cultul grecoot greco-unit) sau a venirii de muncitori şi specialişti din Europa Occider situaţie aparte o reprezenta cultul musulman, a cărui pondere a crescu cu integrarea Dobrogei în statul român. De altfel, religia musulmană susţinută de la început de către statul român, chiar dacă articoh Constituţiei se aplică şi musulmanilor. Marea problemă o reprezenta ins mozaic – evreii, în ciuda contribuţiei lor economice şi culturale, coi

a nu se bucure de drepturi politice şi să fie discriminaţi cu privire la dobând-ea cetăţeniei.

Încheierea conflictului mondial a adus schimbări dramatice şi în ceea ce priveşte situaţia bisericilor din România. Extinderea teritorială şi creşterea popu-jtiei au dus şi la diversificarea peisajului religios românesc. Chiar dacă Biserica) ortodoxă a rămas majoritară, existau acum o serie de culte care veneau cu propria structură organizatorică şi cu o contribuţie culturală deosebită. Evident, cadrul constituţional trebuia să ţină seama de această nouă situaţie. De altfel, ceasta a fost şi una din prevederile Actului de Unire de la Alba-Iulia. Constituţia din 1923 elimina prevederile referitoare la apartenenţa religioasă, „astfel că se poate considera că, formal, libertatea religioasă era deplină. &

Atitudinea statului faţă de cultele religioase i i pl: Totuşi, statul român a făcut o serie de distincţii între diferitele culte. Existau, iiji-Stfel, culte intitulate naţionale (Biserica Ortodoxă, considerată a fi dominantă, Biserica Greco-Catolică). O altă categorie o reprezentau cultele istorice (bisericile catolică şi reformată, biserica mozaică şi cea mahomedană). În sfârşit, cultele neoprotestante erau

împărţite în îngăduite şi prohibite. Principalele bisee ici erau reprezentate de jure în Senatul României, ceea ce asigura şi o lireprezentare politică a principalelor culte.

În ceea ce priveşte susţinerea diferitelor biserici, statul român a ajutat culele naţionale şi pe cele istorice, în proporţii variabile, cu precădere prin intermediul sprijinirii învăţământului confesional. Statisticile epocii ne arată că Juanţarea şcolilor confesionale pentru diferitele culte (în special cele reprezentative pentru unele minorităţi) a fost comparabilă cu aceea destinată cultului Htodox.

Către mijlocul perioadei interbelice, problema toleranţei religioase capătă o

I» ouă turnură. Pornind de la o serie de mişcări de dreapta, în societatea

amânească se cristalizează un curent politic extremist şi care neagă valorile iemocraţiei. Victima acestui curent, reprezentat în primul rând de Legiunea

Arhanghelului Mihail, dar şi de Liga Apărării Naţional-Creştine (condusă de

Ve Cuza), a fost populaţia evreiască, dar implicaţiile au fost mult mai largi.

Antisemitismul declarat al extremei drepte era dublat şi de exacerbarea valoilor ortodoxe, mergând până la negarea drepturilor celorlalte biserici. Adepţii

3 acestui curent politic considerau corpul cetăţenesc ca fiind propriu naţiunii; or, a. raţiunea fiind caracterizată de apartenenţa la religia ortodoxă, cei ce nu aderau

a această religie nu puteau face parte din rândul cetăţenilor. În practică, acest

urent politic a fost minoritar şi, cu excepţia celor câteva luni de guvernare

omună cu generalul Antonescu (septembrie 1940-ianuarie 1941), nu a pututnt nfluenţa viaţa religioasă din România, chiar dacă unii membri ai Bisericii Ortodoxe au sprijinit acest curent politic.

Biserica în perioada comunistă

4 Preluarea puteri de către comunişti (în perioada 1944 – 1947) a afectat dramatic viaţa religioasă din România. Proprietăţile funciare au fost confiscate

Biserica Mihai Vodă din Bucureşti

(*ctitorită de Mihai Viteazul în 1589, translată în 1985*)

Istoria altfel

Biserici sub buldozere în comunism

Biserica Enei, din apropierea Universităţii, construită în 1611, demolată în 1987.

Biserica Albă Postăvari, din cartierul Izvor, 1564 – 1984.

Mănăstirea Mihai-Vodă, ctitorie a lui Mihai Viteazul, 1589 – 1985.

Biserica Sf. Vineri-Herească, 1645 – 1987.

Biserica Cotroceni, ctitorie a domnitorului Şerban Cantacuzino, 1598 – 1984.

Mănăstirea Văcăreşti, ctitorie a lui Nicolae Mavrocordat, 1716 – 1986.

Printr-un decret al Consiliului de Miniştri din 1 decembrie 1948, Biserica Greco-Catolică a fost desfiinţată, bunurile sale fiind preluate de stat, iar lăcaşurile de cult şi casele parohiale au fost atribuite Bisericii Ortodoxe. Numeroşi episcopi şi preoţi au fost arestaţi. Statutul Bisericii Catolice a fost incert pe întreaga perioadă comunistă, deoarece autorităţile au refuzat să-l stabilească în mod clar. Toate cultele au fost strict supravegheate, iar Biserica Ortodoxă română a fost nevoită să susţină politica promovată de autorităţi.

STUDIU DE CAZ

				1	

Alexandru Todea (*1912 – 2002*)

Lupta cardinalului Alexandru Todea

Din anul 1945 şi până în octombrie 1948, pe atunci protopopul Alexandru Todea de la Reghin a fost arestat de mai multe ori de către autorităţile comuniste.

Apoi a urmat procesul în care procurorul i-a cerut condamnarea la moarte. Tribunalul Militar Bucureşti I-a condamnat la muncă silnică pe viaţă.

A fost graţiat în august 1964. În anul 1986, a fost ales mitropolit al Bisericii Române Unite cu Roma. După decembrie 1989, şi-a continuat activitatea până la moartea sa, în 2002.

1. Constituţia României, 1923

Art. 22. Libertatea conştiinţei este absolută. Statul garantează tuturor cultelor deopotrivă libertate şi protecţiune, întrucât exerciţiul lor nu aduce atingere ordinii publice, bunelor moravuri şi legilor de organizare ale statului.

Biserica creştin-ortodoxă şi cea greco-catolică sunt biserici româneşti. Biserica ortodoxă română, fiind religia marei majorităţi a românilor, este biserica dominantă în statul român, iar cea greco-catolică are întâietate fată de celelalte culte.

(aceasta a însemnat, nu numai în cazul Bisericii Ortodoxe, o lovitură dec;< o serie de proprietăţi imobiliare au fost confiscate (în multe cazuri, ele şcolilor confesionale sau ale seminarelor teologice). Totodată, ridicarea biserici a fost sistată.

Mult mai grave însă au fost alte măsuri luate de noul regim în primii desfiinţarea unor culte religioase. Biserica Greco-Catolică a fost desfiina o serie de culte neoprotestante au fost interzise o bună perioadă de in fel, Biserica Catolică a avut de suferit datorită faptului că era subo; Vaticanului, deci o autoritate ce scăpa controlului statului comunist, t măsură trebuie înţeleasă şi în condiţiile în care papa i-a excomunicatf comuniştii activi. În al doilea rând, mulţi preoţi ortodocşi şi greco-catolică

persecutaţi şi încarceraţi pentru activităţi „duşmănoase puterii de stat”, parte dintre aceştia au murit la Gherla şi la Satu Mare, iar alţii au avut în forţat după eliberare.

Cu toate acestea, în România nu au existat fenomene extreme deranţă religioasă, aşa cum s-a întâmplat în Albania, unde clerul a fost f intre în viaţa laică.

Deşi constituţiile din perioada comunistă stabileau libertatea rel regimul comunist a continuat să privească cu neîncredere biserica 1989, iar ultimii ani ai regimului au marcat şi un alt atac la existenţa I Odată cu iniţierea programului de sistematizare urbană şi rurală a loc; ţării – în fapt un program de ştergere a identităţii urbanistice şi arhitec României –, o serie de biserici au fost demolate sau ascunse privitoi către blocuri nou construite. Ceea ce se încerca de fapt era excludere, cilor din peisajul urban şi din viaţa cotidiană locuitorilor din oraşe.

Toleranţa religioasă după 1989

După 1989, cultele religioase şi-au recăpătat poziţia deţinută în p interbelică. Constituţia din 1991 confirmă libertatea religioasă şi o gara Fenomenul care reprezintă cel mai bine această perioadă este însă alor menic. Pornind de la o serie de elemente moştenite din perioada an” (cum ar fi problemele legate de proprietăţile cultelor), au existat tensii diferitele confesiuni. Cu toate acestea, au avut loc o serie de întâln reprezentanţii diferitelor culte pentru a dezbate căile de rezolvare a ai Momentul cel mai important I-a reprezentat vizita papei Ioan Paul al România (1999). Aceasta a fost prima vizită a unui suveran pontif în ortodoxă.

Biserica în societatea contemporană

Ca peste tot în lume, începutul secolului al XXI-lea a fost marcat de o dezbatere de idei cu privire la cele două direcţii majore în care pare să le biserica în societatea contemporană. Pe de o parte, principalul fenom cel al fundamentalismului. Marcat de intransigenţă şi de dorinţa

de rev

154

Religia şi viaţa religioasă mod de viaţă premodern (şi caracterizat prin respingerea democraţiei, cum şi dreptul egal al femeilor, dreptul la opinie), fundamentalismul – atât cel jsulman, cât şi cel creştin – reprezintă o ameninţare directă la valorile demo-3 tice ale oricărei societăţi. Pe de altă parte, soluţia ar putea veni din direcţia umenismului. Acesta porneşte de la premisa egalei îndreptăţiri a tuturor biseilor şi de la ideea că apartenenţa la o biserică trebuie să reprezinte o opţiune jividuală, parte a libertăţii de conştiinţă. Mai mult, ţinând cont de mişcările e modernizare din interiorul bisericii (cea mai cunoscută fiind Conciliul Vatican, 1962 – 1965), ecumenismul confirmă independenţa cultelor de stat şi sepairea dintre cele două structuri.

cfxerciţii.

Comparaţi evoluţia situaţiei minorităţilor naţionale cu evoluţia cultelor din România în secolele XIX-XX. Alcătuiţi o listă a asemănărilor şi deosebirilor, ţinând seama de diferitele etape istorice.

Formulaţi atitudinea statului faţă de cultele religioase aşa cum rezultă din prevederile Constituţiei din anul 1923.

Comparaţi această atitudine cu cea a statului comunist. Cum explicaţi deciziile acestuia de intoleranţă religioasă? Argumentaţi răspunsul şi comparaţi argumentele cu cele ale colegilor.

Realizaţi un portofoliu cu titlul „Biserica arestată” în România comunistă. Alcătuiţi un eseu pe tema toleranţei religioase în secolul al XX-lea, indicând pericolele pentru democraţie ale fundamentalismului religios.

Cunoaşteţi în comunitatea voastră exemple de intoleranţă şi urmările acestora? Care credeţi că sunt cauzele şi ce se poate face pentru a le elimina? Organizaţi

o dezbatere pe această temă.

Biserica

ocăreşti din capitala demolată în perioada comunistă)

Vizita papei Ioan Paul al II-lea în România (*1999*)

2. Constituţia României, 1991

3. Cultele religioase sunt libere şi se organizează potrivit statutelor proprii în condiţiile legii.

4. În relaţiile dintre culte sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acţiuni de învrăjbire religioasă.

5. Cultele religioase sunt autonome faţă de stat şi se bucură de sprijinul acestuia.

Diversitatea religioasă în România

Recensămintele din 1992 şi 2002 au evidenţiat că în ţara noastră 86, 7% din populaţie este ortodoxă (la care se adaugă O, 2% de rit vechi), 4, 7% catolică, O, 9% greco-catolică, 3, 2% reformată, 1, 5% aparţine Bisericii penticostale şi sub 1% este evanghelică, baptistă, adventistă, unitariană. Musulmanii reprezintă O, 3%, în vreme ce populaţia mozaică a scăzut drastic datorită emigrării. Constituţia din 1991 recunoaşte diversitatea religioasă a României şi garantează cetăţenilor libertatea confesională.

Religia ţi viaţa religioasă

Lecţie de sinteză

Credinţa se manifestă sub nesfârşite forme. Chiar şi în teama de a nu-l fi supărat pe cel apropiat ţie. Teama ce este asemenea sfielii pe care o simţim în faţa lui Dumnezeu. Totuşi teama şi sfiala sunt începutul înţelegerii, al înţelepciunii.

Credinţa în fapte

1. Mircea cel Bătrân face o danie mănăstirii Cozia, 1389

Io Mircea Voievod, din mila lui Dumnezeu domn a toată Ungrovlahia şi a părţilor Podunaviei şi a celor de peste munţi (…) Deci am luat locul ce ţine de satul numit

Jiblea şi am dăruit mănăstirii domniei mele sfintei troiţe, ca să fie ocină bisericească până în veci. Această scrisoare a fost (scrisă) în oraşul domniei mele Râmnic, în faţa a mulţi martori cari sunt aceştia: popa chir Nicodim, popa Gavriil şi Sarafion ieromonah şi jupâni: Vladislav vornic. (…)

2. Patriarhul Ieremia al II-lea, călător în Ţara Românească, 1591

Aşadar, deoarece smerenia noastră călătorind am ajuns în drumul nostru şi la prea sfânta Mitropolie a Ungro-Vlahiei şi am stat aici în sinod, şezând împreună cu noi şi arhiereii care se aflau acolo, s-a înfăţişat prea cucernicul între ieromonahi kir Evghenie de la cinstita mănăstire Simopetra ce se află la Sfântul Munte (Athos) şi ne-a adus la cunoştinţă că metohul din Bucureşti al acestei sfinte mănăstiri în toate celelalte privinţe este cu adevărat îmbelşugat şi încărcat cu bunuri de tot felul mişcătoare şi nemişcătoare şi cu oameni ce se trudesc, după rânduiala vieţii călugăreşti, cu o mulţime de vii închinate, cu ogoare, mori de apă, sate destule împreună cu vecinii şi ţiganii din ele şi cu multe altele. (…)

3. Minai Viteazul întăreşte o danie mănăstirii Bistriţa, document dat la Iaşi, 1600

Io Mihail Voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Ţării Ungro-Vlahiei şi voievod al Ardealului şi domn al Ţării Moldovei, latã domnia mea m-am milostivit şi am miluit sfânta noastră mănăstire Bistriţa cu deseatina de albine din toate satele, de la toţi vecinii sfintei noastre mănăstiri, ca să se aibă a lua deseatina rugătorii noştri egumenul şi călugării de acolo, cum a fost obiceiul din veac şi cum au fost miluiţi şi de domnii dinainte, aşa să le fie dat şi de domnia mea.

Biserica Mănăstirii Cozia, ctitorită de Mircea cel E (*secolul al XIV-lea*)

4. Nicolae Iorga, *Misionarul Marcus Bandini în lui*

Vasile Lupu

După ce iezuiţii cuceriseră terenul şi, în epoca k Viteazul, încercaseră a se restabili vechiul episcopat din Muntenia şi cel de Bacău în Moldova, cu secolul al s-a căutat a se reintroduce catolicismul în locuril dispăruse şi a se întări acolo unde se păstrase, de formele stricte ale vechilor episcopate, ci în acelea; provizorat care s-a menţinut până în epoca noastră.

De la Ieremia Movilă încolo, episcopatul a fost în prelaţilor poloni, care şi rezidau în Polonia. Prin urm; cum odinioară episcopii pentru Moldova erau şi timp de sat în Ardeal, aşa în veacul al XVII-lea episcopii di erau prelaţi poloni, care numai uneori veneau să ţara, de obicei rămânând în patria lor. În lipsa epis polon, se trimiteau, din când în când, vizitatori apost în ce priveşte Muntenia, episcopatele au fost la: seama franciscanilor observanţi din Bulgaria, al căroi era Nicopol.

5. Dimitrie Cantemir, Despre ceilalţi locuitori ai M în *Descrierea Moldovei*

Nu cred să mai fie vreo altă ţară de mărimea M în care să întâlneşti neamuri atât de multe şi atât sebite (...) Armenii se socotesc supuşi, la fel ca şi tă şi neguţătorii din alte cetăţi şi târguri ale Moldovei, şi domnului aceeaşi dajdie. Ca şi papistaşii, ei au bis atât de mari şi la fel de împodobite ca şi bisericile drer. cioşilor şi îşi urmează slobozi legea lor (...) Evreii (...) facă sinagogă oriunde voiesc, însă nu de piatră, ci ni

156

Religia ţi viaţa religioasă

Geamia Esmahan Sultan (*Mangalia*), *cea mai veche din ţară* (*1525*)

Iijmn. (...) Turcilor nicăieri nu le este îngăduit să-şi cumpere Sosii sau vreo casă la sat sau la târg; cu atât mai puţin să-şi idească moschei sau să-şi facă rugăciunile la vedere după

ujba lor religioasă plină de eresuri. Poarta turcească nu a j1, tăruit vreodată să li se îngăduie aceasta. Deie domnul să

„La pe vecie!

I 6. Nicolae Bălcescu, *Românii supt Minai Voievod Viteazul*

Sunt 18 secoli şi jumătate de când Hristos întreprinse a Isturna lumea veche, civilizaţia păgână ce reprezenta prinipiul dinafară, obiectiv, al naturii şi al silei, substituind în loc altă lume, o altă civilizaţie, întemeiată pe principiul subiecv, dinlăuntru, pe dezvoltarea absolută a cugetării şi a jerării omeneşti în timp şi spaţiu şi pe identitatea între esen-i naturii spirituale a omului şi esenţa naturii divine, el des-operi fiecărui individ legea libertăţii, a demnităţii, a morali-aţii şi a perfectibilităţii absolute…

De atunci ştiinţa nouă, întemeindu-se pe conceptul agilor spiritului, pe observaţie, esperienţă, calcul, au contiuat zdrobirea lumii vechi, revoluţionarea sau perfecţionară religiei, moralei, politicei, societăţii întregi, nimicind orice omnie individuală, supuind naţia omenească legii absolute i universale a libertăţii şi ştiinţei, căutând realizarea în menire a dreptăţii şi a frăţiei, aceste două temelii a ordinii bsolute, perfecte, a ordinii divine.

7. Nicolae Steinhardt, *Jurnalul fericirii*

Sunt pierdut şi pentru că asta trebuia să-mi fie soarta – sta şi nu alta (…) Şi drăcovenia e că oricum aş suci-o tot fins în capcană rămân. Ori pe calea adevăului, ori pe a

Lecţie de sinteză alunecării în ceaţa deşertăciunii, tot pierdut sunt, tot va trebui să recunosc (…)

Pierdut. A! Nu, umilinţa cedării e de la diavol. Astami rămâne, lată a treia soluţie – neaşteptată şi stranie – minciuna. Minciuna binecuvântată, şoptită de Hristos. Hristos. El e, nu m-a uitat, bat clopotele toate. Voi fi al Lui. Al Lui am fost mereu. În cea mai infimă dintre fracţiuni de secundă al Lui devin pentru totdeauna.

8. Maria Marian „Măsuri absurde”, în revista *Memoria* nr. 51 – 52

Un alt episod deosebit a fost încercarea de a demola o biserică din Tunari. Ordinul era ordin, ca de obicei. Autorităţile presau, dar niciun buldozerist nu se oferea să înceapă atacul contra bisericii, mai ales că preotul stătea, zi şi noapte, cu icoana în braţe, păzind locaşul sfânt. Rezistenţa lucrătorilor începuse să declanşeze scandalul, care cine ştie unde ar fi putut ajunge. Cineva trebuia să se sacrifice. Făcându-şi zeci de cruci şi rugându-se în gând de iertarea marelui păcat, unul dintre ei s-a urcat pe buldozer, a dat drumul la motor şi a început, speriat şi îndurerat, să se apropie de obiectiv. Şi atunci, s-a întâmplat ceea ce toţi cei prezenţi şi cei ce au aflat sau vor afla de la ei nu vor putea uita niciodată. Salvarea bisericii, şi a celui ce se apropia de biserică înfrigurat de spaimă, a venit ca o binecuvântare de la Dumnezeu. Braţul cu care buldozerul trebuia să apuce turla bisericii s-a frânt, ceea ce nu se întâmplase niciodată cu unelte de acest fel, cunoscute fiind rezistenţa şi puterea lor.

Exerciţii.

1. Analizaţi sursele 1 – 5, care aparţin aceleiaşi perioade istorice. Consideraţi că oferă informaţii care se completează sau se contrazic? Argumentaţi-vă răspunsul în scris.

2. Explicaţi de ce există, în titulatura domnitorilor români, sintagma „din mila lui Dumnezeu domn”.

3. Evaluaţi, pe baza surselor date, precum şi a cunoştinţelor de istorie, religie, istoria religiilor, filosofie, importanţa credinţei religioase în diferite epoci istorice. Comentaţi deosebirile care apar.

4. Scrieţi un eseu cu titlul „Biserica versus comunism”. Pentru documentare, folosiţi şi relatări ale celor care au trăit în România comunistă sau în alte ţări comuniste.

5. Realizaţi un proiect intitulat „Faptele care susţin credinţa religioasă la începutul mileniului trei”.

Religia ţi viaţa religioosa

157

EVALUARE

Bacalaureat 2007

Varianta 34. Subiectul al III-lea (22 puncte)

Redactaţi, în aproximativ o pagină, un text cu caracter istoric, în care să integraţi următorii termeni referitori la istoria românilor: secolul al XX-lea, epoca postbelică, Securitate, cenzură, proletcultism, monopol ideologic, deportare, muncă forţată, rezistenţă armată

Notă. Se punctează şi utilizarea limbajului istoric adecvat, respectarea succesiunii cronologice/logice a faptelor istorice şi încadrarea textului în limita de spaţiu precizată.

Varianta 98. Subiectul al III-lea (22 puncte)

Redactaţi, în aproximativ o pagină, un text cu caracter istoric, în care să integraţi următorii termeni referitori la istoria românilor: secolul al XV-lea, Evul Mediu, lume rurală, lume urbană, influenţe bizantine, sinteză culturală, domnie, biserică, stat.

Notă. Se punctează şi utilizarea limbajului istoric adecvat, respectarea succesiunii cronologice-logice a faptelor istorice şi încadrarea textului în limita de spaţiu precizată.

Pregătire bacalaureat

Citiţi cu atenţie textele de mai jos:

A. „Când Brâncoveanu îl văzu că se apropie cu sabia în mână, făcu o scurtă rugăciune şi se adresă fiilor săi cu următoarele cuvinte: fiii mei, fiţi curajoşi, am pierdut tot ce am avut în această lume; cel puţin să salvăm sufletele noastre şi să ne spălăm păcatele cu sângele nostru. Primul decapitat fu Văcărescu, apoi prinţişorul cel mic Mateiaş şi al treilea fiu Răducanu, după care fură decapitaţi Ştefăniţă

şi Constantin, cel mai mare, iar la urmă nenorocitul voievod, părintele lor, care a fost spectator la această cruzime şi barbarie”.

Anton Maria Del Chiaro despre sfârşitul lui Constantin Brâncoveanu, 1714

B. „Tata e un om mic de statură, mai curând grăsuţ, cu un umăr niţel strâmb şi umblă greu. Un ovrei bătrân din Bucureşti, un foarte mic pensionar, câteva amintiri, câţiva prieteni, câteva decoraţii ascunse într-o cutiuţă, un singur fiu. O viaţă întreagă nu i-am făcut decât năzbâtii. Nu se poate să nu vadă cât îmi e de frică şi ce jignit de soartă mă socotesc. Şi ce pericol îl paşte şi pe el u

f 73 ff

Cetatea ridicată de saşi la Biertan (jud. Sibiy secolul al XVI-lea)

E adevărat, zice tata, că vei avea zile foarte grei nopţile le vei avea liniştite (trebuie să repet ce mi-a spibuie; de nu, m-ar bate Dumnezeu), vei dormi bine. P1 dacă accepţi să fii martor al acuzării, vei avea, ce-i drei destul de bune, dar nopţile vor fi îngrozitoare. O să peleşti ca un nebun”.

Nicolae Steinhardt, *Jurnalul*

Pornind de la textele date, răspundeţi următoarelor

1. Menţionaţi, pe baza textului A, contextul în care nifestă puterea credinţei domnitorului Con: Brâncoveanu.

2. Menţionaţi, pe baza textului B, argumentele formulatăl autorului jurnalului.

3. Precizaţi valorile care sunt apărate de cei doi indiferent de statutul pe care îl aveau (unul de celălalt un simplu pensionar).

4. Prezentaţi o situaţie în care o persoană sau e în s-a implicat în viaţa religioasă.

Citiţi cu atenţie textele de mai jos:

A. „Valori şi comportament religios

Cât de importantă este religia pentru dumneavo

Foarte importantă – 69%;

Destul de importantă – 24%; Nu prea importantă – 5%; Foarte puţin/deloc importantă – 2%; Nu ştiu/nu răspund – 1%

În afară de nunţi, înmormântări şi botezuri, cât aţi mers în ultimul timp la biserică?

Zilnic – 2%;

De mai multe ori pe săptămână – 6%;

O dată pe săptămână – 22%;

C redeţi	că în ţara	noastră oamenii			care nu cred în	D umneze u		su nt.	
		57%							
		1			43%				
		1			1	28 %			
		1	%	15	1		1 %		n
	JL	L		JL	X		I		
M » cinstiţi	La tei cinstiţi	M de alpuţit cinsUM	u Nu răspund	N «tiu/	ejot»	l-ă-”. Mal ti	L-l-™-r- Latei de egoişti	—	M at puţin

De două, trei ori pe lună – 17%;

O dată pe lună – 13%;

De Crăciun, de Paşte şi alte zile sfinte – 27%;

O dată pe an sau mai rar – 10%

De fapt, niciodată – 2%;

Nu răspund – 1%.

Printre prietenii dumneavoastră există? Oameni care spun că nu cred în Dumnezeu:

Da – 39%; Nu – 52% Oameni care spun că sunt credincioşi, deşi de fapt nu sunt:

Da – 48%; Nu – 32%

Oameni care nu credeau în Dumnezeu, dar au devenit credincioşi:

Da – 52%; Nu – 32% Oameni care credeau în Dumnezeu, dar şi-au pierdut credinţa:

Da – 36%; Nu – 43% Diferenţele până la 100% reprezintă nu ştiu, nu răspund.

Cât de mult v-ar deranja7

Să aveţi un vecin care nu crede în Dumnezeu: Foarte puţin/destul de puţin – 55%; Destul de mult/foarte mult – 42%. Să aflaţi că unul dintre profesorii copilului dumneavoastră nu crede în Dumnezeu: „Foarte puţin/destul de puţin – 44%; Destul de mult/foarte mult – 51%. Să aflaţi că o persoană apropiată dumneavoastră nu crede în Dumnezeu: Foarte puţin/destul de puţin – 40%; Destul de mult/foarte mult – 56%".

Eurobarometrul rural. *Valon europene în satele româneşti*. Fundaţia pentru o Societate Deschisă, 2005.

B. „Pentru români, ortodoxia este mai puţin o credinţă personală, cât o lege organică chemată să organizeze şi să guverneze corpul politic al naţiunii".

Daniel Barbu, *Firea românilor*

C. „Indiferent de credinţă sau confesiune, pământul este la fel de primitor pentru toţi. Risipiţii poporului ales se odihnesc alături de răzeşii lui Ştefan cel Mare pe malul Siretului, aşa după cum, în Dobrogea, copiii lui Allah se roagă sub acelaşi soare nemilos cu urmaşii Sfântului Apostol Andrei, «în casa Tatălui Meu sunt multe odăi», spune Iisus.

Transilvania poartă şi acum o salbă de bisericketate

evanghelice, în jurul cărora saxonii au ridicat nu doar sate, ci modele de civilizaţie preluate şi de unguri şi de români, în Muntenia grecii au lăsat urme adânci”.

Cristian Tabără, Dan Ioan Dinescu, *România – Semne ale credinţei*

Pornind de la textele date, răspundeţi următoarelor cerinţe:

1. Menţionaţi, pe baza textului A, comportamentul religios în zona rurală, la începutul mileniului al III-lea.

2. Menţionaţi, pe baza textului B, consideraţiile autorului în privinţa rolului ortodoxiei pentru români.

3. Precizaţi în ce măsură informaţiile celor două surse se susţin sau se contrazic.

4. Prezentaţi o situaţie în care ortodoxia a stabilit dialoguri cu alte credinţe religioase.

Redactaţi, în aproximativ o pagină, un text cu caracter istoric, în care să integraţi următorii termeni referitori la istoria românilor: domnia, biserica, Muntele Athos, stat modern, ateism, mănăstiri, ctitorii, spaţiu românesc, identitate culturală.

Religia şi viaţa religioasă

BIBLIOGRAFIE

DOIONARE, ENCICLOPEDII

Preda, Constantin (coord.), *Enciclopedia arheologiei şi istoriei vechi a României*, Ed. Enciclope

Bucureşti, 1994 – 1996. Sachelarie, Ovid; Stoicescu Nicolae (coord.), *Instituţii feudale în Ţările Române*. Dicţionar, Ed. Acade

Bucureşti, 1988.

LUCRĂRI GENERALE

Bărbulescu, Mihai; Deletant, Dennis; Hitchins, Keith; Papacostea, Şerban; Teodor, Pompiliu, /

României, Ed. Corint, Bucureşti, 1998. Brătianu, Gheorghe, *O enigmă şi un miracol istoric*: *poporul român*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopt

Bucureşti, 1988. Brătianu, Gheorghe, *Marea Neagră de la origini până la cucerirea otomană*, Bucureşti, Ed. Meric

1988.

Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 199 Fischer-Galaţi, Stephen (coord.), *O istorie a românilor*. *Studii critice*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1998 Georgescu, Vlad, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, Ed. Humanitas, Bucureşti, Iorga, Nicolae, *Istoria românilor prin călători*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1981. Murgescu, Bogdan (coord.), *Istoria lumii în texte*, Ed. Teora, Bucureşti, 1999. Nistor, Ion, *Istoria Basarabiei*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1991. Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bi

Ortodoxe Române, Bucureşti, 1990 – 1991. Păcurariu, Mircea, *Istoria bisericii româneşti din Transilvania*, *Banat*, *Crişana şi Maramureş până în*

Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1992. Soulet, Jean-François, *Istoria comparată a statelor comuniste*, Ed. Polirom, Iaşi, 1998.

ISTORIOGRAFIE

Armbruster, Adolf, *Romanitatea românilor*. *Istoria unei idei*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1993. Barbu, Daniel (coord.), *Firea românilor*, Ed. Nemira, Bucureşti, 2000.

Bărbulescu, Mihai (coord.), *Civilizaţia romană în Dacia*, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Cluj-Napoca, Bârzu, Ligia; Brezeanu, Stelian, *Originea şi continuitatea românilor*. *Arheologie şi tradiţie ist*

Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1991.

Boia, Lucian, *Miturile comunismului românesc*, Ed. Nemira, Bucureşti, 1998. Boia, Lucian, *Două secole de mitologie naţională*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2002.

Compagnon, Antoine; Seebacher, Jacques, *Spiritul Europei*, Ed. Polirom, Iaşi, 2002. Frunză, Victor, *Istoria stalinismului în România*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1990. Gregor, James, *Feţele lui Ianus. Marxism şi fascism în secolul XX*, Ed. Univers, Bucureşti, 2002. Georgescu, Vlad, *Politică şi istorie. Cazul comun*iştilor *români. 1948 – 1977*, Ed. Humanitas, Bucureşti, Hitchins, Keith, *Conştiinţă naţională şi acţiune politică la românii din Transilvania*, Ed. Dacia.

Napoca, 1987; 1992.

Iancu, Carol, *Emanciparea evreilor din România (1913 – 1919)*, Ed. Hasefer, Bucureşi, 1998. Maxim, Mihai, *Ţările Române şi Înalta Poartă. Cadrul juridic al relaţiilor româno-otomane în Evul K*

Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1993.

Neculau, Adrian (coord.), *Viaţa cotidiană în comunism*, Ed. Polirom, Iaşi, 2004. Părvan, Vasile, *Dacia. Civilizaţiile antice în ţările carpato-dunărene*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1972. Scurtu, Ioan (coord.), *Minorităţile naţionale din România. 1918 – 1925. Documente*, Ed. Arh

Statului, Bucureşti, 1995.

Stan, Apostol, *Putere politică şi democraţie în România. 1859 – 1918*, Ed. Albatros, Bucureşti, 199 Stoicescu, Nicolae, *O falsă problemă istorică – discontinuitatea poporului român pe teritoriul străm*i.

Ed. Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1993.